

B O S N A I H E R C E G O V I N A

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE

**PETI IZVJEŠTAJ BOSNE I HERCEGOVINE
O PRIMJENI EVROPSKE SOCIJALNE POVELJE /REVIDIRANE/**

**ČLANOVI 7, 8, 16 i 17.
(GRUPA IV: DJECA, PORODICE, MIGRANTI)**

**REFERENTNI PERIOD:
1. JANUAR 2010. - 31. DECEMBAR 2013.**

S A R A J E V O, novembar 2014.

S A D R Ź A J

Uvod	3
Član 7 – Pravo djece i mladih na zaštitu	4
Član 7§1	6
Član 7§2	8
Član 7§3	9
Član 7§4	10
Član 7§5	11
Član 7§6	16
Član 7§7	17
Član 7§8	18
Član 7§9	18
Član 7§10	21
Član 8 – Pravo zaposlenih žena na porodiljsku zaštitu	36
Član 8§1	36
Član 8§2	44
Član 8§3	47
Član 8§4	58
Član 8§5	50
Član 16 – Pravo porodice na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu	54
Član 17 – Pravo djece i mladih na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu	97
Član 17§1	99
Član 17§2	139
Međunarodni propisi koje je Bosna i Hercegovina ratifikovala.....	163
Skraćenice.....	165

UVOD

Bosna i Hercegovina je ratifikovala Evropsku socijalnu povelju /revidiranu/ 7.oktobra 2008. godine, i dostavlja svoj Peti Izvještaj o primjeni Evropske socijalne povelje /revidirane/, u skladu sa članom 21.

Ovaj Izvještaj uključuje odredbe Evropske socijalne povelje /revidirane/ koje pripadaju četvrtoj tematskoj grupi /djeca, porodice,migranti/, i to za članove 7, 8, 16 i 17., koje je Bosna i Hercegovina ratifikacijom prihvatila za referentni period 2010-2013. godine i daje odgovore na Zaključke (2011) Evropskog komiteta za socijalna prava.

Izvještaj je pripremljen na osnovu novog sistema izvještavanja, prihvaćenog od Vijeća ministara Vijeća Evrope, koji je stupio na snagu 31. oktobra 2007. godine i na osnovu Forme Izvještaja koji se podnosi o primjeni prihvaćenih odredaba Evropske socijalne povelje (revidirane),¹ za sve relevantne informacije o usvojenim mjerama za potrebe njene primene, a posebno:

- 1) zakonodavni okvir – sve zakone ili propise, kolektivne ugovore ili druge odredbe koje idu u prilog njihovoj primjeni;
- 2) mjere (administrativni aranžmani, programi, akcioni planovi, projekti, itd.) preduzete u cilju primjene zakonodavnog okvira;
- 3) cifre, statističke podatke ili druge relevantne informacije na osnovu kojih se može ocjeniti do kojeg obima se ove odredbe primenjuju.

U obzir su uzeta uputstva koja proizilaze iz tumačenja članova Povelje Evropskog komiteta za socijalna prava koja su rezimirana kao Sažetak pravosudne prakse (precedentnog prava) kako bi predmet odredaba bio potpuno jasan.

Tražene informacije, statistički podaci, dostavljeni su za period koji je predmet izveštavanja (2010-2013 godine).

Peti Izvještaj Bosne i Hercegovine za tematsku grupu /djeca, porodice i migranti/ sadrži ažurirane informacije o zakonodavnom okviru iz prethodnih izveštaja, kao i odgovarajuća objašnjenja, odnosno informacije o razvoju situacije u praksi u toku referentnog perioda. Ovaj izvještaj, sadrži i odgovore na sva pitanja koje je Evropski komitet za socijalna prava dostavio u svojim Zaključcima (2011), vezano za određene odredbe.

Shodno članu 23. Evropske socijalne povelje /revidirane/, primjerak ovog pripremljenog Izvještaja bit će dostavljen relevantnim organizacijama poslodavaca i sindikata i to:

- Savez samostalnih sindikata Bosne i Hercegovine,
- Savez sindikata Republike Srpske,
- Sindikat Brčko distrikta BiH,
- Asocijacija poslodavaca Bosne i Hercegovine,
- Udruženje poslodavac Federacije Bosne i Hercegovine,
- Unija udruženja poslodavaca Republike Srpske
- Udruženje poslodavaca Brčko distrikta BiH.

¹ Usvojena na sjednici Komiteta ministara Vijeća Evrope 26.marta 2008.

Član 7. Pravo djece i mladih na zaštitu

Sa ciljem osiguranja djelotvornog korištenja prava djece i mladih na zaštitu, zemlje potpisnice preuzimaju obavezu da:

- 1 predvide da će minimalna starosna dob za stupanje na posao biti 15 godina, uz izuzetke za djecu zaposlenu na propisanim lakim poslovima, koji nemaju štetan utjecaj na njihovo zdravlje, moral ili obrazovanje;
- 2 predvide da će minimalna starost za stupanje na posao biti 18 godina, kada se radi o propisanim zanimanjima koja se smatraju opasnim i nezdravim;
- 3 predvide da lica koja još uvijek podliježu obavezi pohađanja obaveznog obrazovanja ne budu zaposlena na takvom poslu koji bi im uskratio punu korist od obrazovanja;
- 4 predvide da će radno vrijeme lica starosti ispod 18 godina biti ograničeno u skladu sa potrebama njihovog razvoja, a posebno njihovim potrebama za stručnim obrazovanjem;
- 5 priznaju pravo mladih radnika i šegrta na pravičnu plaću ili druge odgovarajuće naknade;
- 6 propišu da se vrijeme koje mlada lica provedu na stručnoj obuci tokom radnog vremena, uz pristanak poslodavca, tretira kao dio radnog dana;
- 7 predvide da zaposlena lica starosti ispod 18 godina imaju pravo na minimalno četiri sedmice plaćenog godišnjeg odmora;
- 8 predvide da lica ispod 18 godina starosti ne mogu raditi noću, sa izuzetkom određenih zanimanja predviđenih domaćim zakonom ili propisima;
- 9 predvide da će lica ispod 18 godina starosti, zaposlena u zanimanjima propisanim domaćim zakonima ili propisima, biti redovno medicinski kontrolisana;
- 10 osiguraju posebnu zaštitu protiv fizičkih i mentalnih opasnosti kojima su izložena djeca i mlađa lica, a posebno onih koje proističu direktno ili indirektno iz njihovog rada.

OPŠTI ZAKONODAVNI OKVIR:

- Zakona o radu FBiH („Službene novine FBiH“, br. 43/99,32/00 i 29/03),
- Pravilnik o utvrđivanju posebnih uvjeta rada i ljekarskim pregledima radnika na tim radnim mjestima („Službeni list SR BiH, broj 2/90),
- Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom („Službeni glasnik USK“, br. 5/00, 7/01 i 11/14),
- Zakon o socijalnoj zaštiti („Narodne novine Županije Posavske“, br. 5/04 i 7/09),
- Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom (Prečišćeni tekst) („Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj: 5/12),
- Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, br. 13/07 i 13/11),

- Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Kantona Sarajevo (Prečišćeni tekst) („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 38/14),
- Zakon o pripadnosti javnih prihoda u FBiH (“Službene novine FBiH”, br. 22/06, 43/08, 22/09 i 35/14),
- Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom („Službeni glasnik USK“, br. 5/00, 7/01 i 11/14),
- Krivični zakona FBiH (“Službene novine FBiH”, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14),
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima FBiH (“Službene novine FBiH”, broj 7/14),
- Zakon o radu- Prečišćeni tekst (“ Službeni glasnik RS” broj: 55/07),
- Zakon o zaštiti na radu (“Službeni glasnik RS” broj: 1/08 i 10/13),
- Zakon o posredovanju u zapošljavanju i ostvarivanju prava nezaposlenih lica (“Službeni glasnik RS”, broj: 30/10 i 102/12),
- Zakon o zapošljavanju stranih državljana i lica bez državljanstva („Službeni glasnik Službeni glasnik RS „, broj 24/09 i 117/11),
- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida („Službeni glasnik RS,, broj 37/12),
- Zakon o radu BD ("Službeni glasnik BD", brojevi: 19/06, 19/07 i 25/08, 20/13 i 31/14),
- Zakon o bezbjednosti i zastiti radnika na radu BD(„ Službeni glasnik BD“ broj 20/13),
- Zakon o inspekcijama BD (“Službeni glasnik BD”, br. 24/08, 25/08 i 20/13),
- Zakon o socijalnoj zaštiti BD („Sl.glasnik BD“, br. 1/03, 4/04, 19/07, 2/08),
- Zakon o dječijoj zaštiti BD – prečišćeni tekst („Sl.glasnik BD“, broj 51/11),
- Porodični zakon BD (“Sl.glasnik BD”, broj 66/07),
- Krivični zakon BD -prečišćen tekst (“Sl.glasnik BD”, broj 47/11 33/13),
- Zakon o upravnom postupku BD– prečišćen tekst („Službeni glasnik BD“, broj 48/11), Zakon o upravnim sporovima BD („Službeni glasnik BD“, broj 4/00, 1/01)
- Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku BD („Službeni glasnik BD“, broj 44/11)
- Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, prečišćeni tekst, (“Službeni glasnik BiH” 36/08 I 87/12),
- Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BD („Službeni glasnikBD“, br. 10/03, 8/07 i 19/07).

Član 7. stav 1. Zabrana zapošljavanja mladih od 15. godina

EKSP u svojim Zaključcima (2011) podsjeća da se zabrana zapošljavanja djece mlade od 15 godina primjenjuje na sve ekonomske sektore, uključujući poljoprivredu, i sva radna mjesta, uključujući i rad unutar porodičnih preduzeća, te u privatnim domaćinstvima. Također se proteže na sve oblike ekonomske aktivnosti, bez obzira na status radnika (zaposlenike, samozaposlene, neplaćene kućne pomoćnike ili pomoćnice ili neke druge).

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

FBiH

U Prvom izvještaju Bosne i Hercegovine / u daljem tekstu: BiH/ o primjeni Evropske socijalne povelje, opisane su odredbe Zakona o radu Federacije Bosne i Hercegovine / u daljem tekstu: FBiH („ Službene novine FBiH“, br. 43/99,32/00 i 29/03) prema kojima nije dozvoljeno sklapanje ugovora o radu sa osobama mlađim od 15. godina. Ugovor zaključen protivno ovoj odredbi smatra se ništavim zbog jednostrane zabrane sklapanja ugovora, pa samim tim ne proizvodi nikakve pravne posljedice. Iz dosadašnje prakse i izvještaja inspekcija rada, nisu zabilježeni slučajevi da su poslodavci sklapali ugovore o radu sa osobama mlađim od 15 godina.

Maloljetnici u smislu Zakona o radu su uposlenici između 15 i 18 godina života.

Zakon je uspostavio zaštitu ovih uposlenika i propisao zabranu rada maloljetnika na naročito teškim fizičkim poslovima, rad pod zemljom ili pod vodom, kao i na ostalim poslovima koji bi mogli štetno i sa povećanim rizikom uticati na njegov život i zdravlje, razvoj i moral.

Inspektor rada ima obavezu zabraniti rad maloljetnika na ovim poslovima, a poslodavac koji rasporedi maloljetnika na poslove koji mogu štetno uticati na njegovo zdravlje čini prekršaj za koji je predviđena novčana kazna od 1000 do 7000 KM.

Važećim Zakonom o radu nije regulisan rad kod kuće, odnosno izvan prostorija poslodavca pa je stoga i nadležnost inspekcije rada ograničena na inspeksijski nadzor u sjedištu, odnosno registriranim radnim jedinicama poslodavca.

Institut rada kod kuće je predviđen i uređen u prijedlogu novog Zakona o radu koji je u postupku donošenja.

RS

Članom 14. stav 1. Zakona o radu Republike Srpske / u daljem tekstu: RS/– Prečišćeni tekst ("Službeni glasnik RS" br. 55/07) propisano je da Ugovor o radu ne može zaključiti lice koje nije navršilo 15 godina života i koje nema opštu zdravstvenu sposobnost za rad.

Članom 1. stav 3. Zakona o zaštiti na radu ("Službeni glasnik RS" broj: 1/08), regulisano je da se posebna zaštita propisuje radi očuvanja nesmetanog psihofizičkog razvoja maloljetnih radnika, zaštite žena od rizika koji bi mogli ugroziti ostvarivanje materinstva, zaštite invalida i profesionalno oboljelih lica od daljnjeg oštećenja zdravlja i umanjenja njihove radne sposobnosti, te radi očuvanja radne sposobnosti starijih radnika u granicama primjerenim njihovoj životnoj dobi.

Odredbom člana 30. stav 3. Zakona o zaštiti na radu propisano je da je Poslodavac dužan da obezbijedi da zaposlena žena za vrijeme trudnoće, radnik mlađi od 18 godina života i radnik sa smanjenom radnom sposobnošću, i pored osposobljavanja za bezbjedan i zdrav rad, budu u pisanoj formi obavješteni o rezultatima procjene rizika na radnom mjestu i o mjerama kojima se rizici otklanjaju u cilju povećanja zaštite i zdravlja na radu. Ovom odredbom se obezbjeđuje posebna zaštita sa radnike mlađe od 18 godina.

Propisi iz oblasti rada i zapošljavnaj ne regulišu pitanje rada djece ispod dobi od 15 godina niti njihov rad kod kuće. Važeći propisi uređuju rad lica u dobi između 15 i 65 godina. Inspekcija rada nemože da kontroliše rad djece kod kuće na porodičnim imanjima, ona kontroliše rad i ostvraivanje prava iz rada lica koja rade kod registrovanih privrednih subjekat bilo da je riječ o privrednim društvima ili samostalnim zanatskim radnjama.

BD

Zakon o radu Brčko Distrikta BiH / u daljem tekstu:BD/ ("Službeni glasnik BD ", br. 19/06, 19/07 i 25/08, 20/13 i 31/14) u članu 10. stav 1. propisuje: "Ugovor o radu ne može se zaključiti sa licem koje nije navršilo petnaest (15) godina života." U stavu 2. istog člana je predviđeno se maloljetnik ne može zaposliti ako nisu prethodno ispunjeni sledeći uslovi:

1. da je ovlašćeni ljekar ili nadležna medicinska ustanova izdala potvrdu koja pokazuje da je maloljetnik pregledan i da je fizički i psihički sposoban da ostvaruje zadatke koje zahtjeva to radno mjesto i

2. da su jedan ili oba roditelja ili zakonski staratelj maloljetnika dali svoj pristanak.

Zakon o radu ne predviđa niti jedan izuzetak i ne dopušta bilo kakvu mogućnost zaključivanja ugovora o radu za lica mlađa od 15 godina života uključujući sve oblike ekonomskih aktivnosti i bez obzira na status radnika.

Izmjenama i dopunama Zakona o radu iz 2013.godine u članu 15 a propisano je da se ugovor o radu može zaključiti i radi obavljanja poslova van prostorija poslodavca te da isti, pored ostalog, mora sadržati:

- a) način organizovanja rada van prostorija poslodavca;
- b) način vršenja nadzora nad radom zaposlenoga;
- c)način i uslove korišćenja sredstava za rad zaposlenog i utvrđivanje naknade za naknade za njihovu upotrebu;
- d) naknadu drugih troškova rada;
- e) druga prava i obaveze.“

Mogućnost „rada kod kuće“ Zakon o radu BD reguliše navedenim članom 15, koji predviđa da se ugovor o radu može zaključiti i radi obavljanja poslova van prostorija poslodavca. Do danas inspektori rada nisu imali evidentiranih inspekcijjskih nadzora po ovom pitanju.

Dalje u stavu 3.istog člana predviđa da:“Poslodavac može ugovoriti poslove van svojih prostorija koji nisu opasni ili štetni po zdravlje zaposlenoga i drugih lica i ne ugrožavaju radnu sredinu.“

Zakon o radu BD daje uopštenu formulaciju o najnižoj starosnoj dobi za zaključenje Ugovora o radu, a to je 15 godina starosti. Niti u jednoj ekonomskoj aktivnosti nije moguće zaključiti ugovor o radu sa licem mlađim od 15. godina.

Članom 111.Zakona o radu propisane su kaznene odredbe za nepoštovanje odredbi Zakona o radu te je za iste zapriječena novčana kazna od 1.000,00 do 7.000,00KM, odnosno u dvostrukom iznosu ako je prekršaj učinjen prema maloljetnom licu.

Nadzor nad provođenjem i primjenom Zakona o radu u BD BiH vrši Inspektor rada. U vršenju inspekcijjskog nadzora inspektor djeluje preventivno, a preduzima upravne i druge mjere i radnje kada se preventivnim djelovanjem ne može obezbijediti svrha i cilj nadzora.

BD planira donijeti Pravilnik koji će regulisati ljekarske preglede maloljetnih lica za oblast radnih odnosa.

Član 7. stav 2. Zabrana zapošljavanja osoba mlađih od 18 godina na opasnim i nezdravim zanimanjima

EKSP u svojim Zaključcima (2011) pita da li postoje u zakonu decidno nabrojani oblici rada ili vrste rizika koji bi predstavljati opasnost ili nezdrav uticaj na mlade osobe.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

FBiH

Prema Zakonu o radu Federalni ministar rada i socijalne politike podzakonskim aktom utvrđuje koji su poslovi naročito teški i štetno utiču na zdravlje i razvoj maloljetnika, ali ovakav akt nije u Federaciji BiH nikada donesen. Međutim, propisima donesenim na osnovu Zakona o zaštiti na radu („Službeni list SR BiH“, broj 2/90), odnosno Pravilnikom o utvrđivanju posebnih uvjeta rada i ljekarskim pregledima radnika na tim radnim mjestima („Službeni list SR BiH, broj 2/90), utvrđen je popis rizika na radnim mjestima sa posebnim uvjetima rada i propisani su uvjeti za obavljanje tih poslova koji se odnose na životnu dob, pol, zdravstveno stanje i psihofizičke sposobnosti Navedenim propisom je za sva radna mjesta sa posebnim uvjetima rada propisana najniža dobna granica 18 godina, kao uvjet za obavljanje tih poslova.

Zakonom o zaštiti na radu utvrđena je prekršajna kazna za poslodavca koji ne utvrdi radna mjesta sa posebnim uvjetima rada u skladu sa zakonom i propisima donesenim na osnovu zakona.

Izvještaji Federalne inspekcije rada ne sadrže podatke o zapošljavanju maloljetnika na radna mjesta sa posebnim uvjetima rada.

RS

Članom 14. stav 3. Zakona o radu propisano je da lice koje nije navršilo 18 godina života ne može zaključiti ugovor o radu za obavljanje poslova na kojima postoji povećana opasnost od povreda ili povećan štetni uticaj na zdravlje.

Članom 75. Zakona o radu propisano je da radnik mlađi od 18 godina ne može biti raspoređen da radi na naročito teškim fizičkim poslovima, na radovima koji se obavljaju pod zemljom ili pod vodom kao i na drugim poslovima koji bi mogli da predstavljaju povećan rizik po njegov život, zdravlje i psihički razvoj.

Poslovi na koje radnik mlađi od 15. godina nemože biti raspoređen utvrđuju se kloektivnimugovorom i pravilnikom o radu.

Na radnim mjestima sa povećanim rizikom rada na kojima se rukuje otrovima ne mogu raditi radnici mlađi od 18 godina, trudnice i majke dojilje. Ostale kontraindikacije za rad utvrđuje specijalista medicine rada prema vrsti posla, vrsti otrova i stepenu izloženosti. član 17. Pravilnika o sadržaju i postupku zdravstvenih pregleda radnika na poslovima sa povećanim rizikom u radu sa otrovima („Službeni glasnik RS“, broj 15/08).

Za obavljanje poslova zaštite zdravlja zaposlenih na radu poslodavac angažuje službu medicine rada. Služba medicine rada dužna je da obavlja poslove u skladu sa zakonom, a naročito: ocjenjuje i utvrđuje posebne zdravstvene sposobnosti koje moraju da ispunjavaju radnici za obavljanje određenih poslova na radnom mjestu sa povećanim rizikom ili za upotrebu, odnosno rukovanje određenom opremom za rad.

Prethodne i periodične ljekarske preglede radnika može da vrši služba medicine rada koja ima propisanu opremu, prostorije i stručni kadar. (član 41. Zakona o zaštiti na radu).

BD

U smislu odredaba Zakona o rad, maloljetnik je osoba između 15 i 18 godina života koja može zaključiti ugovor o radu i na taj način zasnovati radni odnos pod uslovom da je ovlašćeni ljekar ili nadležna medicinska ustanova izdala potvrdu koja pokazuje da je maloljetnik pregledan i da je fizički i psihički sposoban da ostvaruje zadatke koje zahtjeva to radno mjesto i da su jedan ili oba roditelja ili zakonski staratelj maloljetnika dali svoj pristanak. Član 41. Zakona o radu propisuje da: "Maloljetnik ne može da radi na opasnim poslovima ili teškim fizičkim poslovima, radovima pod zemljom ili pod vodom, ni na drugim poslovima koji bi mogli štetno uticati ili mu znatno ugroziti život, zdravlje, fizički razvoj ili moral". Naprijed navedeni poslovi regulišu se kolektivnim ugovorom koji još uvijek BD nema. U BD nisu decidno nabrojani oblici rada ili vrste rizika koji bi predstavljali opasnost ili nezdrav uticaj na mlade osobe. Izuzetci nisu predviđeni u zakonima distrikta vezano za citirani član 41.

Zakon o bezbjednosti i zaštiti radnika na radu BD („Službeni glasnik BD“ broj 20/13) nije decidno nabrojao oblike rada ili vrste rizika koji bi predstavljali opasnost ili nezdrav uticaj na mlade osobe, jer to pitanje treba da se regulise podzakonskim aktima u skladu sa članu 2 navedenog zakona.

BD ne posjeduje informacije o tome kako Inspekcija rada prati zapošljavanje mladih u opasnim uslovima rada.

Član 7. stav 3. Zabrana zapošljavanja djece koja podliježu obaveznom obrazovanju

EKSP u Zaključcima (2011) traži da se u sljedećem izvještaju pojasni da li postoje bilo kakve kategorije rada gdje djeca mlađa od 15 godina i na koju se odnosi odredba o obaveznom obrazovanju, mogu biti zaposlena. i zahtijeva pojašnjenje o tome da li je rad djece tokom školskog raspusta istinski zabranjen.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

FBiH

Zakonom o radu nije regulisano pitanje rada djece ispod dobi od 15 godina niti njihov rad kod kuće. To znači da Zakon o radu ne sadrži odredbu kojom je zabranjen rad djece tokom školskog raspusta zbog toga što u tom zakonu postoji generalna zabrana zapošljavanja lica mlađih od 15. godina.

RS

Propisi iz oblasti rada i zapošljavnaj ne regulišu pitanje rada djece ispod dobi od 15 godina niti njihov rad kod kuće. To znači da Zakon o radu ne sadrži odredbu kojom je zabranjen rad djece tokom školskog raspusta zbog toga što u tom zakonu postoji generalna zabrana zapošljavnaja lica mlađih od 15. godina.

RS-u obavezno obrazovanje podrazumijeva osnovno obrazovanje u trajanju od devet godina i traje do 15. godine života. Lica mlađa od 15. godina života ne mogu zaključiti ugovor o radu zbog čega nemamo takve pojave. Ne posjedujemo podatke o zapošljavanju lica mlađih od 15 godina.

BD

Član 10 Zakona o radu BD zabranjuje zaključivanje ugovora o radu sa licem koje nije navršilo 15 godina.

U zakonodavstvu BD ne postoje bilo kakve kategorije rada gdje djeca koja su mlađa od 15 godina i na koju se odnosi odredba o obaveznom obrazovanju, mogu biti zaposlena.

Rad djece tokom školskog raspusta nije izričito zabranjen zakonom, ali ta zabrana se može zaključiti iz navedene zakonske odredbe (član 10 Zakona).

Član 7. stav 4. Radno vrijeme za osobe mlađe od 18 godina

EKSP u Zaključcima (2011) zaključuje da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 7. stav 4. Povelje na osnovu toga što je radno vrijeme od 40 sati sedmično za mlade radnike mlađe od 16 godina pretjerano dugo.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

FBIH

U ranijem izvještaju navedeno je da je radno vrijeme maloljetnika, prema odredbama važećeg Zakona o radu, u pogledu dužine trajanja, izjednačeno sa radnim vremenom ostalih uposlenika. Imajući u vidu odredbe člana 7. stav 4. ESP, u prijedlogu novog Zakona o radu, izmijenjena je odredba člana 20. važećeg Zakona o radu, na način da je utvrđeno da radno vrijeme maloljetnika ne može trajati duže od 35 sati sedmično. Međutim, novi Zakon o radu, do izrade ovog izvještaja, nije dostavljen Parlamentu FBiH radi donošenja, iako je Vlada FBiH utvrdila Prijedlog zakona o radu još u novembru 2012. godine. Tom prilikom, Vlada je, napravivši presedan u proceduri donošenja zakona, utvrđeni Prijedlog ponovo dostavila Ekonomsko socijalnom vijeću za teritoriju FBiH na razmatranje i usaglašavanje socijalnih partnera o nekim pitanjima o kojima u pripremi Prijedloga zakona nije bila postignuta saglasnost. Socijalni partneri nisu usaglasili svoje stavove do danas, te je donošenje novog Zakona o radu „na čekanju“.

Odredbama de lege ferende izuzeti su maloljetnici, odnosno osobe između navršenih 15 i 18 godina života, u pogledu dužine trajanja sedmičnog radnog vremena i za ovu kategoriju

zaposlenika je propisano da sedmično radno vrijeme ne može biti duže od 35 sati. Prema novim zakonskim rješenjima osobe mlađe od 15 godina života ne mogu zaključiti ugovor o radu niti se mogu zaposliti na bilo koju vrstu poslova kod poslodavca. Odredbe koje se odnose na zabranu prekovremenog rada maloljetnika ostale su nepromijenjene.

RS

Članom 40. stav 1. Zakona o radu propisano je da puno radno vrijeme radnika iznosi 40 časova sedmično.

Članom 47. stav 1. Zakona o radu propisana je zabrana prekovremenog rada radnicima mlađim od 18 godina. Propisima nije utvrđeno posebno radno vrijeme za radnike mlađe od 18 godina.

Ne posjedujemo podatke o prekovremenom radu lica mlađih od 18 godina niti povrede prava ovih lica po tom pitanju.

BD

Dužina radnog vremena lica mlađih od 18 godina propisana je članom 22. Zakona o radu BD i iznosi 40 časova sedmično i nije predviđen izuzetak za lica mlađa od 18 godina. Zakon o radu BD nije vršio izmjene člana 22. kojim je regulisano radno vrijeme, u skladu sa članom 7. stav 4. Povelje. Usklađivanje i implementacija će biti predmet prve naredne izmjene i dopune navedenog zakona.

Član 7. stav 5. Pravična plata

EKSP u Zaključcima (2011) podsjeća da se, u primjeni člana 7. stav 5, u domaćem zakonu moraju osigurati prava mladih radnika na pravičnu platu i odgovarajuće naknade pripravnika. Ovo pravo može rezultirati iz zakona, kolektivnog ugovora ili drugih sredstava i traži da se u sljedećem izvještaju navedu takve informacije da se može procijeniti adekvatnost plata mladih radnika. Komitet se pita, da li pojam "najniža plata" znači minimalna plata i traži da se u sljedećem izvještaju daju informacije o neto minimalnoj plati i da neto prosječne plate budu uvrštene u sljedeći izvještajni period.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

FBiH

Plaće u FBiH isplaćuju se u skladu sa kolektivnim ugovorima, pravilnicima o radu i ugovorima o radu. Navedeni akti ne prave razlike u visini plaće na osnovu dobi uposlenika. Niža plaća, odnosno naknada može se isplatiti jedino pripravnicima i to u iznosu od najmanje 80 % najniže plaće.

Zakon o radu kojim je visina naknade pripravnicima utvrđena nije decidno odredio o kojoj najnižoj plaći se radi. Naime, to može biti najniža plaća za radno mjesto kod poslodavca za koje se pripravnik obučava, odnosno može biti najniža plaća u FBiH prema posljednjim statističkim podacima i sl. Prema tome ostavljeno je poslodavcu da sam, poštujući pri tome princip in favorem laboratoris, odredi najnižu plaću odnosno osnovicu na koju se obračunava 80% naknade za pripravnika.

Što se tiče rada maloljetnika, njima se plaća obračunava na isti način kao i ostalim radnicima, ovisno od radnog mjesta za koje su sklopili ugovor o radu i koeficijenta koji se primjenjuje na to radno mjesto ovisno od složenosti poslova i stepena stručne spreme i određenih vještina koje se traže za to radno mjesto. Ovdje se primjenjuje pravilo da je poslodavac dužan isplatiti zaposlenicima jednake plaće za rad jednake vrijednosti, a plaća se ne može isplatiti u iznosu manjem od iznosa utvrđenog kolektivnim ugovorom, pravilnikom o radu i ugovorom o radu.

Najniža plaća je minimalna plaća, a utvrđuje se kolektivnim ugovorima za područje djelatnosti (granski kolektivni ugovori) s tim da, u skladu sa Općim kolektivnim ugovorom za teritoriju FBiH, bruto satnica sa doprinosima iz plate i na platu i porezom na platu ne može biti manja od 3,26 KM, a najniža neto satnica ne može biti manja od 1,95 KM.

Nominalni iznos najniže neto plaće u FBiH iznosi 343 KM a bruto plaće 504, 41 KM. Granskim kolektivnim ugovorom najniža plaća može se utvrditi u većem iznosu ovisno o ekonomskoj snazi pojedine grane djelatnosti.

Najniža neto plaća je osnovica za obračun osnovne plaće uposlenika koja je proizvod najniže neto plaće i odgovarajućeg koeficijenta složenosti poslova koje uposlenik obavlja. Iznos najniže plaće u FBiH utvrđen Općim kolektivnim ugovorom za teritoriju FBiH nije se mijenjao od oktobra 2008. godine.

Prosječna plaća u FBiH za period 2010-2013.

Godina	Bruto plaća u KM	Neto plaća u KM
2010	1.223	804
2011	1.248	819
2012	1.266	830
2013	1.275	835

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

RS

Članom 90. stav 2. Zakona o radu RS propisano je da se radnicima garantuje jednaka plata za isti rad ili rad iste vrijednosti koji ostvaruju kod poslodavca.

Članom 29. stav 2. Zakona o radu propisano je da za vrijeme obavljanja pripravničkog staža pripravnik ima pravo na 80% minimalne zarade prije polaganja stručnog ispita, što plaća poslodavac.

Neto plata pripravnika se utvrđuje u procentu 80% od plate odrasle osobe koja radi na istim poslovima a ne od prosječne plate isplaćene kod poslodavca ili u na nivou RS

Svim kolektivnim ugovorima za radnike u realnom sektoru i zakonima kojima se reguliše visina plate državnih službenika i ostalih lica koja primaju plate iz Budžeta RS propisano je da pripravnik ima pravo na platu u iznosu 80% on one koju bi primao da ima položen stručni ispit.

Propisi u RS ne dozvoljavaju razliku u osnovnoj plati mlađih radnika u odnosu na starije radnike nakon isteka pripravničkog staža za koji period je imao umanjenu platu.

Prema Zakonu o radu i Opštem kolektivnom ugovor uređena je najniža plata koja podrazumijeva minimalnu platu koju može ostvariti radnik za puno radno vrijeme i prosječne rezultate rada.

Najniža neto plata u RS je 2010 godine utvrđena u neto iznosu od 370,00 KM i do danas se nije mjenjala.

Prosječna neto plata u RS za 2011. godinu je iznosila 809,00 KM, za 2012. godinu 818,00 KM i za 2013. 808,00 KM.

Pripravnik ostvaruje pravo na platu u visini 80% plate koja je utvrđena za radno mjesto za koje se osposobljava i ne zavisi od najniže i prosječne plate.

Ne posjedujemo podatke o kršenju prava od strane poslodavaca, jer se u praksi ne utvrđuju različite plate obzirom na godine života radnika..

BD

Zakonom o radu BD, uređena su prava pripravnika i volontera. Članom 19. navedenog Zakona, propisano je da poslodavac može zaključiti ugovor o radu s pripravnikom na onoliko vremena koliko traje pripravnički staž propisan za zanimanje na koje se odnosi. Ugovor se zaključuje u pisanoj formi i jedna kopija se podnosi nadležnom zavodu za zapošljavanje u roku od 5 dana od njegovog zaključivanja radi evidencije i kontrole. Za vrijeme pripravničkog staža, pripravnik ima pravo na 80% plate poslova radnog mjesta na koje se prima. Najniža plata ne znači i minimalna plata i pripravnik ima pravo na 80% plate poslova radnog mjesta na koje se prima, a ne najniže plate.

Zakonom o radu BD, uređena su prava pripravnika i volontera. Članom 19. navedenog Zakona, propisano je da poslodavac može zaključiti ugovor o radu s pripravnikom na onoliko vremena koliko traje pripravnički staž propisan za zanimanje na koje se odnosi. Ugovor se zaključuje u pisanoj formi i jedna kopija se podnosi nadležnom zavodu za zapošljavanje u roku od 5 dana od njegovog zaključivanja radi evidencije i kontrole. Za vrijeme pripravničkog staža, pripravnik ima pravo na 80% plate poslova radnog mjesta na koje se prima.

GODIŠNJI PROSJEK BRUTO I NETO PLATA ZA BIH ZA PERIOD OD 2010-2013

UKUPNO

A Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov

B Vađenje ruda i kamena

C Prerađivačka industrija

D Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija

E Snabdjevanje vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom, te djelatnosti sanacije okoliša

F Građevinarstvo

G Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala

H Prijevoz i skladištenje

I Djelatnosti pružanja smještaja, te pripreme i usluživanja hrane (hoteljerstvo i ugostiteljstvo)

J Informacije i komunikacije

- K Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja
- L Poslovanje nekretninama
- M Stručne, naučne i tehničke djelatnosti
- N Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti
- O Javna uprava i obrana, obavezno socijalno osiguranje
- P Obrazovanje
- Q Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne zaštite
- R Umjetnost, zabava i rekreacija
- S Ostale uslužne djelatnosti

2010		2011		2012		2013	
Bruto	Neto	Bruto	Neto	Bruto	Neto	Bruto	Neto
1.217	798	1.271	816	1.290	826	1.291	827
994	658	1.083	689	1.117	708	1.135	721
1.230	819	1.374	893	1.446	936	1.481	957
842	560	868	573	885	581	892	587
1.967	1.265	2.036	1.285	2.053	1.291	2.083	1.311
1.093	723	1.133	734	1.154	745	1.164	752
798	529	831	542	833	541	822	535
865	567	876	571	891	580	887	578
1.152	755	1.157	752	1.170	759	1.178	764
788	524	818	532	839	543	827	536
1.765	1.140	1.797	1.142	1.844	1.171	1.875	1.190
1.978	1.270	2.075	1.314	2.088	1.317	2.120	1.336
1.165	765	1.162	758	1.221	787	1.234	793
1.281	826	1.312	836	1.360	865	1.344	856
890	582	898	583	861	557	881	571
1.719	1.103	1.802	1.140	1.809	1.142	1.802	1.137
1.320	856	1.341	856	1.340	852	1.313	836
1.542	998	1.573	1.000	1.609	1.021	1.614	1.025
1.013	665	1.016	656	1.031	663	1.015	653
1.584	1.026	1.590	1.025	1.604	1.032	1.566	1.010

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Objasnenje :

Prosječna neto plata za 2010 godinu iznosi **798 KM** dok je najniža neto plata u području I (Djelatnosti pružanja smještaja, te pripreme i usluživanja hrane (hoteljerstvo i ugostiteljstvo)) i iznosi **524 KM**

Prosječna neto plata za 2011 godinu iznosi **816 KM** dok je najniža neto plata u području I (Djelatnosti pružanja smještaja, te pripreme i usluživanja hrane (hoteljerstvo i ugostiteljstvo)) i iznosi **532 KM**

Prosječna neto plata za 2012 godinu iznosi **826 KM** dok je najniža neto plata u području F (Građevinarstvo) i iznosi **541 KM**

Prosječna neto plata za 2013 godinu iznosi **827 KM** dok je najniža neto plata u području F (Građevinarstvo) i iznosi **535 KM**

GODIŠNJI PROSJEK BRUTO I NETO PLATA ZA BD ZA PERIOD OD 2010-2013 GODINE.

UKUPNO

A Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov

B Vađenje ruda i kamena

C Prerađivačka industrija

D Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija

E Snabdjevanje vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom, te djelatnosti sanacije okoliša

F Građevinarstvo

G Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala

H Prijevoz i skladištenje

I Djelatnosti pružanja smještaja, te pripreme i usluživanja hrane (hoteljerstvo i ugostiteljstvo)

J Informacije i komunikacije

K Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja

L Poslovanje nekretninama

M Stručne, naučne i tehničke djelatnosti

N Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti

O Javna uprava i obrana, obavezno socijalno osiguranje

P Obrazovanje

Q Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne zaštite

R Umjetnost, zabava i rekreacija

S Ostale uslužne djelatnosti

2010		2011		2012		2013	
Bruto	Neto	Bruto	Neto	Bruto	Neto	Bruto	Neto
1.114	796	1.140	800	1.171	819	1.266	817
943	646	965	645	1.013	691	986	637
1.407	574	1.441	577	1.498	609	943	608
1.547	1.232	1.579	1.235	1.839	1.285	1.951	1.291
1.033	746	1.052	743	1.222	1.043	1.425	990
835	603	853	604	806	527	752	488
915	508	934	508	920	528	806	523
948	678	975	681	944	661	1.108	709
1.226	548	1.260	552	1.293	557	663	437
1.668	1.033	1.708	1.038	1.760	1.108	1.671	1.045
1.307	1.105	1.329	1.110	1.356	1.129	1.850	1.185
915	587	929	565	945	598	824	532
928	621	951	624	964	625	1.139	719
1.392	604	1.425	607	1.424	626	900	616

1.917	1.209	1.963	1.213	2.002	1.119	1.869	1.209
1.948	1.275	1.995	1.282	1.975	1.345	2.166	1.379
1.507	1.164	1.546	1.169	1.483	1.178	1.857	1.191
1.130	738	1.124	740	1.155	738	1.153	778
1.177	808	1.135	848	1.180	795	972	625

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Obrazloženje :

Prosječna neto plata za 2010 godinu iznosi **796 KM** dok je najniža neto plata u području G (Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala) i znosi **508 KM**

Prosječna neto plata za 2011 godinu iznosi **800 KM** dok je najniža neto plata u području G (Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala) i znosi **508 KM**

Prosječna neto plata za 2012 godinu iznosi **819 KM** dok je najniža neto plata u području F (Građevinarstvo) i znosi **527 KM**

Prosječna neto plata za 2013 godinu iznosi **817 KM** dok je najniža neto plata u području I (Djelatnosti pružanja smještaja, te pripreme i usluživanja hrane (hoteljerstvo i ugostiteljstvo)) i znosi **437 KM**

Član 7. stav 6. Uključivanje vremena provedenog na stručnoj obuci u radno vrijeme

EKSP u Zaključcima (2011) zaključuje da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 7. stav 6. Povelje na osnovu toga što zakonodavni okvir ne propisuje da se vrijeme koje mlada lica provedu na stručnoj obuci, uz dozvolu poslodavca, tretira kao dio radnog dana.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

FBiH

Kao što je navedeno u ranijem Izvještaju, u radnom zakonodavstvu FBiH nema posebnog propisa ili odredbe u propisu koji regulira stručno osposobljavanje mladih uposlenika, te tretiranje radnog vremena za vrijeme stručne obuke. Međutim, Zakonom o radu je propisano da poslodavac može u skladu sa potrebama rada omogućiti uposleniku obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje uz rad, a obavezan je to omogućiti uposleniku prilikom promjene ili uvođenja novog načina ili organiziranja rada. Nemamo podataka kako se ova odredba provodi u praksi.

RS

Uključivanje vremena provedenog na stručnoj obuci u radno vrijeme takođe proizilazi iz trenutnog normativnog uređenja u RS, jer ovo pitanje nije uopšte regulisano u oblasti rada i

zapošljavanja u RS. Propisi u RS iz oblasti radnih odnosa ne osiguravaju pravo mladih radnika da im se vrijeme provedeno na stručnoj obuci uz pristanak poslodavca tretira kao dio radnog dana, osim ako se ne ospobljavaju za potrebe radnog mjesta i poslodavca i bit će regulisano kada se bude radilo na izmjenama zakona o radu.

BD

Što se tiče uključivanja vremena provedenog na stručnoj obuci u radno vrijeme, Zakon o radu BD u članu 18 propisao je da poslodavac može omogućiti zaposleniku obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje. Zaposlenik je obavezan sticati obrazovanje, osposobljavanje i/ili usavršavanje koje poslodavac smatra potrebnim, i to na trošak poslodavca. Odredba ovog člana odnosi se na sve zaposlenike. Zakon o Srednjem obrazovanju BD, nije regulisao ovu problematiku, a ista će biti predmet izmjena i dopuna Zakona o radu BD.

Član 7. stav 7. Plaćeni godišnji odmor

EKSP u Zaključcima (2011) želi znati da li mladi radnici imaju mogućnost da ne iskoriste svoj plaćeni godišnji odmor. Komitet također pita da li mladi radnici imaju mogućnost da iskoriste odsustvo u nekom drugom trenutku u slučaju bolesti ili nesretnog slučaja za vrijeme odmora itd.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

FBiH

Članom 41. važećeg Zakona o radu garantuje se maloljetnim zaposlenicima pravo na godišnji odmor u trajanju od najmanje 24 radna dana. Ovo pravo maloljetnici ostvaruju pod istim uvjetima i na isti način kao i drugi zaposlenici, pa se u trajanje godišnjeg odmora neće uračunati vrijeme privremene spriječenosti za rad zbog bolesti ili povrede, a po prestanku tih okolnosti omogućava se nastavak korištenja preostalog dijela godišnjeg odmora. U pogledu ostvarivanja prava na godišnji odmor na maloljetnike se takođe odnose sve zakonske odredbe kojima se zabranjuje poslodavcu uskraćivanje ili odricanje prava na godišnji odmor, kao i isplata naknade umjesto korištenja godišnjeg odmora.

RS

Članom 57. stav 1. Zakona o radu propisano je da maloljetni radnik ima pravo na godišnji odmor u trajanju od najmanje 24 radna dana. U slučaju korištenja opravdanog odsustva za vrijeme trajanja godišnjeg odmora isti se prekida i nastavlja koristiti nakon prestanka razloga za drugi vid odsustva naprimjejr spriječenost za rad zbog bolesti. Godišnji odmor od 24 radna dana je 4 sedmice i četiri radna dana ako su svi dani radni, obzirom da se sedmica računa petu radnih dana danakada je u pitanju utvrđivanje dužine godišnjeg odmora. Maloljetni radnik ima pravo da iskoristi sav plaćeni odmor i da pored toga koristi osustva u drugim slučajevima utvrđenim zakonom, kolektivnim ugovorima i parvilnikom o radu kao i ostali radnici.

BD

Zakonom o radu član 32. u stavu 2. propisano je:“ maloljetni zaposleni ima pravo na godišnji odmor u trajanju od najmanje dvadesetčetiri (24) radna dana. Izmjenama Zakona o radu iz 2013.godine propisano je da se pri utvrđivanju trajanja godišnjeg odmora radna sedmica računa kao pet radnih dana.

Članom 36 Zakona o radu propisano je da se zaposleni ne može odreći prava na korištenje godišnjeg odmora niti mu se može uskratiti pravo na godišnji odmor, niti mu se može isplatiti naknada umjesto korištenja godišnjeg odmora.

Novim izmjenama Zakona o radu u članu 36. stav 3. propisan je izuzetak od naprijed navedenog, koji izuzetno dozvoljava poslodavcu da zaposlenom u slučaju prestanka ugovora o radu isplati naknadu za dane neiskorištenog godišnjeg odmora ali samo pod uslovom da se poslodavac i zaposleni o tome sporazume.

Izmjenjeni član 34.predviđa da se u trajanje godišnjeg odmora ne računa vrijeme privremene nesposobnosti za rad kao i drugo vrijeme odsustvovanja sa rada koje se zaposlenom priznaje u radni staž, a član 35. u stavu 4. propisuje:“ako zaposleni koji je ispunio uslov za sticanje prava na korišćenje godišnjeg odmora, a nije u cjelini ili djelimično iskoristio godišnji odmor u kalendaraskoj godini zbog privremene nesposobnosti za rad ili porodijskog odsustva, ima pravo taj odmor koristiti poslije prestanka navedenih okolnosti.“

Član 7. stav 8. Zabrana noćnog rada

EKSP u Zaključcima (2011) traži informacije o aktivnostima o radu inspektorata u vezi nadzora stanja u praksi.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

Zahtjevu za dostavljanje informacije o aktivnostima Inspekcije rada u FBiH, RS i BD u vezi nadzora zabrane noćnog rada za maloljetnike ne može se udovoljiti, jer se ne raspolaže traženim podacima, niti se ovi prekršaji posebno iskazuju u izvještajima o radu Inspekcija rada.

Član 7. stav 9. Redovni ljekarski pregledi

EKSP u Zaključcima (2011) zaključuje da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 7. stavom 9. Povelje na osnovu toga što ne postoji zahtjev za redovne ljekarske preglede maloljetnih radnika.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

FBiH

U odgovoru na član 7. stav 2. naveli smo zabranu rada maloljetnika na radnim mjestima sa posebnim uvjetima rada.

Važećim zakonom o radu propisano je da maloljetnici mogu sklopiti ugovor o radu samo pod uvjetom da od nadležnog liječnika ili nadležne zdravstvene ustanove pribave potvrdu o općoj zdravstvenoj sposobnosti.

U prijedlogu novog Zakona o radu utvrđeno je da maloljetni radnik, u cilju zaštite njegovog zdravlja i psihofizičkog razvoja, ima pravo na ljekarski pregled najmanje jednom u dvije godine, a troškove tog ljekarskog pregleda snosi poslodavac.

Prvobitno je u pripremi novog Zakona o radu bilo utvrđeno da troškove ljekarskog pregleda maloljetnika prilikom sklapanja ugovora o radu takođe snosi poslodavac, ali je ovo rješenje u konačnoj verziji teksta prijedloga zakona, izostavljeno.

Status Prijedloga novog Zakona o radu opisan je u članu 7. stav 4. ovog izvještaja.

RS

Shodno odredbama Zakonu o radu, prilikom zaljučivanja ugovora o radu svaki radnik prilaže ljekarsko uvjerenje.

Poslodavac je dužan da, u skladu sa članom 15. stav 1. tačka ž) Zakona o zaštiti na radu („Službeni glasnik RS“, br. 1/08 i 13/10) obezbjedi na osnovu akta o procjeni rizika i ocjene službe medicine rada propisane ljekarske preglede zaposlenih. Prethodni ljekarski pregled vrši se radi utvrđivanja i ocjenjivanja da li radnik koji se zapošljava ima potrebnu zdravstvenu sposobnost za rad na radnom mjestu. Periodični ljekarski pregled vrši se radi praćenja i ocjenjivanja zdravstvenog stanja i utvrđivanja da li je došlo do oštećenja zdravlja radnika, u intervalima propisanim aktom o procjeni rizika.

Radnik ima pravo da kontroliše svoje zdravlje prema rizicima radnog mjesta, u skladu sa propisima o zdravstvenoj zaštiti. (član 32. Zakona o zaštiti na radu).

Poslodaci poštuju parava radnika na periodične ljekarske preglede radnika među kojima su i mlađi radnici u skladu sa Pravilnikom.

BD

U toku 2011. godine konstatovan je rad 3 maloljetnika koji nisu ispunjavali uslove iz člana 10. stav 2. Zakona o radu BD, ali takođe nisu ispunjavali ni uslove po pitanju obaveznog ljekarskog pregleda prilikom zapošljavanja. Inspekcija za rad i radne odnose, je u slučajevima zapošljavanja maloljetnika, koji su veoma rijetki, konstatovala kršenje osnovnih odredbi u svim dijelovima procesa zapošljavanja maloljetnika pa i u dijelu ljekarskih pregleda maloljetnika.

Zakonom o zaštiti na radu BD nije predviđeno zapošljavanje maloljetnika.

Član 7. stav 10. Posebna zaštita od fizičkih i moralnih opasnosti

EKSP u Zaključcima (2011) pita da li svi Krivični zakoni sva djela koja se odnose na dječju pornografiju, uključujući i nabavku, proizvodnju, distribuciji, stavljanje na raspolaganje i samo posjedovanje, do 18 godina starosti, definišu kao krivična djela. U međuvremenu zadržava svoj stav po ovom pitanju.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

Zaštita od seksualnog iskorištavanja

BiH

BiH je ratifikovala 2012 godine, sljedeće konvencije Vijeća Evrope koje se odnose na zaštitu djece („Službeni glasnik BiH-Međunarodni ugovori“ broj 11/12) i to;

- Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (zloupotrebe),
- Konvencije Vijeća Evrope o kontaktu koji se tiče djece
- Haška konvencija o međunarodnom ostvarivanju prava za izdržavanje djeteta i drugim oblicima izdržavanja porodice.

Posebno napominjemo da je obaveza BiH, da po navedenim konvencija Vijeće Evrope redovno izvještava o njihovoj primjeni.

Vijeće ministara BiH je 13.07.2013. godine usvojilo Akcioni plan za djecu 2011-2014 godina. Akcioni plan za djecu definiše zaštitu djece od prodaje, dječije prostitucije i dječije pornografije, kako bi se spriječila trgovina djecom i za svaku godinu Vijeće ministara BiH je usvajalo Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH.

Ministarstvo pravde BiH od 2007. godine vodi centralnu bazu podataka o presuđenim predmetima za krivična djela propisana članom 407. Zakona o krivičnom postupku BiH, *Centralizacija podataka* i glasi: „ O krivičnim djelima pravljenja i stavljanja u opticaj krivotvorenog novca, neovlaštene proizvodnje, prerađivanja i prodaje opojnih droga i otrova, trgovine bijelim robljem, proizvodnje i rasturanja pornografskih spisa, kao i o drugim krivičnim djelima u pogledu kojih se međunarodnim ugovorima predviđa centralizacija podataka, Sud je dužan - bez odlaganja, dostaviti nadležnom ministarstvu BiH podatke o krivičnom djelu i učinitelju i pravomoćnu presudu. Kad je u pitanju krivično djelo pranja novca ili se radi o krivičnom djelu u vezi s pranjem novca, podaci se moraju, bez odlaganja, dostaviti i organu BiH nadležnom za sprečavanje pranja novca.“

U nastavku slijedi pregled i kratak osvrt na stanje koje je na osnovu zavedenih podataka utvrđeno proteklih nekoliko godina, uz napomenu da postoji vjerovatnoća da presude nisu dostavili svi sudovi u BiH.

Vijeće ministara BiH na svojoj 96. sjednici održanoj 09.05.2014. godine usvojilo Informaciju o presuđenim predmetima za krivična djela propisana članom 407. Zakona o krivičnom postupku BiH za izvještajni period od 01.01.2013. do 31.12.2013. godine u kojoj se nalaze određene statističke informacije, pored ostalih, vezane za krivična djela iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije i upoznavanje djeteta sa pornografijom. (2010., 2011., 2012., 2013. godina, prema presudama za krivična djela iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije i upoznavanje djeteta sa pornografijom.

Tabelarni pregled za krivična djela iskorištavanja djeteta ili maloljetnika radi pornografije i upoznavanje djeteta sa pornografijom u BiH

Krivično djelo	2010.	2011.	2012.	2013.	Ukupno presuda
Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	1	1	5	3	10
Upoznavanje djeteta sa pornografijom	0	1	0	1	2

Izvor: Ministarstvo pravde BiH

Dijete je, u smislu Krivičnog zakona BiH, Krivičnog zakona FBiH i Krivičnog zakona BD je osoba koja nije navršila 14 godina života, a maloljetnik u smislu ovog zakona je osoba koja nije navršila 18 godina života.

Krivično-procesno zakonodavstvo u BiH ne definiše pojam djeteta, ali određuje dobnu granicu za krivičnu odgovornost. Krivična odgovornost maloljetnika postoji ukoliko je isti u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 14 godina. Zakon o krivičnom postupku BiH, Zakonom o krivičnom postupku FBiH i Zakonom o krivičnom postupku BD propisuju se da će se krivični postupak obustaviti i o tome obavjestiti organ starateljstva, ako se u toku postupka utvrdi da maloljetnik u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršio 14 godina. Zakon o krivičnom postupku RS propisuje da se postupak ne može voditi prema maloljetniku koji nije navršio 14 godina.

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku RS u članu 2. stav 1. definiše pojam djeteta kao „svako lice koje nije navršilo 18 godina života.“ Istovjetni zakon u FBiH, koji je stupio na snagu 14.1.2014. godine također, definiše pojam djeteta kao „svaka osoba koja nije navršila 18 godina života“.

Osnovni oblik zaštite djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja sadržan je u okviru krivičnih zakona koji se primjenjuju u BiH. Krivični zakon BiH, u grupi krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, propisuje određena *krivična djela koja sadrže seksualnu zloupotrebu djece*, odnosno u kojima se kao oštećeni pojavljuju osobe mlađe od 18 godina starosti i to: zasnivanje ropskog odnosa i prevoza lica u ropskom odnosu, trgovina ljudima, međunarodno vrbovanje radi prostitucije.

U entitetskim krivičnim zakonima i krivičnom zakonu BD, u poglavljima „krivična djela protiv spolnog integriteta i morala“ i „krivična djela protiv braka i porodice“, pojavljuje se čitav niz krivičnih djela koja sadrže elemente seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece (osobe do navršenih 14 godina starosti) odnosno maloljetnika (osobe do navršenih 18 godina starosti):

- Silovanje
- Spolni odnošaj s nemoćnom osobom
- Spolni odnošaj sa djetetom
- Spolni odnošaj zloupotrebom položaja
- Bludne radnje

- Zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnikom-
- Navođenje na prostituciju
- Trgovina maloljetnim licima-
- Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije
- Proizvodnja, posjedovanje i prikazivanje dječije pornografije
- Upoznavanje djeteta s pornografijom
- Rodoskrvnuće

Krivična djela koja se najčešće pojavljuju u sticaju sa navedenim djelima su:

- Vanbračna zajednica sa maloljetnim licem
- Zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica

Početkom 2010. godine Parlamentarna skupština BiH je usvojila Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH („Službeni glasnik BiH“ 8/10).

Ovim izmjenama i dopunama došlo je i do izmjene člana 186. koji se odnosi na trgovinu ljudima. Novi član je sada u potpunosti usklađen sa Konvencijom Vjeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima. Definicija pomenutog krivičnog djela je izmjenjena i glasi:

(1) Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorištavanja prostitucijom drugog lica ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada ili usluga, ropstva ili njemu sličnog odnosa, služenja, odstranjivanja dijelova ljudskog tijela ili drugog iskorištavanja kaznit će se kaznom zatvora najmanje tri godine.

(2) Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi lica koja nisu navršila 18 godina života radi iskorištavanja iz stava (1) ovog člana kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.

(3) Ako je krivično djelo iz stavova (1) i (2) ovog člana izvršilo službeno lice prilikom obavljanja službene dužnosti, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje pet godina.

(4) Ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećuje, uništava putnu ili ličnu ispravu drugog lica u svrhu omogućavanja trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(5) Ko organizira ili na bilo koji način rukovodi grupom ljudi radi izvršenja krivičnog djela iz stavova (1) ili (2) ovog člana kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

(6) Ko koristi usluge žrtve trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(7) Ako je izvršenjem krivičnog djela iz stavova (1) i (2) ovog člana prouzrokovano teže narušenje zdravlja, teška tjelesna povreda ili smrt lica iz stavova (1) i (2) ovog člana, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

(8) Predmeti i prijevozna sredstva upotrijebljena za izvršenje djela bit će oduzeti, a objekti koji su korišteni u svrhu trgovine ljudima mogu se privremeno ili trajno zatvoriti.

(9) Na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima bez uticaja je okolnost da li je lice koje je žrtva trgovine ljudima pristalo na iskorištavanje."

Shodno članu 41. definisano je i krivično djelo "Prošireno oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom“, što praktično znači da sud može odlukom iz člana 110. stav (2) oduzeti i onu imovinsku korist za koju tužilac pruži dovoljno dokaza da se opravdano

vjeruje da je takva imovinska korist pribavljena izvršenjem ovih krivičnih djela, a počinitelj nije pružio dokaze da je korist pribavljena zakonito."

Prema prikupljenim podacima od strane tužilaštava, službi za sprovođenje zakona, centara za socijalni rad te nevladinih organizacija, a koji su potrebni za sačinjavanje godišnjeg izvještaja o stanju trgovine ljudima u BiH, utvrđeno je da je u toku 2010. godine identificirano ukupno 25 potencijalnih žrtava trgovine ljudima/navođenja na prostituciju/trgovine ljudima u svrhu prosjačenja. Od ukupnog broja žrtava trgovine ljudima u 2010 godini 5 je punoljetnih, 20 maloljetnih.

U toku 2011. godine identificirano ukupno 35 potencijalnih žrtava trgovine ljudima/navođenja na prostituciju i/ili seksualno iskorištavanje/trgovine ljudima u svrhu prosjačenja/"prodaja tj u svrhu sklapanja braka". Od ovog broja 16 osoba je punoljetno a 19 maloljetno.

Prema prikupljenim podacima od strane tužilaštava, službi za sprovođenje zakona, centara za socijalni rad te nevladinih organizacija, utvrđeno je da je u toku 2012. godine identificirano/asistirano ukupno 39 potencijalnih žrtava trgovine ljudima/navođenja na prostituciju i/ili seksualno iskorištavanje/trgovine ljudima u svrhu prosjačenja/prodaja u svrhu sklapanja braka. Od ukupnog broja žrtava trgovine ljudima u 2012 godini 20 je punoljetnih (sve žene) 19 maloljetnih (16 žena i 3 muškaraca).

Krivični zakon BiH pod pojmom dijete (član 1) definiše osobu koja nije navršila 14 godina starosti, a pod pojmom maloljetnika osobu koja nije navršila 18 godina starosti.

Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH („Službeni glasnik BiH“ br. 8/10) član 10. mijenja se i glasi:

„Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine primjenjuje se prema maloljetnicima sukladno glavi X. (Pravila o odgojnim preporukama, odgojnim mjerama i o kažnjavanju maloljetnika) ovoga zakona i drugim zakonima Bosne i Hercegovine.“

član 12. mijenja se i glasi:

„Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine ne primjenjuje se prema djetetu.“

Krivičnim zakonom BiH u glavi X. Pravila o odgojnim preporukama, odgojnim mjerama i o kažnjavanju maloljetnika), članom 76. definisani su uvjeti primjene odgojnih mjera:

(1) Prema maloljetnom učinitelju krivičnog djela mogu se primijeniti odgojne preporuke za krivična djela s propisanom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

(2) Odgojne preporuke prema maloljetniku može primijeniti nadležni tužitelj ili sudija za maloljetnike.

(3) Uvjeti primjene odgojnih preporuka su: priznanje krivičnog djela od strane maloljetnika i njegova izražena spremnost za pomirenjem s oštećenim.

U odredbama Krivičnog zakona BiH se nigdje izričito ne navodi da li djeca mogu biti krivično gonjena za bilo koja djela povezana sa eksploatacijom.

FBiH

U FBiH je predmetna oblast uređena sa sljedećim materijalnim propisima i to:

- Krivični zakona FBiH (“Službene novine FBiH”, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14),
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima FBiH (“Službene novine FBiH”, broj 7/14),

Odredbe KZFBiH sadrži slijedeće krivična djela:

- Navođenje na prostituciju (član 210. stav 4.)
- Upoznavanje djeteta s pornografijom (član 210. stav 1. i 2.)

Pored važećih odredaba Krivičnog zakona FBiH, kojima se uređuje oblast zaštite maloljetnika s aspekta krivičnih djela trgovine ljudima i specifičnih oblika seksualnog iskorištavanja, Federalno ministarstvo pravde je u mjesecu oktobru 2013. godine izradilo i uputilo u parlamentarnu proceduru izmjene i dopune navedenog zakonskog propisa kojima se na efikasniji način ostvaruje krivično pravna zaštita u procesuiranju ovih oblika društveno opasnih ponašanja koja za predmet zaštite ima i osobe mlađe od 18 godina. Navedeni zakonski nacrt je još uvijek u parlamentarnoj proceduri te se očekuje njegovo skoro usvajanje i stupanje na snagu.

Čl. 10. i 11. ovog zakonskog prijedloga vrši se intervencija na zakonskom tekstu na način da se mijenja član 210. „Navođenje na prostituciju“ te iza člana 210. dodaje novi član 210a. kojim se propisuje krivično djelo „Trgovine ljudima“ te član 210b. Organizovana trgovina ljudima. Definicija krivičnog djela „trgovine ljudima“ propisana je u skladu sa međunarodnim standardima jedino u odredbi člana 186. Krivičnog zakona BiH. Naime, elementi izvršenja krivičnog djela - radnja izvršenja, način izvršenja i svrha – propisani su kao posebni elementi u skladu sa Protokolom iz Palerma i Evropskom konvencijom. Za razliku od Krivičnog zakona BiH, entitetski krivični zakoni, te Krivični zakon BD BiH, ne propisuju trgovinu ljudima kao krivično djelo u skladu sa međunarodnim obavezama BiH. Međutim, pojedine odredbe sadrže elemente ovog složenog krivičnog djela, kao naprimjer, krivično djelo „navođenja na prostituciju“, kako nosi naziv u krivičnim zakonima FBiH i BD BiH, i „trgovine ljudima radi prostitucije“, kako nosi naziv u KZ RS.

Citirani zakonski prijedlog između ostalog sadrži:

Član 210. Navođenje na prostituciju

(1) Ko radi zarade ili druge koristi navodi, potiče ili namamljuje drugog na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili bilo na koji način učestvuje u organizovanju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Bez uticaja je za učinjenje krivičnog djela iz ovog člana je li se osoba koja se navodi, potiče ili namamljuje već ranije bavila prostitucijom.”

Član 210a. Trgovina ljudima

(1) Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio osobu koja ima kontrolu nad drugom osobom vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi osobu u svrhu iskorištavanja te osobe kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina. Iskorištavanje u smislu ovog člana podrazumijeva: prostituciju druge osobe ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje.

(2) Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi osobu koja nije navršila 18 godina života u svrhu iskorištavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom ili uslugama, ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem,

odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili kakvim drugim iskorištavanjem, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina.

(3) Ako je krivično djelo iz st. (1) i (2) ovog člana učinila službena osoba prilikom obavljanja službene dužnosti, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina.

(4) Ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećuje, uništava putnu ili ličnu ispravu druge osobe u svrhu omogućavanja trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(5) Ko koristi usluge žrtve trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(6) Ako je učinjenjem krivičnog djela iz st. (1) i (2) ovog člana prouzrokovano teže narušenje zdravlja, teška tjelesna povreda ili smrt osoba iz st. (1) i (2) ovog člana, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

(7) Predmeti, prijevozna sredstva i objekti upotrijebljeni za učinjenje djela će se oduzeti.

(8) Na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima bez uticaja je okolnost da li je osoba koja je žrtva trgovine ljudima pristala na iskorištavanje.

(9) Protiv žrtve trgovine ljudima koja je bila prisiljena, od strane počinioca krivičnog djela, učestvovati u izvršenju drugog krivičnog djela neće se voditi krivični postupak ako je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima.

Stupanjem na snagu Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku «Službene novine FBiH», broj 7/14 29.1.2014. i to posebno odredbama člana 185. ostvaruju se principi člana 17. navedene konvencije. Naime odredbama navedenog člana propisan je poseban položaj u odnosu na procesuiranje krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika. Navedeni zakon je stupio na snagu sa propisanim vacatio legis.

Krivična djela na štetu djece i maloljetnika

Član 185. Opće odredbe

(1) Sudija za maloljetnike, odnosno vijeće kojim predsjedava sudija za maloljetnike ili sudija koji ima posebna znanja iz oblasti prava djeteta sudi i punoljetnim učinocima krivičnih djela propisanih Krivičnim zakonom kada se u krivičnom postupku kao oštećeni pojavljuje dijete i maloljetna osoba, kao što su krivična djela:

- 1) ubistvo,
- 2) čedomorstvo,
- 3) učestvovanje u samoubistvu,
- 4) teška tjelesna povreda,
- 5) protupravno lišenje slobode,
- 6) otmica,
- 7) silovanje,
- 8) spolni odnos sa nemoćnom osobom,
- 9) spolni odnos zloupotrebom položaja,
- 10) spolni odnos sa djetetom,
- 11) bludne radnje,
- 12) zadovoljavanje pohote pred djetetom ili maloljetnikom,
- 13) navođenje na prostituciju,
- 14) iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije,
- 15) upoznavanje djeteta sa pornografijom,
- 16) rodoskrnuće,
- 17) vanbračna zajednica sa mlađim maloljetnikom,
- 18) oduzimanje djeteta ili maloljetnika,

- 19) promjena porodičnog stanja,
- 20) zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika,
- 21) napuštanje djeteta,
- 22) nasilje u porodici,
- 23) izbjegavanje izdržavanja,
- 24) sprečavanje i neizvršavanje mjera za zaštitu maloljetnika,
- 25) omogućavanje uživanja opojnih droga,
- 26) razbojnička krađa,
- 27) razbojništvo.

(2) Tužitelj pokreće i postupak protiv punoljetnih učinilaca drugih krivičnih djela propisanih Krivičnim zakonom, u skladu sa odredbama ovog dijela zakona, ako ocijeni da je to potrebno radi posebne zaštite ličnosti djece i maloljetnih osoba koja kao oštećeni učestvuju u krivičnom postupku.“

Citiranom odredbom ostvaruju se načela predmetne odredbe.

Mjere za provođenje navedenog zakonskog okvira ostvaruju se u okviru rada pravosudnih i drugih institucija nadležnih za provođenje zakona.

RS

Izmjenama i dopuna Krivičnog zakona RS iz 2010. izvršeno je usklađivanje sa Lanzarote konvencijom i drugim međunarodnim standardima u ovoj oblasti. Tako je prije svega kod krivičnog djela “proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije” izvršeno proširivanje radnje izvršenja na način da je pored proizvodnje i prikazivanja dječije pornografije, inkriminisana i radnja „posjedovanja“ dječije pornografije. Osim toga, navedenim izmjenama su pooštrene i krivične sankcije za ovo krivično djelo.

Takođe, Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona RS („Službeni glasnik RS, broj 67/13) izmjenjena je kvalifikacija krivičnih djela protiv maloljetnih lica i pooštrene krivične sankcije za:

Član 198b. Trgovina maloljetnim licima

(1) Ko vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, sakriva, drži ili prihvati lice mlađe od 18 godina radi iskorišćavanja ili eksploatacije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorišćavanja, pornografije, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, nezakonitog usvojenja ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korišćenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorišćavanja, kazniće se zatvorom najmanje pet godina.

(2) Ko djelo iz stava 1. ovog člana izvrši primjenom sile, ozbiljne prijetnje ili drugim oblicima prinude, dovođenjem u zabludu, otmicom, ucjenom, zloupotrebom svog položaja, odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugog, davanjem novca ili druge koristi, kazniće se zatvorom najmanje osam godina.

(3) Ko koristi ili omogući drugom korišćenje seksualnih usluga ili drugih vidova eksploatacije maloljetnog lica, a bio je svjestan da je riječ o žrtvi trgovine ljudima, kazniće se zatvorom najmanje pet godina.

(4) Ko oduzme, zadržava, falsifikuje ili uništi lične identifikacione isprave radi vršenja djela iz st. 1. i 2. ovog člana, kazniće se zatvorom od tri do petnaest godina.

- (5) Ako je djelo iz st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana izvršeno u sastavu organizovane kriminalne grupe, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.
- (6) Ako djelo iz st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana izvrši službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom najmanje osam godina.
- (7) Ako je usljed djela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda, teško narušavanje zdravlja ili smrt jednog ili više lica, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.
- (8) Pristanak maloljetnog lica na bilo koji oblik iskorišćavanja iz stava 1. ovog člana ne utiče na postojanje ovog krivičnog djela.
- (9) Premeti, prevozna sredstva i objekti korišćeni za izvršenje djela iz ovog člana oduzeće se.

Organizovanje grupe ili zločinačkog udruženja za izvršenje krivičnih djela trgovine ljudima i trgovine maloljetnim licima.

Član 198v.

- (1) Ko organizuje kriminalnu grupu, udruženje ili zločinačko udruženje za izvršenje krivičnih djela iz čl. 198a. i 198b. ovog zakona, kazniće se zatvorom od tri do petnaest godina.
- (2) Ko postane pripadnik grupe ili udruženja iz stava 1. ovog člana ili na drugi način pomaže grupu ili udruženje, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.“

Član 208. mijenja se i glasi:

- „(1) Ko primjenom nasilja, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, tjelesni integritet ili duševno zdravlje člana svoje porodice ili porodične zajednice i time dovede do povrede fizičkog ili psihičkog integriteta pasivnog subjekta, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
- (2) Ako je pri izvršenju djela iz stava 1. ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo pogodno da tijelo teško povrijedi ili zdravlje naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
 - (3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su ona učinjena prema licu mlađem od 18 godina ili u prisustvu lica mlađeg od 18 godina, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina.
 - (4) Ako je usljed djela iz st. 1, 2. i 3. ovog člana nastupila smrt člana porodice ili porodične zajednice, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.
 - (5) Ko liši života člana porodice ili porodične zajednice kojeg je prethodno zlostavljao, kazniće se zatvorom od najmanje deset godina.
 - (6) Ko prekrši mjere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona, kazniće se novčanom kaznom i zatvorom od tri mjeseca do tri godine.
 - (7) Članom porodice ili porodične zajednice, u smislu ovog krivičnog djela, smatraju se supružnici ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakog od njih, vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri, njihova djeca ili djeca svakog od njih, srodnici po tazbini zaključno do drugog stepena bez obzira na činjenicu da je bračna zajednica prestala, roditelji sadašnjih i bivših bračnih i vanbračnih partnera, srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj zaključno sa četvrtim stepenom, kao i srodnici iz nepotpunog usvojenja, lica koja vezuje odnos starateljstva, lica koja žive ili su živjela u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo, te lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto, iako nikada nisu živjela u istom porodičnom domaćinstvu.“

BD

U BD je predmetna oblast uređena sa sljedećim materijalnim propisima i to:

- Krivični zakon Brčko BD - prečišćen tekst ("Sl.glasnik BD, broj 47/11 33/13)

-Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku BD („Službeni glasnik BD“, broj 44/11)

Krivični zakon BD, u članu 2 (Osnovni pojmovi) definiše i pojmove djeteta i maloljetnika
stav 11 *Dijete je, u smislu ovog zakona, lice koje nije navršilo 14 godina života*
stav 12 *Maloljetnik je, u smislu ovog zakona, lice koje nije navršilo 18 godina života.*

Ovim zakonom predviđeno je krivično gonjenje i kažnjavanje učinilaca krivičnih djela seksualnog iskorištavanja učinjenih nad djetetom ili maloljetnikom.

Član 200 Silovanje

Stav (5) Ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana učini prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora najmanje tri godine.

Stav (6) Ko krivično djelo iz stavova 2, 3 i 4. ovoga člana učini prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.

Član 202 Spolni odnos zloupotrebom položaja

Stav (2) Nastavnik, odgojitelj, roditelj, usvojlac, staralac, očuh, maćeha il drugo lice koje iskorištavajući svoj položaj ili odnos prema maloljetniku koji joj je povjeren radi učenja, odgoja, čuvanja il njege izvrši s njim spolni odnos il s njim izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Član 204 Spolni odnos s djetetom

Stav (1) Ko izvrši spolni odnos il s njim izjednačenu spolnu radnju s djetetom, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

Stav (2) Ko izvrši nasilni spolni odnošaj il s njim izjednačenu spolnu radnju s djetetom (član 20, Silovanje, stav 1) il s nemoćnim djetetom (član 201, spolni odnos s nemoćnim licem, stav 1), kaznit će se kaznom zatvora najmanje tri godine.

Stav (3) Ko izvrši spolni odnos il s njim izjednačenu spolnu radnju s djetetom zloupotrebom položaja (član 202, Spolni odnos zloupotrebom položaja, stav 2), kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

Stav (4) Ko krivično djelo iz stavova od 1 do 3 ovoga člana počini na naročito svirep il naročito ponižavajući način, il ako je istom prilikom prema istoj žrtvi učinjeno više spolnih odnosa il s njim izjednačenih spolnih radnji od više učinilaca, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.

Stav (5) Ako je krivičnim djelom iz stavova od 1 do 3 ovoga člana prouzrokovana smrt djeteta, il je dijete teško tjelesno povrijeđeno, il mu je zdravlje teško narušeno, il je žensko dijete ostalo trudno, učinilac će se kaznit kaznom zatvora najmanje pet godina il kaznom dugotrajnog zatvora.

Član 205 Bludne radnje

Stav (2) Ko u slučaju iz člana 204 (Spolni odnos s djetetom) ovoga zakona, kad nije počinjen ni pokušaj toga krivičnog djela, počini samo bludnu radnju, ili ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana počini prema djetetu ili maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Član 206 Zadovoljenje pohote pred djetetom il maloljetnikom

Ko pred djetetom il maloljetnikom čini radnje namijenjene zadovoljavanju vlastite il tuđe pohote, il ko navede dijete da pred njim il drugim licem vrši takve radnje, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

Krivični zakon BD kažnjava i učinioce krivičnih djela navođenja na prostituciju.

Član 207 Navođenje na prostituciju

Stav (1) Ko radi zarade il druge koristi navodi, potiče il namamljuje drugoga na pružanje seksualnih usluga il na drugi način omogući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, il na bilo koji način sudjeluje u organizovanju il vođenju pružanja seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Stav (2) Bez uticaja je za počinjenje krivičnog djela iz ovoga člana činjenica je li se osoba koja se navodi, potiče il namamljuje, već ranije bavila prostitucijom.

Trgovina djecom

Član 207a Trgovina ljudima

Stav (2) *Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije il primi lice koje nije navršilo 18 godina života u svrhu iskorištavanja prostiucijom il drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom il uslugama, ropstvom il njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela il kakvim drugim iskorištavanjem, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina.*

Stav (3) Ako je krivično djelo iz stavova 1 i 2 ovog člana izvršilo službeno lice prilikom obavljanja službene dužnosti, počinitelj će se kaznit kaznom zatvora od najmanje deset godina.

Stav (4) Ko krivotvori, pribavi il izda putnu il ličnu ispravu il koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećuje, uništava putnu il ličnu ispravu drugog lica u svrhu omogućavanja trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

Stav (5) Ko koristi usluge žrtve trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Stav (6) Ako je izvršenjem krivičnog djela iz stavova 1 i 2 ovog člana prouzrokovano teže narušenje zdravlja, teška tjelesna povreda il smrt lica iz stavova 1 i 2 ovog člana, počinitelj će se kaznit kaznom zatvora najmanje deset godina il kaznom dugotrajnog zatvora.

Stav (7) Predmeti, prijevozna sredstva i objekti upotrijebljeni za izvršenje djela će se oduzeti.

Stav (8) Na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima bez uticaja je okolnost da li je lice koje je žrtva trgovine ljudima pristalo na iskorištavanje.

Stav (9) Protiv žrtve trgovine ljudima koja je bila prisiljena, od strane izvršioaca krivičnog djela, učestvovati u izvršenju drugog krivičnog djela neće se voditi krivični postupak ako je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima.

Dječija pornografija

Član 208 Iskorištavanje djeteta il maloljetnika radi pornografije

Stav (1) *Ko dijete il maloljetnika snimi radi izradbe fotografija, audio-vizuelnog materijala il drugih predmeta pornografskog sadržaja, il posjeduje il uvozi il prodaje il rastura il prikazuje takav materijal, il ta lica navede na sudjelovanje u pornografskoj predstavi, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.*

Stav (2) *Predmeti koji su bil namijenjeni il upotrijebljeni za počinjenje krivičnog djela iz stava 1 ovoga člana oduzet će se, a predmeti koji su nastali počinjenjem krivičnog djela iz stava 1 ovoga člana oduzet će se i uništi.*

Član 209 Upoznavanje djeteta s pornografijom

Stav (1) Ko djetetu proda, prikaže il javnim izlaganjem il na drugi način učini pristupačnim spise, slike, audio-vizuelne i druge predmete pornografskog sadržaja il mu prikaže pornografsku predstavu, kaznit će se novčanom kaznom il kaznom zatvora do jedne godine.

Stav (2) Predmeti iz stava 1 ovoga člana oduzet će se.

Zapuštanje il zlostavljanje djeteta il maloljetnika

Članak 216

(1) Roditelj, posvojitelj, skrbnik il druga osoba koja grubo zanemaruje svoje dužnosti zbrinjavanja il odgoja djeteta il maloljetnika, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

(2) Kaznom iz stavka 1 ovog članka kaznit će se roditelj, posvojitelj, skrbnik il druga osoba koja zlostavi dijete il maloljetnika, prisil ga na rad koji ne odgovara njegovoj životnoj dobi, il na pretjerani rad, il na prosjačenje, il ga iz koristoljublja navodi na ponašanje koje je štetno za njegov razvoj.

(3) Ako je kaznenim djelom iz stavaka 1 i 2 ovog članka dijete il maloljetnik teško tjelesno ozlijeđen, il mu je teško narušeno zdravlje, il se zbog kaznenog djela iz stavka 1 il 2 ovog članka dijete ili maloljetnik odao prosjačenju, prostiucij il drugim oblicima asocijalnog ponašanja il delinkvencij, učinitelj će se kaznit kaznom zatvora od tri mjeseca do pet godina.

Podaci o predmetima u kojima su žrtve-djeca ili maloljetnici 2011 godinu

NAZIV KRIVIČNOG DJELA	UKUPAN BROJ PREDMETA	UKUPAN BROJ LICA – IZVRŠIOCI K.D.	ŽRTVE DJECA/maloljetnici/UKUPAN BROJ	NAČIN ZAVRŠETKA /STATUS/ PREDMETA				
				Presude-zatvorske kazne	Presude-uslovne kazne	Oslobađajuća presuda	Izrečene vaspitne mjere	Obustavljen postupak
204/2 Spolni odnos sa djetetom i maloljet.	2	2	3	0	0	1	1	
205/1 Bludne radnje	3	3	4	2	0	0	0	1
206 Zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljet.	1	1	1	0	1	0	0	0
216/1 Zapuštanje i zlostavljanje djeteta ili maloljetnika	1	3	4	1	2	0	0	0
UKUPNO:	7	9	12 (M-3+Ž-9)	3	3	1	1	1

Izvor: Službeni podaci Tužilaštvo BD

Podaci o predmetima u kojima su žrtve-djeca ili maloljetnici 2012.godina

NAZIV KRIVIČNOG DJELA	UKUPAN BROJ PREDMETA	UKUPAN BROJ LICA –IZVRŠIOCI K.D.	ŽRTVE DJECA/maloljetnici/ UKUPAN BROJ	NAČIN ZAVRŠETKA /STATUS/ PREDMETA					
				Presude-zatvorske kazne	Presude uslovne kazne	Oslobađajuća presuda	Izrečene vaspitne mjere	Obustavljen postupak	optuženje
200. Silovanje	1	1	1	1	0	0	0	0	0
205. Bludna radnje	1	1	1	0	0	0	1	0	0
204. Polni odnos sa djetetom i 207. Navođenje na prostituciju	1	1	1	1	0	0	0	0	0
208. Iskorištavanje djeteta radi pornografije	1	2	1	1	0	0	0	0	1
UKUPNO:	4	5	4 (M-1+Ž-3)	3	0	0	1	0	1

Izvor: Službeni podaci Tužilaštvo BD

Podaci o predmetima u kojima su žrtve-djeca ili maloljetnici 2013.godina

NAZIV KRIVIČNOG DJELA	UKUPAN BROJ PREDMETA	UKUPAN BROJ LICA – IZVRŠIOCI K.D.	ŽRTVE DJECA/maloljetnici/ UKUPAN BROJ	NAČIN ZAVRŠETKA /STATUS/ PREDMETA						
				Presude-zatvorske kazne	Presude uslovne kazne	Oslobađajuća presuda	Izrečene vaspitne mjere	Obustavljen postupak	optužene	USTUP
202. a) Spolni odnos zloupotrebom položaja	1	2	1	0	0	0	0	0	0	1
205. Bludne radnje	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
206. Zadovoljenje pohote pred djetetom	1	1	3	0	1	0	0	0	0	0
207. a) Trgovina ljudima	1	2	3	0	0	0	0	0	2	0
209. Upoznavanje djeteta sa pornografijom	1	1	1	0	0	0	0	0	0	obustava
216/1 Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta	1	1	3	0	0	0	0	0	1	0
UKUPNO:	6	8	12 (M-6+Ž-6)	1	1	0	0	0	3	2

Izvor: Službeni podaci Tužilaštvo BD

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u BD.

Član 2 Stav (1)

Dijete je, u skladu sa ovim zakonom, svako lice koje nije navršilo 18 godina života.

Krivična djela na štetu djece i maloljetnika

Član 184

Stav (1) Sudija za maloljetnike, odnosno vijeće kojim predsjedava sudija za maloljetnike il

sudija koji ima posebna znanja sudi i punoljetnim učinocima za krivična djela propisana Krivičnim zakonom, kada se u krivičnom postupku kao oštećeni pojavljuje dijete i maloljetno lice, kao što su krivična djela:

- e) teška tjelesna povreda,*
- h) zlostavljanje,*
- i) silovanje,*
- j) obljuba nad nemoćnim licem,*
- k) spolno nasilje nad djetetom,*
- l) obljuba zloupotrebom položaja,*
- lj) zadovoljavanje spolnih strasti pred drugim,*
- m) trgovina ljudima radi vršenja prostiucije,*
- n) iskorištavanje djece il maloljetnih lica za pornografiju,*
- nj) proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije,*
- o) rodoskrvljenje,*
- p) vanbračna zajednica sa maloljetnim licem,*
- r) oduzimanje maloljetnog lica,*
- s) zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica,*
- š) nasilje u porodici li porodičnoj zajednici,*
- t) kršenje porodičnih obaveza,*
- u) izbjegavanje davanja izdržavanja,*
- v) omogućavanje uživanja opojnih droga,*

Stav (2) Tužilac pokreće i postupak protiv punoljetnih učinilaca drugih krivičnih djela propisanih krivičnim zakonom, saglasno odredbama ovog dijela zakona, ako ocijeni da je to potrebno radi posebne zaštite ličnosti djece i maloljetnih lica koja kao oštećeni učestvuju u krivičnom postupku.

Član 185 (Provođenje krivičnog postupka)

Stav (1) Krivični postupak protiv učinilaca krivičnih djela iz člana 184 ovog zakona vodi se prema odredbama Zakona o krivičnom postupku, s tim da se ne primjenjuju odredbe koje se odnose na kazneni nalog.

Stav (2) Istragu vodi tužilac koji je stekao posebna znanja iz oblasti prava djeteta i krivičnopravne zaštite maloljetnih lica.

Stav (3) U istražnim radnjama postupaju specijalizovana ovlaštena službena lica koja su stekla posebna znanja iz oblasti prava djeteta i krivičnopravne zaštite maloljetnih lica.

Član 186 (Postupanje)

Stav (1) Kod postupanja u krivičnim predmetima protiv učinilaca krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika, pri provođenju procesnih radnji posebno obazrivo se odnosi prema djetetu il maloljetniku na čiju štetu je učinjeno krivično djelo, imajući u vidu njegov uzrast, osobine njegove ličnosti, obrazovanje i prilke u kojima živi, kako bi se izbjegle moguće štetne posljedice na njegov budući život, vaspitanje i razvoj. Saslušanje djeteta il maloljetnika se u pravilu obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa il drugog stručnog lica.

Stav (2) Ako se kao svjedok saslušava dijete il mlađi maloljetnik oštećen krivičnim djelom iz člana 184 ovog zakona, saslušanje se može provesti najviše dva puta. Tužilac il ovlašteno službeno lice saslušava svjedoka putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka, a bez prisustva tužioca il ovlaštenog službenog lica u prostorij gdje se svjedok nalazi. Saslušanje djeteta il maloljetnika se u pravilu obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa il drugog stručnog lica.

Stav (3) Dijete il mlađe maloljetno lice može se saslušati u svom stanu il drugom prostoru u

kome boravi il centru za socijalni rad. Pri saslušanju svjedoka postupa se u skladu sa stavom 2 ovog člana.

Stav (4) Sud saslušava dijete il maloljetnika kao svjedoka oštećenog krivičnim djelom iz člana 184 ovog zakona, u skladu sa stavom 2 ovog člana, tako da sud, stranke u postupku i branilac mogu postavljati pitanja, a da ne budu prisutni u istoj prostorij sa svjedokom. Saslušanje djeteta il maloljetnika se obavlja tako da se pitanja postavljaju posredstvom suda, a po potrebi uz pomoć pedagoga, psihologa il drugog stručnog lica.

Stav (5) U svrhu zaštite djece i maloljetnika oštećenih krivičnim djelom iz člana 184 ovog zakona, primjenjuju se i druge odgovarajuće odredbe Zakona o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku Brčko distrikta BiH.

Stav (6) Odredbe ovog člana se primjenjuju i onda kada se saslušava dijete il maloljetnik koji je svjedok-očevidac učinjenog djela iz člana 184 ovog zakona.

Stav (7) Odredba člana 84 ovog zakona primjenjuje se u krivičnom postupku protiv učinilaca krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika.

Član 187 (Zabrana suočenja)

Ako se kao svjedok saslušava dijete il maloljetnik koji je ozbiljno fizički il psihički traumatizovan okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo il pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine posebno osjetljivim, zabranjeno je vršit njegovo suočenje sa osumnjičenim, odnosno optuženim.

Član 188 (Prepoznavanje osumnjičenog, odnosno optuženog)

Ako prepoznavanje osumnjičenog, odnosno optuženog vrši maloljetnik oštećen krivičnim djelom, il je očevidac učinjenog krivičnog djela, takvo prepoznavanje u svim fazama postupka vrši se na način koji u potpunosti onemogućava da osumnjičeni, odnosno optuženi, vidi maloljetno lice.

Član 189 (Nadležnost i sastav suda)

U pogledu nadležnosti sastava suda koji sudi punoljetnim učinocima krivičnih djela na štetu djece imaloljetnika, shodno se primjenjuju odredbe Zakona o krivičnom postupku, ako ovim zakonom nije drugačije propisano.

Član 190 (Hitnost postupanja)

Krivični postupak za djela iz člana 184 ovog zakona je hitan.

Zaštita od zlopotrebe informacijskih tehnologija

U Krivičnim zakonu BIH nije definisano posjedovanje dječje pornografije. Krivična djela koja se direktno odnose na „dječiju pornografiju“ uređena su krivičnim zakonima RS, FBiH i BD.

Tokom 2008. godine radna grupa koja se sastojala od relevantnih profesionalaca sačinila je dokument pod nazivom „Analiza kapaciteta, procedura i nedostataka u sistemu zaštite djece od dječje pornografije u BiH i Preporuke za razvoj modela u borbi protiv dječje pornografije u BiH“. Na osnovu ovog dokumenta 2009. godine, usvojen je prvi državni Akcioni plan za poboljšanje sistema zaštite djece od dječije pronografije i ostalih oblika seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece putem korištenja informacionih i komunikacionih tehnologija za period 2010 – 2012 godina.

Vijeće ministara BiH je na svojoj 43. sjednici održanoj 26.03.2013. godine usvojilo Strategiju suprotstavljanja trgovini ljudima 2013-2015. godina, na osnovu koje je sačinjen i Akcioni plan za zaštitu djece i sprečavanje nasilja nad djecom putem informaciono-komunikacijskih tehnologija u BiH za period 2014-2015 koji je Vijeće ministara BiH usvojilo na 89. sjednici održanoj 04.04.2014. godine, koji je pripremljeno Ministarstvo sigurnosti u saradnji sa svim relevantnim institucijama BiH. Ovaj akcioni plan je fokusiran na poboljšanje sistema zaštite od dječje pornografije i pedofilije. Radi se o više od 40 aktivnosti koje će nadležna tijela u BiH provesti do kraja 2015. godine radi osiguranja efikasnog mehanizma zaštite od dječje pornografije i drugih oblika seksualnog iskorištavanja te zloupotrebe djece putem informaciono-komunikacionih tehnologija.

Akcioni plan za zaštitu djece i sprečavanje nasilja nad djecom putem informaciono-komunikacionih tehnologija u BiH za period 2014 - 2015. godine sačinjen je u skladu sa Strategijom suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini (2013 – 2015).

Tačkom A (A.1. i A.2.) naprijed navedenog Akcionog plana predviđene su izmjene i dopune materijalnog i procesnog krivičnog zakonodavstva i usklađivanje podzakonskih propisa u BiH, kao i praćenje međunarodnih instrumenata iz oblasti nasilja nad djecom iz oblasti informaciono-komunikacijskih tehnologija.

Zaštita od drugih oblika eksploatacije

Prosjačenje djece na ulicama, većine gradova u BiH, predstavlja gorući socijalno -patološki problem. U domenu prevencije trgovine ljudima i suzbijanja prosjačenja, ovom problemu se poklanjala određena pažnja, primarno kroz uspostavljanje određenih kapaciteta u vidu dnevnih centara za djecu koja rade na ulici.

Dnevni centri su otvoreni iz potrebe da se pomogne ostvarivanju prava djece na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostavljanja i eksploatacije, za djecu ulice, djecu koja rade i žive na ulici. Otvaranjem dnevnih centara broj žrtava trgovine ljudima i seksualnog iskorištavanja se u velikoj mjeri smanjio. Postojeći dnevni centri su primjeri dobre prakse, te je u narednom periodu planirano otvaranje novih.

FBIH

Ministarstvo za rad i socijalnu politiku /u daljem tekstu: FMRSP/ je veoma bitnim ocijenilo i podržalo Preporuke dostavljene od strane Institucija Ombudsmana BiH čiji je cilj zaštita djece od svakog oblika eksploatacije s posebnim naglaskom na zaštitu djece od prosjačenja. Jedna od preporuka Institucije Ombudsmana BiH, jeste zagovaranje uspostave dnevnih centara za djecu zatečenu u prosjačenju u svim općinama u BiH u kojima je ta pojava izražena. Po ovom pitanju poduzeto je niz aktivnosti u proteklom periodu od strane vladinog i nevladinog sektora.

Na području FBiH, a u cilju pružanja pomoći i ostvarivanju prava djece na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostavljanja i eksploatacije za djecu ulice, tj. djecu koja rade i žive na ulici tzv. nevidljiva djeca ili djeca pod rizikom, u odnosu na predhodni izvještaj povećan je broj centara, tako prema nepotpunim podacima FMRSP na području FBiH trenutno djeluju slijedeći centri:

- Dnevni centar za djecu koja obavljaju rad na ulicama Kantona Sarajevo u okviru JU „Kantonalni centar za socijalni rad“ Sarajevo,

- Prihvatna stanica za djecu zatečenu u skitnji, prosjačenju ili drugim okolnostima za koji je neophodan hitan kratkoročni smještaj koja djeluje u okviru Centra za socijalni rad Tešanj,
- Dnevni centar za djecu ulice i djecu koja su u riziku da to postanu Udruženje „Zemlja djece Tuzla“
- Dnevni centar za djecu Mostar,
- Prihvatilište za djecu s ulice NVO „Medica“ Zenica,
- Prihvatni centar za djecu s ulice Udruženje „Žene sa Une“ Bihać.

U većini općina potpisani su Protokoli o saradnji, shodno kojim nadležne institucije koje vrše sklanjanje djece koja borave i rade na ulici, postupaju, koordiniraju i rade sa roditeljima i drugim institucijama na suzbijanju društveno negativnih pojava. Realizacijom Protokola smanjen je broj djece koja borave i rade na ulici i već se mogu primjetiti pozitivni pomaci koji se odnose na pripreme i uključivanje djece u redovni obrazovni sistem, napredak u higijenskim navikama, kulturi, te komunikaciji sa okruženjem.

Dnevni centri za djecu koja obavljaju rad na ulici pružaju utočište i stručnu pomoć djeci koja borave ili rade na ulici i koja su izložena riziku trgovine ljudima, te raznim oblicima eksploatacije. Korisnici ovih centara su djeca uzrasta od 5 do 18 godina iz socijalno ugroženih porodica, sklona prosjačenju, skitnji, problemima sa disciplinom, djeca pod rizikom od zlostavljanja, trgovine ljudima, prostitucije, prosjačenja, te svih negativnih efekata ulice.

Dnevni centri nude usluge fizičke brige (kupanje, ishrana, odjeća), psihosocijalnog tretmana, savjetovanje djece i porodica, edukativni rad, razvijanje kreativnih sposobnosti i talenata), ostvarivanje prava (povezivanje sa službama socijalne zaštite i drugim institucijama) kroz:

- savjetodavni rad koji podrazumijeva administrativno-statistički rad /evidencija, obrada korisnika, vođenje baze podataka/ i rad koji se organizuje u formi individualnih i grupnih sesija, unutar centra i na terenu i ima za cilj prevenciju alkoholizma, nasilja u porodici, vršnjačkog nasilja i sl.,
- preventivni rad,
- pružanje savjetodavne i psihološke podrške djeci i porodicama,
- reagovanja u kriznim situacijama – urgentna pomoć,
- kreativne, društvene i edukativne aktivnosti s ciljem ispoljavanja kreativnih sposobnosti kod djece, sticanja posebnih vještina, razvijanja psihomotoričkih sposobnosti i sl.,
- opismenjavanje i podrška u savladavanju školskog gradiva,
- topli obrok,
- kupanje i pranje veša, dobijanje čiste odjeće.

U okviru savjetovaništa korisnicima se nudi i pravna pomoć – asistencija u vađenju ličnih dokumenata, obezbjeđenja pristupa obrazovnom, zdravstvenom i sistemu socijalne zaštite.

U gradovima i općinama u kojim ne postoje dnevni centri, centri za socijalni rad u saradnji sa policijskim stanicama rade na sprječavanju pojave boravka i rada djece na ulici, vraćanjem djece u porodicu, upoznavanjem roditelja sa njihovim obavezama prema djeci, pružanjem psihosocijalnog tretmana djeci i članovima njihove porodice, kao i pružanjem drugih oblika pomoći. U slučajevima kad je to neophodno centri za socijalni rad poduzimaju i druge zakonom propisane aktivnosti na zaštiti djece.

BD

Porodični zakon BD propisuje da dijete u porodici ima pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostrebe, zapostavljanja i zanemarivanja.

U saradnji sa Policijom Pododjeljenje za socijalnu zaštitu poduzima mjere u cilju smanjenja i eliminisanja boravka djece na ulici, na način da upozorava roditelje na njihove zakonske obaveze u zaštiti djece. U pojedinačnim slučajevima, za one roditelje i djecu koji ne reaguju na upozorenja, provodi se psiho-socijalni tretman i druge zakonima predviđene mjere.

Nevladina organizacija NVO „Vermont“ Brčko od 01.10.14.g. – 31.12.14.g. provodi Pilot projekat „Mapiranje djece vezane za život i rad na ulici i one koja su u riziku da to postanu“. „Vermont“ je u pregovorima sa donatorima, te se očekuje da Pilot projekat od 01.01.15.g. preraste u Projekat „Dnevni centar za djecu vezanu za život i rad na ulici i onu koja su u riziku da to postanu“.

ČLAN 8. PRAVO ZAPOSLENIH ŽENA NA PORODILJSKU ZAŠTITU

Sa ciljem osiguranja djelotvornog korištenja prava zaposlenih žena na porodiljsku zaštitu, zemlje potpisnice preuzimaju obavezu da:

- 1 predvide, bilo preko plaćenog odsustva ili preko adekvatnih naknada socijalne zaštite iz javnih fondova da zaposlene žene mogu uzeti dopust prije i nakon poroda, u ukupnom trajanju od najmanje četrnaest sedmica;
- 2 smatra nezakonitim da poslodavac da ženi otkaz tokom vremena od kada obavijesti poslodavca da je trudna, do kraja porodiljskog odsustva, ili da joj da otkaz tako da otkazni rok ističe tokom tog razdoblja;
- 3 osigura da majke koje doje svoju djecu imaju dovoljno slobodnog vremena u ove svrhe;
- 4 reguliše rad noću trudnih žena, žena koje su nedavno rodile, i žena koje doje djecu;
- 5 zabrani zapošljavanje trudnica, žena koje su nedavno rodile ili koje doje djecu u rudarskim poslovima pod zemljom, i svim drugim poslovima koji su nepogodni zbog svoje opasne, nezdrave ili naporne prirode, i poduzeti odgovarajuće mjere da zaštite prava ovih žena na zapošljavanje.

OPŠTI ZAKONODAVNI OKVIR

- Zakon o radu u institucijama BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 26/04,7/05,48/05, 60/10 i 32/13),
- Zakon o ravnopravnosti spolova u BIH – prečišćeni tekst („Službeni glasnik BIH“ br 32/10),
- Zakon o državnoj službi u institucijama BIH (“Službeni glasnik BiH”, br. 19/02, 35/03, 4/04, 17/04, 26/04, 37/04, 48/05, 2/06, 32/07, 43/09 i 8/10),
- Zakon o radu FBIH (Sl. novine F BiH br. 43/99, 32/00,29/03),
- Zakonom o državnoj službi u FBIH (Službene novine FBiH, broj 29/03, 23/04, 39/04, 54/04, 67/05 i 8/06),
- Zakon o zaštiti na radu („Službeni list SR BIH“, broj 2/90),
- Pravilnik o utvrđivanju posebnih uvjeta rada i ljekarskim pregledima radnika na tim radnim mjestima („Službeni list SR BiH, broj 2/90),
- Zakon o radu u RS – Prečišćeni tekst ("Službeni glasnik RS", broj: 55/07),
- Zakon o administrativnoj službi u upravi RS (Sl.glasnik RS broj 62/02;38/03;42/04;49/06),

- Zakon o radu BD („Sl.glasnik BD“, brojevi 7/00, 8/03, 33/04, 20/13, 31/14)
- Zakon o državnoj službi u organima uprave BD/ (Sl.glasnik BD broj 28/06; 29/06; 19/07),
- Zakon o dječijoj zaštiti BD – prečišćeni tekst („Sl.glasnik BD“, broj 51/11)

Član 8, stav 1. Porodiljsko odsustvo

Zaključak

EKSP u Zaključcima (2011) zaključuje da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu s članom 8. stav 1. Povelje na osnovu toga što porodiljske beneficije nisu na odgovarajući način ili nisu uopšte regulisane u pojedinim dijelovima zemlje.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

BiH

Zakon o radu u institucijama BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 26/04,7/05,48/05, 60/10 i 32/13), u poglavlju III – prava, obaveze i odgovornosti zaposlenika u dijelu 4. zaštita zaposlenika u tački a) reguliše zaštitu žena i materinstva. Ovaj Zakon (član 1. stav 2.) regulira radni odnos zaposlenika i državnih službenika zaposlenih u institucijama BiH kao i zaposlenika koji su zaposleni u javnim preduzećima BiH, udruženjima i fondacijama BiH, međuentitetskim korporacijama i drugim institucijama za obavljanje dodatnih nadležnosti u BiH. Zakon o državnoj službi u institucijama BiH (“Službeni glasnik BiH”, br. 19/02, 35/03, 4/04, 17/04, 26/04, 37/04, 48/05, 2/06, 32/07, 43/09 i 8/10) uređuje pravni status državnih službenika u ministarstvima, samostalnim upravnim organizacijama i upravnim organizacijama u sastavu ministarstava, kao i drugim institucijama BiH osnovanim posebnim zakonom ili kojima je posebnim zakonom povjereno obavljanje poslova uprave. Član 45. ovog Zakona upućuje na primjenu Zakona o radu u institucijama BiH i drugih zakona koji regulišu prava i obaveze iz radnih odnosa. Stoga se na sve osobe koje su obuhvaćene odredbama Zakona o radu u institucijama BiH primjenjuje isti pravni okvir u vezi sa pitanjima koja su obuhvaćena u članu 8. Revidirane povelje.

Presudom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine (U 12/09) od 28. septembra 2010. godine ukinut je član 35. Zakona o radu u institucijama Bosne i Hercegovine, te Odluka Vijeća ministara o načinu i postupku ostvarivanja prava na naknadu za porodiljsko odsustvo u institucijama BiH (“Službeni glasnik BiH” broj 58/09).

Zakon o radu u institucijama BiH („Službeni glasnik BiH“ br. 26/04, 07/05, 48/05, 60/10, 32/13), član 104. stav 2) propisuje slijedeće:

„U slučaju da zakoni i drugi propisi entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine na različit način reguliraju pitanje prava po osnovu porodiljskog odsustva, Vijeće ministara svojom odlukom uredit će ovo pitanje na jedinstven način, i to tako što će se primjenjivati rješenja onog nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini koja su najpovoljnija za korisnice ovog prava. Sredstva potrebna za ovo osigurati će se u budžetu institucija Bosne i Hercegovine.“

U skladu sa gore navedenim Vijeće ministara BiH je nakon presude Ustavnog suda BiH, a u svrhu načina reguliranja pitanja prava po osnovu porodijskog odsustva u institucijama BiH, na svojoj 136. sjednici održanoj 02.11.2010. godine donijelo Odluku o načinu i postupku ostvarivanja prava na naknadu za porodijsko odsustvo u institucijama BiH („Službeni glasnik BiH“ br. 95/10) kojom se uređuje način i postupak ostvarivanja prava zaposlenih u institucijama BiH na naknadu za porodijsko odsustvo. Ovom Odlukom su izjednačena prava na naknadu za vrijeme trajanja porodijskog odsustva za sve zaposlene u institucijama BiH, a Odluka se primjenjuje od 29.09.2010. godine.

Zakon o radu u institucijama BiH propisuje pravo na naknade i to pravo na platu, kao i ostale naknade u skladu sa ovim Zakonom i Zakonom o platama i naknadama u institucijama BiH, kao i podzakonskim aktima donesenim na osnovu ovog Zakona, čija kontrola i primjena je u nadležnosti Ministarstva finansija i trezora BiH.

Prema ovoj Odluci, sve osobe koje se nalaze na porodijskom odsustvu od 29.09.2010. godine, ostvaruju pravo u skladu sa ovom Odlukom, znaci mjesečnu naknadu u visinu prosječne neto plate koja je ostvarena u posljednja tri mjeseca prije otpočinjenja porodijskog odsustva.

FBIH

Zakon o radu FBIH („Službene novine FBIH br. 43/99, 32/00,29/03) reguliše sva pitanja vezana za radno-pravni odnos za zaposlene osobe u FBIH. Zakonom o državnoj službi u FBIH („Službene novine FBIH“, br. 29/03, 23/04, 39/04, 54/04, 67/05 i 8/06) određuje se radno-pravni status državnih službenika u organima državne uprave u FBIH, kantona, grada i opštine. Zakon o državnoj službi u FBIH u članu 47. upućuje na primjenu Zakona o radu kao ostalih zakona i kolektivnih ugovora kojima se određuju prava i obaveze iz radnih odnosa. Stoga se na sve osobe koje su zaposlene u FBIH primjenjuje isti pravni okvir u vezi sa pitanjima koja su obuhvaćena u članu 8. Revidirane povelje, bez obzira da li su zaposlene u javnom ili privatnom sektoru.

Federalnim zakonom o radu u članu 2. definisan je pojam poslodavca kao fizičkog ili pravnog lica koji zaposleniku daje posao.

U Prvom izvještaju BiH o primeni ESP je navedeno da je finansiranje prava porodice sa djecom iz budžeta kantona popraćeno ozbiljnim poteškoćama i da pojedini kantoni nisu u mogućnosti da u svojim budžetima obezbijede potrebna sredstva za ove namjene, zbog čega se ove naknade ne isplaćuju u svim kantonima, ili se isplaćuju u malim i različitim iznosima. Posavski i Hercegovačko-neretvanski kanton nisu donijeli zakone kojima je regulisana ova oblast.

Polazeći od toga da je zaštita porodice sa djecom djelatnost od posebnog društvenog interesa, koja ima za cilj obezbjeđenje približno jednakih uslova za zdrav i pravilan razvoj djece, kao i pružanje pomoći u realizaciji reproduktivne funkcije porodice, neophodno je preduzeti aktivnosti u cilju poboljšanja stanja u ovoj oblasti.

S tim u vezi, FMRSP u kontekstu zajedničke nadležnosti i djelovanja Federacije i kantona u oblasti socijalne zaštite, planira s resornim ministarstvima kantona izradu novog zakonodavstva u oblasti socijalne zaštite i zaštite porodice sa djecom. Pri izradi novog zakonodavstva vodit će se računa o odredbama Evropske socijalne povelje i zaključcima Komiteta, kao i drugim međunarodnim dokumentima, koji se odnose na porodijske naknade,

kako bi se obezbijedila dostupnost i ujednačenost ovh prava na cijeloj teritoriji FBiH, nezavisno od kantona u kojem korisnik ima prebivalište, a u skladu sa finansijskim mogućnostima FBiH.

RS

Zakon o radu u RS – Prečišćeni tekst ("Službeni glasnik RS", broj: 55/07) reguliše sva pitanja vezana za radno-pravni odnos za zaposlene osobe na teritoriji RS. Zakon o administrativnoj službi u upravi RS („Sl.glasnik RS“, br. 62/02,38/03,42/04,49/06) u članu 125. uvrđuje da se na radne odnose državnih službenika, kao i na pomoćno i tehničko osoblje zaposleno u organima državne uprave, primjenjiva ce se Zakon o radu, Opći kolektivni ugovor i Posebni kolektivni ugovor za zaposlene u oblasti uprave u RS. Stoga na sve osobe koje su zaposlene u RS primjenjuje isti pravni okvir u vezi sa pitanjima koja su obuhvaćena u članu 8. Revidirane povelje, bez obzira da li su zaposlene u javnom ili privatnom sektoru.

U RS članom 3. Zakona o radu poslodavcem se smatra preduzeće, ustanova, banka, organizacija za osiguranje, udruženje, agencija, zadruga i svako drugo pravno i fizičko lice koje radniku, na osnovu ugovora o radu, daje zaposlenje. U članu 4. istog zakona propisano je da će se odgovarajuće odredbe ovog zakona primjenjivati i na radnike zaposlene u organima državne uprave, pravosuđa, unutrašnjih poslova, carinske službe i u drugim državnim organima i organizacijama, ukoliko drugim zakonom nije drugačije određeno.

Zakonom o radu RS, regulisano je pitanje ostvarivanja prava žene na porodiljsko odsustvo, trajanje porodiljskog odsustva, otpočinjanje rada žene, na sopstveni zahtjev prije isteka porodiljskog odsustva i visina naknade plate koja se isplaćuje ženi za vrijeme korišćenja porodiljskog odsustva, dok je Zakonom o dječijoj zaštiti ("Slubeni glasnik RS“, broj: 04/02 – Prečišćeni tekst, 17/08 i 01/09), regulisan način refundacije isplaćene naknade neto plate poslodavcima za porodilje koje koriste porodiljsko odsustvo i vremenski period za koji se naknada plate isplaćuje iz sredstava poslodavca, odnosno iz sredstava JU Javnog fonda za dječiju zaštitu.

Zakonom o radu – Prečišćeni tekst, u članu 79. propisano je da žena za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta ima pravo na porodiljsko odsustvo, u trajanju od jedne godine neprekidno, a za blizance i svako treće i naredno dijete, u trajanju od 18 mjeseci neprekidno, a članom 80. stav 1. Zakona o radu je propisano da žena može, na sopstveni zahtjev, otpočeti sa radom i prije isteka porodiljskog odsustva iz člana 79. stav 1. Zakona o radu, ali ne prije nego što protekne 60 dana od dana porođaja.

Članom 84. stav 1. Zakona o radu je propisano da za vrijeme korišćenja porodiljskog odsustva žena ima pravo na naknadu plate u visini prosječne plate koju je ostvarila u toku poslednja tri mjeseca prije otpočinjanja porodiljskog odsustva i da se naknada mjesečno usklađuje sa rastom prosječnih plata u RS, a stavom 2. istog člana je propisano da u slučaju ako žena nije ostvarila platu za svih poslednjih šest mjeseci, naknada plate iznosi u visini plate koja joj pripada u skladu sa kolektivnim ugovorom u mjesecu koji prethodi mjesecu otpočinjanja porodiljskog odsustva. Istim članom je regulisano da se naknada plate ostvaruje na teret JU Javnog fonda za dječiju zaštitu i da se mjesečno usklađuje sa rastom prosječnih plata u RS.

Članom 94. stav 2. Zakona o radu je propisano da se ne može odrediti manji iznos naknade plate od 50% prosječne plate koju je radnik ostvario u određenom prethodnom periodu ili od plate koju bi radnik ostvario da je bio na radu. Dakle, ovim članom je propisan i minimum

naknade plate koji se može isplaćivati radnicima po osnovu prava iz radnog odnosa, uključujući i pravo na naknadu plate za vrijeme korišćenja porodiljskog odsustva žene.

U zakonima RS naknada plate za vrijeme korišćenja porodiljskog odsustva se isplaćuje u 100% iznosu utvrđene osnovice.

Odlukom Upravnog odbora Fonda o iznosu naknade plate koja će se refundirati poslodavcu za majke koje koriste porodiljsko odsustvo, broj: 01-UO-4436-05/11 od 28.12.2011. godine, propisano je da će se poslodavcu, koji je uvećao platu majci tri i više mjeseci prije otpočinjanja korišćenja porodiljskog odsustva, a doprinos za dječiju zaštitu nije uplaćivao na uvećani iznos plate za sve mjesece godinu dana prije stupanja majke na porodiljsko odsustvo, refundirati prosjek svih plata na koje je plaćen doprinos za dječiju zaštitu isplaćenih majci godinu dana prije njenog stupanja na porodiljsko odsustvo, uključujući i uvećane iznose plata.

Zakonom o dječijoj zaštiti je propisan rok za podnošenje zahtjeva za refundaciju naknade plate koju je poslodavac isplatio porodilji i isti se podnosi u roku od 12 mjeseci od dana otpočinjanja porodiljskog odsustva majke za koju se traži refundacija, kao i vremenski period za koji se naknade plate isplaćuje iz sredstava poslodavca i vremenski period za koji se vrši refundacija isplaćene naknade plate poslodavcu iz sredstava Javnog fonda za dječiju zaštitu.

U vezi sa čl. 79. i 84. Zakona o radu, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o dječijoj zaštiti ("Službeni glasnik RS", broj: 17/08) izmijenjen je član 13. Zakona o dječijoj zaštiti – Prečišćeni tekst ("Službeni glasnik RS", broj: 04/02) kojim je regulisano da: "Naknadu neto plate za prvih 30 dana korišćenja porodiljskog odsustva majci obezbjeđuje i isplaćuje poslodavac iz vlastitih sredstava, a za narednih 11 mjeseci za prvo i drugo dijete, odnosno 17 mjeseci za blizance, treće i svako naredno dijete, naknadu isplaćuje poslodavac, a sredstva obezbjeđuje Fond za dječiju zaštitu.

Naknada neto plate za porodiljsko odsustvo, na teret Fonda dječije zaštite, ne obezbjeđuje se za majku koja, na sopstveni zahtjev, u skladu sa Zakonom o radu, otpočne sa radom nakon proteka 60 dana od dana porođaja, a prije isteka porodiljskog odsustva.

O otpočinjanju sa radom majke prije isteka porodiljskog odsustva, a na sopstveni zahtjev, poslodavac je dužan donijeti rješenje o prestanku korišćenja porodiljskog odsustva majke i isto dostaviti prvostepenom organu radi prestanka prava korišćenja sredstava koja se obezbjeđuju na teret Fonda dječije zaštite."

U skladu sa Zakonom o radu i Zakonom o dječijoj zaštiti, poslodavac vrši isplatu naknade plate porodilji u visini propisanoj zakonom, a nakon izvršene isplate naknade plate podnosi zahtjev Centru za socijalni rad odnosno Službi socijalne i dječije zaštite u opštinama koje nemaju formiran centar, za refundaciju isplaćene naknade neto plate porodilji.

U skladu sa naprijed navedenim odredbama Zakona o dječijoj zaštiti za 30 dana korišćenja porodiljskog odsustva, naknada plate se isplaćuje iz sredstava poslodavca, a za 11 mjeseci za prvo i drugo dijete, odnosno 17 mjeseci za blizance, treće i svako naredno dijete, poslodavac traži refundaciju isplaćene naknade plate porodilji iz sredstava Javnog fonda za dječiju zaštitu.

Naknada plate ostavruje se na teret Javnog fonda za dječiju zaštitu RS.

Nadzor nad provođenjem Zakona o radu vrši Republička uprava za inspekcijske poslove – Inspekcija rada. Članom 180. stav 2. tačka 4 Zakona o radu propisana je novčana kazna u

iznosu od 2.000 – 15.000 KM ukoliko poslodavac ženi ne omogući korištenje propisanog obima prava.

BD

U BD prema članu 2. Zakona o radu BD, određena je između ostalog, definicija poslodavca prema kojoj je poslodavac svaka fizička ili pravna osoba koja na osnovi ugovora o radu zapošljava neku osobu.

Zakon o državnoj službi u organima uprave BD/ (Sl.glasnik BD broj 28/06; 29/06; 19/07) u članovima 128. do 132. definiše pravo na porodiljsko odsustvo državnih službenik/ca. Ovaj Zakon reguliše radno-pravni status državnih službenika, javnih službenika i namještenika u organima uprave BD.

Shodno naprijed navedenom, prava i zaštita zaposlenih žena u privatnom i javnom sektoru regulisano je različitim zakonima u ovisnosti od mjesta zasnivanja radno-pravnog odnosa i prebivališta zaposlenika /BiH, entiteti BD/, ali zakoni ne prave razliku u ostvarivanju ovog prava za žene zaposlene u privatnom u odnosu na one zaposlene u javnom sektoru.

Zakonom o radu je propisano da na osnovu nalaza ovlaštenog ljekara žena može da otpočne porodiljsko odsustvo dvadeset osam dana prije očekivanog datuma porođaja a obavezna je da ode na porodiljsko odsustvo najkasnije sedam dana prije očekivanog datuma porođaja.

Izmjenama Zakona o radu BD od 23.08.2014.godine izmjenjen je član 45. Zakona a koji reguliše porodiljsko odsustvo. Izmjenjeni član sada glasi: „(1) Za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta, žena ima pravo na porodiljsko odsustvo u trajanju od dvanaest (12) mjeseci neprekidno, a za blizance, treće i svako sljedeće dijete, u trajanju od osamnaest (18) mjeseci neprekidno. Naknada plate za vrijeme porodiljskog odsustva ostvaruje se na teret Budžeta BD, pod uslovom da su uplaćivani doprinosi za penzijsko i zdravstveno osiguranje.“

Iza stava 2 ovoga člana dodaje se novi stav 3 koji glasi:

„(3) Pravo na porodiljsko odsustvo iz stava 1 ovoga člana u pogledu dužine trajanja istog,odnosi se na ženu koja, u trenutku stupanja na snagu ovog zakona,već koristi pravo na porodiljsko odsustvo.“

Novim izmjenama Zakona propisano je i da žena, nakon isteka porodiljskog odsustva, ima pravo raditi polovinu punog radnog vremena, do dvanaest mjeseci života djeteta odnosno do osamnaest mjeseci života blizanaca, trećeg i svakog sljedećeg djeteta. Takođe je propisano da ako je djetetu, prema nalazu zdravstvene ustanove ili ljekara, potrebna pojačana briga i njega nakon isteka porodiljskog odsustva jedan od roditelja ima pravo raditi polovinu redovnog radnog vremena na radnom mjestu dok dijete ne navrší dvije godine života. Žena može koristiti kraće porodiljsko odsustv , ali se ne može vratiti na posao prije isteka četrdeset dva dana nakon porođaja. Zakon o državnoj službi u organima javne uprave BD na identičan način reguliše pitanje porodiljskog odsustva kao i Zakon o radu.

U januaru mjesecu 2014.godine donesena je Odluka o uslovima i načinu isplate naknada plata zaposlenicima u toku porodiljskog odsustva, broj: 34-000890/13 od 15.01.2014.godine koja je u skladu sa članom 43 i 45 Zakona o radu po kojoj se postupa u od 22.01.2014.godine.

Prema Članovima 3 i 4 Odluke o uslovima i načinu isplate naknada plata zaposlenicima u toku porodiljskog odsustva, donešenoj na osnovu Člana 45 Zakona o radu BD i Zakona o

dječijoj zaštiti BD – prečišćen tekst, Poslodavac je dužan redovno isplaćivati platu zaposleniku u periodu trajanja porodiljskog odsustva, član 4 stav br.4 i 5-Poslodavac je dužan zahtjev za refundaciju iz stava 2 i dokumentaciju iz stava 3 ovog člana dostaviti najkasnije 3 mjeseca od dana posljednje isplaćene plate. Zahtjev iz stava 4 ovog člana koji se odnosi na refundaciju plata isplaćenih u tekućoj godini, moraju biti podneseni najkasnije do 31.decembra iste godine, kako bi naknada bila isplaćena iz tekućeg budžeta za tu godinu.

Pravo na naknadu plate za vrijeme korištenja porodiljskog odsustva pripada zaposleniku (majka ili usvojilac djeteta ili drugo lice kome je nadležni organ povjerio dijete na njegu ili staranje) u trajanju kako je to propisano Zakonom o radu.

U postupku ostvarivanja ovog prava, poslodavac donosi Rješenje kojim se utvrđuje pravo na korištenje porodiljskog odsustva, vrijeme njegovog trajanja i visina naknade plate koja se ima isplaćivati zaposleniku.

Za vrijeme korištenja porodiljskog odsustva zaposleniku pripada naknada plate u visini prosječne mjesečne neto plate koju je zaposlenik primio u posljednjih šest mjeseci prije korištenja porodiljskog odsustva. Obračun plate, uplatu doprinosa i isplatu naknade zaposleniku vrši poslodavac.

3) Dostavite relevantne cifre, statističke podatke i druge relevantne informacije iz kojih se vidi da postoji adekvatan nivo porodiljske naknade.

FBiH

Mjesečni iznosi u KM naknade umjesto plaće ženi-majci u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta po kantonima u FBiH za period 2010-2013. godina

Kanton	2010. godina	2011. godina	2012. godina	2013. godina
Unsko-sanski kanton	184,71 - 1.044,00	343,00 - 1.361,00	369,42 - 1.361,50	193,30 - 1.279,11
Posavski kanton	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa
Tuzlanski kanton	418,79 - 2.300,00	418,79 - 2.150,00	645,00 - 1.175,00	400,00 - 734,00
Zeničko-dobojski kanton	200,00 - 647,89	200,00 - 648,22	264,35 - 668,41	200,00 - 736,00
Bosanko-podrinjski kanton	359,00 - 2.154,00	359,00 - 966,00	359,00 - 1.037,82	359,00 - 3.224,11
Srednjobosanski kanton	Nema podataka	Nema podataka	Nema podataka	Nema podataka
Hercegovačko-neretvanski kanton	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa
Zapadno-hercegovački kanton	116,12 - 1.619,30	258,78 - 1.717,78	240,00 - 2.002,00	240,00 – prosječna plaća u FBiH

Kanton Sarajevo	Najniži iznos 360,00	Najniži iznos 360,00	Najniži iznos 360,00	Najniži iznos 360,00
Kanton 10	303,60 - 806,37	344,00 - 805,00	344,00 - 808,00	371,55 - 835,00

Izvor podatka: FMRSP na osnovu prikupljenih podataka od resornih kantonalnih inistarstava

Broj korisnika naknade umjesto plaće ženi-majci u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta po kantonima u FBiH za period 2010-2013. Godina

Kanton	2010. godina	2011. godina	2012. godina	2013. godina
Unsko-sanski kanton	412	402	415	389
Posavski kanton	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa
Tuzlanski kanton	1138	2671	2954	756
Zeničko-dobojski kanton	1038	907	1012	1023
Bosanko-podrinjski kanton	86	70	105	149
Srednjobosanski kanton	466	467	482	478
Hercegovačko-neretvanski kanton	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa
Zapadno-hercegovački kanton	299	331	279	315
Kanton Sarajevo	1866	1872	1944	1940
Kanton 10	101	95	91	122
Ukupno	5406	6815	7282	5172

Izvor podatka: FMRSP na osnovu prikupljenih podataka od resornih kantonalnih inistarstava

RS

Pregled broja porodilja RS koje su koristile porodiljsko odsustvo i isplaćena sredstva

Prava iz Zakona o dječijoj zaštiti	2010. godina		2011. godina		2012. godina		2013. godina	
	prosj. broj koris.	iznos u KM	prosj. broj koris.	iznos u KM	prosj. broj koris.	iznos u KM	prosj. broj koris.	iznos u KM

Naknada plate isplaćene porodilje (broj izdatnih rješ.)	3.428	26,811.455	3.251	26,737.688	3.338	25,830.204	3.425	25,940.040
Naknada plate broj isplata prosjek	16405:12= 1367	-	50940:12= 4245	-	-	-	-	-
Rad sa 1/2 rad. vremena (broj izdatnih rješ.)	94	366.383	112	452.052	102	447.633	138	484.334

Izvor: Javni fond za dječiju zaštitu RS

BD

Naknada plate za vrijeme porodiljskog ili produženog porodiljskog odustva i odsustva s posla zaposlenog roditelja i usvojioca radi njege djeteta	2010.	2011.	2012.	2013.
Korisnici	380	288	291	309

Izvor: Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD

Član 8. stav 2. Nezakonitost otkaza

EKSP u svojim Zaključcima (2011) traži da se u sljedećem izvještaju pruži više informacija u slučaju nezakonitog otkaza žena i vraćanja na posao u Republici Srpskoj i Brčko Distiktu, te potvrdu da su žene zaposlene u privatnom i javnom sektoru jednako zaštićene.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

Zakoni o radu u FBiH, RS i BD izričito propisuju da poslodavac ne može odbiti zaposliti ženu zbog njene trudnoće ili zbog toga što žena koristi porodiljsko odsustvo ili zbog toga otkazati ugovor o radu, odnosno rasporediti na druge poslove. Žena koja smatra da joj je povrijeđeno ovo ili bilo koje drugo pravo iz radnog odnosa, može zahtjevati od poslodavca ostvarivanje tog prava. Također može podnijeti tužbu pred nadležnim sudom zbog povrede prava iz radnog odnosa i to u roku od jedne godine od dana dostave odluke kojom je povrijeđeno pravo, odnosno od dana saznanja za povredu prava iz radnog odnosa.

FBiH

U FBiH članom 53. Zakona o radu utvrđeno je da poslodavac ne može odbiti da uposli ženu zbog njene trudnoće ili joj zbog tog stanja otkazati ugovor o radu.

Shodno navedenoj odredbi, trudnoća sama po sebi ne može biti relevantan i zakonit razlog za otkazivanje ugovora o radu, međutim to ne znači da se uposlenici za vrijeme trudnoće ugovor ne može otkazati iz razloga koji su utvrđeni Zakonom. Prema tome, važećim

Zakonom o radu nije uspostavljena zaštita uposlenice od otkaza za vrijeme trudnoće u slučaju redovnog otkaza, odnosno ako je takav otkaz opravdan iz ekonomskih, tehničkih ili organizacijskih razloga ili u slučaju da je uposlenica odgovorna za teži prijestup ili težu povredu radne obveze iz ugovora o radu.

Zakon o radu je opći propis koji regulira oblast rada i radnih odnosa i primjenjuje se na sve poslodavce u FBiH, osim ako nekim posebnim zakonom prava iz radnog odnosa nisu uređena na drugačiji način, u kom slučaju važi princip *lex specialis derogat lex generale*.

U FBiH zaštita prava iz radnog odnosa propisana je članom 103. Zakona o radu i odnosi se podjednako na sve zaposlenike, pa time i na trudnice i žene na porodiljskom odsustvu.

U tom smislu trudnice ili porodilje koje smatraju da su njihova prava iz radnog odnosa povrijeđena, odnosno da im je nezakonito prestao radni odnos mogu podnijeti tužbu pred nadležnim sudom radi zaštite prava u roku od jedne godine od dana dostavljanja odluke kojom je povrijeđeno neko pravo, odnosno od dana saznanja za povredu prava. Ovo pravo na podnošenje tužbe sudu nije uvjetovano prethodnim obraćanjem zaposlenika poslodavcu za ostvarivanje ili zaštitu tog prava.

U slučaju da sud utvrdi nezakonitost otkaza, može obvezati poslodavca da vrati zaposlenika na poslove koje je radio i isplati mu naknadu plaće u visini koju bi imao da je radio i naknadi mu nastalu štetu, ili da isplati naknadu plaće koju bi uposlenik ostvario da je radio, isplati naknadu za pretrpljenu štetu, otpremninu na koju uposlenik ima pravo sukladno zakonu za slučaj otkaza ugovora o radu i druge naknade na koje ima pravo sukladno zakonu, kolektivnim ugovorom, pravilnikom o radu i ugovorom o radu.

RS

U RS prema propisima iz oblasti rada i zapošljavanja trudnice i žene koje se nalaze na porodiljskom odsustvu a koje poslodavac nezakonito otpusti sa posla imaju pravo da se obrate tužbom nadležnom sudu za zaštitu svojih prava . Ovo pravo prizilazi iz člana 118. Zakona o radu, kojom je propisano da radnik koji smatra da mu je poslodavac povrijedio pravo iz radnog odnosa, može da podnese tužbu nadležnom sudu za zaštitu tog prava. Pravo na podnošenje tužbe nije uslovljeno prethodnim obraćanjem radnika poslodavcu za zaštitu prava.

Članom 77. propisano je da poslodavac nemože odbiti da primi u radni odnos ženu zbog toga što je trudna, niti joj može otkazati ugovor o radu zbog trudnoće ili zbog toga što žena koristi porodiljsko odsustvo.

Članom 132. Zakona o radu propisano je da poslodavac ne može radniku da otkáže ugovor o radu zbog ekonomskih, organizacionih ili tehnoloških razloga, za vrijeme trudnoće, porodiljskog odsustva, roditeljskog odsustva i skraćenog rada radi njege djeteta.

Žene zaposlene u privatnom i javnom sektoru su jednako zaštićene, jer se radnikom u smislu člana 2. Zakona o radu smatra svako lice zaposleno na osnovu ugovora o radu a to podrazumijeva rad kod svih poslodavaca u skladu sa članom 3. istog zakona, prema kojem je poslodavac: preduzeće, ustanova, banka, organizacija za osiguranje, udruženje građana, agencija, zadruga i svako drugo pravno i fizičko lice koje radniku na osnovu ugovora o radu daje zaposlenje.

U slučaju da kod ovih poslodavaca žena ostane bez zaposlenja ona ostavruje pravo na novčanu naknadu po osnovu nezaposlenosti u skladu sa odredbama Zakona o posredovanju u

zapošljavnju i ostvarivanju prava nezaposlenih lica na tret sredstva Zavoda za zapošljavanje RS kojoj su uplaćivani doprinosi za nezaposlenost.

Pravo na sudsku zaštitu u slučaju nezakonitog otkaza ostvaruje sve žene jednako bez obzira kod kojeg poslodavca rade. Pravo na vraćanje na posao kao sudska odluka se mora sporeviti ukoliko poslodavac nije prestao sa radom. Ukoliko je poslodavac prestao sa radom pitanje vraćanja na posao nije pitanje Zakona o radu već pitanje načina izvršenja odluke suda i odgovarajućih propisa. Za vrijeme trajanja radnog spora inspektor rada može obustaviti od izvršenja akt ili radnju poslodavca dok sud ne donese konačnu odluku to znači da se radnik može vratiti da radi dok sud ne okončaj postupak. Ova mogućnost je predviđena članom 120. stav 2. Zakona o radu.

Tužbu za zaštitu prava radnik može podnijeti u roku od jedne godine od dana saznanja za povredu prava, a najdalje u roku od tri godine od dana učinjene povrede.

Nadzor nad provođenjem Zakona o radu vrši Republička uprava za inspekcijske poslove – Inspekcija rada. Članom 180. stav 1. tačka 24 Zakona o radu propisana je novčana kazna u iznosu od 1.000 – 10.000 KM ukoliko poslodavac ženi otkáže ugovor o radu zbog trudnoće. Pored isplate novčane kazne poslodavac je u obavezi da otpuštenu ženu vrati na posao.

Nemamo podatke o povredi prava žene na porodiljsko odsustvo niti podatke o otkazu ugovora za vrijeme trudnoće i trajanja porodiljskog odsustva

BD

Zaposlenici ženskog pola su zaštićeni od otkaza ne samo tokom trudnoće nego i do kraja porodiljskog odsustva. Ne postoje posebne odredbe kojima je regulisan nezakonit otkaz trudnica i porodilja.

Član 81 Zakona o radu reguliše pitanje nezakonitog otkaza uopšte. Ako sud donese pravosnažnu presudu kojom je utvrđeno da je otkaz nezakonit može obavezati poslodavca da vrati zaposlenog na posao, da mu isplati naknadu štete u visini izgubljenih plata i drugih primanja koje bi zaposleni dobio da je radio i da mu uplati obavezne doprinose. Zaposleni ima pravo da traži da ne bude vraćen na posao nego da mu poslodavac isplati naknadu štete u iznosu od najviše 18 plata koje bi zaposleni ostvario da je radio, otpremninu i druge naknade u skladu sa zakonom, kolektivnim ugovorom, pravilnikom o radu ili ugovorom o radu. Visina naknade zavisi od vremena provedenog na radu, godina života zaposlenog i broja izdržavanih članova porodice. U koliko poslodavac traži da se zaposleni ne vrati na posao iako je sud utvrdio nezakonitost otkaza poslodavac je dužan da isplati zaposlenom naknadu štete u dvostrukom iznosu.

U BD članom 88. Zakona o radu propisana je zaštita prava radnika/ce da u koliko do povrede određenog prava iz radnog odnosa dođe radnik može zahtijevati od poslodavca ostvarivanje tog prava. U stavu 3. istog člana propisano je da podnošenje zahtijeva poslodavcu ne spiječava zaposlika da traži zaštiu povređenog prava kod nadležnog suda. Dakle, zabrana otpuštanja žene u drugom stanju izričito je navedena kako Zakonom o radu, tako i Zakonom o državnoj službi, u takvim slučajevima, ukoliko žena zaštitu svojih prava ne ostvari uz pomoć inspektora rada, ima pravo podnijeti tužbu mjesnom i stvarno nadležnom sudu, odnosno Osnovnom sudu BD radi ostvarenja zaštite svojih prava. Shodno stavu 4. istog člana, rok za podnošenje tužbe je tri godine od dana povrede prava odnosno u roku od tri godine od dana učinjene povrede.

Članom 128. Zakona o državnoj službi BD, uređena je zaštita materinstva, te je određeno da se ženi zbog trudnoće nemože uskratiti zaposlenje u organima uprave, niti je poslodavac zbog toga stanja može razriješiti dužnosti, odnosno otkazati ugovor o radu ili je rasporediti na druge poslove.

Članom 111. stav 1. tačka 14. Zakona o radu BD, propisano je da će se poslodavac kazniti za prekršaj novčanom kaznom od 1.000 do 7.000, ukoliko odbije da zaposli trudnicu, ili joj otkáže ugovor o radu. Žene u privatnom i javnom sektoru jednako su zaštićene.

Shodno naprijed navedenom, tužbe se podnose u rokovima utvrđenim Zakonima o radu/ BiH, entiteta i BD/ a uskladu sa odredbama Zakona o parničnom postupku koji su predvidjeli hitno rješavanje radnih spora.

Pored toga Zakon o ravnopravnosti spolova u BIH – prečišćeni tekst („Službeni glasnik BiH“ br 32/10) definiira otkazivanje ugovora o radu zbog trudnoće kao oblik diskriminacije, te je omogućena zaštita podnošenjem tužbe u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik BiH“ br 59/09).

Član 8. stav 3. Slobodno vrijeme za dojilje

EKSP u (Zaključcima 2011) je zaključio da je stanje u Bosni i Hercegovini u skladu sa članom 8. stav 3. Povelje.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

Žena, koja nakon korištenja porođajnog odsustva radi puno radno vrijeme, ima pravo da odsustvuje s posla dva puta dnevno u trajanju po sat vremena radi dojenja djeteta, na osnovu nalaza ovlaštenog liječnika. Zakon i o radu u FBiH, RS i u BD, izričito naglašavaju da se vrijeme odsustva za dojenje uračunavaju u puno radno vrijeme.

U FBiH članom 59. Zakona o radu, utvrđeno je pravo žene koja radi puno radno vrijeme *nakon korištenja porođajskog odsustva, da odsustvuje sa posla dva puta dnevno u trajanju po sat vremena radi dojenja, na temelju nalaza ovlaštenog liječnika.* Ovo pravo može se koristiti do navršene jedne godine života djeteta, a vrijeme odsustvovanja računa se u puno radno vrijeme, te da se samim tim podrazumijeva da se to vrijeme uračunava u plaću.

U RS shodno članu 80. stav 2. Zakona o radu žena koja otpočne s radom prije isteka porođajskog odsustva ima pravo da pored dnevnog odmora koristi još i 60 minuta odsustva radi dojenja djeteta s pravom na naknadu plate. Ovo pravo joj pripada do isteka porođajskog odsustva od 12 mjeseci koje podrazumijeva i starost djeteta od 12. Mjeseci, ukoliko nije počela sa korištenjem porođajskog odsustva 28 dana prije porođaja.

U BD, članom 49. Zakona o radu određeno je da žena koja nakon korištenja porodiljskog odsustva radi puno radno vrijeme ima pravo na dopust s posla dva puta dnevno u trajanju od 60 minuta radi dojenja djeteta. Navedeno pravo žena može koristiti do navršene jedne (1) godine života djeteta. Vrijeme odsustva radi dojenja djeteta nadoknađuju se, jer se računa u puno radno vrijeme.

Zakonom o državnoj službi nije posebno regulisano pravo dnevnog odsustva žene radi dojenja djeteta, ali je članom 145. stav (1) navedenog Zakona određeno da na pitanja koja nisu uređena tim Zakonom primjenjuje se Zakon o radu BD, te je shodno tome evidentno da je pravo dnevnog odsustva žene radi dojenja djeteta određeno i u privatnom i u javnom sektoru.

Član 8. stav 4. Regulisanje noćnog rada

EKSP u (Zaključcima 2011) zaključuje da stanje na terenu u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 8. stav 4. Povelje na osnovu toga što noćni rad trudnica, porodilja i dojilja nije adekvatno regulisan u Distriktu Brčko.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

BIH

Zaštita za žene zaposlene u javnom sektoru je jednaka kao i u privatnom sektoru kada je u pitanju noćni rad.

Član 45. Zakona o državnoj službi u institucijama BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 19/02, 35/03, 4/04, 17/04, 26/04, 37/04, 48/05, 2/06, 32/07, 43/09 i 8/10), upućuje na primjenu Zakona o radu u institucijama BiH i drugih zakona koji regulišu prava i obaveze iz radnih odnosa.

Iako ne postoji zabrana noćnog rada za trudnice, porodilje i dojilje, Zakonom o radu u institucijama BiH, članom 35. regulisano je da:

1. Žena za vrijeme trudnoće, odnosno dojenja djeteta, može biti raspoređena na druge poslove ako je to u interesu njenog zdravstvenog stanja koje je utvrdio ovlaštenu ljekar.
2. Ako poslodavac nije u mogućnosti da osigura raspoređivanje žene, u smislu stava 1. ovog člana, žena ima pravo na odsustvo s rada uz naknadu plaće.
3. Privremeni raspored iz stava 1. ovog člana ne može imati za posljedicu smanjenje plaće žene.
4. Ženu iz stava 1. ovog člana poslodavac može premjestiti u drugo mjesto rada, samo uz njen pismeni pristanak.

FBiH

Kako smo naveli u ranijem izvještaju Zakon o radu ne sadrži izričitu zabranu noćnog rada žena, kao ni trudnica i majki koje doje djecu. Zakonom o zaštiti na radu propisane su mjere u vezi sa posebnom zaštitom na radu pa je utvrđeno da se radniku, može odrediti rad noću samo pod određenim uvjetima, i to da je poslodavac donio odluku o potrebi uvođenja noćnog rada, da je za vrijeme noćnog rada osiguran topli obrok i da su osigurani uvjeti za dolazak i odlazak sa posla. Navedenim zakonom koji datira iz 1990. godine je propisano da se za raspored radnice na rad noću mora pribaviti i saglasnost organa uprave nadležnog za poslove

rada. Ova odredba se međutim više ne može primjenjivati, budući da je ranijim propisima o radu koji su bili na snazi prije 1990. godine, noćni rad žena zakonom bio zabranjen, osim u izuzetno, tačno određenim slučajevima, kada se nastupanjem okolnosti predviđenih zakonom, za uvođenje noćnog rada morala pribaviti i navedena saglasnost.

RS

Članom 9. Zakona o državnim službenicima („Službeni glasnik RS“, broj 118/08) utvrđena je primjena općih propisa o radu. U slučaju regulisanja noćnog rada se stoga primjenjuju odredbe Zakona o radu ("Službeni glasnik RS" broj 38/00).

Članom 52. Zakona o radu propisana je zabrana noćnog rada trudnim ženama, počevši od šestog mjeseca trudnoće i majkama sa djetetom do jedne godine.

Za žene zaposlene u javnom sektoru važe odredbe Zakona o radu kojima se zabranjuje noćni rad za trudnice i žene koje imaju dijete koje još nije navršilo jednu godinu starosti. Nadalje pojedini granski ugovori ovaj minimum zaštite i povećavaju, pa tako u Posebnom kolektivnom ugovoru za zaposlene u oblasti unutrašnjih poslova RS („Službeni glasnik RS“, broj 72/06), članom 12., noćni rad je definisan kao rad između 22 časa i šest časova narednog dana, a članom 13. noćni rad je zabranjen radnicima mlađim od 18 godina života, trudnim radnicama i majkama sa djetetom do tri godine života.

Nadzor nad provođenjem Zakona o radu vrši Republička uprava za inspekcijske poslove – Inspekcija rada. Članom 180. stav 1. tačka 14 Zakona o radu propisana je novčana kazna u iznosu od 1.000 – 10.000 KM ukoliko poslodavac trudnoj ženi ili majci djeteta do jedne godine odredi noćni rad.

Nadzor nad provođenjem Zakona o radu vrši Republička uprava za inspekcijske poslove – Inspekcija rada. Članom 180. stav 1. tačka 14 Zakona o radu propisana je novčana kazna u iznosu od 1.000 – 10.000 KM ukoliko poslodavac trudnoj ženi ili majci djeteta do jedne godine odredi noćni rad.

BD

Situacija u BD i dalje je ista u odnosu na prethodni izvještaj. Nema izričite zabrane noćnog rada za žene, osim u slučaju predviđenom članom 52. kad se radi o samohranom roditelju ili kad su oba roditelja zaposlena ili ukoliko je dijete smješteno u ustanovu socijalno-zdravstvenog zbrinjavanja u kom slučaju je propisano da se roditelju ne može narediti da radi noću i prekovremeno, ako za to nije dao svoj pisani pristanak.

Zakon o državnoj službi u organima javne uprave BD u članu 134. na identičan način reguliše ovo pitanje kao Zakon o radu u članu 52.

Noćni rad trudnih žena, žena koje su rodile i žena koje doje djecu nije regulisan odredbama Zakona o radu BD.

Usklađivanje i implementacija Zaključka komiteta (2011) vezano za noćni rad trudnih žena i porodilja u BD, bit će biti predmet prve naredne izmjene i dopune Zakona o radu BD.

U dijelu povelje koja reguliše noćni rad komitet pita koja zaštita postoji za žene u javnom sektoru. Na službenika, odnosno namještenika u smislu odredbe zaštite na radu i posebne

zaštite primjenjuju se odredbe Zakona o radu i ostali zakoni kojima se uređuje ova oblast, ukoliko zakonom nije drugačije određeno.

Zakon o državnoj službi u organima uprave BD („Službeni glasnik BD“ br. 28/06; 29/06; 19/07) u članu 134. definirano je da se na službenika, odnosno namještenika u smislu odredbi zaštite na radu i posebne zaštite (uključujući i noćni rad) primjenjuje se Zakon o radu i ostali zakoni kojima se uređuje ova oblast.

Noćni rad trudnih žena, žena koje su rodile i žena koje doje djecu nije regulisan odredbama Zakona o radu BD.

Član 8. stav 5. Zabrana opasnog, nezdravog ili napornog rada

EKSP u Zaključcima (2011) zaključuje da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 8. stav 5. Povelje, na osnovu toga što ne postoje odgovarajući propisi o opasnim, nezdravim i teškim uslovima rada što se tiče trudnica, porodilja i dojilja.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

BiH

Iako ne postoji zabrana opasnog, nezdravog ili napornog rada za trudnice, porodilje i dojilje kao takve Zakonom o radu u institucijama BiH, članom 35. regulisano je da:

1. Žena za vrijeme trudnoće, odnosno dojenja djeteta, može biti raspoređena na druge poslove ako je to u interesu njenog zdravstvenog stanja koje je utvrdio ovlaštenu ljekar.
2. Ako poslodavac nije u mogućnosti da osigura raspoređivanje žene, u smislu stava 1. ovog člana, žena ima pravo na odsustvo s rada uz naknadu plaće.
3. Privremeni raspored iz stava 1. ovog člana ne može imati za posljedicu smanjenje plaće žene.
4. Ženu iz stava 1. ovog člana poslodavac može premjestiti u drugo mjesto rada, samo uz njen pismeni pristanak.

Zakoni o radu u FBiH, RS i BD ne nabrajaju specifične aktivnosti koje su opasne, nezdrave ili naporene i kao takve zabranjene za trudnice, žene koje su nedavno rodile i žene koje doje svoje dijete (osim zabrane rada u podzemnim dijelovima rudnika) već predviđaju da žena za vrijeme trudnoće i dok doji dijete može biti privremeno raspoređena na druge poslove. Ova činjenica se potvrđuje nalazom ovlaštenog ljekara, koji svoj nalaz pravi vodeći računa o interesu očuvanja njenog zdravlja ili zdravlja djeteta. Ako poslodavac nije u mogućnosti osigurati raspoređivanje žene na druge poslove, žena ima pravo na plaćeni dopust s posla, na drugo radno mjesto koje bi odgovaralo njezinom zdravstvenom stanju, ali samo uz nje pismeni pristanak.

FBIH

Propisima donesenim na osnovu Zakona o zaštiti na radu („Službeni list SR BiH“, broj 2/90), odnosno Pravilnikom o utvrđivanju posebnih uvjeta rada i ljekarskim pregledima radnika na tim radnim mjestima („Službeni list SR BiH, broj 2/90), utvrđen je popis rizika na radnim mjestima sa posebnim uvjetima rada i propisani su uvjeti za obavljanje tih poslova koji se

odnose na životnu dob, pol, zdravstveno stanje i psihofizičke sposobnosti Navedenim propisom je za sva radna mjesta sa posebnim uvjetima rada propisana najniža dobna granica 18 godina, kao uvjet za obavljanje tih poslova.

Navedenim Pravilnikom tačno su određeni poslovi na kojima ne može raditi žena za vrijeme trudnoće, odnosno trudnoće i dojenja, i to:

Poslovi koje ne može raditi žena za vrijeme trudnoće

1. koji zahtijevaju teško fizičko naprezanje ili se obavljaju u prisilnom položaju tijela
2. koji se izvode na visini većoj od tri metra, odnosno spuštanjem u dubinu veću od tri metra
3. pri kojima je radnik izložen vibracijama i potresanju koje se prenosi na organizam
4. u uslovima povišenog i sniženog atmosferskog pritiska
5. pri kojima je radnik izložen fluoru i jedinjenjima fluora
6. poslovi na izradi i rukovanju eksplozivima, barutima i pirotehničkim smjesama

Poslovi na kojima ne može raditi žena za vrijeme trudnoće i dojenja

1. na kojima je radnik izložen prašini i dimu olova i njegovih organskih jedinjenja
2. na kojima je radnik izložen tetraetilolovu
3. na kojima je radnik izložen parama žive i prašini živinih jedinjenja
4. na kojima je radnik izložen hromu i jedinjenjima hroma
5. na kojima je radnik izložen ugljendisulfidu
6. na kojima je radnik izložen molozima benzena i derivatima benzena
7. poslovi u proizvodnji i manipulaciji pri kojima je radnik izložen organofornim i karbamatnim i drugim pesticidima

Zakonom o zaštiti na radu utvrđena je prekršajna kazna za poslodavca koji ne utvrdi radna mjesta sa posebnim uvjetima rada u skladu sa zakonom i propisima donesenim na osnovu zakona.

U cilju pojačane zaštite materinstva, kao i daljeg usklađivanja odredaba Zakona o radu FBiH sa Evropskom socijalnom poveljom, novim predloženim zakonskim rješenjima je utvrđeno da je poslodavac dužan (važećim zakonom je propisano da može) rasporediti ženu za vrijeme trudnoće, odnosno dojenja djeteta, na druge poslove ako je to u interesu njenog zdravstvenog stanja koje je utvrdio nadležni liječnik. Ostale odredbe vezane za plaću, te pravo na odsustvo sa rada uz naknadu plaće u slučaju da poslodavac nije u mogućnosti da osigura raspoređivanje na druge poslove su nepromijenjene.

Prema našem mišljenju, a imajući u vidu da je Zakon o radu opći propis, ovim novim rješenjem kao i predloženom zabranom noćnog rada trudnica počev od šestog mjeseca trudnoće i majki sa djetetom do jedne godine, osigurana je odgovarajuća zaštita zdravlja žena.

Međutim, posebnim zakonom, odnosno Zakonom o sigurnosti i zdravlju na radu koji je takođe pripremljen i čije je donošenje planirano zajedno sa Zakonom o radu, u dijelu koji regulira posebnu zaštitu određenih kategorija zaposlenika, osiguraće se veći stupanj zaštite od opasnosti za zdravlje i sigurnost žena na radu.

U periodu od 2010 do 2013 godine nije bilo promjena u pogledu zaštite žena, a posebno trudnica i dojilja od opasnog, nezdravog i napornog rada, u odnosu na ranije dati izvještaj

RS

U RS članom 78. Zakona o radu, propisano je da na osnovu nalaza i preporuke nadležnog doktora medicine, žena za vrijeme trudnoće i dok doji dijete može biti privremeno raspoređena na druge poslove ako je to u interesu očuvanja njenog zdravlja ili zdravlja djeteta. Ako poslodavac nije u mogućnosti da ženi obezbijedi raspored na drugi posao u predloženom smislu, žena ima pravo na odsustvo s rada, uz naknadu plate, u skladu sa kolektivnim ugovorom i pravilnikom o radu. Ova naknada ne može biti manja od naknade koju bi žena ostvarivala da je ostala na svom radnom mjestu. Takođe, ženu za vrijeme trudnoće i majku djeteta do dvije godine starosti, poslodavac može rasporediti na rad u drugo mjesto rada samo uz njen pristanak.

BD

Žena ne može biti zaposlena na poslovima pod zemljom u rudnicima, osim u slučaju ako je zaposlena na rukovodećem mjestu koje ne zahtijeva fizički rad ili u službama zdravstvene i socijalne zaštite, odnosno ako žena mora provesti izvjesno vrijeme na obuci pod zemljom ili mora povremeno ulaziti u podzemni dio rudnika radi obavljanja zanimanja koje ne uključuje fizički rad.

U BD članom 44. Zakona o radu, određeno je da žena za vrijeme trudnoće, odnosno dojenja djeteta može biti raspoređena na druge poslove ako je to u interesu njezinog zdravstvenog stanja koje je utvrdio ovlašteni liječnik. Ako poslodavac nije u mogućnosti osigurati raspoređivanje žene, žena ima pravo na plaćeni dopust s posla, shodno kolektivnom ugovoru ili pravilniku. Privremeno raspoređivanje ne može imati za posljedicu smanjenje plaće zaposlene žene. Ženu koja je raspoređena na drugo radno mjesto radi trudnoće ili dojenja djeteta, poslodavac može premjestiti na drugo radno mjesto koje bi odgovaralo njezinom zdravstvenom stanju ali samo uz njezin pismeni pristanak.

Zakon o radu nije razradio rad žena u opasnim aktivnostima. Samo uopštena navedena odredba koja govori o zabrani rada ženama pod zemljom u rudnicima i odredba člana 44 o raspoređivanju žene za vrijeme trudnoće odnosno dojenja. Opasni, nezdravi i težak rad nije detaljnije regulisan Zakonom o radu BD.

Zaštita zaposlenika, uključujući maloljetnike i žene, kao i zaštitu žena na porodijskom odsustvu regulisana je u glavi VI Zakona o radu BD ("Službeni glasnik BD" broj: 19/06, 19/07 i 25/08).

Član 39. navedenog zakona propisuje da su poslodavci obavezni

- da u mjeri u kojoj je razumno izvodljivo a sukladno tehničkim propisima osiguraju da su radna mjesta, strojevi, oprema i procesi koji su pod njihovom kontrolom sigurni i da nisu opasni po zdravlje.
- da koliko je to moguće a sukladno tehničkim propisima osiguraju da kemijske, fizičke i biološke tvari i agensi koji su pod njihovom kontrolom nisu opasni po zdravlje kad su poduzete odgovarajuće mjere zaštite.
- da zaposlenicima osiguraju zaštitnu odjeću i opremu kako bi se zaposlenici, u mjeri u kojoj je to razumno izvodljivo, zaštitili od eventualnih nesreća na poslu i negativnih utjecaja po zdravlje.
- osigurati mjere zaštite u slučajevima izvanrednih okolnosti i nesreća, uključujući i odgovarajuće mjere o pružanju prve pomoći.

- da se upozna s propisima o radnim odnosima i propisima iz oblasti zaštite na radu u roku od trideset (30) dana od dana stupanja zaposlenika u radni odnos.

Član 42. Zakona o radu propisano je da žena ne može biti zaposlena na poslovima pod zemljom u rudnicima, izuzev u slučaju ako je zaposlena na rukovodnom mjestu koje ne zahtijeva fizički rad ili u službama zdravstvene i socijalne zaštite, odnosno ako žena mora provesti izvjesno vrijeme na poduci pod zemljom ili mora povremeno ulaziti u podzemni dio rudnika radi obavljanja zanimanja koje ne uključuje fizički rad.

Član 43. istog zakona propisano je da poslodavac ne može odbiti da zaposli ženu zato što je u drugom stanju niti joj može otkazati ugovor o radu zato što je u drugom stanju, ili na rodiljskom dopustu.

Zakon o radu je u članu 43. regulisao prijem i otkaz trudnica i žena koje su rodile, a članom 42. je regulisano ko može raditi u rudnicima. Detaljnije uređenje prava trudnica i porodilja, koje rade u rudnicima i u otežanim uslovima, nije regulisano ovim zakonom. Član 44. stav 1. propisuje da žena za vrijeme trudnoće, odnosno dojenja djeteta mora biti raspoređena na druge poslove ako je to u interesu njezinog zdravstvenog stanja koje je utvrdio ovlašteni liječnik.

U stavu 2. istog člana propisano je da ako poslodavac nije u mogućnosti osigurati raspoređivanje žene u smislu stavka 1 ovog članka, žena ima pravo na plaćeni dopust s posla, sukladno kolektivnom ugovoru ili pravilniku.

Stavom 3. i 4. utvrđeno je da privremeno raspoređivanje ne može imati za posljedicu smanjenje plaće zaposlene žene, te da ženu koja je raspoređena na drugo radno poslodavac može premjestiti na drugo radno mjesto koje bi odgovaralo njezinom zdravstvenom stanju ali samo uz njezin pismeni pristanak.

Članom 25. Zakona o zaštiti na radu BD („Službeni glasnik BD, broj 31/05 i 35/05) regulisana je obaveza poslodavca da utvrdi naročito teške i po zdravlje štetne poslove-poslovi sa posebnim uslovima za rad.

Radna mjesta sa posebnim uslovima za rad definisana su, na osnovu Zakona o zaštiti na radu BD.

Član 33. stav 1. Zakona o zaštiti na radu BD propisuje da se ne može se odrediti rad noću radniku mlađem od 18 godina i trudnici za vrijeme trudnoće ili dijetetom od dvije godine, kao i invalidnim licima.

Ističemo da je obezbijedena zaštita trudnica i porodilja u smislu da se one moraju rasporediti na odgovarajuća radna mjesta iz zdravstvenih razloga, ukoliko to utvrdi nadležni ljekar. Međutim, zaštita trudnica i porodilja, regulisana je samo navedenim članovima, a kao opasni, nezdravi i teški poslovi, konkretno i precizno su navedeni samo u članu 42, a to je rad žena pod zemljom u rudnicima, dok ostale poslove ne preciziraju jasno i konkretno da li su teški, opasni i nezdravi ili ne.

Konkretno u Zakonu o radu BD nisu određeni drugi poslovi koji su opasni, nezdravi i teški što se tiče trudnica, porodilja i dojilja. Komitet je istakao da su opasne aktivnosti poput onih pri kojima postoji izloženost olovu, benzenu, jonizirajućem zračenju, visokim temperaturama, vibracijama, virusnim agensima, te da one moraju biti zabranjene ili strogo regulisane za ovu grupu žena, zavisno o rizicima na radu.

Međutim, Zakonom o radu BD nije regulisana zaštita žena na ovakav način, nije definirano da se i navedeni poslovi mogu smatrati opasnim, nezdravim i teškim uslovima rada trudnica, porodilja i dojilja, što može doći do izražaja, npr. u zdravstvu, na poslovima koji su vezani sa virusnim agensima, kao što su recimo, mikrobiološke laboratorije, te radiološka zračenja, kao rendgen laboratorije i sl., a koji poslovi nisu posebno regulisani i okarakterisani kao opasnim, nezdravim i teškim uslovima rada trudnica, porodilja i dojilja. Iz svega navedenog možemo

zaključiti da u BD nisu precizno i jasno definisani poslovi koji se mogu smatrati opasnim, nezdravim i teškim uslovima rada trudnica, porodilja i dojilja.

RS

Članom 76. Zakona o radu propisano je da žena (bez obzira da li je trudna ili ne) ne može biti raspoređena na rad u podzemnim dijelovima rudnika, osim u slučaju da je zaposlena na rukovodećem radnom mjestu koje ne zahtjeva fizički rad ili u službama zdravstvene i socijalne zaštite.

Članom 78. stav 1. Zakona o radu propisano je da na osnovu nalaza i preporuka nadležnog doktora medicine, žena za vrijeme trudnoće i dok doji dijete može biti privremeno raspoređena na druge poslove ako je to u interesu očuvanja njenog zdravlja ili zdravlja djeteta.

Članom 78. stav 2. Zakona o radu propisano je da ako poslodavac nije u mogućnosti da ženi obezbjedi raspored na drugi posao u smislu stav 1. člana 78. žena ima pravo na odsustvo s rada, uz naknadu plate. Ova naknada ne može biti manja od naknade koji bi žena ostvarivala da je na svom radnom mjestu.

Članom 1. stav 3. Zakona o zaštiti na radu ("Službeni glasnik RS" broj: 1/08 i 10/13), regulisano je da se posebna zaštita propisuje radi očuvanja nesmetanog psihofizičkog razvoja maloljetnih radnika, zaštite žena od rizika koji bi mogli ugroziti ostvarivanje materinstva, zaštite invalida i profesionalno oboljelih lica od daljnjeg oštećenja zdravlja i umanjenja njihove radne sposobnosti, te radi očuvanja radne sposobnosti starijih radnika u granicama primjerenim njihovoj životnoj dobi.

Odredbom člana 30. stav 3. Zakona o zaštiti na radu propisano je da je Poslodavac dužan da obezbjedi da zaposlena žena za vrijeme trudnoće, radnik mlađi od 18 godina života i radnik sa smanjenom radnom sposobnošću, i pored osposobljavanja za bezbjedan i zdrav rad, budu u pisanoj formi obavješteni o rezultatima procjene rizika na radnom mjestu i o mjerama kojima se rizici otklanjaju u cilju povećanja zaštite i zdravlja na radu. Ovom odredbom se obezbjeđuje posebna zaštita sa radnike mlađe od 18 godina.

ČLAN 16 - PRAVO PORODICE NA SOCIJALNU, PRAVNU I EKONOMSKU ZAŠTITU

Sa ciljem osiguranja potrebnih uslova za puni razvitak porodice, koja je osnovna jedinica društva, zemlje potpisnice preuzimaju obavezu da promovišu ekonomsku, pravnu i socijalnu zaštitu porodičnog života sredstvima kao što su socijalne i porodične naknade, fiskalni aranžmani, pružanje stanovanja za porodicu, beneficije za mlade bračne parove, i druga odgovarajuća sredstva.

OPŠTI ZAKONODAVNI OKVIR

- Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu ("Službeni glasnik BiH br. 36/08 i 87/12),

- Zakon o obligacionim odnosima FBiH i RS (prečišćeni tekst) ("Službeni list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89) ("Službeni list RBiH", br. 2/92, 13/93 i 13/94) ("Službeni glasnik RS", br. 17/93 i 3/96,
- Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 88/07),
- Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom („Službeni glasnik USK“, br. 5/00, 7/01 i 11/14);
- Zakon o socijalnoj zaštiti („Narodne novine Županije Posavske“, br. 5/04 i 7/09);
- Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom (Prečišćeni tekst) („Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj: 5/12);
- Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, br. 13/07 i 13/11);
- Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Kantona Sarajevo (Prečišćeni tekst) („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 38/14);
- Zakon o pripadnosti javnih prihoda u FBiH ("Službene novine FBiH", br. 22/06, 43/08, 22/09 i 35/14);
- Porodični zakon FBiH („Službene novine FBiH“, br. 35/05, 41/05 i 31/14),
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službene novine FBiH“, broj: 20/13),
- Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama, osobama koje su štice zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere („Službene novine FBiH“, broj: 95/13),
- Zakon o preuzimanju zakona o stambenim odnosima FBiH („Službene novine FBiH“,
- 11/98) preuzet je Zakonom o stambenim odnosima SRBiH („Službeni list SRBiH“, br. 14/84, 12/87 i 36/89),
- Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju („Službeni glasnik FBiH“, broj 88/07),
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik RS“, br. 102/12 i 108/13),
- Krivični zakon RS („Službeni glasnik RS“, br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 i 67/13),
- Zakon o krivičnom postupku RS („Službeni glasnik RS“, broj 53/12),
- Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik RS“ broj 37/12),
- Zakon o dječijoj zaštiti ("Službeni glasnik RS" 4/02, 17/08, 1/09),
- Porodični zakon („Službeni glasnik RS“ broj 54/02, 41/08, 63/14),
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik RS“ broj 102/12),
- Zakonom o stanovanju RS („Službeni glasnik RS“ 50/92, 76/92, 84/92).
- Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju ("Službeni glasnik RS“, br. 119/08 i 1/12),
- Zakon o socijalnoj zaštiti BD („Sl.glasnik BD“, br. 1/03, 4/04, 19/07, 2/08),
- Zakon o dječijoj zaštiti BD – prečišćeni tekst („Sl.glasnik BD“, broj 51/11),
- Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BD („Sl. glasnik BD 13/07, 19/07, 39/08, 21/10.

EKSP u Zaključcima (2011) zaključuje da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 16. Povelje na osnovu toga što nije utvrđeno da su uslovi života romskih porodica i drugih ugroženih porodica odgovarajući.

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

Rješavanje stambenog pitanja porodica

Stanovanje za Rome

Iako je BiH i dalje zemlja u tranziciji i suočena sa brojnim nerješanim stambenim problemima svojih građana, BiH je nastavila sa progresom u rješavanju stambenih problema Roma i u periodu 2010.-2014., a time i poboljšanju ukupnog društveno-ekonomskog položaja romske populacije.

Prethodno je BiH, u cilju obezbjeđenja adekvatnog korištenja prava na stanovanje jedne od najbrojnijim nacionalnih manjina u BiH, tj. Roma, a na prijedlog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH usvojila slijedeća dokumenta:

- 2005. godina – usvojena Strategija BiH za rješavanje problema Roma,
- 3.jula 2008. godine- usvojen Akcioni plan o stambenom zbrinjavanju Roma na sjednici Vijeća ministara BiH,
- U 2013. godini, BiH je usvojila Revidirani Akcioni plan o stambenom zbrinjavanju Roma
- 4. septembra potpisana Deklaracija o pristupanju BiH projektu Dekade uključenja Roma 2005.-2015.

Osnova za izradu ovih planskih dokumenata postoji u okviru Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u BiH, koji je stupio na snagu 2003. godine.

Kao što smo izvijestili u prethodnim izvještajima, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Vijeće ministara BiH je donijelo odluku da planira u državnom budžetu 1.500.000 EUR za rješavanje problema Roma, svake godine. Od ovog iznosa, 1.000.000 EUR je bilo dodijeljeno za stambeno zbrinjavanje Roma, na godišnjem nivou.

Na osnovu planiranog budžeta, Ministarstvo svake godine objavljuje Javni poziv za podnošenje projekata za stambeno zbrinjavanje Roma, koji traje mjesec dana. Nakon toga, Komisija za odabir projekata je obišla sve romske lokacije i ,na osnovu utvrđenih prioriteta na terenu, Komisija je preporučila koji broj projekata stambenog zbrinjavanja Roma može biti finansiran.

Na osnovu odluke Komisije za odabir projekata finansirani su projekti:

u 2010. godini – 13 projektnih prijedloga stambenog zbrinjavanja koji su realizovani
u 2011. godini – 3 projektna prijedloga stambenog zbrinjavanja (kašnjenje usvajanja budžeta na BiH nivou) realizovana samo u FBiH na osnovu njihovog finansirana u 3 opštine
u 2012. godini – 23 projekta stambenog zbrinjavanja i poboljšanja infrastrukture/realizovano
u 2013. godini - 24 projekta stambenog zbrinjavanja i poboljšanja infrastrukture u toku je realizacija
u 2014. godini: - 24 projekta stambenog zbrinjavanja i poboljšanja infrastrukture/realizacija će biti u 2015. godini.

Pravo učešća na javnom pozivu su imale općine, gradovi, kantoni, entiteti, domaće i strane vladine i nevladine organizacije i institucije i donatori kao implementatori,a u saradnji sa općinom na čijem se području provodi projekat. Svi projekti su zasnovani na sufinansiranju od strane implementatora i na taj način se udvostručuju budžetska sredstva.

Prioritet je dat izgradnji stambenih jedinica Roma, rekonstrukciji i poboljšanju životnih uslova i infrastrukture.

Slijedeći kriteriji su primjenjeni:

- sredstva su korištena za najugroženije romske porodice koje su mogle dokazati riješen imovinsko-pravni status, ili za Rome –beskućnike ako su opštine dodijelile lokaciju (kao u Zenici),
- sufinansiranje je bilo ključno u donošenju odluke,
- pažnja u odabiru projekata je posvećena broju stambenih jedinica i troškovima po stambenoj jedinici,
- priključci na infrastrukturu su bili obavezujući (na nekim lokacijama bila je potrebna rekonstrukcija mreže za električnu struju i proces priključenja je kasnio – kašnjenja nisu bila duga i sve je urađeno uz poštovanje zakonskih rokova),
- Predstavnici Roma na lokalnom nivou su bili uključeni u Komisije za odabir korisnika.

Ukupna uložena sredstva iz budžeta, donatorska sredstva i sredstva sufinansiranja implementatora, od 2009.-2013., su iznosila oko: 8.200.000 EUR

Projekti su realizovani u 60 opština/lokacija

UKUPNO je izgrađenih/rekonstruisanih stambenih jedinica 600, a od toga je u toku izgradnja i rekonstrukcija 107 stambenih jedinica, po budžetskim sredstvima iz 2013. godine. Realizacija projekata po budžetskim sredstvima iz 2014. će se nastaviti u 2015. godini i uključit će dodatnih oko 100 stambenih jedinica.

UKUPNO porodica-korisnika projekata infrastrukture je više od 400

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, redovno aplicirala za IPA sredstva i, u 2012. godini, odobren je iznos od 5 miliona EUR, koji se realizuje u dvije faze. U 2013. godini je počela realizacija prve faze IPA projekta, u iznosu od 2,5 miliona EUR, a 80% sredstava će biti direktno uloženo u stambeno zbrinjavanje Roma. Prvom fazom IPA projekta je predviđena izgradnja ili rekonstrukcija još 150 stambenih jedinica.

Ministarstvo stalno prati realizaciju projekata na terenu i poboljšava metodologiju na bazi naučenih lekcija i stečenog iskustva.

Zemlje članice Dekade uključenja Roma 2005-2015 su odlučile, na osnovu pozitivnih rezultata uglavnom u stambenom zbrinjavanju Roma, da BiH predsjedava Dekadom od 1. jula 2014. do septembra 2015. godine.

BD je u 2009/2010 godini a je izdvojila za stambeno zbrinjavanje Roma 30.000 KM , od ovih sredstava asistirano je na 8 stambenih jedinica od kojih su 3 novoizgrađene.

U 2012. Godini izdvojeno je 84.977.KM za stambeno zbrinjavanje Roma.

Kada je u pitanju stambeno zbrinjavanje socijalnih kategorija stanovništva BD, u stanovima vlasništvo BD, onda konstatujemo da se Romima i u tom smislu poklanja posebna pažnja, kao i činjenica da je BD dodijelio 38 parcela od čega je 31 lice uvedeno u posjed, a 28 lica dobilo urbanističke saglasnosti za gradnju.

RS

Na osnovu Zakona o omladinskom organizovanju („Službeni glasnik RS“ br. 98/04, 119/08 i 1/12) i Omladinske politike RS („Službeni glasnik RS, broj 105/09“) Ministarstvo porodice, omladine i sporta realizuje "Projekat subvencije kamatne stope na stambene kredite za mlade i mlade braćne parove". Mladi i mladi braćni parovi u RS imaju mogućnost da pod najpovoljnijim uslovima podignu stambene kredite koje plasiraju

komercijalne banke u RS, a po kreditnoj liniji Investiciono razvojne banke RSe. Stambeni krediti se podižu u vrijednosti od 5.000,00 KM do 100.000,00 KM na period od 20 godina, a kamatne stope se kreću od 3,6% do 5,6% u zavisnosti od nivoa obrazovanja mladih i mladih bračnih parova, kao i od broja djece u porodici. Na ove kamatne stope Ministarstvo porodice, omladine i sporta subvencionirše 1% kamate, a pravo na konkurisanje za subvenciju imaju mladi i mladi bračni parovi do 35 godina starosti, a na osnovu Pravilnika o subvencionisanju kamatne stipe na stambene kredite za mlade i mlade bračne parove ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 64/08).

Ovim projektom od 2010. do 2013. godine podržano je rješavanje stambenog pitanja za 1343 mladih i mladih bračnih parova, čime je data podrška osnivanju porodice.

Odlukom Vlade RS broj 04/1-012-754/08, odobrena su sredstva za realizaciju projekta "Stambenog zbrinjavanja porodica sa petoro i više djece" u iznosu od 8.500.000,00 KM, koji je završen u izvještajnom periodu. Projekat je Ministarstvo porodice, omladine i sporta realizovalo u saradnji sa lokalnim zajednicama. Osnovni cilj ovog projekta jeste poboljšanje uslova života djece u ovim porodicama, koje su u većini slučajeva u stanju siromaštva i socijalne potrebe. Projekat je realizovan u 29 opština RS i tom prilikom stambeno je zbrinuto 97 porodica i 512 djece.

Korisnici i podstanari

Prema Ustavu Bosne i Hercegovine, stambena politika je u nadležnosti entiteta i BD. Dakle, stambene potrebe stanovništva pa samim tim i obezbjeđenje sredstava i dodjela socijalnih stanova, posebno licima sa nižim primanjima, siromašnim i marginalizovanim grupama nije u nadležnosti države.

BiH nema poseban zakon kao *lex specialis* kojim bi se definisala pravna zaštita korisnika i podstanara i ta se pravna zaštita reguliše Zakonom o obligacionim odnosima FBiH i RS - prečišeni tekst ("Službeni list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89) ("Službeni list RBiH", br. 2/92, 13/93 i 13/94) ("Službeni glasnik RS", br. 17/93 i 3/96), Zakonom o stanovanju RS („ Službeni glasnik RS“ 50/92,76/92,84/92) i Zakonom o preuzimanju zakona o stambenim odnosima FBiH („Službene novine FBiH“, 11/98) preuzet je Zakonom o stambenim odnosima SRBiH („ Službeni list SRBiH“, br. 14/84,12/87 i 36/89).

Zakonom o obligacionim odnosima između vlasnika stana kao zakupodavca i podstanara/korisnika stana kao zakupca zaključuje se ugovor.

U Glavi XI i članu 567 stav 1. definisan je pojam Ugovora o zakupu i obavezu zakupodavca da preda određenu stvar zakupcu na upotrebu i obavezu da mu za to plaća određenu zakupninu.

Čl. 570- do 580. definisane su obaveze zakupodavca a čl. 581-585 obaveze zakupca.

Članom 582. – Otkaz zbog upotrebe protivno ugovoru definisano je da „ ako zakupac i poslije opomene zakupodavca upotrebljava stvar protivno ugovoru ili njenoj namjeni ili zapušta jeno održavanje, te postoji opasnost znatne štete za zakupodavca, ovaj može otkazati ugovor bez davanja otkaznog roka“.

Član 583. –Plaćanje zakupnine „Zakupac je dužan plaćati zakupninu u rokovima određenim ugovorom ili zakonom, a u nedostatku ugovora i zakona, kako je uobičajeno u mjestu gdje je stvar predata zakupcu“.

Član 584.-Otkaz zbog neplaćanja zakupnine „(1) Zakupodavac može otkazati ugovor o zakupu ako zakupac ne plati zakupninu ni u roku od 15 dana pošto ga je zakupodavac pozvao

na plaćanje. (2) Ali će ugovor ostati na snazi ako zakupac isplati iznos dužne zakupnine prije nego što mu otkaz bude saopšten.

Član 595.- Prestanak zakupa „(1) Ugovor o zakupu zaključen za određeno vrijeme prestaje samim protekom vremena za koje je zaključen. (2) Isto važi i u slučajevima kad je u nedostatku volje ugovarača trajanje zakupa određeno zakonom.

^{http} Čl. 597. definisan je otkaz ugovora o zakupu i ako dužina otkaznog roka nije određena ugovorom ili zakonom ili mjesnim običajima ona iznosi osam dana, stim da otkaz ne može biti dat u nevrjeme (stav 2).

Članom 599. Definisano je da u slučaju smrti zakupca ili zakupodavca zakup se nastavlja sa njegovim nasljednicima ako ugovor nije drukčije ugovoreno.

Zakonom o stanovanju RS („Službeni glasnik RS“ 50/92,76/92,84/92) u članu 7. definisano je da se o zakupu stana zaključuje se ugovor između vlasnika stana, odnosno nosioca prava raspolaganja na stanu u društvenoj svojini (u daljem tekstu: zakupodavac) i lica koje zakupljuje stan (u daljem tekstu: zakupac).

Ugovor o zakupu stana zaključuje se u pismenoj formi i sadrži naročito: ugovorne strane; vreme i mesto zaključenja ugovora; podatke o stanu koji je predmet zakupa; vreme trajanja zakupa; prava i obaveze ugovornih strana u korišćenju i održavanju stana; visinu zakupnine i način i rokove plaćanja; uslove i rokove za otkaz ugovora; lica koja će koristiti stan.

Ako u ugovoru o zakupu nije utvrđeno vreme trajanja zakupa, smatraće se da je ugovor zaključen na neodređeno vreme.

Prilikom primopredaje stana datog u zakup, sačinjava se zapisnik o stanju u kome se stan nalazi, koji potpisuju obe ugovorne strane.

Članom 9. regulisan je prestanak zakona o zakupu stana., a članom 10 otkaz ugovora o zakupu stana.

Zakon o preuzimanju zakona o stambenim odnosima FBiH („Službene novine FBiH“, 11/98) preuzet je Zakonom o stambenim odnosima SRBiH („Službeni list SRBiH“, br. 14/84,12/87 i 36/89).

Članom 54. naprijed navedenog zakona regulisano je da se podstanaru nemože otkazati ugovor o podstanarskom odnosu zaključen na neodređeno vrijeme u kraćem roku od 30 dana, izuzev ako sam ne pristane na kraći rok. Podstanar koji ostane u stanu po iseljenju nosioca stanarskog prava, smatra se kao lice nezakonito useljeno. Sporove u vezi sa otkazom podstanarskog odnosa rješava nadleni sud.

Shodno članu 61. navedenog zakona „Vlasnik stana može raskinuti ugovor o zakupu, bez obzira na zakonsku ili ugovornu odredbu o trajanju ugovora, shodno odredbama iz člana 44. stav 1. tačka. 1. do 4. ovog zakona.

Zakupac stana može raskinuti ugovor, bez obzira na zakonsku ili ugovornu odredbu o trajanju ugovora, ako vlasnik stana u primjerenom roku koji mu je zakupac ostavio, a koji ne može biti kraći od 30 dana, ne dovede stan u stanje u kome ga je dužan predati odnosno održavati.

Raskid ugovora vrši se u pismenom obliku uz naznačenje roka, koji ne može biti kraći od 30 dana, do koga se ima predati od nosno primiti ispražnjeni stan.

Predškolske ustanove

Predškolske ustanove obezbjeđuju dnevni boravak djece, ostvaruju vaspitno - obrazovne, preventivno-zdravstvene i socijalne funkcije, organizovanjem cjelodnevnih, poludnevnih, minimalnih, skraćenih, povremenih, petodnevnih i različitih oblika rada sa djecom do njihovog polaska u školu.

Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 88/07) pravno se uređuje oblast predškolskog odgoja i obrazovanja.

Navedenim Okvirnim zakonom u članu 6. propisano je (Zabrana diskriminacije) stav (1) „Svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem odgoju i obrazovanju bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi. (2) Jednak pristup i jednake mogućnosti podrazumijevaju osiguranje jednakih uslova i prilika za sve, za početak i nastavak daljnjeg odgoja i obrazovanja“.

Član 29. stav.(2) propisuje da različite programe predškolskog odgoja i obrazovanja u javnom i privatnom sektoru realiziraju odgajatelji, specijalizirani stručnjaci različitih profila (pedagozi, specijalni pedagozi, logopedi, psiholozi, ljekari, socijalni radnici) s visokom stručnom spremom.

U stavu (3) propisano je da njegu i brigu o zaštiti i unapređenju zdravlja djece u dobi od šest mjeseci do polaska u školu realiziraju medicinski radnici sa završenim fakultetom, visokom ili srednjom medicinskom školom.

Članom 12. navedenog zakona propisano je da se djeca s posebnim potrebama uključuju u predškolske ustanove prema programima koji su prilagođeni njihovim individualnim potrebama. Za svako dijete izradit će se individualni program prilagođen njegovim mogućnostima i sposobnostima te da se za djecu s posebnim potrebama pripremaju i provode programi za integraciju.

Članom 16. propisano je da u godini pred polazak u osnovnu školu, predškolski odgoj i obrazovanje obavezno je za svu djecu predškolskog uzrasta, a da se uslovi i načine finansiranja, programi i vrijeme trajanja predškolskog odgoja i obrazovanja, reguliraju odgovarajućim zakonom nadležne obrazovne vlasti.

Članom 25. definisano je da se predškolski odgoj i obrazovanje u javnim i privatnim predškolskim ustanovama realizira na osnovu pedagoških standarda i normativa koje utvrđuju nadležne obrazovne vlasti, te da se standardima i normativima u predškolskom odgoju i obrazovanju osigurava dosljedna i efikasna primjena zajedničkih jezgri programa u svim predškolskim ustanovama u BiH.

Članom 44. regulisana je obaveza nadležnog tijela za socijalnu zaštitu, u skladu s odgovarajućim zakonima RS, kantona u FBiH i BD, i sufinansiranje dijela troškova za: djecu bez roditeljskog staranja, djecu s posebnim potrebama, djecu invalida, djecu civilnih žrtava rata, djecu nezaposlenih roditelja, djecu samohranih roditelja, djecu korisnika socijalnih primanja i djecu redovnih studenata.

Članom 54. propisano je da odgajatelji koji rade s djecom u odgojno-obrazovnom procesu moraju imati visoku stručnu spremu u oblasti predškolskog odgoja te da odgajatelji koji imaju

više od 20 godina staža sa višom i srednjom školskom spremom mogu ostati u odgojno-obrazovnom procesu do odlaska u penziju.

FBiH

Federalni Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju („Službeni glasnik FBiH“; broj 88/07) usklađen je sa navedenim Okvirnim zakonom BiH u svim kantonima osim Zapadnohercegovačkog, Hercegovačko-neretvanskog i Srednjobosanskog kantona.

Pregled zakona, kojima se u kantonima u FBiH utvrđuje i definiše obaveza uključivanja djece u predškolski odgoj i obrazovanje u godini pred polazak u osnovu školu

R. br.	Kantoni u FBiH	Naziv zakona	Napomena
1.	Unsko-sanski	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj 8/10)	Iako je Zakon usvojen, još uvijek se ne primjenjuje.
2.	Posavski	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju („Narodne novine Županije Posavske“, broj 8/08)	Odredbe koje uređuju obavezni predškolski odgoj i obrazovanje još uvijek se ne primjenjuju.
3.	Tuzlanski	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju („Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj 12/09 i 8/11)	Odredbe o obaveznom predškolskom odgoju i obrazovanju u potpunosti će se početi primjenjivati od pedagoške 2014/15. godine
4.	Zeničko-dobojski	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“ br. 07/10)	Odredbe o obaveznom predškolskom odgoju i obrazovanju u potpunosti se primjenjuju od pedagoške 2012/13. godine
5.	Bosansko-podrinjski	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Bosansko-podrinjskog kantona Goražde („Službene novine Bosanskopodrinjskog kantona Goražde“, broj 15/09)	Odredbe o obaveznom predškolskom odgoju i obrazovanju provode se već treću pedagošku godinu, a u pedagoškoj 2012/13. g. u potpunosti
6.	Srednjobosanski	Nije donesen zakon koji utvrđuje obavezu uključivanja djece u predškolski odgoj i obrazovanje u godini pred polazak u školu	
7.	Hercegovačko-neretvanski	Nije donesen zakon koji utvrđuje obavezu uključivanja djece u predškolski odgoj i obrazovanje u godini pred polazak u školu	
8.	Zapadnohercegovački	Nije donesen zakon koji utvrđuje obavezu uključivanja djece u predškolski odgoj i obrazovanje u godini pred polazak u školu	
9.	Kanton Sarajevo	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo, br. 26/08)	Program obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u školu se u Kantonu Sarajevo realizuje već treću

			godinu.
10.	Kanton 10	Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju („Narodne novine Hercegbosanske županije“, broj 8/09).	Nisu dostupne informacije o provedbi odredbi Zakona koje se odnose na obavezni predškolski odgoj i obrazovanje.

Izvor poataka : Federalno ministarstvo obrazovnja

Što se tiče participacije roditelja za troškove predškolskog odgoja, izuzev obaveznog predškolskog odgoja, nadležne obrazovne vlasti mogu je tražiti od roditelja zavisno od njihovog socijalnog statusa, a u praksi su ova rješenja različita od kantona do kantona.

U svim kantonima FBiH postoje predškolske ustanove.

Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom se ne utvđuju uslovi čuvanja djece u predškolsko-obrazovnim objektima, kako je to navedeno u Zaključcima, već je pomenutim Zakonom utvrđeno pravo na oslobađanje ili subvencioniranje dijela troškova boravka djece u predškolskoj ustanovi koja mogu ostvariti porodice sa djecom u određenim slučajevima. Propisima kantona se bliže uređuju uvjeti, način, postupak, organi i finansiranje pomenutog prava. Međutim, kao što je to slučaj i kod ostvarivanja drugih prava porodice sa djecom, zbog nedostatka sredstava u budžetima kantona postoje problemi kod ostvarivanja ovog prava.

Aktivnosti Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke u izvještajnom periodu radi poboljšanja pristupa i unaprjeđenja kvaliteta predškolskog odgoja i obrazovanja u FBiH:

U okviru transfera po osnovu Javnog poziva za finansiranje programa i projekata iz oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja iz budžeta FBiH je u proteklim godinama izdvojeno:

- a) 2010. godina: 95.000,00 KM
- b) 2011. godina: 116.360,00 KM
- c) 2012. godina: 116.382 KM
- d) 2013. godina: 143.160,00 KM

RS

Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju ("Službeni glasnik RS", br. 119/08 i 1/12) uređuje se predškolsko vaspitanje i obrazovanje djece od šest mjeseci do polaska u osnovnu školu, a koji se ostvaruje kroz program predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje je sastavni dio jedinstvenog sistema vaspitanja i obrazovanja u RS, koji predstavlja osnovu cjeloživotnog učenja i cjelovitog razvoja djeteta. Djelatnost predškolskog vaspitanja i obrazovanja obavlja se u predškolskim ustanovama, ustanovama socijalne zaštite u kojima su trajno zbrinuta djeca predškolskog uzrasta i drugim ustanovama koje primjenjuju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja. U okviru djelatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja obezbjeđuju se jednaki uslovi i prilike u ostvarivanju prava djece na vaspitanje i obrazovanje za dobrobit njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja i sigurnosti bez obzira na pol, sposobnosti, socijalno-ekonomski status i stil života porodice, kulturno, etničko, nacionalno i vjersko nasleđe, kao i ostvarivanje drugih programa, zavisno od potreba i interesa djece predškolskog uzrasta. Svakom predškolskom djetetu obezbjeđuje se jednaka dostupnost vaspitanju i obrazovanju.

Vaspitno-obrazovni rad ostvaruje se na jezicima konstitutivnih naroda koji žive u RS, na službenim pismima ćirilica i latinica. Za djecu, pripadnike nacionalnih manjina, vaspitno-obrazovni rad može se ostvarivati na maternjem jeziku ili dvojezično. Ministar prosvjete i kulture RS donio je Pravilnik o dvojezičnom ostvarivanju vaspitno-obrazovnog rada i rada na jezicima nacionalnih manjina (101/13). Dio programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja ili program ucjelini može da se ostvaruje i na stranom jeziku.

Vaspitno-obrazovni rad sa djecom sa smetnjama u psihofizičkom razvoju ostvaruje se po prilagođenom ili posebnom programu, zavisno od potreba i mogućnosti djece. U 2010/2011 godini, 64 djece sa posebnim potrebama je bilo obuhvaćeno smješteno u predškolskim ustanovama. U školskoj 2012/2013 godini je bilo 102 djece sa posebnim potrebama. U školskoj 2013/2014. godini u predškolskim ustanovama je bilo 138 djece sa posebni potrebama.

Predškolska ustanova može biti organizovana kao javna ili privatna ustanova. Javne i privatne ustanove osnivaju se pod jednakim uslovima.

Za vaspitanje i obrazovanje, njegu, zaštitu djece, podsticanje interesovanja i razvijanja sposobnosti djece, te kvalitetnog ispunjavanja slobodnog vremena mogu se osnovati:

- a) "klubovi za djecu" sa različitim programskim sadržajima: sportskim, muzičkim, likovnim, dramskim, folklornim, jezičkim i komunikološkim, informatičkim, rekreativnim i sl.,
- b) "grupe za djecu" – igraonice koje se osnivaju u gradskim i seoskim područjima za potrebe druženja i igre djece mlađe od pet godina i
- v) "vrtić u prirodi" za odmor i rekreaciju predškolske djece.

Za potrebe igre i druženja djece mogu se osnovati centri za igru i druženje djece u okviru otvorenih i zatvorenih prostora kao što su tržni centri, parkovi i druge javne površine.

Djelatnost predškolske ustanove ostvaruje se u različitom trajanju (zavisno od potreba djece, roditelja i lokalne zajednice i osnivača, kao i od programske koncepcije predškolske ustanove):

- a) u cjelodnevnom trajanju – do 12 časova dnevno,
- b) u poludnevnom trajanju – do šest časova dnevno i
- v) u višednevnom trajanju – dužem od 24 časa.

U predškolskim ustanovama koriste se sledeći programi:

- a) cjeloviti razvojni programi,
- b) specijalizovani razvojni programi,
- v) interventni, kompenzacioni i rehabilitacioni programi,
- g) programi jačanja roditeljskih znanja i sposobnosti u vaspitanju djece i
- d) programi za djecu pred polazak u školu ako nisu obuhvaćeni nekim oblikom predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Cjeloviti razvojni program je otvoreni program predškolskog vaspitanja i obrazovanja, prilagodljiv za različite uslove i trajanje u svim predškolskim ustanovama u RS.

U predškolskim ustanovama mogu se ostvarivati specijalizovani razvojni programi za nadarenu djecu, prema interesovanjima, potrebama i sposobnostima djece.

Kompenzacioni programi mogu se ostvarivati isključivo u manje podsticajnim - nedovoljno razvijenim sredinama. Aktivnosti i mjere određuju se na osnovu realnih potreba djece i

njihovih porodica u njihovom prirodnom okruženju, a pokrivaju raznovrsne djelatnosti od prevencije do suzbijanja faktora koji dovode do uskraćenosti.

Rehabilitacioni programi mogu da se ostvaruju u specijalizovanim ustanovama koje primjenjuju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja radi podrške optimalnom funkcionisanju djece sa smetnjama u razvoju u aktivnostima i učešću u svakodnevnom životu.

Rad sa djecom u predškolskim ustanovama organizuje se u vaspitnim grupama. Vaspitne grupe osnivaju se prema uzrastu djece, vrsti i trajanju programa, sposobnostima, potrebama i interesima djece i roditelja. Mogu biti jasličke za uzrasni period od šest mjeseci do tri godine i vrtičke grupe za uzrasni period od tri godine do polaska u školu. Vaspitne grupe mogu biti formirane od djece istog ili djece različitog uzrasta, takozvane mješovite grupe. Mješovite vaspitne grupe formiraju se samo u slučajevima gdje se ne mogu formirati grupe istog uzrasta.

Djelatnost predškolskog vaspitanja i obrazovanja u smislu vaspitno-obrazovnog rada, njege, socijalne i preventivno-zdravstvene zaštite ostvaruju vaspitno-obrazovni radnici: vaspitači, stručni saradnici i asistenti za inkluziju. Ostale djelatnosti predškolskih ustanova obavljaju saradnici.

Vaspitno-obrazovni rad u jasličkim, odnosno vrtičkim grupama obavljaju vaspitači i defektolozi za djecu sa smetnjama u razvoju uključenu u redovne uzrasne grupe i djecu smještenu u razvojni grupama.

Stručni saradnici su: pedagog, psiholog, defektolog, socijalni radnik, nutricionista – dijetetičar i ljekar, specijalista pedijatrije.

Vaspitna grupa koju pohađa dijete sa posebnim potrebama ima asistenta za inkluziju.

Radi stručnog usavršavanja i profesionalnog napredovanja, vaspitači, stručni saradnici, kao i direktori predškolskih ustanova obuhvaćeni su obaveznim programima obuke, usavršavanja i provjere.

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u RS može se organizovati za svako dijete u godini pred polazak u školu u trajanju od najmanje tri mjeseca, a ostvaruje se prvenstveno u predškolskim ustanovama ili ustanovama koje primjenjuju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja, gdje nije moguće osnivanje i funkcionisanje predškolskih ustanova, a na osnovu prijedloga koji utvrdi Vlada RS.

Ovaj predškolski program se realizuje od prvog ponedjeljka mjeseca marta i traje tri mjeseca svaki radni dan po tri časa u ukupnom dnevnom trajanju od 180 minuta.

Od 2011.godine Vlada RS izdvaja sredstva za sprovođenje ovog programa, tako da je te godine za ovaj program izdvojeno 100.000 maraka, 2012.godine 300.000 maraka, a 2013.godine oko 250.000 maraka. Iz godine u godinu broj djece uključene u ovaj program se povećava. Kroz ovaj program u 2014.godini je uključeno oko 40 odsto djece koja u septembru polazi u prvi razred.

U 2014.godini program se realizuje kroz:

- programske aktivnosti koje finansira Vlada RS u periodu 03.marta do 31.maj 2014 godine (1647 djece u 25 predškolskih ustanova),
- projekat "Povećajmo mogućnost djece u BiH za rano učenje" koji finansira UNICEF uz učešće Ministarstva, u periodu 20.januar do 06.juni 2014.godine (za 2.132 dijete u 32 osnovne škole i osam predškolskih ustanova) i
- programske aktivnosti koje finansira UNICEF u periodu 03.mart do 31.maj 2014.godine (za 429 djece u šest predškolskih ustanova).

BD

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BD („Sl. glasnik BD 13/07, 19/07, 39/08, 21/10), uređuje oblast predškolskog odgoja i obrazovanja tj. jasno definiše ciljeve, zadatke, te organizaciju i rad predškolskih ustanova.

Član 25, Zakona o izmjenama dopunama predškolskog odgoja i obrazovanja u BD definiše vrijeme obveznog uključivanja djece u predškolsko obrazovanje pa se navodi da:

(1) U godini pred polazak u osnovnu školu, predškolski odgoj i obrazovanje obvezno je za svu djecu predškolskog uzrasta.

(2) Predškolski odgoj i obrazovanje je planirana aktivnost koja traje najmanje 150 sati, a može se organizirati jednom ili nekoliko puta u sedmici u najduljem dnevnom trajanju od tri sata, u skladu sa potrebama i interesima porodice i djeteta.

(3) Predškolski odgoj i obrazovanje iz stava 2 ovog člana realizira se u školi I predškolskoj ustanovi.

(4) Predškolski odgoj i obrazovanje iz stava 2 ovog člana financira Odjeljenje za obrazovanje.

(5) Predškolska ustanova je obvezna svakom djetetu koje je pohađalo predškolski odgoj i obrazovanje izdati potvrdu.

Do 2011/12. školske godine sva djeca su primana u obdanište jer je bilo dovoljno i prostornog i kadrovske kapaciteta. Školske 2011/12. godine odbijeno je 83 zahtjeva zbog nedostatka kadra. Za školsku 2012/13. godinu konkurs je u toku i očekuje se prijem većeg broja djece zbog što su obezbijeđeni uslovi za to (prijem u stalni radni odnos i prijem pripravnika).

Mjere koje se preduzimaju kako bi se pratio kvalitet usluga su:

- Aktivan rad sa Vijećem roditelja koji daju svoje prijedloge i sugestije za poboljšanje usluga kao korisnici
- Redovno se analiziraju usluge od strane Upravnog odbora ustanove
- Stručno pedagoški nadzor od strane Pedagoške institucije
- Edukacije kadra

Porodično savjetovalište

FBiH

U FBiH nije mijenjala odredba Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, navedena u Prvom izvještaju, a kojom su kao jedno od prava iz socijalne zaštite predviđene usluge socijalnog i drugog stručnog rada (član 19. stav 1. tačka 5.). Tim uslugama smatra se, između ostalog, savjetodavni rad koji obavljaju ustanove u rješavanju porodičnih problema.

Također se nije mijenjala ni odredba Porodičnog zakona FBiH kojom je propisano da će organ starateljstva pružiti pomoć roditeljima u sređivanju njihovih socijalnih, materijalnih i osobnih prilika i odnosa, a ako interes djeteta to zahtijeva, roditelje će uputiti u savjetovalište (član 151. stav 2.).

Pored centara za socijalni rad, kao organa starateljstva, podršku porodici u smislu sređivanja njihovih porodičnih prilika, pružaju i porodična savjetovališta, a Zakonom o osnovama

socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom je predviđeno da to mogu činiti i nevladine organizacije (član 4.).

U FBiH ima 79 centara za socijalni rad.

Broj korisnika usluga socijalnog i drugog stručnog rada u FBiH za period 2010-2013.g.

I	SOCIJALNA ZAŠTITA - PRAVA	2010	2011	2012	2013
	USLUGE SOCIJALNOG I DRUGOG STRUČNOG RADA	250.220	190.250	230.004	228.421

Izvor podataka: 10 kantonalnih ministarstava za oblast socijalne i dječije zaštite u FBiH

RS

Zakon o socijalnoj zaštiti propisuje, između ostalih i nadležnost centra za socijalni rad da pruža usluge socijalnog rada u postupku rješavanja o pravima iz oblasti socijalne zaštite, te pruža dijagnostičke usluge, provodi odgovarajući tretman, savjetodavno-terapijske usluge i stručnu pomoć korisnicima, kao i da radi na osnivanju porodičnog savjetovališta u cilju pružanja usluga porodici i pojedincu.

Zakonom o socijalnoj zaštiti definisano je pravo na savjetovanje građana. Savjetovanje je sistemska i programirana stručna pomoć koju realizuju stručni radnici primjenom metoda socijalnog rada i drugih društveno-humanističkih nauka, a čija je svrha pomoć pojedincu, članovima porodice ili porodici u cjelini u razvijanju, dopunjavanju, očuvanju i poboljšanju vlastitih socijalnih mogućnosti, a u slučaju bolesti, starosti, invalidnosti, nezaposlenosti, smrti bliskih lica, problema u vaspitanju djece i u odnosima roditelja i djece, problema rizičnih ponašanja djece i omladine, problema bračnih i vanbračnih odnosa, zaključenju braka, nasilja u porodici, uključivanja u svakodnevni život nakon dužeg boravka u institucijama, ostvarivanja pojedinih socijalnih prava, te u drugim nepovoljnim socijalnim okolnostima i kriznim situacijama.

Takođe, Porodični zakon propisuje da organ starateljstva pruža pomoć roditeljima u sređivanju njihovih socijalnih, materijalnih i ličnih prilika i odnosa ili ih upućuje u odgovarajuće savjetovalište, ako to interesi djece zahtijevaju.(član 95) Organ starateljstva može odrediti i stalan nadzor nad vršenjem roditeljskog prava, za vrijeme kojeg savjetima i drugim odgovarajućim metodama socijalnog rada pomaže roditelje u vršenju roditeljskog prava, poziva roditelje radi dogovora o vršenju roditeljskog prava, obilazi roditelje i djecu, poziva roditelje i djecu na redovne periodične sastanke u prostorijama organa starateljstva i slično.(član 96. i 97.stav 2)

Izvršavajući obavezu države prema članu 16. Povelje, da omogući porodicama pristup odgovarajućim socijalnim službama, te da predvidi savjetovališta za porodice i pomoć psihologa o podizanju djeteta, RS je preduzela sledeće mjere: Akcionim planom za sprovođenje Strategije unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, kao aktivnosti koje imaju za cilj pravnu zaštitu porodice predviđene su: provođenje edukativnih radionica i psiho-socijalnih savjetovanja sa mladim bračnim parovima; održavanje periodičnih zajedničkih sastanaka sa institucijama koje rade na otkrivanju djece koja odrastaju u riziku od gubitka roditeljskog staranja; izrada protokola djelovanja; formiranje i rad porodičnih savjetovališta i timova za podršku.

Novim Zakonom o socijalnoj zaštiti ustanovljeno je pravo na savjetovanje kao sistemske stručne aktivnosti koja je usmjerena prema podršci porodici u stanju socijalne potrebe.

Izvršavajući obavezu države prema članu 16. Povelje, da omogući porodicama pristup odgovarajućim socijalnim službama, te da predvidi savjetovališta za porodice i pomoć psihologa o podizanju djeteta, RS je preduzela sledeće mjere: Akcionim planom za sprovođenje Strategije unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, kao aktivnosti koje imaju za cilj pravnu zaštitu porodice predviđene su: provođenje edukativnih radionica i psiho-socijalnih savjetovanja sa mladim bračnim parovima; održavanje periodičnih zajedničkih sastanaka sa institucijama koje rade na otkrivanju djece koja odrastaju u riziku od gubitka roditeljskog staranja; izrada protokola djelovanja; formiranje i rad porodičnih savjetovališta i timova za podršku.

BD

Nema ovih zakonskih rješenja u odnosu na Prvi izvještaj BiH.

Učešće udruženja koja predstavljaju porodice

FBiH

Prilikom izrada javnih politika vezanih za oblast socijalne zaštite i zaštite porodice sa djecom Federalno ministarstvo rada i socijalne politike nastoji kroz članstvo u radnim grupama uključiti i predstavnike civilnog društva (NVO, udruženja građana i sl.).

RS

Ministarstvo porodice, omladine i sporta u skladu sa Pravilnikom o kriterijumima i uslovima za finansiranje i sufinansiranje projekata i aktivnosti u oblasti podrške porodici od 2012. godine raspisuje konkurse za podršku projektima udruženja i organizacija koje kroz svoj rad nastoje unaprijediti položaj porodice u RS.

Putem konkursa raspisanih u 2012. godini podržano je 40 programa i projekata organizacija i udruženja, od čega 20 iz vladinog i 20 iz nevladinog sektora sa 78.620,06 KM. Kod pristiglih Projekata posebno je vrjednovano: usmjerenost projekta i aktivnosti na dobrobit djece i porodice, doprinos u promociji razvoja porodice i porodičnih vrijednosti, te podizanju kvaliteta porodičnog života, doprinos stvaranju uslova za podizanje nataliteta, doprinos zdravstvenoj, socijalnoj, vaspitnoj i obrazovnoj komponenti, doprinos zaštiti od nasilja u porodici, doprinos brizi o starima, teritorijalna zastupljenost, usmjerenost prema rješavanju problema koji su od interesa za veći broj građana, odnosno samih porodica i mladih, vlastito učešće u finansiranju, odnosno sufinansiranju od strane međunarodnih i drugih donatora ili jedinice lokalne samouprave, te kvalitet programske i projektne prijave.

Na Konkurse koji su raspisani u 2013. godini prispjelo je 86 projekata i aktivnosti organizacija i udruženja, od čega je 21 iz vladinog i 65 iz nevladinog sektora. Nakon izvršenog vrjednovanja odobreno je finansiranje 9 projekata/aktivnosti vladinog i 26 projekata/aktivnosti nevladinog sektora. Na taj način dodjeljena su sredstva u ukupnom

iznosu od 78.884,05 KM . Takođe, u 2013. godini posebno je raspisan jedan konkurs za podršku projektima udruženja i organizacija iz ruralnih sredina, putem koga je podržano 5 vladinog i 2 nevladinog sektora za šta je izdvojeno 20.990,00 KM.

BD

Udruženja koja predstavljaju porodice su udruženja građana koja su angažovana na zadovoljavanju potreba svog članstva, na poboljšanju njihovog statusa. Veliki značaj udruženja daju pitanju unapređenja odnosa vlasti i institucija prema problemu zbog kojeg su i osnovana. Organizacije nevladinog sektora su spona vlasti i građana. U svrhu poboljšanja cjelokupnih odnosa radi se na unapređenju zakonske regulative.

Organizaciono pri Vladi BD djeluje i Odjeljenje za stručne i administrativne poslove koje u svojoj strukturi ima i Pododjeljenje za podršku mjesnim zajednicama i nevladinim organizacijama. Odjeljenje za stručne i administrativne poslove raspisuje Javni poziv za prikupljanje projekata udruženja građana Brčko distrikta koji se bave između ostalih i temama položaja djece i omladine, položaj žena, položaj i prava manjina, senzibilizacija javnosti na bolesti ovisnosti, zaštita životne sredine.

Službe za posredovanje

FBiH

U FBiH postoji 112 izabраниh fizičkih i pravnih lica ovlašćenih za posredovanje između bračnih partnera prije pokretanja postupka za razvod braka, koji djeluju na području svih deset kantona, ali ne postoje podaci o broju obavljenih posredovanja i koliko je od tog broja bilo uspješnih.

Porodični zakon FBiH („Službene novine FBiH“, br. 35/05, 41/05 i 31/14) ne sadrži odredbe kojima se reguliše način plaćanja za obavljeno posredovanje, zbog čega postoji neujednačenost oko naplate pomenutih usluga.

RS

Usluge posredovanja za pitanje porodice su besplatne. U RS postoji 45 centara za socijalni rad, dok u 17 opština nisu osnovani centri, te djeluju službe socijalne zaštite u okviru administrativne službe jedinice lokalne samouprave.

U razvijenim opštinama pri centrima za socijalni rad djeluju savjetovališta.

BD

Nema promjena u odnosu na Prvi izvještaj BiH.

Nasilje u porodici koje se odnosi na žene

BiH

BiH raspolaže kvalitetnim pravnim, međunarodnim i domaćim okvirom kojim se kreiraju pretpostavke za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Pored

međunarodnih pravnih dokumenata, koji su sadržani u Ustavu BiH i čine njegov sastavni dio, pa su tako i direktno primjenjivi, uključujući naročito dokumente o zaštiti ljudskih prava, u ovom kontekstu posebno je bitna Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), potpisani su i ratificirani i drugi međunarodno pravni akti dokumenti kojima se stvara zakonska osnova kao vid opšte prevencije nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Domaći pravni okvir je sveobuhvatan. Ustavi BiH, RS i FBiH garantiraju zabranu diskriminacije na osnovu spola, između ostalih osnova, kao preduslov za prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u porodici na nivou jednog od ključnih uzroka i posljedica ovih vrsta nasilja. Pored toga, BiH, RS i FBiH su usvojili niz zakonskih akata koji zabranjuju diskriminaciju na osnovu spola, inkriminiraju različite oblike nasilja nad ženama i nasilja u porodici te posebno propisuju zaštitu od diskriminacije i nasilja u porodici. U ovom smislu je naročito važno uzeti u obzir Zakon o ravnopravnosti spolova BiH, i Zakon o zabrani diskriminacije u BiH. Pored ovih zakona, Porodični zakoni FBiH i RS zabranjuju nasilje u porodici, a Krivični zakoni BiH, RS, FBiH i BD inkriminiraju nasilje u porodici, kao i niz drugih krivičnih djela, koja jesu definisana na rodno neutralan način, osim onih djela koja se po svojoj prirodi mogu odnositi samo na žene kao oštećene, ali daju osnovu i za procesuiranje počinitelja i zaštitu oštećenih u smislu nasilja na osnovu spola. Ovim se stvara okvir za opštu prevenciju nasilja nad ženama, između ostalih krivičnih djela. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS, definiraju mjere i mehanizme zaštite u slučajevima nasilja u porodici.

Pored ustavnog i zakonskog okvira, institucije BiH i entiteta su donijele i niz politika u vidu strateških dokumenata koji su usmjereni isključivo ili indirektno na prevenciju nasilja nad ženama. Ovdje je naročito značajno spomenuti Strategiju implementaciju Konvencije Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH (usvajanje u toku), te entitetske Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici u FBiH i Strategiju za suzbijanja nasilja u porodici u RS, kojima se definiše pravac djelovanja u prevenciji nasilja, te zaštiti žrtava i procesuiranju počinitelja. Pored ovih posebnih dokumenata, doneseno je i niz strateških dokumenata koji su u cjelosti ili svojim pojedinim dijelovima usmjereni na promociju ravnopravnosti spolova i osnaživanje žena, kao preduslova za prevenciju nasilja, kroz razvoj, zapošljavanje i socijalnu inkluziju Nekima od ovih politika su obuhvaćene i pojedine višestruko ranjive grupe, kao što su žene koje pripadaju etničkim manjinama ili su kategoriji populacije sa posebnim potrebama.

U smislu edukacije kao preventivne aktivnosti, sistematizovana je edukacija o ravnopravnosti spolova, zabrani diskriminacije i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici za sudije i tužioce u Centrima za edukaciju sudija i tužilaca FBiH i RS u okviru tema koje se tiču krivičnog prava, porodičnog prava, i ljudskih prava. Također su definisani i posebni moduli vezani za sprečavanje i suzbijanje rodnozasnovanog nasilja u sklopu institucija za policijsko obrazovanje u FBiH i RS. Izrađeni su ili su u izradi i programi kontinuiranog profesionalnog usavršavanja zdravstvenih i socijalnih radnika za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici, te programi obuke za pedagoško osoblje.

Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova i nevladine organizacije kontinuirano provode kampanje podizanja svijesti i smanjenja tolerancije na nasilje. U ovom smislu se naročito izdvaja "16 dana aktivizma protiv nasilja na osnovu spola", ali i niz drugih medijskih i građanskih kampanja za podizanje svijesti o nasilju kao kršenju ljudskih prava i promociji mehanizama zaštite. Kontinuirano se sprovode kampanje "Porodica bez nasilja" i "Bijela vrpca – Muško ne nasilju nad ženama" na teritoriji RS i to sa najjačim intenzitetom

spvođenja u periodu od 25.11. do 10.12, širom u svijetu poznatog kao 16 dana aktivizma. Kampanja „Bijela vrpca“ provodi se u FBiH svake godine, a kampanji se odazivaju i predstavnici zakonodavne i izvršne vlasti, svih nivoa vlasti, muškarci, koji tokom trajanja ove kampanje nose vrpce i na taj način daju podršku nenasilnom ponašanju.

U smislu prevencije nasilja nad ženama i nasilja u porodici značajno je pomenuti rad sa počiniteljima nasilja. Od novembra 2010. godine, u Modriči je uspostavljen prvi Muški centar u okviru nevladine organizacije Budućnost, za rad na sprečavanju i podizanju svijesti muškaraca o nenasilnom rješavanju konflikata. Trenutno su u postupku uspostavljanja minimalni Standardi za provođenje psihosocijalnog tretmana počinitelaca nasilja u porodici u saradnji UNFPA i nevladine organizacije Budućnost Modriča koji će biti korišteni na nivou RS, kao i nevladine organizacije Udružene žene banja Luka.

U BiH se intenzivno radi na uspostavi referalnih mehanizama za pružanje zaštite žrtvama nasilja u porodici. Multidisciplinarni pristup podrazumijeva zajedničke intervencije različitih institucija i profesija u rješavanju problema nasilja u porodici, a koordinacija multidisciplinarnog rada se uređuje kroz protokole o saradnji.

Na teritoriji BiH postoji devet sigurnih kuća sa 173 raspoloživa mjesta. Na području FBiH ima šest sigurnih kuća sa 126 raspoloživih mjesta za smještaj žrtava nasilja u porodici koje djeluju u okviru nevladinih organizacija.

Još jedan vid specijaliziranih usluga podrške žrtvama nasilja u BiH su SOS telefoni - 1264 u RS i 1265 u FBiH. Pozivi prema SOS liniji 1264 se tehnički preusmjeravaju na fiksne brojeve navedenih nevladinih organizacija u zavisnosti od toga iz kojeg geografskog područja je isti upućen.

Statistički podaci dostavljeni Agenciji za ravnopravnost spolova BiH ukazuju da je nasilje u porodici, od svih krivičnih djela sa elementom nasilja nad ženama, najčešće krivično djelo koje su procesuirali sudovi u BiH u 2012. godini. Iako sa gotovo za polovinu manjim brojem od broja nasilja u porodici, predmeti koji po brojnosti slijede nakon nasilja u porodici se tiču djela ugrožavanja sigurnosti, dok je na trećem mjestu, u više od tri puta manjem broju, rješavano u predmetima silovanja. Po brojnosti predmeta slijede krivična djela bludnih radnji, polnog nasilja nad djetetom/spolnog odnosa sa djetetom, te navođenje na prostituciju. Iako ne toliko brojna, evidentirana su i djela spolnog odnosa sa nemoćnim licem, iskorištavanja djeteta ili maloljetnika radi pornografije, trgovina ljudima i trgovina ljudima radi prostitucije, obljuba zloupotrebom položaja, rodoskrvuće, te protivpravni prekid trudnoće.

Podaci nadležnih sudova u FBiH, iz 2011. godine pokazuju da od ukupnog broja osumnjičenih – izvršioaca krivičnih djela nasilja u porodici, muškaraca je 96%, a žena 4%. Od oštećenih – žrtava ovih krivičnih djela, žena je 86%, a muškaraca je 14%. Djece oštećenih krivičnim djelom nasilje u porodici je 53, od toga je 55% djevojčica i 45% dječaka.

Prema članu 222. KZ FBiH (Nasilje u porodici), u 2011. godini, u najvećem broju slučajeva su izricane uslovne osude 75%, zatim kazne zatvora 16%, te novčane 6% i drugo 3%. Broj zatvorskih kazni se povećao u odnosu na 2010. godinu kada je ova mjera izricana u 11% slučajeva, dok se izricanje novčane kazne smanjilo sa 12% na 6% slučajeva.

U RS prema raspoloživim podacima policije, osnovnih i okružnih sudova i okružnih tužilaštava za 2011. godinu, a u poređenju sa podacima iz 2010. godine, kako za krivično djelo po čl. 208. Krivičnog zakona RS (Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici), tako i za

djelo prekršaja prema čl. 6. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS, broj prijavljenih i broj procesuiranih slučajeva u 2011. godini zadržan je u relativno istom omjeru u odnosu na isti period praćenja u 2010. godini.

Priručnik za razmatranje slučajeva nasilja u porodici u BiH izrađen je 2014. godine od strane sudijskog panela sa devet sudija. Preporuke sudijskog panela su kasnije revidirane od strane pravnih i stručnjaka iz prakse, kao i institucija nadležnih za pružanje kontinuirane edukacije za sudije i tužioce u BiH. Priručnik predstavlja resurs o nasilju u porodici koji su razvile sudije za sudije.

Na osnovu analize zakonskog okvira utvrđeno je da u BiH i entitetima postoje formalne pretpostavke za prijavljivanje djela nasilja nad ženama i nasilja u porodici, provođenje hitnih zaštitnih mjera žrtava nasilja, provođenje djelotvornih istraga i gonjenja, pa i jednim dijelom zaštitu svjedoka i pružanje pravne pomoći žrtvama.

FBiH

U FBiH donesen je novi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službene novine FBiH“, broj: 20/13) koji donosi određene novine koje se ogledaju u: preciziranju pojma nasilja u porodici, propisivanju hitnog postupka u izricanju zaštitnih mjera imajući u vidu njihovu svrhu zaštite žrtve nasilja, propisivanje drugih oblika zaštite žrtve nasilja, kao što su: utvrđivanje izvora finansiranja sigurnih kuća, donošenje programa mjera na federalnom i kantonalnom nivou za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja u porodici, obaveza uspostave referalnih mehanizama za postupanje u postupku zaštite žrtve nasilja u svakoj lokalnoj zajednici i obaveza multidisciplinarnog pristupa u pružanju zaštite žrtvi nasilja, uključujući i obavezu vođenja statističkih podataka o prijavljenim slučajevima nasilja. Članom 222. Krivičnog zakona FBiH, svako djelo nasilja u porodici je tretirano kao krivično djelo, a svrha Zakona o zaštiti od nasilja u porodici je zaštita žrtve nasilja, kroz izricanje i provedbu zaštitnih mjera.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike poduzelo je niz aktivnosti u svrhu poboljšanja i unapređenja sistema socijalne i dječije zaštite odnosno zaštite žrtava nasilja u porodici u FBiH, kao i aktivnosti vezanih za provedbu Konvencije Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici i Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2013-2017 („Službene novine FBiH“, broj 20/13), čiji se ciljevi kontinuirano provode.

Stupanjem na snagu novog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici pristupilo se izradi podzakonskih akata koji su u nadležnosti ovog ministarstva. Tako je u 2013. godini donesen Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama, osobama koje su štice zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere („Službene novine FBiH“, broj 95/13) čime je unaprijeđen sistem vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama koju su dužni voditi organi starateljstva na području FBiH, a ostale aktivnosti su u toku.

Nadalje, u cilju unapređenja znanja i vještina uposlenih u centrima za socijalni rad/službama socijalne zaštite u oblasti zaštite od nasilja u porodici Federalno ministarstvo rada i socijalne politike radi na tekstu Priručnika za postupanje uposlenih u centrima za socijalni rad/službama socijalne zaštite u slučaju nasilja u porodici. U 2014. godini planira se provesti edukacija na temu: „Trening trenera za podizanje svijesti i edukaciju zaposlenih u centrima za socijalni rad/službama socijalne zaštite u FBiH za postupanje u slučajevima nasilja u

porodici“ kroz koju će se uposlenici centara za socijalni rad, između ostalog, upoznati i sa sadržajem pomenutog Priručnika.

Također, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike obezbjeđuje interventna finansijska sredstva za zbrinjavanje i smještaj žrtava nasilja u porodici i ista se dodjeljuju sigurnim kućama (NVO) koje pružaju smještaj žrtvama upućenim od strane nadležnog organa starateljstva.

Na području FBiH djeluje šest sigurnih kuća i to: Fondacija lokalne demokratije-Sarajevo, Medica-Zenica, Vive Žene-Tuzla, Žene sa Une-Bihać, Žena BiH-Mostar i Caritas-Mostar.

Podaci o broju smještenih žrtava nasilja u porodici u sigurnim kućama koje djeluju na području FBiH za period 2010-2013. godine

2010. godina	2011. godina	2012. godina	2013. godina
316	317	395	323

Izvor podatka: Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

Na području FBiH potpisano je devet Protokola o postupanju u slučajevima nasilja u porodici na kantonalnom nivou, izuzetak je Srednjobosanski kanton. Protokolima su utvrđena međusobna prava i obaveze nadležnih institucija u postupku prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici, pružanje zaštite žrtvama nasilja u porodici, kao i u radu sa nasilnim osobama. Protokoli pojašnjavaju uloge i obaveze svih nadležnih tijela i njihovih zaposlenika u cilju adekvatne i pravovremene zaštite žrtava nasilja u porodici i predstavljaju efikasan način implementiranja pozitivnog zakonodavstva u praksi. Trenutno na nivou općine ili kantona u FBiH 85% lokalnih zajednica je uključeno u protokole o postupanju u slučajevima nasilja u porodici.

Također, kroz realizaciju strateških aktivnosti sveobuhvatno se radi na smanjenju nasilja u porodici, poboljšanju i ujednačavanju sistema djelovanja i zaštite, kao i na uspostavi jedinstvenog sistema vođenja podataka o nasilju u porodici.

RS

Normativno-pravni okvir koji reguliše materiju nasilja u porodici je posljednjih godina značajno poboljšan u RS. Pored posebne inkriminacije u krivičnom zakonodavstvu i usvajanja posebnog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik RS“, br. 102/12 i 108/13), donešena su i podzakonska akta za sprovođenje zakona.

Dodatno, kako nasilje u porodici zahtijeva interdisciplinarni pristup i međuresornu saradnju, u cilju unapređenja i jačanja međusobne saradnje u zaštiti, pomoći i podršci žrtvama nasilja u porodici i koordinisanog odgovora na suzbijanju i sprečavanju ponavljanja nasilja, postpisan je i Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u RS („Službeni glasnik RS RS“, broj 104/13).

Zakoni koji se primjenjuju u slučajevima nasilja u porodici su:

- Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici pruža se efikasnija, brža i potpunija zaštita žrtava nasilja u porodici, a uskladu sa Konvencijom Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja

nad ženama i nasilja u porodici, a koju je BiH ratifikovala u 2013. godini („Službeni glasnik BiH“, broj 19/13).

Zakonom je propisano da se za prekršaj nasilja u porodici pokreće prekršajni postupak u skladu sa odredbama Zakona o prekršajima RS i izriču prekršajne sankcije u vidu novčane kazne, uslovne osude i zaštitnih mjera. Ovim se ne dovodi u pitanje krivično-pravna zaštita koja je omogućena prema Krivičnom zakonu RS. Takođe, ovim zakonom se propisuje obaveza za subjekte zaštite da postupaju u skladu sa odredbama ovog zakona bez obzira na to da li je protiv učinioca pokrenut krivični ili prekršajni postupak.

Sud može učiniocu nasilja u porodici izreći hitne mjere zaštite prije pokretanja postupka u skraćenom postupku ili u toku postupka. Svrha hitne mjere zaštite je otklanjanje neposredne opasnosti po fizički i psihički integritet, sprečavanje ponavljanja nasilja i garantovanje bezbjednosti žrtve.

Zakon propisuje i zbrinjavanje žrtve u sigurnu kuću radi obezbjeđenja fizičke zaštite, podrške i pomoći kod ostvarivanja prava i interesa žrtve nasilja u porodici. Zbrinjavanje vrši centar za socijalni rad, odnosno služba socijalne zaštite, uz asistenciju policije i prethodni pristanak žrtve nasilja.

Zakon propisuje prekršajne sankcije za djelo nasilja u porodici: 1. novčanu kaznu, 2. uslovnu osudu i 3. zaštitne mjere. Zaštitne mjere mogu se izreći samostalno i bez izricanja novčane kazne, odnosno druge prekršajne sankcije, a predmet su direktnog izvršenja organa nadležnih za njihovo sprovođenje, u skladu sa odredbama ovog zakona.

-Krivični zakon RS („Službeni glasnik RS“, br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 i 67/13) je izmjenama i dopunama osnovnog oblika krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici omogućio jasno razlikovanje između nasilja u porodici kao krivičnog djela i nasilja u porodici kao prekršaja. Definicija člana porodice ili porodične zajednice, u kontekstu ovog krivičnog djela, izmijenjena je i prilagođena međunarodnim standardima, kao i odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Uvedene su i nove mjere bezbjednosti kojima se omogućava efikasnija zaštita žrtava nasilja u porodici, a sankcije za izvršioca krivičnog djela su pooštrene.

U Zakon su uvrštene tri nove mjere bezbjednosti koje se izriču učiniocima krivičnog djela sa elementima nasilja i to: zabrana približavanja i komunikacije sa žrtvom i određenim licima, obavezan psihosocijalan tretman i udaljenje iz zajedničkog domaćinstva. Ove mjere bezbjednosti su predložene u cilju bolje i efikasnije zaštite od svih oblika nasilja po osnovu pola, a posebno nasilja u porodici.

-Zakon o krivičnom postupku RS („Službeni glasnik RS“, broj 53/12) propisuje mjere zabrane posjećivanja određenih mjesta ili područja i zabrane sastajanja sa određenim licima, koje se, na prijedlog stranke ili branioca, mogu izreći u slučaju nasilja u porodici. Mjere se mogu izreći u fazi istrage (sudija za prethodni postupak), nakon podizanja optužnice (sudija za prethodno saslušanje) i nakon dostavljanja predmeta sudiji (sudija, odnosno predsjednik vijeća). Zakon propisuje i ograničenja u pogledu sadržaja mjera zabrane: mjerama zabrane se ne može ograničiti pravo osumnjičenog ili optuženog da živi u svom domu u BiH, da se

nesmetano viđa sa članovima svoje porodice i bliskim srodnicima, ali samo u BiH ili samo na mjestu određenom u zabrani napuštanja boravišta, osim kada se postupak vodi zbog krivičnog djela učinjenog na štetu člana porodice ili bliskih srodnika.

-Novi Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik RS“, broj 37/12), kao posebnu grupu korisnika socijalne zaštite identifikuje žrtve nasilja u porodici (punoljetne i maloljetne).

-Porodični zakon („Službeni glasnik RS“, br. 54/02 i 41/08) predviđa da RS obezbjeđuje posebnu zaštitu porodici, majci i djetetu, u skladu sa međunarodno priznatim ljudskim pravima i osnovnim slobodama i u situacijama regulisanjem nasilja u porodici.

Pravilnik o standardima za realizaciju sigurne kuće („Službeni glasnik RS“, broj 25/13) propisuje standarde koje sigurna kuća mora ispunjavati u pogledu prostora, opreme i kadra.

Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra sigurnih kuća („Službeni glasnik RS“, broj 25/13) uređuje sadržaj, način vođenja, postupak upisa sigurnih kuća u Registar sigurnih kuća i brisanje sigurnih kuća iz Registra, te sadržaj obrazaca za podnošenje zahtjeva za upis u Registar sigurnih kuća i zahtjeva za upis promjena u Registar sigurnih kuća.

Pravilnik o načinu dodjele sredstava sigurnim kućama („Službeni glasnik RS“, broj 62/13) uređuje način dodjele sredstava sigurnim kućama u cilju sprovođenja posebne mjere podrške žrtvama nasilja u porodici.

Pravilnik o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici („Službeni glasnik RS“, broj 71/13) propisuje sadržaj evidencije i izvještaja o nasilju u porodici.

Pravilnik o načinu sprovođenja hitnih i zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova („Službeni glasnik RS“, broj 73/14) uređuje način pripremanja, planiranja i sprovođenja hitnih mjera zaštite i zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova.

Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana („Službeni glasnik RS“, broj 97/06) uređuje mjesto i način sprovođenja zaštitne mjere obezbjeđenje zaštite žrtve nasilja u porodici, radi fizičke zaštite i obezbjeđenja u cilju ostvarivanja prava i interesa, bez straha i opasnosti od ugrožavanja života žrtve nasilja.

Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja zavisnosti od alkohola i opojnih droga („Službeni glasnik RS“, broj 97/06) propisuje svrhu, cilj, mjesto i način sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana..

Tokom 2012. godine po prvi put u BiH i RS je sprovedeno istraživanje o rasprostranjenosti i učestalosti nasilja nad ženama, sa posebnim naglaskom na nasilje u porodici, čijom su realizacijom u RS koordinisali Gender centar Vlade RS i Republički zavod za statistiku. Istraživanje je sprovedeno u zajedničkoj saradnji Agencije za ravnopravnost polova BiH, Gender centra FBiH i statističkih institucija u BiH (entitetski zavodi za statistiku i Agencija za statistiku BiH). Istraživanje je izvršeno na reprezentativnom uzorku i u skladu sa indikatorima Ujedinjenih nacija za praćenje prevalence i incidence nasilja nad ženama i u porodici. Cilj istraživanja je bio ispitivanje rasprostranjenosti svih oblika nasilja nad ženama, ispitivanje

faktora koji utiču na rasprostranjenost nasilja i ispitivanje pristupa uslugama za zaštitu i podršku.

U RS postoje tri pravna lica koja realizuju posebnu mjeru podrške, sigurnu kuću i to u Banjoj Luci, Modriči i Bijeljini.²

U sigurnim kućama je u periodu od 01.01.2010. do 31.12.2013. bilo smješteno 380 žena i 467 djece. Podaci nevladinih organizacija govore u prilog činjenici da se broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici svake godine povećava, što pokazuje da je svijest o značaju prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici podignuta na viši nivo i da su žrtve osnažene u tom smislu.

Podaci o ukupnom broju žrtava u sigurnim kućama po godinama

Sigurna kuća Banja Luka

	2010.	2011.	2012.	2013.	Ukupno
Žena	33	25	26	30	114
Djece	36	30	36	36	138
Ukupno	66	55	62	66	249

Izvor podataka: Nevladine organizacije

Sigurna kuća Modriča

	2010.	2011.	2012.	2013.	Ukupno
Žena	79	64	62	68	273
Djece	109	71	79	73	332
Ukupno	188	135	141	141	605

Izvor podataka: Nevladine organizacije

Sigurna kuća Bijeljina

	2010.	2011.	2012.	2013.	Ukupno
Žena	-	7	5	13	25
Djece	-	4	4	6	14
Ukupno	-	11	9	19	39

Izvor podataka: Nevladine organizacije u RS

Budžetom Vlade RS u izvještajnom periodu planirana su i realizovana sredstva za zaštitu žrtava nasilja u porodici u ukupnom iznosu od 1.570.000,00 KM. Do 2013. godine Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite raspisivalo je konkurse i vršilo raspodjelu ovih sredstava. Ministarstvo porodice, omladine i sporta u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i Pravilnikom o načinu dodjele sredstava sigurnim kućama od 2013. godine raspisuje konkurse za dodjelu sredstva za sprovođenje posebne mjere podrške žrtvama nasilja u porodici i to sa pozicije 416300 –Doznake za zbrinjavanje žrtava nasilja u porodici.

²Sigurne kuće u Republici Srpskoj vode nevladine organizacije i to Organizacija žena „Lara“ u Bijeljini (od 2012.god), Udruženje građana „Budućnost“ u Modriči (od 2000. god.) i „Udružene žene“ u Banjaluci (od 2007. god.). U periodu od 2008. do oktobra mjeseca 2012. godine postojala je i sigurna kuća u Prijedoru, koju je vodila Fondacija za razvoj, saradnju i zaštitu djece (FORSZD), a koja je zbog nedostatka finansijskih sredstava zatvorena.

Na cijeloj teritoriju RS, žrtvama nasilja u porodici na raspolaganju je kratki telefonski broj 1264, za pravnu i psihosocijalnu pomoć. RS. Pozive na ovaj broj primaju volonterke nevladinih organizacija: „Udružene žene“ Banja Luka, „Budućnost“ Modriča, „Lara“ Bijeljina i „Ženski centar“ Trebinje.³

Tokom izvještajnog perioda evidentirano je ukupno 16.765 poziva na SOS liniju 1264, među kojima je 98% bilo žrtava ženskog pola.

U RS policijski službenici, u skladu sa svojim stvarnim i mjesnim nadležnostima, po podnošenju prijave o nasilju u porodici, najčešće prvi izlaze na lice mjesta.

Hitne mjere zaštite učiniocu nasilja izriče sudija prekršajnog odjeljenja nadležnog osnovnog suda, u skraćenom postupku, radi otklanjanja neposredne opasnosti po fizički ili psihički integritet, radi sprečavanja ponavljanja nasilja i garantovanja bezbjednosti žrtve. Ove mjere se mogu izreći i prije pokretanja postupka i u svakoj fazi postupka, a prijedlog za njihovo izricanje sudu mogu podnijeti policija, centar za socijalni rad, zdravstvena ustanova ili oštećena (žrtva).

Hitne mjere zaštite se izriču u trajanju koje ne može biti duže od 30 dana, a prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici sud može izreći sljedeće hitne mjere zaštite:

1. udaljenje učinioca nasilja iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i/ili
2. zabrana približavanja i kontaktiranja učiniocu nasilja sa žrtvom nasilja u porodici.

Primjeri dobre prakse ukazuju na poboljšane rezultate do kojih dovodi saradnja organa unutrašnjih poslova, pravosuđa, socijalnih i zdravstvenih ustanova, obrazovnih ustanova i nevladinih organizacija i ostalih nadležnih i socijalnih partnera

Do kraja 2013. godine, uz veliku podršku Gender centra Vlade RS, kao i određenog broja ženskih nevladinih organizacija, u 36 opština u RS su potpisani protokoli o postupanju u slučajevima nasilja u porodici i multisektorskoj saradnji na lokalnom nivou.

Ovdje je važno naglasiti i značaj pružanja besplatne pravne pomoći žrtvama nasilja u porodici, što je prije svega obaveza Centra za besplatnu pravnu pomoć RS, ali se ova pomoć na području RS pruža i od strane nevladinih organizacija. Gender centar RS i Ombudsman za djecu RS takođe u okviru svog mandata vrše usluge pravnog savjetovanja u slučajevima porodičnog nasilja.

U RS nastavljen je i proširen rad na licenciranju stručnjaka za rad sa učiniocima nasilja. Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici potvrđena je mogućnost izricanja ove vrste mjere u prekršajnom i krivičnom postupku, što je u saglasnosti sa standardima iz Konvencije Savjeta Evrope.

³Sve do zatvaranja sigurne kuće u Prijedoru, u oktobru 2012. godine, usluge na SOS liniji za žrtve nasilja u porodici, je pružala i organizacija FORSZD.

Tokom izvještajnog perioda sproveden je veliki broj obuka za zaposlene u institucijama subjekata zaštite o primjeni zakonodavstva za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici i multisektorsku saradnju.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite je uz podršku sredstava FIGAP-a⁴, realizovalo opsežan program edukacije zdravstvenih i socijalnih radnika na području cijele RS o postupanju u slučajevima nasilja u porodici. Održano je 9 petodnevni obuka (treninga za trenere) tokom 2012. godine, a edukacijom je bilo obuhvaćeno ukupno 170 stručnjaka zaposlenih u zdravstvenim institucijama i centrima za socijalni rad. Kao jedan od glavnih rezultata ovog programa, izrađen je program kontinuiranog profesionalnog usavršavanja zdravstvenih i socijalnih radnika za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici.

Uprava za policijsko obrazovanje MUP-a RS je sprovedila redovne obuke na osnovu modula za obrazovanje policijskih službenika za sprečavanje rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici i primjenu obavezujućih standarda iz ove oblasti u praksi policije.

U okviru redovnog programa rada za 2011, 2012 i 2013. godinu Centra za edukaciju sudija i tužilaca RS, sprovedene su obuke za sudije i tužioce o primjeni domaćih i međunarodnih standarda o ravnopravnosti polova i sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, u partnerstvu Gender centra i CEST-a RS.

BD

U porodici nije dozvoljeno nasilničko ponašanje bračnih partnera ili bilo kojeg drugog člana porodice definiše se članom 3. Porodičnog zakona BD..

Pod nasilničkim ponašanjem podrazumijeva se svako ponašanje koje ima obilježja krivičnog djela nasilja u porodici propisan Krivičnim zakonom BD BiH.

Članom 22. Zakona o socijalnoj zaštiti BD BiH, zlostavljanim licem smatra se punoljetna osoba nad kojom je počinjen namjerni akt u svrhu nanošenja bola, fizičkog ili psihičkog oštećenja koje je prouzrokovalo ugrožavanje zdravlja, fizičkog ili psihičkog integriteta ličnosti.

Na osnovu Člana 288. Porodičnog zakona BD BiH, pravo na zaštitu od nasilničkog ponašanja u porodici, imaju bračni partneri, vanbračni partneri i svi članovi porodice.

Zaštitu od nasilničkog ponašanja dužni su pružiti Policija BD i Organ starateljstva.

Sva fizička i pravna lica dužna su odmah po saznanju za nasilničko ponašanje o tome dostaviti obavijest Policiji BD ili Tužilaštvu BD.

Prema Krivičnom zakonu BD članom 218 određuje se sljedeće:

1. Ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili

⁴ Finansijski mehanizam za implementaciju Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine. Program za implementaciju Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine (FIGAP Program 2009-2014), rezultat je saradnje Agencije za ravnopravnost polova BiH – Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Gender centra Federacije BiH i Gender centra Republike Srpske, a njegov je cilj da osigura održivo provođenje Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br.41/09). Program podržava grupa međunarodnih donatora koju čine vlade: Kraljevine Švedske, koju predstavlja Ambasada Kraljevine Švedske u Bosni i Hercegovini, putem razvojne agencije SIDA, Republike Austrije, koju predstavlja Ambasada Republike Austrije u Bosni i Hercegovini, putem razvojne agencije ADA i Švajcarske Konfederacije, koju predstavlja Švajcarska ambasada u Bosni i Hercegovini, putem razvojne agencije SCD. Vlada Republike Srpske dala je saglasnost za sprovođenje ovog programa u Republici Srpskoj.

duševno zdravlje člana svoje porodice, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

2. Ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana počini prema članu porodice s kojime živi u zajedničkom domaćinstvu, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. (3) Ako je pri učinjenju krivičnog djela iz stavova 1 i 2 ovoga člana upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno teško ozlijediti tijelo ili narušiti zdravlje, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
3. Ako je krivičnim djelom iz stavova od 1 do 3 ovoga člana član porodice teško tjelesno ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je krivično djelo iz stavova od 1 do 3 ovoga člana počinjeno prema djetetu ili maloljetniku, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina.
4. Ako je krivičnim djelom iz stavova od 1 do 4 ovoga člana prouzrokovana smrt člana porodice, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od dvije do petnaest godina.
5. Ko usmrti člana porodice kojeg je prethodno zlostavljao, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Zaštita od nasilničkog ponašanja u porodici j se odvija kroz savjetodavni rad i socijalnu zaštitu.

Stručni radnici Pododjeljenja za socijalnu zaštitu BD (socijalni radnici, pedagog i psiholog) su tokom 24 sata pripravnici kako bi reagovali na poziv Policije BD za slučaj nasilja u porodici i za slučajeve uzimanja izjave od maloljetnih lica. Zajedno s policijom interventno posjećuju porodicu gdje se desilo (prijavljeno) nasilje i preduzimaju mjere najčešće savjetodavnog rada sa žrtvom nasilja i nasilnikom, te eventualno izmiještanje žrtve. Ukoliko je to neophodno, zajedno sa žrtvom nasilja pokušava se pronaći adekvatno rješenje za privremeni smještaj, kod srodničke porodice, prijatelja ili u sigurnu kuću. Ako je sigurna kuća jedino rješenje onda se žrtva smješta u bilo koji smještaj takve namjene u BiH, sa kojima Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD ima saradnju, a najčešće su to sigurne kuće u okolnim opštinama. Do sada su sigurne kuće radile bez naknade, a ukoliko je to jedini izbor Pododjeljenje prihvata naknade za izvršene usluge smještaja i stručnog rada sa žrtvama.

Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD ženama žrtvama nasilja u porodici, njihovim srodnicima pruža pomoć u vidu smještaja u humanitarnim naseljima u BD, i po potrebi odobrava jednokratnu novčanu pomoć.

Posebno ističemo da je u BD :

-Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u proceduri donošenja!

-BD je usvojio Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BD.

Zaštitne mjere prema nasilniku se ne provode iz razloga nepostojanja zakona o zaštiti od nasilja u porodici, koji ih propisuje.

Policija BD posebno provodi postupke iz svoje nadležnosti, dajući naročitu pažnju zaštiti maloljetnih osoba, kao žrtvama ili kao svjedocima nasilja, naravno uz jasno određene zakonske procedure i nikako bez prisustva stručnih radnika Centra za socijalni rad.

Policijski službenici, kao i stručni radnici Pododjeljenja za socijalnu zaštitu BD prošli su potrebne obuke za rad sa žrtvama i počiniocima nasilja u porodici.

NASILJE U PORODICI	2010.	2011.	2012.	2013.
	73	69	58	52

Izvor: Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD BiH

U BD je u nacrt Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u proceduri usvajanja.

Porodične beneficije

FBiH

Dječiji dodatak je jedno od osnovih prava porodice sa djecom koja su propisana Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09).

Propisom kantona bliže se uređuju uvjeti, način, postupak, organi i finansiranje navedenih prava (član 90. stav 2. Zakona).

Pravo na dodatak na djecu pripada porodici čiji ukupni mjesečni prihod ostvaren po svim osnovama, izuzev primanja ostvarenih iz socijalne zaštite i zaštite porodice sa djecom, po članu domaćinstva, ne prelaze iznos koji je utvrđen propisom kantona kao najniži iznos prihoda dovoljnih za izdržavanje (član 91. Zakona).

S obzirom da se i dodatak na djecu finansira iz budžeta kantona u praksi postoji identičan problem kao i kod ostvarivanja drugih prava porodice sa djecom, uslovljen finansijskim mogućnostima pojedenih kantona. Pravo na dječiji dodatak se u periodu 2010.-2013. godina ostvarivao na području pet kantona (Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Bosansko-podrinjski, Srednjobosanski i Kanton Sarajevo). Iznosi dječijeg dodatka su različiti i kreću se od 9,75 do 50,00 KM.

Dodatak na djecu u mjesečnim iznosima u KM po kantonima u FBiH za period 2010-2013.

Kanton	2010. godina	2011. godina	2012. godine	2013. godine
Unsko-sanski kanton	Nisu obezbijeđena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijeđena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijeđena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijeđena finansijska sredstva u Budžetu kantona
Posavski kanton	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa
Tuzlanski kanton	20/40 i 50,00	20/40 i 50,00	20/40 i 50,00	20/40 i 50,00
Zeničko-dobojski kanton	9,75 i 14,65	11,75 i 17,75	11,75 i 17,75	11,75 i 17,75

Bosanko-podrinjski kanton	29,00 i 43,50	29,00 i 43,50	29,00 i 43,50	29,00 i 43,50
Srednjobosanski kanton	29,00	30,00	30,00	32,00
Hercegovačko-neretvanski kanton	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa
Zapadno-hercegovački kanton	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona
Kanton Sarajevo	33,00 i 49,50	33,00 i 49,50	33,00 i 49,50	33,00 i 49,50
Kanton 10	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona

Izvor podataka: Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

Broj korisnika dodatka na djecu po kantonima u FBiH za period 2010-2013.

Kanton	2010. godina	2011. godina	2012. godine	2013. godine
Unsko-sanski kanton	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona
Posavski kanton	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa
Tuzlanski kanton	19475	20859	21657	21814
Zeničko-dobojski kanton	19962	21905	24072	23625
Bosanko-podrinjski kanton	1768	1590	1524	1485
Srednjobosanski kanton	1727	1754	1805	1895
Hercegovačko-neretvanski kanton	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa	Nema propisa

Zapadno-hercegovački kanton	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona
Kanton Sarajevo	25866	25354	25120	24763
Kanton 10	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona	Nisu obezbijedena finansijska sredstva u Budžetu kantona
Ukupno	68798	71462	74178	73582

Izvor podatka: Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

RS

Pravo porodice na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu ostvaruje se kroz primjenu sljedećih zakona: Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik RS“ broj 37/12), Zakon o dječijoj zaštiti ("Službeni glasnik RS" 4/02, 17/08, 1/09), Porodični zakon („Službeni glasnik RS“ broj 54/02, 41/08, 63/14), Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik RS“ broj 102/12), kao i niza podzakonskih akata koji proizilaze iz ovih zakona.

U maju 2012. godine Narodna skupština RS je usvojila novi Zakon o socijalnoj zaštiti kojim je značajno unapređena socijalna zaštita i podrška porodici i njenim članovima koji se nalaze u stanju socijalne potrebe.

U skladu sa Zakonom o dječijoj zaštiti putem JU Javnog fonda za dječiju zaštitu, vrši se realizacija i finansiranje prava od opšteg interesa i o njihovom obezbjeđenju se stara RS i to:

- materinski dodatak;
- pomoć za opremu novorođenčeta;
- dodatak na djecu;
- zadovoljavanje razvojnih potreba djece.

U svrhu realizovanja prava iz Zakona o socijalnoj zaštiti ministar zdravlja i socijalne zaštite donio je sledeća akta:

- pravilnik o utvrđivanju sposobnosti lica u postupku ostvarivanja prava iz socijalne zaštite i utvrđivanju funkcionalnog stanja korisnika,
- pravilnik o hraniteljstvu,
- pravilnik o ostvarivanju prava na pomoć i njegu u kući,
- pravilnik o ostvarivanju prava na dnevno zbrinjavanje,
- pravilnik o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju,
- pravilnik o učešću u troškovima smještaja u ustanovu i zbrinjavanja u hraniteljsku porodicu,
- pravilnik o uslovima za osnivanje ustanova socijalne zaštite,
- pravilnik o utvrđivanju cijene usluga smještaja korisnika,

- uputstvo o načinu isplate sredstava jedinicama lokalne samouprave,

Pri centrima za socijalni rad osnovane su prvostepene stručne komisije, a na nivou Ministarstva djeluje drugostepena stručna komisija za ocjenjivanje sposobnosti lica u postupku ostvarivanja prava iz socijalne zaštite.

Ministar svake godine propisuje cijene smještaja u ustanovama socijalne zaštite, koje imaju zaštitni karakter. Rješenjem Ministra zdravlja i socijalne zaštite utvrđene su cijene smještaja u ustanovama socijalne zaštite koja se kreće u rasponu od 625KM do 680KM. Ministar rješenjem utvrđuje visinu sufinansiranja cijene smještaja u javnim ustanovama socijalne zaštite čiji je osnivač Vlada RS.

Vlada RS svake godine u Budžetu izdvaja određena sredstva za izgradnju, adaptaciju, sanaciju i opremanje ustanova socijalne zaštite, subvencionisanje dijela troškova zbrinjavanja djece u ustanovama, kao i za osposobljavanje za rad djece i omladine ometene u fizičkom i psihičkom razvoju.

Vlada RS usvojila je Strategiju unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009-2014. Usvajanjem Strategije unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja u RS sa planom akcije za period 2009-2014. i stvaranjem pretpostavki za njenu dosljednu implementaciju u praksi, Vlada RS izražava odlučnost na polju ispunjavanja obaveza preuzetih ratifikacijom međunarodnih dokumenata kao što je Konvencija UN-a o pravima djeteta i drugih značajnih dokumenata UN-a: Milenijumskih razvojnih ciljeva i Svijeta po mjeri djece. Ovaj dokument je i odgovor na obaveze proizašle iz „Akcionog plana za djecu za period 2002-2010“ u BiH koji je usvojen od strane Vijeća ministara, te dokumenta Politika za zaštitu djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja 2006-2016, a koji zagovaraju jačanje položaja djece, kroz animiranje svih raspoloživih resursa vladinog i nevladinog sektora, porodice i pojedinca, a sve kako bi se unaprijedili uslovi življenja u interesu razvoja djece u BiH.

Akcionim planom za institucionalno zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja predviđene su sledeće aktivnosti: renoviranje, adaptacija, sanacija i opremanje prostora u kojima borave djeca; uvođenje standarda, normativa i procedura stručnog rada; kreiranje novih sistematizacija; dodatna edukacija postojećeg osoblja u institucijama; istraživanje potreba dodatnih usluga u zajednici; obezbjeđivanje materijalnih i stručnih resursa u institucijama za uvođenje novih djelatnosti.

Dodatak na djecu

Pravo na dodatak na djecu ostvaruje se za drugo, treće i četvrto dijete u porodici u zavisnosti od materijalnog položaja u porodici, rasporeda reda rođenja i uzrasta djece, na osnovu podnijetog zahtjeva, a najduže do 15 godina života i ako su na redovnom školovanju. Bez obzira na imovinski cenzus, ovo pravo mogu ostvariti djeca poginulih boraca, djeca civilnih žrtava rata i RVI I i II kategorije, djeca civilne žrtve rata, djeca bez roditeljskog staranja, djeca za koje nadležan organ donio akt o razvrstavanju zbog ometenosti u razvoju, ako nije smješteno u ustanovu socijalne zaštite, dijete čija porodica ostvaruje pravo na novčanu pomoć prema Zakonu o socijalnoj zaštiti i djeca oboljela od celijakije i hroničnih bolesti, koje prema ocjeni nadležne komisije prouzrokuju, odnosno imaju za posledicu nastalo tjelesno oštećenje.

Pregled prosječnog broja korisnika po godinama za ostvarivanje prava na DD

Opisječajnoj zaštiti	2010. godina		2011. godina		2012. godina		2013. godina	
	prosje. broj koris.	iznos u KM	prosje. broj koris.	iznos u KM	prosje. broj koris.	iznos u KM	prosje. broj koris.	iznos u KM
Dodatak na djecu (broj djece)	37.050	29,303.075	36.558	22,924.625	33.800	21,582.835	33.061	21,183.185
Dodatak na djecu (broj korisnika roditelja)	26.695		26.286		24.205		23.702	

Izvor: Javni fond dječije zaštite RS

Pregled nominalnih iznosa i cenzusa za ostvarivanje prava na DD

godina	nominalni iznos po djetetu				cenzus za ostvarivanje prava					
	drugo dijete	treće dijete	četvrto dijete	vulnerabilne (osjetljive) kategorije djece	ukupan mjesečni prihod po članu porodice ne prelazi iznos od				ukupan katastarski prihod po članu porodice iznosi do	kataloška vrijednost procijenj. pokretne imovine ne prelazi vrijednost
					drugo dijete	treće dijete	četvrto dijete	vulnerabilne (osjetljive) kategorije djece		
2010.	45,00	100,00	45,00	100,00	95,00	100,00	100,00	nezasvisno od materijalnih uslova	10% (3%)	6.000,00
	40,00	90,00	40,00	90,00						
2011.	35,00	70,00	35,00	90,00	75,00	80,00	80,00		10% (3%)	5.000,00
	35,00	70,00	35,00	90,00						
2012.	35,00	70,00	35,00	90,00	75,00	80,00	90,00		10% (3%)	5.000,00
2013.	35,00	70,00	35,00	90,00	75,00	80,00	90,00		10% (3%)	5.000,00

Izvor: Javni fond dječije zaštite RS

* Zbog nedostatka sredstva nominalni iznosi dodatka na djecu, u periodu oktobar – decembar 2010. godine, umjesto 45,00 KM odnosno 100,00 KM iznosili su 40,00 KM odnosno 90,00 KM (član 72. stav 2. Zakona o dječijoj zaštiti).

** Cenzus za ostvarivanje prava za porodice sa četvoro djece, u periodu oktobar – decembar 2010. godine, povećan je sa 80,00 KM na 90,00 KM.

Fond treće i četvrto dijete

U skladu sa Odlukom o odobrenju plasmana sredstava ("Službeni glasnik RS" br. 41/10, 53/11, 14/12, 9/13) i Zakonom o dječijoj zaštiti odobrava se majkama sa prebivalištem u RS, bez obzira na mjesto porođaja, jednokratna novčana naknada za svako trećerodeno i svako četvrtorodeno dijete. Plasman sredstava vrši se putem Javnog fonda za dječiju zaštitu, po postupku regulisanim Upustom o načinu i postupku isplate novčane naknade majci ("Službeni glasnik RS" br. 40/12).

Pregled broja korisnika Fonda treće i četvrto dijete, po godinama

Godina	Trećerodeni		Četvrtorodeni	
	Broj novorođenčadi	Iznosu KM	Broj novorođenčadi	Iznosu u KM
2010	1476	500	266	400
2011	1303	500	231	400
2012	1336	500	254	400
2013	1330	600	220	400

Zadovoljavanje razvojnih potreba djece

Djeca do 15 godina starosti imaju pravo na pomoć u cilju podsticanja i zadovoljavanja razvojnih potreba, pod uslovima i na način utvrđen programom nadležnog organa Fonda dječije zaštite, na koji saglasnost daje nadležno ministarstvo. Programom se utvrđuje vrsta pomoći, nosioci programa, obim korisnika prava i učešće Fonda dječije zaštite u finansiranju.

U skladu sa Konvencijom UN o pravima djeteta i poštujući princip "zadovoljiti najbolji interes djeteta", Javni fond za dječiju zaštitu, ostvarivanje prava iz člana 27. od 2002. godine realizuje pružanjem usluge krajnjem korisniku djetetu, kroz projekat "Socijalizacija djece RS", kojim su obuhvaćena djeca koja pripadaju sljedećim kategorijama: djeca kod kojih je izvršeno razvrstavanje, u smislu Pravilnika o razvrstavanju lica sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju; djeca sa hroničnim oboljenjima (na čestim i dužim hospitalizacijama i učestalim hronicitetom); djeca bez roditeljskog staranja; djeca iz strukturalno i funkcionalno promijenjenih (poremećenih) porodica; djeca iz porodica, koji su korisnici stalne novčane pomoći prema Zakonu o socijalnoj zaštiti i djeca korisnici prava na dodatak na djecu; djeca civilnih žrtava rata i logoraša; djeca čiji je jedan od roditelja (ili oba) invalid od I do IV kategorije - bez obzira na razloge nastajanja invaliditeta (ratni vojni invalidi, civilni invalidi, invalidi rada i sl.) i hroničnih bolesnika čije zdravstveno stanje znatno utiče na kvalitet porodičnog života i zadovoljavanje razvojnih potreba djece (psihički bolesnici, oboljeli od kancera,); djeca civilne žrtve rata (ranjena djeca i djeca sa psihotraumatama preživljenim zbog ratnih dejstava); djeca iz višečlanih porodica lošijeg materijalnog statusa; djeca koja su smještena u kolektivnim izbjegličkim centrima; djeca romske populacije; djeca, braća i sestre djece sa posebnim potrebama; posebno nadarena djeca (pobjednici na regionalnim, republičkim, međunarodnim takmičenjima i posebno istaknuti sportisti,).

Učešće djece i pratećeg osoblja u projektu "Socijalizacija djece RS"

godina	djeca		odrasli		ukupno	
	nom.	%	nom.	%	nom.	%
2010.	1476	82,27%	318	17,73%	1794	100%
2011.	1559	81,84%	346	18,16%	1905	100%
2012.	1589	82,24%	343	17,75%	1932	100%
2013.	1605	81,10%	374	18,90%	1979	100%
UKUPNO	6229	81,86%	1381	18,13%	7610	100%

Izvor: Javni fond dječije zaštite RS

Za realizaciju ovog prava na godišnjem nivou je izdvajano cca 900.000,00 KM.

Pravo porodice na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu ostvaruje se kroz primjenu sljedećih zakona: Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik RS“ broj 37/12), Zakon o dječijoj zaštiti

("Službeni glasnik RS" 4/02, 17/08, 1/09), Porodični zakon („Službeni glasnik RS“ broj 54/02, 41/08, 63/14), Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik RS“ broj 102/12), kao i niza podzakonskih akata koji proizilaze iz ovih zakona.

U maju 2012. godine Narodna skupština RS je usvojila novi Zakon o socijalnoj zaštiti kojim je značajno unapređena socijalna zaštita i podrška porodici i njenim članovima koji se nalaze u stanju socijalne potrebe.

U cilju podrške roditeljima u školovanju djece, te podizanja kvaliteta porodičnog života, Ministarstvo porodice, omladine i sporta je u izvještajnom periodu realizovalo projekat "Obezbjedenje udžbenika za odlične učenike osnovnih škola od 3 do 9 razreda, iz porodica sa četvoro i više djece. Ovim projektom obezbjeđeni su udžbenici za 4.480 djece iz porodica sa četvoro i više djece, za šta je u Budžetu izdvojeno 566.000 KM.

BD

U BD porodične beneficije daju se roditeljima bez obzira gdje se na školovanju nalaze njihova djeca, maloljetna do 18 godina i punoljetna najduže do 26 godina.

Socijalno ugrožene porodice

Jednak tretman stranih državljana i osoba bez državljanstva u pogledu porodičnih beneficija

Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu ("Službeni glasnik BiH br. 36/08 i 87/12) definisano je da je Ministarstvo bezbjednosti BiH razmatra zahtjeve za međunarodnu zaštitu i donosi odluku, a Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH licima kojima je priznat izbjeglički status ili status supsidijarne zaštite će omogućiti pristup pravu na smještaj, rad, obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu.

Zakonom o Izmjenama i dopunama Zakona o kretanju i boravku stranaca ("Službeni glasnik br. 87/12) u nadležnost Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH je dodato da se, pored do sada definisanih prava na rad, obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, licima kojima je priznat izbjeglički status ili status supsidijarne zaštite omogući pristup pravu na smještaj, a nadležnost za izdavanje identifikacionih dokumenta za lica pod međunarodnom zaštitom prenesena je na Ministarstvo bezbjednosti BiH.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH trenutno osigurava pristup pravima za 98 lica sa priznatim izbjegličkim statusom u BiH i za 33 lica pod supsidijarnom zaštitom.

Najveći broj lica pod međunarodnom zaštitom u BiH je iz Srbije i Sirije, ali ima i određen broj lica iz drugih zemalja (Crne Gora, Palestina, Makedonija, Alžir, Kamerun, Moldavija, Saudijska Arabija, Irak itd.).

U nadležnosti Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH je i funkcionisanje Izbjegličko- prihvratnog centra "Salakovac" u Mostaru. Trenutno u kolektivnom obliku zbrinjavanja (Izbjegličko-prihvratni centar "Salakovac") boravi 44 lica pod međunarodnom zaštitom, a ostali su smješteni u privatnom smještaju.

U skladu sa Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je donijelo niz podzakonskih akata kojima je licima pod međunarodnom zaštitom, osiguralo pristup pravima:

1. Pravilnik o načinu ostvarivanja zdravstvenog osiguranja i zdravstvene zaštite lica kojima je priznat izbjeglički status ili drugi vid međunarodne pravne zaštite u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, br. 54/10).
2. Pravilnik o ličnom stanju i upisu činjenica rođenja, vjenčanja i smrti izbjeglica i osoba pod međunarodnom zaštitom u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, br. 51/07).
3. Pravilnik o načinu ostvarivanja prava na rad osoba kojima je priznata međunarodna zaštita u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, br. 83/08).
4. Pravilnik o načinu ostvarivanja prava na obrazovanje osoba kojima je priznata međunarodna zaštita u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, br. 67/08).
5. Pravilnik o načinu ostvarivanja prava na socijalnu zaštitu osoba kojima je priznata međunarodna zaštita u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, br. 3/09 i 5/10) i
6. Pravilnik o načinu rada, funkcionisanju i kućnom redu u Izbjegličko-Prihvatnom centru “Salakovac” u Mostaru („Službeni glasnik BiH“, br. 6/14).

U skladu sa navedenim pravilnicima Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, za lica pod međunarodnom zaštitom u Bosni i Hercegovini, direktno uplaćuje zdravstveno osiguranje za 81 osiguranika, što pokriva 155 lica (lica pod međunarodnom zaštitom u BiH i članovi porodice osiguranika).

Preko centara za socijalni rad Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH uplaćuje sredstva za osiguranje prava na socijalnu zaštitu za 37 porodica. Kao uslov za pristup pravu na socijalnu zaštitu je da lice ne ostvaruje prihode iz radno - pravnog statusa i sva lica koja ostvaruju prava iz socijalne zaštite su prijavljeni na Zavode za zapošljavanje.

Na Zavode za zapošljavanje u RS i FBiH prijavljeno je ukupno 49 lica pod međunarodnom zaštitom. U radnom odnosu su 2 lica pod međunarodnom zaštitom.

Takođe, vezano za ostvarivanje prava na putnu ispravu i pristup integracijskim olakšicama (olakšanu naturalizaciju) izbjeglica sa priznatim statusom Ministarstvo civilnih poslova BiH je donijelo Pravilnik o putnoj ispravi za izbjeglica („Službeni glasnik BiH“, br. 80/09), Pravilnik o izdavanju garancije u postupku sticanja državljanstva BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 7/14) i Pravilnik o preciziranju dokaza o ispunjavanju uslova za sticanje državljanstva BiH naturalizacijom i olaksanom naturalizacijom („Službeni glasnik BiH“, br. 7/14).

Pitanje 3. Dostavite relevantne cifre, statističke podatke i druge relevantne informacije.

Nasilje u porodici

RS

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i Pravilnikom o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici propisana je obaveza evidentiranja slučajeva nasilja u porodici od strane subjekata zaštite. Pravilnikom je prvi put propisano u RS da subjekti zaštite prikupljaju

podatke o bitnim činjenicama do kojih se došlo u postupku sprovođenja zaštite pomoći i podrške žrtvama nasilja u porodici i da o tome izvještavaju Ministarstvo porodice, omladine i sporta. Pored navedenog Pravilnikom je po prvi put uspostavljen jedinstven obrazac za vođenje evidencija prema specifičnostima svakog subjekta zaštite. Kako je Pravilnik stupio na snagu u avgustu 2013. godine Ministarstvo porodice, omladine i sporta je prve objedinjene podatke prikupilo za period januar-jun 2014. godine (propisano je prikupljanje podataka dva puta godišnje), tako da se za period izvještavanja nisu mogli koristiti ovi podaci.

Ranije dostupni podaci kojima su raspolagali različiti subjekti zaštite pokazivali su da je broj prijave nasilja u porodici u RS u porastu. Naročito su značajni podaci Ministarstva unutrašnjih poslova RS, koje ima evidenciju i krivičnih djela i prekršaja nasilja u porodici⁵.

Prema podacima policije RS u 2013. godini u RS evidentirano je 1.088 slučajeva nasilja u porodici (prekršaji i krivična djela), broj izvještaja o nasilju 999, broj učinilaca nasilja 1.143 (1.047 muškog i 96 ženskog pola). Evidentirane su 1.362 žrtve nasilja, od kojih: 67 djece do 14 godina, 65 djece od 14 do 18 godina, 892 žene preko 18 godina i 338 muškaraca preko 18 godina. U 453 slučaja utvrđeno je da se radi se o krivičnim djelima za koja su podnesena 442 izvještaja o počinjenim krivičnim djelima protiv 463 izvršioca. Broj ovih krivičnih djela veći za 70% u odnosu na prethodnu 2012. godinu. Izrečeno je 28 hitnih mjera zaštite i to sedam udaljenja učinioca iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i 21 zabrana približavanja i kontaktiranja učinioca nasilja sa žrtvom nasilja. U istom periodu je izrečeno 30 zaštitnih mjera od kojih tri udaljenja učinioca iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora, sedam zabrana približavanja žrtvi i 20 zabrana uznemiravanja ili uhođenja žrtve.

Podaci o nasilju u porodici u RS za 2010, 2011, 2012.

God.	MUP		Osnovni sud		Okružn isud	Tužilaštvo	Centri za soc. rad	Zdrav- stvene ustan.	Sigur. kuće	SOS tel.
	Čl.20 8 KZR S	Čl.6 ZZN UP ⁶	Čl.20 8 KZR S	Čl.6 ZZN UP	Čl.20 8 KZR S	Čl.208 KZRS				
2010	254	987	190	523	-	268	1185	474	328	3960
2011	219	1190	170	546	1	219	1200	394	210	4520
2012	253	1360	237	1301	1	252	1095	-	215	4303

**Podatke o nasilju u porodici je za period 2010-2012 sakupljao i obrađivao Gender centar Vlade RS u čijoj nadležnosti je bilo vođenje navedenih podataka prema starom Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici (do 2013. godine)*

⁵ Ministarstvo unutrašnjih poslova vodi evidenciju krivičnih djela nasilje u porodici od 2000. godine, a prekršaja nasilja u porodici od 2006. godine, odnosno od stupanja na snagu relevantnih zakona.

⁶ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici

Podaci o nasilju u porodici u RS za 2013.

God.	Broj slučajeva nasilja u porodici (krivična i prekršajna djela)	Broj izvještaja o nasilju u porodici	Broj učinilaca nasilja		Broj žrtava nasilja u porodici	Broj izrečenih hitnih mjera zaštite	Broj izrečenih zaštitnih mjera
			M	Ž			
2013.	1088	999	1.047	96	1.362	28	30

Podaci o starosnoj i polnoj strukturi žrtava nasilja u porodici u RS za 2013.

God.	Broj žrtava nasilja u porodici			
	Djeca do 14 godina	Djeca od 14 do 18 godina	Žene preko 18 godina	Muškarci preko 18 godina
2013.	67	65	892	338
Ukupno	1.362			

OBRAZOVANJE

Predškolsko obrazovanje

Predškolsko obrazovanje u BiH u školskoj 2010/2011. godini

	Vrsta svojine	Broj ustanova	Broj djece				Djeca koja nisu primljena zbog popunjenog kapaciteta	Zaposleni			
			Ukupno		od toga, djeca sa posebnim potrebama			Ukupno		Vaspitači	
			svega	ženski	svega	ženski		svega	ženski	svega	ženski
BIH	UKUPNO	219	17,028	8,066	484	188	1,418	2,482	2,302	1,208	1,188
	Javne	172	14,531	6,896	433	161	1,360	2,174	2,009	1,032	1,013
	Privatne	47	2,497	1,170	51	27	58	308	293	176	175
Republika Srpska	UKUPNO	78	6,394	3,036	64	23	1,261	991	912	444	438
	Javne	65	5,857	2,799	57	19	1,251	912	835	406	401
	Privatne	13	537	237	7	4	10	79	77	38	37
Federacija BiH	UKUPNO	139	10,179	4,820	390	149	157	1,441	1,345	737	723
	Javne	106	8,267	3,913	346	126	109	1,217	1,134	601	587
	Privatne	33	1,912	907	44	23	48	224	211	136	136
Brčko Distrikt BiH	UKUPNO	2	455	210	30	16	0	50	45	27	27
	Javne	1	407	184	30	16	0	45	40	25	25
	Privatne	1	48	26	0	0	0	5	5	2	2

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Predškolsko obrazovanje u BiH u školskoj 2011/2012. godini

	Vrsta svojine	Broj ustanova	Broj djece				Djeca koja nisu primljena zbog popunjenog kapaciteta	Zaposleni			
			Ukupno		od toga, djeca sa posebnim potrebama			Ukupno		Vaspitači	
			svega	ženski	svega	ženski		svega	ženski	svega	ženski
BIH	UKUPNO	219	17,028	8,066	484	188	1,418	2,482	2,302	1,208	1,188
	Javne	172	14,531	6,896	433	161	1,360	2,174	2,009	1,032	1,013
	Privatne	47	2,497	1,170	51	27	58	308	293	176	175
Republika Srpska	UKUPNO	78	6,394	3,036	64	23	1,261	991	912	444	438
	Javne	65	5,857	2,799	57	19	1,251	912	835	406	401
	Privatne	13	537	237	7	4	10	79	77	38	37
Federacija BiH	UKUPNO	139	10,179	4,820	390	149	157	1,441	1,345	737	723
	Javne	106	8,267	3,913	346	126	109	1,217	1,134	601	587
	Privatne	33	1,912	907	44	23	48	224	211	136	136
Brčko Distrikt BiH	UKUPNO	2	455	210	30	16	0	50	45	27	27
	Javne	1	407	184	30	16	0	45	40	25	25
	Privatne	1	48	26	0	0	0	5	5	2	2

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Predškolsko obrazovanje u BiH u školskoj 2011/2012. Godini

	Vrsta svojine	Broj ustanova	Broj djece				Djeca koja nisu primljena zbog popunjenog kapaciteta	Zaposleni			
			Ukupno		od toga, djeca sa posebnim potrebama			Ukupno		Vaspitači	
			svega	ženski	svega	ženski		svega	ženski	svega	ženski
BIH	UKUPNO	223	17,293	8,211	463	168	1,753	2,513	2,324	1,238	1,216
	Javne	173	14,716	6,994	410	144	1,685	2,200	2,028	1,062	1,041
	Privatne	50	2,577	1,217	53	24	68	313	296	176	175
Republika Srpska	UKUPNO	82	6,732	3,227	73	19	1,596	1,018	930	470	463
	Javne	66	6,098	2,929	64	18	1,576	936	852	433	427
	Privatne	16	634	298	9	1	20	82	78	37	36
Federacija BiH	UKUPNO	139	10,179	4,820	390	149	157	1,441	1,345	737	723
	Javne	106	8,267	3,913	346	126	109	1,217	1,134	601	587
	Privatne	33	1,912	907	44	23	48	224	211	136	136
Brčko distrikt	UKUPNO	2	382	164	0	0	0	54	49	31	30
	Javne	1	351	152	0	0	0	47	42	28	27
	Privatne	1	31	12	0	0	0	7	7	3	3

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Predškolsko obrazovanje u BiH u školskoj 2012/2013. godini

	Vrsta svojine	Broj ustanova	Broj djece				Djeca koja nisu primljena zbog popunjenog kapaciteta	Zaposleni			
			Ukupno		od toga, djeca sa posebnim potrebama			Ukupno		Vaspitači	
			svega	ženski	svega	ženski female		svega	ženski	svega	ženski
BIH	UKUPNO	243	18,817	8,958	477	167	2,403	2,622	2,442	1,301	1,284
	Javne	177	15,728	7,419	436	153	2,215	2,213	2,058	1,086	1,070
	Privatne	66	3,089	1,539	41	14	188	409	384	215	214
Republika Srpska	UKUPNO	95	7,369	3,473	102	45	1,981	1,110	1,021	538	531
	Javne	70	6,493	3,063	87	41	1,951	1,001	917	482	476
	Privatne	25	876	410	15	4	30	109	104	56	55
Federacija BiH	UKUPNO	145	10,969	5,269	355	114	352	1,450	1,365	729	720
	Javne	106	8,824	4,171	329	104	194	1,162	1,096	574	565
	Privatne	39	2,145	1,098	26	10	158	288	269	155	155
Brčko distrikt	UKUPNO	3	479	216	20	8	70	62	56	34	33
	Javne	1	411	185	20	8	70	50	45	30	29
	Privatne	2	68	31	0	0	0	12	11	4	4

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Predškolsko obrazovanje u BiH u školskoj 2013/2014. godini

	Vrsta svojine	Broj ustanova	Broj djece				Djeca koja nisu primljena zbog popunjenog kapaciteta	Zaposleni			
			Ukupno		od toga, djeca sa posebnim potrebama			Ukupno		Vaspitači	
			svega	ženski	svega	ženski		svega	ženski	svega	ženski
BIH	UKUPNO	258	19,880	9,383	469	164	3,019	2,759	2,562	1,388	1,366
	Javne	177	15,713	7,383	403	137	2,899	2,246	2,082	1,120	1,101
	Privatne	81	4,167	2,000	66	27	120	513	480	268	265
Republika Srpska	UKUPNO	99	7,599	3,610	138	56	2,643	1,156	1,061	574	561
	Javne	70	6,448	3,047	123	50	2,600	1,027	938	503	493
	Privatne	29	1,151	563	15	6	43	129	123	71	68
Federacija BiH	UKUPNO	156	11,808	5,579	325	107	246	1,537	1,442	776	768
	Javne	106	8,900	4,186	275	86	169	1,169	1,099	587	579
	Privatne	50	2,908	1,393	50	21	77	368	343	189	189
Brčko distrikt	UKUPNO	3	473	194	6	1	130	66	59	38	37
	Javne	1	365	150	5	1	130	50	45	30	29
	Privatne	2	108	44	1	0	0	16	14	8	8

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Podaci i procjene o postotku obuhvata djece predškolskim odgojem i obrazovanjem u godini pred polazak u školu za FBiH i po kantonima.

R. br.	FBiH i kantoni u FBiH	Procenat obuhvata djece predškolskim odgojem i obrazovanjem u godini pred polazak u školu ⁷	Pedagoška godina u kojoj su prikupljeni podaci
1.	FBiH	18,4% ⁸	2011/12.
2.	Unsko-sanski	podaci nisu dostupni	-
3.	Posavski	11,61%	2011/12.
4.	Tuzlanski	27%	2011/12.
5.	Zeničko-dobojski	100%	2012/13.
6.	Bosansko-podrinjski	100%	2012/13.
7.	Srednjobosanski	5% ⁹	2010/11.
8.	Hercegovačko-neretvanski	9,3%	2012/13.
9.	Zapadnohercegovački	podaci nisu dostupni	-
10.	Kanton Sarajevo	80%	2012/13.
11.	Kanton 10	podaci nisu dostupni	-

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Podaci i procjene o postotku obuhvata djece predškolskim odgojem i obrazovanjem u godini pred polazak u školu za FBiH i po kantonima.

R. br.	FBiH i i kantoni u FBiH	Procenat obuhvata djece predškolskim odgojem i obrazovanjem u godini pred polazak u školu ¹⁰	Pedagoška godina u kojoj su prikupljeni podaci

⁷ Ovo su procjene zasnovane na dostupnim informacijama.

⁸ Agencija za statistiku BiH, Federalno ministarstvo zdravstva, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS i Zavod za javno zdravstvo FBiH (2013). *Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) za Bosnu i Hercegovinu 2011.–2012.: završni izvještaj* Sarajevo: UNICEF.

⁹ Ovo je procjena zasnovana na podacima iz 2011. godine.

¹⁰ Ovo su procjene zasnovane na dostupnim informacijama.

1.	FBiH	18,4% ¹¹	2011/12.
2.	Unsko-sanski	podaci nisu dostupni	-
3.	Posavski	11,61%	2011/12.
4.	Tuzlanski	27%	2011/12.
5.	Zeničko-dobojski	100%	2012/13.
6.	Bosansko-podrinjski	100%	2012/13.
7.	Srednjobosanski	5% ¹²	2010/11.
8.	Hercegovačko-neretvanski	9,3%	2012/13.
9.	Zapadnohercegovački	podaci nisu dostupni	-
10.	Kanton Sarajevo	80%	2012/13.
11.	Kanton 10	podaci nisu dostupni	-

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Socijalna i ekonomska zaštita

RS

Broj korisnika prava u RS iz Zakona o socijalnoj zaštiti u 2013. (osnovna i proširena prava)

	osnovna	proširena
Ukupan broj korisnika osnovnih prava iz Zakona o socijalnoj zaštiti	45,457	7,531
Broj podnesenih zahtjeva za ostvarivanje osnovnih prava	24,456	5,943
Broj pozitivno riješenih zahtjeva za korišćenje osnovnih prava	20,991	5,436

¹¹ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo zdravstva, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske i Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine (2013). *Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) za Bosnu i Hercegovinu 2011.–2012.: završni izvještaj* Sarajevo: UNICEF.

¹² Ovo je procjena zasnovana na podacima iz 2011. godine.

Broj korisnika prava iz Zakona o socijalnoj zaštiti i njihov udio u ukupnom broju korisnika u RS u 2013.

NOVČANA POMOĆ	5,156	13%
DODATAK ZA POMOĆ I NJEGU DRUGOG LICA	17,219	42%
PODRŠKA U IZJEDNAČAVANJU MOGUĆNOSTI DJECE I OMLADINE SA SMETNJAMA U RAZVOJU	333	1%
SMJEŠTAJ U USTANOVU SOC. ZAŠTITE	1,048	3%
ZBRINJAVANJE U HRANITELJSKU PORODICU	389	1%
POMOĆ U KUĆI	285	1%
DNEVNO ZBRINJAVANJE	70	0%
JEDNOKRATNA NOVČANA POMOĆ	11,586	28%
SAVJETOVANJE	5,071	12%
UKUPNO	41,157	100%

Brojčani pokazatelji različitih kategorija korisnika usluga u centrima za socijalni rad u RS u 2013.

BROJČANI POKAZATELJI	2013					
	MALOLJETNI			PUNOLJETNI		
	UKU PNO	M	Ž	UKU PNO	M	Ž
Ukupan broj lica smještenih u ustanovi socijalne zaštite ili drugu ustanovu u RS	229	122	107	785	397	408
	175	91	84	737	371	386
Broj lica smještenih u nesrodničke porodice	112	50	62	109 34		75
Broj lica smještenih u srodničke porodice	194	97	97	93	35	58
Ukupan broj lica koji imaju rješenje o razvrstavanju	2984	1685	1299	7204	3602	3602

Ukupan broj korisnika dodatka za pomoć i njegu drugog lica, koji imaju rješenje o razvrstavanju	971	543	428	5288	2628	2660
Broj lica sa oštećenjima vida	90	49	41	775	404	371
Broj lica sa oštećenjima sluha	72	41	31	501	264	237
Broj lica sa smetnjama u glasu, govoru i jeziku	78	43	35	159	94	65
Broj lica sa tjelesnim oštećenjima	405	204	201	4520	2141	2379
Broj lica sa psihičkom zaostalošću	661	376	285	2603	1415	1188
Broj lica sa višestrukim smetnjama	1074	599	475	2720	1564	1156
Broj lica sa autizmom	82	68	14	45	24	21
Broj lica sa drugim smetnjama u skladu sa MKB-10, 1990	218	114	104	769	298	471
Broj lica kod kojih je u 2013.god. izvršeno razvrstavanje ometenosti u razvoju	1511	825	686	26	16	10
Broj lica kod kojih je u 2013.god. izvršena ocjena sposobnosti u postupku ostvarivanja prava iz socijalne zaštite	726	391	335	10,60 0	4932	5668
Broj lica stavljenih pod starateljstvo	285	157	128	656	351	305

BROJČANI POKAZATELJI – 2013 Broj djece bez roditeljskog staranja	broj 550

Pokazatelji broja korisnika u 2013.

BRUČANI Broj članova porodica	2012	2013
Broj lica kojima je postavljen staralac za posebne slučajeve	1082	1777
Ukupan broj žrtava nasilja prijavljenih CSRa		
Broj postavljenih staralaca	943	
- Broj djece		436
- Broj postavljenih staralaca iz reda zaposlenih u centru	259	998
Broj podnesenih zahtjeva za uređenje održavanja ličnih odnosa sa djecom	482	
Broj onih koji su riješeni sporazumom	253	
Broj onih o kojima je odlučeno rješenjem	155	
Broj podnesenih zahtjeva za povjeravanje djece	303	
Broj donesenih rješenja o povjeravanju djece	200	
Broj roditelja kojima je oduzeto roditeljsko pravo	5	
Broj pokrenutih postupaka mirenja u godini	1328	
Ukupan broj porodica sa poremećenim porodičnim odnosima koje prolaze evidenciju Centra/Službe	3339	
Broj izrečenih mjera pojačanog nadzora (roditelju, usvojiocu, staratelju...)	60	
Broj izrečenih mjera pojačanog nadzora organa starateljstva	69	
Broj iniciranih postupaka za oduzimanje roditeljskog prava od strane organa starateljstva	11	
Broj roditelja kojima je oduzeta poslovna sposobnost	9	
Broj podnesenih zahtjeva za davanje mišljenja o opravdanosti izdavanja putnih isprava maloljetnom licu	701	
Broj izdatih odobrenja u pogledu raspolaganja imovinom maloljetnog lica	160	
Broj zahtjeva za usvojenje djeteta	225	
Broj zasnovanih potpunih usvojenja	9	
Broj zasnovanih nepotpunih usvojenja	7	
Ukupan broj zasnovanih usvojenja sa međunarodnim elementom	1	
Broj romskih porodica/članova korisnika usluga CSRa/Službe	PORODICE 444	ČLANOVI 1495

- Broj muškaraca	223
- Broj starijih lica (preko 65 godina)	120
Ukupan broj žrtava trgovine ljudima	19
- Djece	19
- Žena	0
- Muškaraca	0
Broj maloljetnih lica kojima je izrečena vaspitna preporuka	46
Broj maloljetnih lica kojima je izrečena vaspitna mjera	298
Broj maloljetnika sa asocijalnim ponašanjem koji su evidentirani u CSR	829

Brojčani pokazatelji korisnika u ustanovama socijalne zaštite čiji je osnivač RS u 2013.

Ustanova	1	2	3	4
DOM ZA DJECU I OMLADINU BEZ RODITELJSKOG STARANJA "RADA VRANJEŠEVIĆ, BANJA LUKA	150	63	51	28
JU DOM ZA LICA SA INVALIDITETOM PRIJEDOR	225	199	68	53
JU DOM ZA LICA SA INVALIDITETOM VIŠEGRAD	200	177	64	43
JU DOM ZA STARIJA LICA PRIJEDOR	198	183	77	28
JU DOM ZA STARIJA LICA ISTOČNO SARAJEVO	135	133	38	32
JU DOM ZA STARIJA LICA BANJA LUKA	310	267	79	44
CENTAR ZA DJECU I OMLADINU SA SMETNJAMA U RAZVOJU "BUDUĆNOST" DERVENTA	54	51	41	16
UKUPNO	1,272	1,073	418	244

1. Ukupan smještajni kapacitet ustanove (1.broj mjesta za korisnike u ustanovi; **2.** Broj smještenih korisnika u ustanovi na dan 31. 12.2013.; **3.** Ukupan broj zaposlenih radnika u ustanovi; **4.** Broj zaposlenih stručnih radnika i radnika koji neposredno opslužuju korisnike (bez rukovodne, administrativne i tehničke službe)

U razvijenim opštinama pri centrima za socijalni rad djeluju centri za usluge i dnevno zbrinjavanje, kao i prihvatne stanice za djecu i omladinu. Broj djece koja koriste usluge dnevnog centra, u 2009.godini je bio 95.

Član 17. Pravo djece i mladih na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu

Sa ciljem osiguranja djelotvornog korištenja prava djece i mladih da odrastu u okruženju koje potiče puni razvitak njihove ličnosti i njihovih fizičkih i mentalnih kapaciteta, zemlje potpisnice preuzimaju obavezu da, bilo direktno ili u saradnji sa javnim i privatnim organizacijama, preduzmu sve odgovarajuće i potrebne mjere kreirane u cilju:

- 1 a osiguranja da djeca i mladi, uvažavajući prava i obveze njihovih roditelja, imaju brigu, pomoć, obrazovanje i obuku koju trebaju, posebno predviđanjem osnivanja ili održavanja institucija i službi dovoljnih i adekvatnih za ovu svrhu;
 - b zaštite djece i mladih od zanemarivanja, nasilja i eksploatacije;
 - c predviđanja zaštite i posebne pomoći od države za djecu i mlada lica privremeno ili konačno uskraćene za pomoć njihove porodice;
- 2 omogućiti djeci i mladima besplatno osnovno i srednje obrazovanje, kao i poticati njihovo redovno prisustvo nastavi.

OPŠTI ZAKONODAVNI OKVIR

- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH“ broj 18/03),
- Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH“ broj 59/07),
- Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH“ broj 88/07),
- Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje („Službeni glasnik BiH“ broj 88/07),
- Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH („Službeni glasnik BiH“ br.63/08).
- Zakon o krivičnom postupku BiH („Službeni glasnik BIH“ 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13),
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH, prečišćen tekst („Službeni glasnik BIH“ br. 12/10, 100/13),
- Krivični zakona FBiH (“Službene novine FBiH”, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14),
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima FBiH (“Službene novine FBiH”, broj 7/14),
- Zakona o nasljeđivanju („Službenim novinama FBiH“ broj 80/14),
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (“Službene novine FBiH”, broj 20/13).
- Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom („Službeni glasnik USK,“ br. 5/00, 7/01 i 11/14);
- Zakon o socijalnoj zaštiti („Narodne novine Županije Posavske“, br. 5/04 i 7/09);
- Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom (Prečišćeni tekst) („Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj: 5/12);
- Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, br. 13/07 i 13/11);

- Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Kantona Sarajevo (Prečišćeni tekst) („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 38/14);
- Zakon o pripadnosti javnih prihoda u FBiH („Službene novine FBiH”, br. 22/06, 43/08, 22/09 i 35/14);
- Porodični zakon FBiH („Službene novine FBiH FBiH“, br. 35/05, 41/05 i 31/14)
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službene novine FBiH“, broj: 20/13),
- Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama, osobama koje su štice zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere („Službene novine FBiH FBiH“, broj: 95/13).
- Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik RS“ broj 37/12),
- Zakon o dječijoj zaštiti ("Službeni glasnik RS" 4/02, 17/08, 1/09),
- Porodični zakon („Službeni glasnik RS“ broj 54/02, 41/08, 63/14),
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik RS“ broj 102/12),
- Zakon o ombudsmanu za djecu („Službeni glasnik RS“ broj 103/08),
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u Krivičnom postupku, („Službeni glasnik RS“, broj 13/10),
- Zakon o inspekcijama u RS („Službeni glasnik RS“ broj 113/05, 1/08),
- Zakon o opštem upravnom postupku („Službeni glasnik RS“ broj 13/02),
- Zakon o upravnim sporovima („Službeni glasnik RS“ broj 109/05.
- Zakona o nasljeđivanju („Službeni glasnik RS“ broj 1/09),
- Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju ("Službeni glasnik RS“, br. 119/08 i 1/12),
- Zakon o socijalnoj zaštiti BD („Sl.glasnik BD“, brojevi 1/03, 4/04, 19/07, 2/08),
- Zakon o dječijoj zaštiti BD – prečišćeni tekst („Sl.glasnik BD“, broj 51/11),
- Porodični zakon BD (“Sl.glasnik BD”, broj 66/07),
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u BD („Službeni glasnik BD“, broj 44/11),
- Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama BD („Službeni glasnik BD“, br. 10/08,25/08,04/13),
- Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BD (“Sl. glasnik BD” br. 13/07, 19/07, 39/08, 21/10).

EKSP u Zaključcima (2011) *zaključuje da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 17. stav 1. Povelje na osnovu toga što tjelesno kažnjavanje nije zabranjeno u kući, niti u školama niti u institucijama te da ne postoji izričita zabrana tjelesnog kažnjavanja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu.*

Komiteta podsjeća da prema članu 17. mora postojati pravo da usvojeno dijete mora znati svoje porijeklo. Komitet stoga pita pod kojim uslovima bi se to pravo moglo ograničiti.

Nadalje, podsjeća da prema članu 17. Povelje ne smije postojati diskriminacija između djece rođene u braku i izvan braka, na primjer u pitanjima koja se odnose na nasljedna prava i obaveze izdržavanja. Komitet želi biti obaviješten o važećim zakonskim propisima u tom pogledu.

Član 17. Stav 1. Pomoć, obrazovanje i osposobljavanje

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

Status djeteta

FBiH

Porodičnim zakonom FBiH („Službene novine FBiH“, br. 35/05, 41/05 i 31/14), konkretno odredbom člana 92. je propisano da dijete ima pravo znati da je usvojeno i da su usvojioci dužni upoznati dijete da je usvojeno najkasnije do njegove sedme godine života, odnosno odmah nakon zasnivanja usvojenja, ako je usvojeno starije dijete. Pored toga, Zakonom je propisano da će se uvid u spise predmeta usvojenja dopustiti punoljetnom usvojeniku, a maloljetnom usvojeniku će organ starateljstva dopustiti uvid u spise predmeta ukoliko utvrdi da je to u njegovom interesu.

Porodični zakon FBiH ne sadrži odredbe kojima se punoljetnom usvojeniku ograničava uvid u spise predmeta usvojenja.

Porodični zakon FBiH ne sadrži odredbe koje na različit način tretiraju bračnu i vanbračnu djecu po bilo kom pitanju, pa tako i kada se radi o izdržavanju malodobnog djeteta. Tako u Zakonu postoji više odredaba koje propisuju da su roditelji dužni izdržavati svoju malobobnu djecu i da u izvršavanju te obaveze moraju iskoristiti sve svoje mogućnosti i sposobnosti.

Nasljedna prava djece rođene van braka izjednačena su sa pravima djece rođene u braku. U FBiH stupio je na snagu novi Zakona o nasljeđivanju („Službenim novinama FBiH“ broj 80/14), a članom 9. definisano je da „(1) Na temelju zakona ostavitelja nasljeđuje i njegov izvanbračni partner koji je u pravu nasljeđivanja izjednačen s bračnim. (2) Izvanbračnom zajednicom glede ovoga zakona smatra se zajednica života žene i muškarca sukladno odredbama zakona koji uređuje obiteljske odnose, a koja je prestala ostaviteljevom smrću“

A članom 10. definisano je da „(1) Ostavitelja nasljeđuju prije svih njegova djeca i njegov bračni partner. (2) Nasljednici prvog nasljednog reda nasljeđuju na jednake dijelove“

RS

Pravo djece i omladine na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu ostvaruje se kroz primjenu sledećih zakona: Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik RS“ broj 37/12), Zakon o dječijoj zaštiti („Službeni glasnik RS“ 4/02, 17/08, 1/09), Porodični zakon („Službeni glasnik RS“ broj 54/02, 41/08, 63/14), Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik RS“ broj 102/12), Zakon o ombudsmanu za djecu („Službeni glasnik RS“ broj 103/08), Zakon o inspekcijama u RS („Službeni glasnik RS“ broj 113/05, 1/08), Zakon o opštem upravnom postupku („Službeni glasnik RS“ broj 13/02), Zakon o upravnim sporovima („Službeni glasnik RS“ broj 109/05), kao i niza podzakonskih akata.

U važećem Porodičnom zakonu RS nije posebno propisano pravo djeteta da zna svoje porijeklo, tako da nije propisao ni u kojim slučajevima se isto može ograničiti.

Članom 8. Porodičnog zakona RS propisano je da su prava i dužnosti roditelja i drugih srodnika prema djeci, kao i prava i dužnosti djece prema roditeljima i srođnicima jednaka, bez obzira da li su djeca rođena u braku ili van braka.

Članom 237. Porodičnog zakona RS propisano je da su očuh i maćeha dužni da izdržavaju svoje maloljetne pastorku, ako ovi nemaju srodnika koji su ih po odredbama ovog zakona dužni da izdržavaju. Obaveza očuha i maćeha da izdržavaju svoje maloljetne pastorku ostaje i nakon smrti roditelja djeteta, ako je u času smrti postojala porodična zajednica između očuha i maćeha i pastorka.

Članom 4. Zakona o nasljeđivanju („Službeni glasnik RS“ broj 1/09) propisano je da se vanbračno srođstvo izjednačava u pogledu nasljeđivanja sa bračnim, a srođstvo potpunog usvojenja sa srođstvom po krvi. U slučaju potpunog usvojenja prestaju međusobna nasljedna prava usvojenika i njegovih potomaka sa njegovim srođnicima po krvi.

Prema Zakonu o dječijoj zaštiti djetetom se smatra lice do navršanih 15 godina života, a sistemom dječije zaštite obuhvaćena su i lica do 19 godina, odnosno i poslije navršanih 19 godina (sve dok su obuhvaćena vaspitno-obrazovnim programom) ako se radi o djetetu koje je razvrstano zbog ometenosti u razvoju, djetetu bez roditeljskog staranja i djetetu čija porodica ostvaruje pravo na novčanu pomoć.

U skladu sa članom 17 Povelje, koji ne dozvoljava diskriminaciju između djece rođene van braka i djece rođene u braku, Porodičnim zakonom je propisano da je zajednica života žene i muškaraca koja nije pravno uređena (vanbračna zajednica) izjednačena sa bračnom zajednicom u pogledu prava na međusobno izdržavanje i drugih imovinsko-pravnih odnosa. Na ovaj način RS obezbjeđuje jednaku zaštitu djece rođene u braku i djece rođene van braka.

BD

Članom 76. Porodičnog zakona BD propisano je: “Usvojenje je poseban oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski, odnosno srođnički odnos. Usvojenje se može zasnovati kao nepotpuno i potpuno.”

Član 77. predviđa da dijete ima pravo da zna da je usvojeno a u članu 94. je propisano da u izreci rješenja o zasnivanju usvojenja Organ starateljstva navodi: lično ime usvojenika, datum i mjesto rođenja, državljanstvo usvojenika, lično ime jednog roditelja, matični broj i državljanstvo usvojitelja, vrstu usvojenja i novo lično ime usvojenika.

Usvojenje se može zasnovati samo ako je u interesu usvojenika.

Član 96. zakona propisuje da se potpunim usvojenjem između usvojitelja i njegovih srodnika s jedne strane i usvojenika i njegovih potomaka s druge strane, zasniva neraskidivi odnos srođstva, jednak krvnom srođstvu. U matičnu knjigu rođenih usvojitelji se upisuju kao roditelji usvojenika.

Isti član predviđa da nepotpuno usvojenje stvara prava i obaveze koja prema zakonu postoje između roditelja i djece, između usvojitelja, s jedne strane, te usvojenika i njegovih potomaka s druge strane. Nepotpuno usvojenje ne utiče na prava i dužnosti usvojenika prema njegovim roditeljima i drugim srođnicima.

Član 102. Porodičnog zakona predviđa da usvojitelj iz nepotpunog usvojenja može usvojenika ograničiti ili isključiti iz prava nasljeđivanja, pod uslovima predviđenim u Zakonu o nasljeđivanju. U BD ne postoji Zakon o nasljeđivanju a primjenjuje se stari Zakon o nasljeđivanju („Službeni list SR BiH“ broj 7/80 i 15/80)

Vanbračnom zajednicom u smislu Porodičnog zakona (član 5. stav 1.) smatra se zajednica života žene i muškarca koji nisu u braku ili vanbračnoj zajednici s drugim licima i koja traje najmanje tri godine ako nemaju djecu ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete.

Imajući u vidu da je Porodičnim zakonom BD vanbračna zajednica izjednačena s bračnom zajednicom u pogledu prava na međusobno izdržavanje i drugih imovinsko-pravnih odnosa, dolazi se do zaključka da je položaj djece rođene u braku i izvan braka u potpunosti ravnopravan (član 5. stav 2.).

Zaštita djece od lošeg postupanja i zlostavljanja

FBiH

Porodičnim zakonom FBiH („Službene novine FBiH“, br. 35/05, 41/05 i 31/14) regulisana su prava i dužnosti roditelja i djece, a posebno zaštita prava i interesa djeteta od svih oblika nasilja, zloupotrebe, zlostavljanja i zanemarivanja u porodici.

Članom 4. stav 1. Porodičnog zakona FBiH je propisano da je u porodici zabranjeno nasilničko ponašanje bračnog partnera i bilo kojeg drugog člana porodice. Stavom 2. istog člana je propisano da se pod nasilničkim ponašanjem podrazumijeva svako narušavanje fizičkog ili psihičkog integriteta u smislu člana 4. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.

Obavještanje o povredi djetetovih prava, a naročito nasilja, zlostavljanja, spolnim zloupotrebama i zanemarivanju djeteta dužni su bez odlaganja dostaviti organu starateljstva svi organi, organizacije i fizička lica. U cilju što veće zaštite djeteta predviđene su i odredbe kojim je organ starateljstva dužan po službenoj dužnosti preduzimati potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja (član 150.).

Pored toga, odredbom člana 154. stav 2. Porodičnog zakon FBiH je propisano da zloupotreba prava od strane roditelja postoji naročito u slučajevima tjelesnog i duševnog nasilja nad djecom, spolnog iskorišćavanja djeteta, navođenja djeteta na društveno neprihvatljivo ponašanje, te grubo kršenje djetetovih prava na drugi način, zbog čega sud roditelju može oduzeti roditeljsko staranje.

Najznačajniji okvir za zaštitu djece od nasilja utvrđen je u Krivičnom zakonu FBiH („Službene novine FBiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04 i 18/05, 42/10) kojim se reguliše zabrana nasilja nad djecom uključujući seksualno zlostavljanje i ekspoataciju, fizičko kažnjavanje i sve druge oblike ponižavajuće kazne na i u svim mjestima gdje se nasilje nad djecom dešava, a posebno u porodičnom okruženju.

Navedeni zakonski okvir je na snazi i upućuje na zaključak da u FBiH postoji izričita zabrana tjelesnog kažnjavanja djece.

Iako Porodični zakon FBiH ne sadrži odredbu kojom je izričito propisana zabrana tjelesnog kažnjavanja na način kako to Komitet smatra prihvatljivim, mišljenja smo da zabrana nasilničkog ponašanja, koja je propisana članom 4. stav 1. Zakona, kao širi pojam, podrazumijeva i zabranu tjelesnog kažnjavanja, imajući pri tome u vidu i odredbu člana 154. stav 2. Zakona (koja je citirana na str. 109. Izvještaja), prema kojoj tjelesno nasilje nad djetetom može biti razlog za oduzimanje roditeljskog staranja.

Specifično novi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH („Službene novine FBiH“, broj: 20/13), a kojim je obuhvaćena i zaštita djece od nasilja u porodici, uređuje zaštitu od nasilja u

porodici, pojam porodice i nasilje u porodici, vrsta i svrha zaštitnih mjera za osobe koje su počinile radnje nasilja u porodici, način i postupak izricanja zaštitnih mjera, zaštita žrtve od nasilja u porodici, međusobna povezanost svih subjekata koji su u funkciji zaštite od nasilja u porodici i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja u porodici. Sve predmete nasilja u porodici potrebno je rješavati po hitnom postupku. Obavezu prijavljivanja nadležnoj policijskoj upravi za nasilno ponašanje prema djetetu dužni su odmah po saznanju prijaviti socijalni i zdravstveni radnici, nastavnici, vaspitači, medicinske, obrazovne i druge ustanove i organi, kao i nevladine organizacije, koji u obavljanju svoje dužnosti saznaju da je počinjeno nasilje u porodici. Prijavu o nasilničkom ponašanju dužni su dostaviti i članovi porodice, kao i svaki građanin koji sazna za učinjeno nasilje u porodici, a posebno ako je žrtva nasilja maloljetna osoba. Policijska uprava dužna je odstraniti nasilnu osobu koja se nasilnički ponaša i o tome obavijestiti nadležni organ starateljstva.

Kao što se vidi iz izloženog, pozitivno pravnim propisima FBiH predviđena je dužnost državnih organa, ustanova i samih građana da prijave policiji i centru za socijalni rad kao organu starateljstva, svaki slučaj zlostavljanja i zanemarivanja djeteta. Naime, svi organi, organizacije i fizička lica dužni su, bez odlaganja, obavijestiti policiju i centar za socijalni rad o povredi djetetovih prava, a naročito ako se radi o nasilju, zlostavljanju, spolnim zloupotrebama i zanemarivanju djeteta. Po prijemu takve obavijesti policija i centar za socijalni rad dužni su odmah ispitati slučaj i poduzeti mjere za zaštitu djetetovih prava.

Po pitanju suzbijanja zloupotrebe djece i zaštite nasilja u porodici Federalno ministarstvo rada i socijalne politike u okviru svojih nadležnosti redovno učestvuje u izradi zakonskih, podzakonskih i strateških dokumenata koji se tiču zaštite porodice i djece, bilo da se radi o dokumentima koji se donose na nivou države BiH ili FBiH. U protekle četiri godine, a u cilju prevencije i adekvatnog djelovanja uposlenih u centrima za socijalni rad/službi socijalne zaštite na području FBiH doneseno niz dokumenata na prevenciji i borbi protiv zaštite nasilja u porodici, zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja, prevenciji za borbu protiv ovisnosti o psihoaktivnim supstancama i dr., te shodno istim kontinuirano se radi na implementaciji datih aktivnosti.

Naime, na nivou države BiH Vijeće ministara BiH 28. novembra 2012. usvojilo je Strategiju za borbu protiv nasilja nad djecom za period 2012-2015. godine („Službeni glasnik BiH“, broj: 38/13), te shodno istoj Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH uz učešće nadležnih entitetskih ministarstava i uz tehničku podršku UNICEF-a izradilo je dokument „Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom“ koje daju jasan pregled načina postupanja i obaveza centara za socijalni rad, kao i policijskih uprava, zdravstvenih ustanova, te osnovnih i srednjih škola koji se susreću sa djecom koja trpe neki od vidova nasilja. Također donesena je i Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici FBiH 2013-2017 („Službene novine FBiH“, broj: 22/13) u čijoj izradi su sudjelovali predstavnici Federalnog ministarstva rada i socijalne politike.

Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama je sastavni dio Ustava Bosne i Hercegovine, i ona u svome članu 3. Propisuje „Niko ne smije biti podvrgnut mučenju, ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.“, pa je i ova odrednica sastavni dio zakonodavstva u FBiH i kao takva se obavezno primjenjuje.

RS

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici propisano je da je dijete žrtva i ukoliko je bilo prisutno prilikom vršenja nasilja prema drugom članu porodice, iako radnje nasilja nisu preduzete prema njemu (član 8, stav 3). Nasilje prema djeci je ozbiljan društveni problem i jedan od najčešćih oblika kršenja osnovnog dječijeg prava, prava na život i razvoj. Nasilje prema djeci javlja se u različitim oblicima – fizičko nasilje, emocionalno ili psihičko nasilje, socijalno nasilje, seksualno nasilje i zloupotreba, elektronsko nasilje, zanemarivanje i nemarno postupanje, eksploatacija djece i slično. Ono što je zajedničko svim oblicima nasilja je da ostavljaju višestruke, duboke i dugotrajne posljedice na fizičko i mentalno zdravlje djeteta, njegov psihosocijalni razvoj i budući život.

Polazeći od činjenice da je prevencija nasilja prema djeci najbolji način zaštite djeteta, te imajući u vidu posljedice koje nasilje ostavlja na rast i razvoj djeteta, ministri Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstva prosvjete i kulture, Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva porodice, omladine i sporta potpisali su Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece („Službeni glasnik RS“, broj 82/13), koji je na snazi od 1. januara 2013. godine. Osnovna svrha ovog protkola je unapređenje društvene brige za dijete i njegovu zaštitu i obezbjeđivanje potrebne pomoći u svim situacijama kada je dijete izloženo nekom od oblika nasilja ili zlostavljanja, na način da se osigura adekvatna i blagovremena reakcija nadležnih institucija i službi.

Prema odredbama Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, ustanove i institucije koje su u nadležnosti Ministarstva prosvete i kulture, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite i Ministarstva unutrašnjih poslova zadužene su, između ostalog, i za vođenje evidencija o slučajevima nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece. Kako bi unaprijedili kvalitet vođenja evidencije, te stvorili uslove za sveobuhvatnu i kvalitetnu zaštitu djece od svih oblika nasilja, Ministarstvo porodice, omladine i sporta, u saradnji sa Republičkim zavodom za statistiku, sačinilo je obrazac “Evidencija prema Protokolu o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece“. Ministarstvo porodice, omladine i sporta, prema Protokolu, zaduženo je da na osnovu dobijenih podataka sačini Izvještaj o broju djece žrtava nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja prema polu, starosti, vrsti nasilja, kao i mjerama preduzetim u tim slučajevima. Prvi put u RS na jednom mjestu su objedinjeni podaci nadležnih ministarstava i sačinjen je izvještaj za 2013. godinu.

Prema evidencijama koje su vodile organizacione jedinice nadležnih ministarstava, u RS, u 2013. godini evidentirano je 650 djece, koja su bila žrtve različitih oblika nasilja.

Najveći broj djece žrtava nasilja je u dobi od 15 do 18 godina, njih 246 ili 37,8%. U dobi između 10 i 14 godina evidentirano je 207 djece ili 31,8% od ukupnog broja djece žrtava nasilja, dok broj djece žrtava nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja u uzrastu od 5 do 9 godina iznosi 131 dijete ili 20,2%. U 2013. godini evidentirano je 66 djece žrtava nasilja ili 10,2% koja su bila starosti do četiri godine.

Prema evidenciji, vrsti nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja jednako su bila izložena djeca muškog pola i djeca ženskog pola. Od ukupnog broja djece, 326 ili 50,2% žrtava su djeca muškog pola, dok su 324 ili 49,8 žrtve djeca ženskog pola.

U RS u 2013. godini, evidentirano je ukupno 956 slučajeva nasilja nad djecom, ispoljena kroz različite oblike nasilja.

Emocionalno/psihičko nasilje najčešći je oblik kršenja osnovnih prava djece. Od ukupno 956 slučajeva nasilja nad djecom, kao najčešći oblik nasilja evidentirano je emocionalno/psihičko nasilje i to 322 puta (33,7%). U 158 slučajeva žrtve emocionalnog/psihičkog nasilja bila su djeca muškog pola, dok je emocionalno/psihičko nasilje nad djecom ženskog pola evidentirano 147 puta¹³.

Zanemarivanje i nemarno postupanje predstavlja slučaj propuštanja da se djetetu obezbijede uslovi za pravilan razvoj u svim oblastima, što dovodi do ugrožavanja djetetovog zdravlja, fizičkog, mentalnog, duhovnog, moralnog i društvenog razvoja.

Zanemarivanje i nemarno postupanje evidentirano je 294 puta ili 30,8% od ukupnog broja slučajeva nasilja nad djecom. Prema evidenciji, žrtve zanemarivanja i nemarnog postupanja bila su 151 dijete muškog (51%) i 143 djece ženskog pola (49%).

Treći, najčešći oblik nasilja, prema evidenciji je fizičko nasilje. Pod fizičkim nasiljem podrazumijeva se ponašanje u kojem se primjenjuje fizička sila i koje ima za namjeru da nanese određeni, pa makar i najmanji stepen bola i/ili neugodnosti, što dovodi do stvarnog ili potencijalnog povređivanja djeteta. U 2013. godini nadležne institucije i ustanove evidentirale su 208 slučajeva fizičkog nasilja nad djecom, što predstavlja 21,8% od ukupnog broja djela nasilja nad djecom. U većini slučajeva žrtve fizičkog nasilja su djeca muškog pola, nad kojima je učinjeno 105 slučajeva fizičkog nasilja. Djeca ženskog pola bila su žrtve fizičkog nasilja u 67 slučajeva.

Socijalno nasilje je isključivanje iz grupe i diskriminacija. Socijalno nasilje evidentirano je u 45 slučajeva (4,7%) i to u 19 slučajeva nad djecom muškog pola i 26 slučajeva nad djecom ženskog pola.

Seksualno nasilje i zloupotreba djece podrazumijeva njihovo uključivanje u seksualnu aktivnost koju ona ne shvataju u potpunosti, za koju nisu razvojno dorasla (ne prihvataju je, nisu u stanju da se sa njom saglase) i koja ima za cilj da pruži uživanje ili zadovolji potrebe druge osobe. Žrtve seksualnog nasilja u većini slučajeva su djevojčice. U Republici Srpskoj u 2013. godini evidentiran je 31 slučaj seksualnog nasilja i zloupotrebe (3,2%). Od ukupnog broja, u 27 slučajeva žrtve su bila djeca ženskog pola, dok se u četiri slučaja radilo o seksualnom nasilju nad djecom muškog pola.

Pod pojmom zloupotreba djece podrazumijeva se svako činjenje ili nečinjenje od strane pojedinaca i/ili institucija, a koje direktno utiče ili indirektno škodi djeci ili im smanjuje mogućnost za bezbjedan i zdrav razvoj i/ili ih dovodi u nemoćan, neravnopravan i zavisn položaj u odnosu na pojedince i ustanovu. U 2013. godini prijavljeno je i evidentirano u nadležnim institucijama i ustanovama u RS 28 ili 2,9% slučajeva zloupotrebe djece. Prema

¹³ Ministarstvo prosvjete i kulture dostavilo je ukupne podatke prema obilcima nasilja za uzrast od 15 do 18 godina, bez naznake pola djece. Iz tog razloga se ukupan broj evidentiranih oblika nasilja ne slaže sa ukupnim brojem djece žrtava prema polu.

evidenciji, ovom obliku nasilja bila su izložena jednako djeca muškog (14) i djeca ženskog pola (14).

Eksploatacija djece odnosi se na korišćenje djece za rad ili za druge aktivnosti za potrebe i korist drugih osoba i/ili ustanove. Eksploatacija djece evidentirana je 15 puta (1,6%), tj. 15 djece bilo je žrtva ovog oblika nasilja i to pet dječaka i 10 djevojčica.

Nasilje korišćenjem informacionih tehnologija/elektronsko nasilje je prema podacima nadležnih institucija i ustanova najrjeđe prijavljivano u RS. Ono **uključuje bilo kakav oblik slanja poruka**, elektronskom poštom, SMS-om, MMS-om, putem veb-stranica, četovanje, a koje ima za cilj povređivanje, uznemiravanje ili bilo kakvo drugo nanošenje štete djetetu. Trinaestero djece (1,3%), troje muškog i osmoro ženskog pola bila su žrtve navedenog oblika nasilja.

Podaci o nasilju, zlostavljanju ili zanemarivanju djece u RS za 2013. godinu

OBLIK NASILJA	UKUPNO	MUŠKOG POLA	ŽENSKOG POLA
Emocionalno nasilje	322	158	147
Zanemarivanje i nemarno postupanje	294	151	143
Fizičko nasilje	208	105	67
Socijalno nasilje	45	19	26
Seksualno nasilje i zloupotreba	31	4	27
Zloupotreba djece	28	14	14
Eksploatacija djece	15	5	10
Elektronsko nasilje	13	3	8
UKUPNO	956	459	442

Izvor: Ministarstvo porodice, omladine i sporta RS

Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece propisano je da nadležne institucije i ustanove preduzimaju mjere zaštite prava djeteta žrtve nasilja i to na način da se u svim situacijama štiti najbolji interes djeteta i njegov lični integritet.

Podatke o preduzetim mjerama iz domena svoje nadležnosti ove institucije dostavljaju Ministarstvu unutrašnjih poslova i Institutu za javno zdravstvo RS.

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova za 2013. godinu evidentirano je 184 djece žrtava nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, od čega čak 132 djece žrtava nasilja u porodici.

BD

Član 110 Porodičnog zakona BD („Sl.glasnik BD” broj: 23/07) podrazumijeva da dijete u porodici ima pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zloupotrebe, zapostavljanja i zanemarivanja.

Zaštita ličnih prava i interesa djeteta, preduzimanje mjera, te savjetodavni rad vrši se od strane

Organa starateljstva, Policije, Tužilaštva, Suda, što podrazumijeva i zaštitu od nasilničkog ponašanja u porodici i preduzimanje mjera.

Zlostavljane osobe su kategorija koju poznaje Zakon o socijalnoj zaštiti BD gdje se članom 16 definiše da su zlostavljana djeca maloljetnici kojima je nanesen fizički ili psihički bol ili oštećenje, a koje je prouzrokovalo ugrožavanje zdravlja fizičkog i psihičkog integriteta ličnosti ili onemogućilo normalan razvoj djeteta.

Korisnici socijalne zaštite su i zlostavljana djeca.

Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika - član 216. Krivičnog zakona BD / prečišćen tekst/, propisuje da:

1. Roditelj, usvojilac, staralac ili drugo lice koje grubo zanemaruje svoje dužnosti zbrinjavanja ili odgoja djeteta ili maloljetnika, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
2. Kaznom iz stava 1 ovoga člana kaznit će se roditelj, usvojilac, staralac ili drugo lice koje zlostavi dijete ili maloljetnika, prisili ga na rad koji ne odgovara njegovoj životnoj dobi, ili na pretjerani rad, ili na prosjačenje, ili ga iz koristoljublja navodi na ponašanje koje je štetno za njegov razvoj.
3. Ako je krivičnim djelom iz stavova 1 i 2 ovoga člana dijete ili maloljetnik teško tjelesno ozlijeđen, ili mu je teško narušeno zdravlje, ili se zbog krivičnog djela iz stavova 1 ili 2 ovoga člana dijete ili maloljetnik odao prosjačenju, prostituciji ili drugim oblicima asocijalnog ponašanja ili delinkvenciji, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do pet godina.

Krivični zakon BD u članu 218. definiše nasilje u porodici;

1. Ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili duševno zdravlje člana svoje porodice, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.
2. Ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana počini prema članu porodice s kojime živi u zajedničkom domaćinstvu, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. (3) Ako je pri učinjenju krivičnog djela iz stavova 1 i 2 ovoga člana upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno teško ozlijediti tijelo ili narušiti zdravlje, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
3. Ako je krivičnim djelom iz stavova od 1 do 3 ovoga člana član porodice teško tjelesno ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je krivično djelo iz stavova od 1 do 3 ovoga člana počinjeno prema djetetu ili maloljetniku, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina.
4. Ako je krivičnim djelom iz stavova od 1 do 4 ovoga člana prouzrokovana smrt člana porodice, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od dvije do petnaest godina.
5. Ko usmrti člana porodice kojeg je prethodno zlostavljao, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Krivični zakon BD – prečišćen tekst, član 216 i 218 sankcionišu zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika kao i nasilje u porodici, zavisno od težine krivičnog djela.

Zakon o socijalnoj zaštiti BD član 16. i član 27. stav 1. tačka 5. prepoznaju zlostavljaju djecu, djecu u stanju socijalne potrebe kao korisnike prava iz socijalne zaštite.

Porodični zakon BD član 110. propisuje da dijete u porodici ima pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zloupotrebe, zapostavljanja i zanemarivanja.

Javna briga za djecu

FBiH

Porodični zakon FBiH („Službene novine FBiH“, br. 35/05, 41/05 i 31/14) propisuje da na zahtjev jednog ili oba roditelja, ili po službenoj dužnosti organ starateljstva može odlučiti o smještaju djeteta i povjeravanju njegovog čuvanja i odgoja drugoj osobi ili ustanovi, ako je to potrebno radi zaštite najboljeg interesa djeteta. Ovakvu odluku organ starateljstva donijet će bez pristanka roditelja ako su oni odsutni, spriječeni ili nesposobni starati se o djetetu, a nisu povjerali čuvanje i odgoj osobi koja ispunjava uvjete za staratelja. U slučaju donošenja odluke bez pristanka roditelja, smještaj, čuvanje i odgoj djeteta mogu trajati najdulje dva mjeseca (član 147. st. 1., 2. i 3.).

Ako okolnosti zbog kojih je dijete bez pristanka roditelja povjereno drugoj osobi ili ustanovi i dalje postoje, organ starateljstva će odmah donijeti odluku o stavljanju djeteta pod starateljstvo (član 147. stav 5.).

Ako roditelji zatraže donošenje odluke o prestanku starateljstva i predaju djeteta, a organ starateljstva ocijeni da ovaj zahtjev nije u interesu djeteta, poduzet će mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta (član 147. stav 6.).

Ako organ starateljstva ne poduzme mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta u roku od 15 dana od dana podnošenja zahtjeva roditelja, roditelji mogu podnijeti tužbu radi odlučivanja o daljem staranju o djetetu (član 147. stav 7.).

Organ starateljstva prilikom donošenja naprijed navedenih odluka postupa u skladu sa odredbama Zakona o upravnom postupku („Službene novine FBiH“, br. 2/98 i 48/99), te se shodno odredbama tog Zakona protiv odluka organa starateljstva, kao prvostepenog organa može izjaviti žalba. O žalbi odlučuje Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, kao nadležni drugostepeni organ, a protiv čije se odluke može pokrenuti upravni spor kod nadležnog kantonalnog suda.

Pored toga, Porodični zakon FBiH propisuje situacije u kojima se može oduzeti roditelju pravo da živi sa djetetom odnosno roditeljsko staranje.

Tako će sud u vanparničnom postupku roditelju oduzeti pravo da živi sa djetetom, a čuvanje i odgoj djeteta povjeriti drugoj osobi ili ustanovi ako roditelji, odnosno roditelj sa kojim dijete živi ugrožava interes djeteta i u većoj mjeri zanemaruje podizanje, odgoj i obrazovanje djeteta ili ne sprečava drugog roditelja ili člana porodične zajednice da se na ovaj način ponaša prema djetetu, ili ako je kod djeteta došlo do većeg poremećaja u odgoju (član 153. stav 1.).

Sud će roditelju vratiti pravo da živi sa djetetom kada je to u interesu djeteta (član 153. stav 4.).

Roditelju koji zloupotrebom svojih prava, ili grubim zanemarivanjem svojih dužnosti, ili napuštanjem djeteta, ili nestaranjem o djetetu sa kojim ne živi očito stavlja u opasnost sigurnost, zdravlje ili moral djeteta, ili koji ne zaštiti dijete od ovakvog ponašanja drugog roditelja ili druge osobe, sud će u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko staranje (član 154. stav 1.).

Zloupotreba prava postoji naročito u slučajevima tjelesnog i duševnog nasilja nad djetetom, spolnog iskorišćavanja djeteta, navođenja djeteta na društveno neprihvatljivo ponašanje, te grubog kršenja djetetovih prava na drugi način (član 154. stav 2.).

Grubo zanemarivanje dužnosti postoji naročito u slučajevima ako roditelj ne izvršava obavezu izdržavanja djeteta duže od tri mjeseca, ne pridržava se ranije određenih mjera radi zaštite prava i interesa djeteta, ne sprečava dijete u uživanju alkoholnih pića, droge i drugih opojnih sredstava, kao i maloljetnu osobu mlađu od 16 godina u kasnim noćnim izlascima (član 154. stav 3.).

Roditeljsko staranje može se oduzeti i roditelju kojem je oduzeto pravo da živi sa djetetom, ako za vrijeme od jedne godine ne izvršava obaveze i prava koje mu nisu prestala izricanjem ove mjere i ne stvori uvjete za vraćanje ovog prava (član 154. stav 4.).

Roditeljsko staranje može se oduzeti i roditelju koji ne stvara uvjete za održavanje osobnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta sa drugim roditeljem ili onemogućava, odnosno sprečava njihovo održavanje (član 154. stav 5.).

Roditeljsko staranje će se vratiti odlukom suda kada prestanu razlozi zbog kojih je ono oduzeto (član 154. stav 8.).

Protiv odluke suda kojom je roditelju oduzeto pravo da živi sa mlt. djetetom, odnosno oduzet roditeljsko staranje dozvoljena je žalba (član 354. u vezi sa članom 337. stav 1.). Prvostepeni sud je dužan žalbu sa spisima bez odlaganja dostaviti drugostepnom sudu (nadležnom kantonalnom sudu), koji je dužan donijeti odluku u roku od 15 dana od dana prijema žalbe.

Porodičnim zakonom FBiH je propisano da dijete ima pravo živjeti sa roditeljima. Ako ne živi sa oba ili sa jednim roditeljem, pravo je djeteta da redovno održava osobne odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi. Dijete ima pravo održavati osobne odnose i neposredne kontakte i sa nenom/bakom i djedom (član 124. stav 2.). Održavanje osobnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta sa roditeljem može se ograničiti ili zabraniti samo radi zaštite interesa djeteta (član 145. stav 3.).

Shodno navedenom i dijete koje je smješteno u drugu porodicu ili ustanovu ima pravo održavati osobne odnose sa roditeljima odnosno nenom/bakom i djedom, ukoliko to nije protivno njegovim interesima, na način kako to odluči sud u skladu sa odredbama Porodičnog zakona FBiH.

O smještaju u ustanovu odlučuje centar za socijalni rad, koji je, radi brige i zaštite interesa mlt. djeteta, dužan pratiti njegov tretman u ustanovi (član 42. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i porodice sa djecom).

U postupku za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite, pa i donošenju odluke o smještaju mlt. djeteta u ustanovu ili drugu porodicu, primjenjuju se odredbe Zakona o upravnom postupku ("Službene novine FBiH", br. 2/98 i 48/99), pa se žalba na odluku donesenu u tim postupcima može izjaviti u skladu sa odredbama tog Zakona. O žalbi odlučuje kantonalno ministarstvo nadležno za oblast socijalne zaštite, kao drugostepeni organ.

Protiv odluka drugostepnih organa moguće je pokrenuti upravni spor kod nadležnog kantonalnog suda u FBiH prema mjestu prebivališta/sjedišta tuženog. Postupak pred sudom je regulisan Zakonom o upravnim sporovima („Službene novine FBiH“, broj: 9/05). Sudski postupak se pokreće nakon što je završen upravni postupak i samo na konačno rješenje – to je rješenje na koje nezadovoljna stranka više nema prava ulagati žalbu u upravnom postupku. Također stranka može pokrenuti sudski postupak (upravni spor) ako u upravnom postupku

drugostepeni organ u roku od 30 dana nije donio rješenje po žalbi stranke protiv prvostepenog rješenja, a ne donese ga ni u daljem roku od 7 dana po pismenom traženju. U tom slučaju stranka pokreće sudski postupak kao da joj je žalba odbijena.

Iz dole navedenih podataka (tabela) vidi se da je broj djece smještene u drugim (hraniteljskim) porodicama još uvijek veći od broja djece smještene u ustanove socijalne zaštite u odnosu na broj djece u porodičnom smještaju.

Podaci o broju djece u ustanovama za djecu bez roditeljskog staranja za period 2010-2013.

Redn i broj	Naziv i sjedište ustanove	Broj djece u ustanovama			
		2010. godina	2011. godina	2012. godina	2013. godina
1.	JU Dječiji dom "Bjelave" Sarajevo	106	100	100	99
2.	JU "Dom porodica" Zenica	121	128	132	128
3.	Dom za djecu bez roditeljskog staranja Tuzla	91	87	88	87
4.	Dječiji dom "Mostar" Mostar	44	47	44	44
5.	Dječiji dom "Duga" Gradačac	7	10	7	7
	Ukupno	369	372	371	365

Izvor podatka: Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

Podaci o broju djece u ustanovama za djecu bez roditeljskog staranja (NVO) za period 2010-2013.

Redn i broj	Naziv i sjedište ustanove	Broj djece u ustanovama			
		2010. godina	2011. godina	2012. godina	2013. godina
1.	Kinderdorf Internacional SOS Dječije selo Sarajevo	83	83	148	148
2.	Kinderdorf Internacional SOS Dječije selo Gračanica	65	65	109	109
3.	Fondacija Rudolf Walther Dječije selo mira Turije Lukavac	126	116	110	110
4.	Dječiji centar "Duga" Kulen Vakuf	25	23	21	14
5.	Socijalno pedagoške životne zajednice Bihać	132	77	68	68
6.	Dječiji dom "Majčino selo" Međugorje	47	47	56	56
	Ukupno	478	411	512	505

Izvor podatka: Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

Broj djece smještene u drugu porodicu u FBiH po kantonima za period 2010-2013.

Kanton	2010. godina	2011. godina	2012. godina	2013. godina
Unsko-sanski kanton	28	24	67	19
Posavski kanton	-	12	7	12
Tuzlanski kanton	242	207	165	172
Zeničko-dobojski kanton	104	102	106	106
Bosanko-podrinjski kanton	3	3	9	7
Srednjobosanski kanton	33	32	27	18
Hercegovačko-neretvanski kanton	49	35	21	21
Zapadno-hercegovački kanton	11	14	14	13
Kanton Sarajevo	57	53	103	48
Kanton 10	-	2	4	1
Ukupno	527	484	523	417

Izvor podatka: Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

Pravilnikom o standardima u pogledu prostora opreme i potrebnih stručnih i drugih radnika u ustanovama socijalne zaštite u FBiH („Službene novine FBiH”, broj: 15/13) definiran je minimum standarda usluga u ustanovama socijalne zaštite koje se mogu proširiti propisima kantona. Navedenim Pravilnikom određeno je da kapacitet ustanove za djecu bez roditeljskog staranja ne može biti veći od 40 mjesta. Napominjemo da je ovaj Pravilnik stupio na snagu 2013. godine, ali da je istim propisano da postojeće ustanove socijalne zaštite koje obavljaju djelatnost odnosno poslove socijalne zaštite mogu nastaviti sa radom, s tim što su dužne da u roku od tri godine od dana stupanja na snagu ovog pravilnika obezbijede minimalne uslove pripisane ovim pravilnikom. Istekom navedenog roka moći će se vidjeti efekti izvršenja, kao i cijeli proces transformacije ustanova i rezultati unaprjeđenja alternativnih oblika zbrinjavanja.

U skladu sa reformskim procesom u oblasti socijalne zaštite u periodu 2010-2013.godina radilo se na usklađivanju zakonske regulative u skladu sa međunarodnim standardima, kojom će se unaprijediti zaštita djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja.

Također, u cilju razvijanja sistema socijalne zaštite, koji će imati kapacitet da optimalno odgovori na potrebe djece da žive u svojoj biološkoj porodici, kao i na potrebe djece razdvojene od roditelja da dobiju takvu zaštitu, koja će biti u skladu sa najboljim interesima djeteta sačinjen je „Dokument politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH 2006-2016.godine“, koji je Vlada FBiH usvojila 31.01.2008.godine. Usvajanjem ovog dokumenta započela je implementacija zajedničke politike prema djeci bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH u svim segmentima zaštite dječijih ljudskih prava, kako je to utvrđeno Konvencijom o pravima djeteta. Vlade FBiH u septembru mjesecu 2012.godine dala je saglasnost na Akcioni plan za provedbu politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH 2006-2016. za period 2013-2014. godina (“Službene novine FBiH“, broj: 86/12). Do sada, prema saznanjima Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, akcione planove na nivou kantona za provedbu Dokumenta politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH 2006-2016 su usvojila četiri kantona (Unsko – sanski kanton, Srednjobosanski kanton, Bosansko-podrinjski kanton i Tuzlanski kanton), dok su ostali kantoni izradili kantonalne akcione planove i uputili ih na usvajanje vladama kantona.

Federalni Akcioni plan jasno definira ciljeve, aktivnosti, nosioce, indikatore, izvore finansiranja i budžetsku projekciju potrebnih sredstava za period 2013.-2014. godinu, kroz unaprjeđenje zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodice pod rizikom kao opći dio i četiri prioritetne oblasti:

- 1.Praćenje djece i porodice pod rizikom od razdvajanja;
- 2.Usluge podrške porodicama;
- 3.Razvijanje i jačanje porodičnih oblika zbrinjavanja /starateljstvo, usvojenje i hraniteljstvo/;
- 4.Transformacija institucionalnog zbrinjavanja djece.

Nadalje, Zaključkom Vlade FBiH V.broj: 1395/2014 od 10.07.2014. godine usvojena je Strategija deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u FBiH (2014-2020). Istim zaključkom je obavezano Federalno ministarstvo rada i socijalne politike da izradi Akcioni plana za provođenje deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite.

Dokument Strategije predstavlja opredjeljenje Vlade FBiH da uz podršku kantonalnih vlada nastavi sa svojim angažmanom na povećanju kvaliteta života djece, osoba sa invaliditetom i starih osoba i da kroz provođenje procesa deinstitutionalizacije i transformacije obezbjedi uvjete za pružanje podrške u zajednici korisnicima koja je ista potrebna. Ujedno je i temelj za planiranje mreže ustanova i djelatnosti socijalne zaštite i definiranje prioriternih finansijskih ulaganja u razvoj mreže socijalnih usluga u zajednici.

Svrha Strategije da se obezbjedi smanjenje ulaska korisnika u institucije i povećá izlazak korisnika iz institucija u nove oblike brige posebno stimulirajući porodičnu reintegraciju uz garanciju potrebnih usluga podrške porodici u lokalnoj zajednici, što bi trebalo biti usklađeno sa prioritetima razvoja mreže usluga na lokalnom nivou.

Naprijed navede aktivnosti koje Federalno ministarstvo rada i socijalne politike provodi, a vezane su za „Dokument politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH 2006-2016.godine“ podrazumijevaju i razvoj hraniteljstva u FBiH. Iz narednih tabela, u kojima je prikazan broj djece smještene u institucije i broj djece

smještene u drugim (hraniteljskim) porodicama, vidljivo je da je još uvijek veći broj djece smještene u ustanove socijalne zaštite u odnosu na broj u porodičnom smještaju.

RS

RS je obezbijedila da se svako ograničavanje ili restrikcija prava roditelja na staranje, zasniva na kriterijumima datim u zakonodavstvu i ne ide mimo granica potrebnih za zaštitu i najbolji interes djeteta i rehabilitacije porodice.

Tako je Zakonom o socijalnoj zaštiti propisano pod kojim uslovima dijete ostvaruje pravo na smještaj u ustanovu ili drugu porodicu. Naime, pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite ima: dijete bez roditeljskog staranja i dijete čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama i to do osposobljavanja za samostalan život, povratka u sopstvenu porodicu ili zbrinjavanja u porodici usvojioca, ili drugu porodicu, završetka redovnog školovanja, odnosno osposobljavanja za samostalan život; dijete mentalno ometeno u razvoju stepena umjerene, teže i teške mentalne ometenosti, višestruko ometeno u razvoju, dijete oboljelo od autizma, kao i dijete sa smetnjama u tjelesnom razvoju koje nema uslova da ostane u svojoj porodici, dok traje potreba za ovim oblikom zaštite, vaspitno zanemareno i vaspitno zapušteno dijete, dok traju razlozi za smještaj. (član 37)

Zakonom o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona („Službeni glasnik RS“, broj 63/14) propisano je u član 3. da se poslije člana 81. dodaju se novi čl. 81a, 81b. i 81v. koji glase:

„Član 81a.

- (1) Dijete ima pravo da živi sa roditeljima i da se roditelji o njemu brinu prije svih drugih.
- (2) Pravo djeteta da živi sa roditeljima može biti ograničeno samo kada je u odgovarajućem postupku utvrđeno da je to u najboljem interesu djeteta.
- (3) Dijete ima pravo da održava lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi.
- (4) Dijete ima pravo da održava lične odnose i sa srodnicima i drugim licima sa kojim ga vezuje posebna bliskost, ako je to u najboljem interesu djeteta.
- (5) Zahtjev za održavanje kontakta djeteta i bliskog srodnika mogu podnijeti bliski srodnici i dijete.

Član 81b.

- (1) Dijete ima pravo na izražavanje vlastitog mišljenja u skladu sa uzrastom i zrelošću.
- (2) Dijete ima pravo da blagovremeno dobije potrebne informacije i obavještenja koja su mu potrebna za formiranje vlastitog mišljenja.
- (3) Mišljenju djeteta mora se posvetiti dužna pažnja u svim pitanjima koja ga se tiču i u svim postupcima u kojima se odlučuje o njegovim pravima, u skladu sa djetetovim godinama i zrelošću.

Član 81v.

- (1) RS posredstvom nadležnih organa dužna je da preduzme sve potrebne mjere za zaštitu djeteta od svakog oblika zanemarivanja, nasilja i zlostavljanja i od svake vrste eksploatacije.

(2) U svim aktivnostima koje se tiču djeteta, najbolji interes djeteta mora biti prioritet.“

U član 4. dodan je novi član poslije člana 268. dodaje se novi član 268a. koji glasi:

„Dijete ima pravo na besplatnu pravnu pomoć bez obzira na socijalni status u svim slučajevima u postupcima za ostvarivanje prava na izdržavanje.“

Takođe, Porodični zakon propisuje uslove pod kojima organ starateljstva može dijete oduzeti i povjeriti drugom roditelju, nekom drugom licu ili odgovarajućoj ustanovi. Naime, ovakvu mjeru organ starateljstva može primijeniti ako su roditelji, odnosno onaj roditelj kod kojeg dijete živi, zlostavljali dijete, ili zanemarili brigu o djetetu, zanemarili vaspitanje djeteta ili je kod djeteta došlo do poremećaja u vaspitanju, ukoliko ne postoji sudska odluka o povjeravanju djeteta. (član 97.stav 1) Ukoliko roditelji, usvojlac ili staralac nisu u stanju da vrše mjeru pojačanog nadzora djeteta (koju određuje organ starateljstva) organ starateljstva može riješiti da preda maloljetnika drugoj porodici koja ima mogućnost i dobrovoljno se prihvati vršenja nadzora. (član 101)

Pri izboru odgovarajuće mjere staranja organ starateljstva obavezan je da uzme u obzir uzrast djeteta, njegovu psihofizičku razvijenost, psihička svojstva, sklonosti i navike, dotadašnje vaspitanje i odgajanje, porodične socijalne uslove u kojima je živio i druge relevantne okolnosti. Pri izboru odgovarajuće mjere organ starateljstva obavezan je da vodi računa o poštovanju principa najmanjeg posezanja.(član 103)

U skladu sa članom 17. Povelje, koji propisuje da se dugoročno staranje o djeci van njihovog doma treba prije svega odvijati u usvojiteljskim porodicama, koje su odgovarajuće za njihovo vaspitanje, i samo ako je potrebno u ustanovama, Porodičnim zakonom je regulisan postupak usvojenja i uslovi za usvojenje, te je Zakonom o socijalnoj zaštiti propisan smještaj djece u hraniteljske porodice.

Za punovažnost usvojenja potrebno je da su usvojlac i usvojenikovi roditelji, odnosno staraoci usvojenika o tome dali svoju saglasnost pred nadležnim organom starateljstva.(član 145. Stav 1) Za usvojenje maloljetnog lica starijeg od 10 godina potrebna je i njegova saglasnost. (član 145. Stav 2) Usvojenje mora biti u interesu usvojenika. (član 146) Usvojlac može biti i strani državljanin ako za to postoje naročito opravdani razlozi. Usvojenje od strane stranog državljanina ne može se zasnovati bez odobrenja Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite. (član 147)

Usvojenje može biti potpuno i nepotpuno. (član 149) Za nepotpuno usvojenje potreban je pristanak oba roditelja djeteta, ako dijete ima roditelje. Nije potreban pristanak roditelja: kome je oduzeto roditeljsko pravo, kome je oduzeta poslovna sposobnost, čije je boravište nepoznato najmanje jednu godinu, a u tom periodu se ne brine za dijete. (član 152) Usvojiti može samo lice koje je starije od usvojenika najmanje 18 godina.(član 151.stav 2) Bračni supružnici mogu zajednički usvojiti isto dijete. Dijete može usvojiti i samo jedan od njih, uz pristanak drugog bračnog supružnika.(član 153) Ne može se usvojiti srodnik u pravoj liniji, ni brat ni sestra. Staralac ne može usvojiti svog štićenika dok ga organ starateljstva ne razriješi dužnosti staraoca. (član 154.) Usvojiti ne može: lice kome je oduzeto roditeljsko pravo, lice kome je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost, lice koje ne pruža dovoljno jemstva da će usvojenika podizati i vaspitati tako da bude koristan član društvene zajednice, lice koje je duševno bolesno ili slaboumno, odnosno koje boluje od druge bolesti koja može dovesti u opasnost zdravlje ili život usvojenika. Usvojiti ne može ni lice kod čijeg se bračnog supružnika stiče jedna od navedenih okolnosti.(član 155)

Potpuno usvojiti se može samo dijete uzrasta do pet godina, koje nema žive roditelje, ili su mu roditelji nepoznati, odnosno koji su dijete napustili, a više od jedne godine ne zna im se mjesto boravka, ili čiji su roditelji pred nadležnim organima starateljstva pristali da njihovo dijete bude potpuno usvojeno. (član 157) Potpuno usvojiti mogu samo bračni supružnici zajednički, ako su oba ili jedan od njih stariji od usvojenika najmanje 18 godina. Potpuno može usvojiti i bračni supružnik roditelja djeteta koje se usvaja, s tim što u tom slučaju razlika u godinama između usvojenika i usvojioca može biti manja od 18 godina. (član 158) Potpuno usvojenje može biti ako ne postoje smetnje iz člana 154. i 155. Zakona. (član 159)

Pravo na smještaj u hraniteljsku porodicu ostvaruju lica koja imaju pravo na smještaj u ustanovu. (član 42. Zakona o socijalnoj zaštiti) Ugovor o zbrinjavanju se zaključuje između centra za socijalni rad i jednog člana porodice koji time postaje hranitelj. Hranitelj ima pravo na naknadu za izdržavanje korisnika i naknadu za rad, koje se isplaćuju iz sredstava namijenjenih za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite utvrđuje kriterijume za utvrđivanje visine naknade. (član 46.)

Član 17. Povelje propisuje da djeca smještena u ustanove imaju pravo na zadovoljenje svojih emotivnih i fizičkih potreba do najvišeg stepena kao i na zaštitu i pomoć. Te ustanove moraju da pruže uslove koji unapređuju sve aspekte dječijeg odrastanja.

U ustanovama socijalne zaštite obezbjeđuje se zbrinjavanje (stanovanje, ishrana, odijevanje, njega, pomoć i staranje), vaspitanje i obrazovanje, osposobljavanje za određene radne aktivnosti i zdravstvena zaštita u skladu sa posebnim propisima, radno-okupacione, kulturno-zabavne i rekreativno-rehabilitacione aktivnosti i usluge socijalnog rada. Zakonom je propisano da se ustanove mogu osnovati ako imaju obezbijeđen prostor, opremu i potreban broj stručnih i drugih radnika, u zavisnosti od vrste ustanova i djelatnosti koju obavljaju. Bliže uslove u pogledu prostora, opreme i potrebnih stručnih i drugih radnika ustanova socijalne zaštite propisuje ministar zdravlja i socijalne zaštite. Ustanova koju osniva RS može početi da radi i obavlja djelatnost kada ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite utvrdi da su ispunjeni uslovi za početak rada i obavljanja djelatnosti ustanove.

Član 17. Povelje propisuje da domaći zakoni moraju predvidjeti mogućnost ulaganja žalbe protiv odluke za ograničavanje roditeljskih prava, da djeca budu data na javno zbrinjavanje.

Zakoni RS su regulisali ostvarivanje ovog prava na slijedeći način. O ostvarivanju prava iz socijalne zaštite, između ostalih i prava na smještaj u ustanovu ili drugu porodicu, odlučuje centar za socijalni rad, odnosno služba socijalne zaštite.

Zakonom o socijalnoj zaštiti je propisano da se u postupku ostvarivanja prava iz ovog zakona primjenjuju odredbe Zakona o opštem upravnom postupku, a da o žalbi na rješenje prvostepenog organa rješava ministarstvo nadležno za socijalnu zaštitu. Članom 12. Zakona o opštem upravnom postupku propisano je da protiv rješenja donesenog u prvom stepenu stranka ima pravo na žalbu. Samo zakonom se može propisati da u pojedinim upravnim stvarima žalba nije dopuštena i to ako je na drugi način obezbijeđena zaštita prava i pravnih interesa stranke i zaštita zakonitosti.

Takođe, Porodičnim zakonom je propisano da protiv rješenja kojim se odbija zahtjev za usvojenje, lice koje želi da usvoji može izjaviti žalbu drugostepenom organu nadležnom za poslove socijalne politike. Protiv rješenja kojim se zasniva usvojenje žalba je dopuštena samo u slučaju zablude, prevare ili prinude i u tom slučaju izjavljivanje žalbe nije određeno rokom.

Protiv rješenja drugostepenog organa može se pokrenuti upravni spor. Pravo pokretanja upravnog spora ima fizičko i pravno lice, ako smatra da mu je upravnim aktom povrijeđeno neko pravo ili neposredni lični interes zasnovan na zakonu. (član 2.stav 1 Zakona o upravnim sporovima). Upravne sporove rješava okružni sud i to prema sjedištu prvostepenog organa, odnosno njegove organizacione jedinice, ukoliko posebnim zakonom nije drugačije određeno. (član 5) Protiv pravosnažne odluke okružnog suda donesene u upravnom sporu stranka može podnijeti zahtjev za vandredno preispitivanje sudske odluke Vrhovnom sudu RS, putem nadležnog suda.(član 35.stav 1) Fizičko lice čija su prava ili osnovne slobode zajamčene Ustavom RS povrijeđena konačnim pojedinačnim aktom organa, ima pravo da zahtijeva zaštitu tih prava i sloboda kod suda, u skladu sa ovim zakonom, ako nije osigurana druga pravna zaštita.(član 53.) O navedenom zahtjevu rješava okružni sud. (član 54. Stav 1) Zaštita sloboda i prava pojedinaca zajamčenih Ustavom osigurava se i u slučaju ako su te slobode ili prava povrijeđeni radnjom službenog lica u republičkom organu uprave i republičkoj upravnoj organizaciji, organima jedinice lokalne samouprave, odnosno odgovornog lica u preduzeću , ustanovi ili drugom pravnom licu, koja vrše javna ovlašćenja, a kojom se protivno Ustavu, neposredno sprečava ili ograničava određenom pojedincu vršenje takve slobode i prava. (član 55)

Član 17. Povelje propisuje da mora postojati adekvatna supervizija sistema socijalnog staranja o djeci, posebno u ustanovama.

RS je obezbijedila ostvarivanje ove odredbe propisujući da Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite provodi nadzor nad stručnim radom u djelatnosti socijalne zaštite, te da se nadzorom nad stručnim radom utvrđuje da li se stručni rad na ostvarivanju socijalne zaštite zasniva na savremen način i stručnim metodama i dostignućima za tu vrstu djelatnosti socijalne zaštite i da li je zaštita korisnika organizovana na najcjelishodniji i najefikasniji način. Takođe, RS je donijela Zakon o ombudsmanu za djecu, kojim se osniva Ombudsman za djecu kao nezavisna institucija koja štiti, prati i promoviše prava djeteta. Propisane su sledeće nadležnosti ombudsmena za djecu: prati usklađenost zakona i drugih propisa u RS koji se odnose na zaštitu prava djeteta s odredbama Ustava RS, Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta; prati izvršavanje obaveza RS koje proizlaze iz Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta; prati primjenu svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta; prati povrede prava i interesa djeteta; zalaže se za zaštitu i promociju prava i interesa djeteta; predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava djeteta, kao i za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta; obavještava javnost o stanju prava djeteta; obavlja druge poslove utvrđene ovim zakonom.

Zakonom o inspekcijama u RS propisano je da Republička zdravstveno sanitarna inspekcija u oblasti socijalne, porodične i dječije zaštite u ustanovama socijalne, porodične i dječije zaštite vrši nadzor nad primjenom zakona, drugih propisa i opštih akata, kao i nad sprovođenjem mjera koje se odnose na:ostvarivanje prava, ispunjenost uslova u pogledu kvalifikacione strukture zaposlenih, prostora i opreme neophodne za obavljanje socijalne i dječije zaštite, vođenje evidencije i dokumentacije u skladu sa propisima, postupak dostavljanja izvještaja o radu i o korisnicima usluga, i drugih poslova. (član 81.stav 16) U vršenju nadzora inspektor u oblasti socijalne, porodične i dječije zaštite ovlašćen je i dužan da preduzme sledeće mjere: zabrani obavljanje djelatnosti socijalne, porodične i dječije zaštite koja nije registrovana u skladu sa važećim propisima; zabrani rad ustanove socijalne zaštite, odnosno dijela ustanove ili nekog drugog subjekta koji obavlja djelatnosti socijalne, porodične i dječije zaštite, ako obavljaju djelatnost bez pribavljenog odobrenja za rad, odnosno ako ne ispunjavaju propisane

uslove u pogledu kadra, prostora i opreme, bez obzira na pribavljeno odobrenje za rad; zabrani sprovođenje drugih mjera suprotnih važećim propisima iz ove oblasti. (član 81.stav 17)

Zakonom o socijalnoj zaštiti propisana je obaveza ustanove socijalne zaštite da provode postupak supervizije u cilju obezbjeđivanja organizovanih i kontinuiranih stručnih podrški, kvalitetnijeg i profesionalnijeg obavljanja poslova i pružanja usluga korisnicima, kao i lica koja mogu obavljati superviziju i uslovi i način obavljanja supervizije.

U cilju omogućavanja dosljednog ostvarivanja prava djeteta da se dugoročno staranje o djetetu van njegovog doma prije svega odvija u usvojiteljskim i hraniteljskim porodicama, Ministar je donio Uputstvo o postupku usvojenja djece („Službeni glasnik RS“ broj 27/04) i Uputstvo o vođenju evidencije i dokumentacije o usvojenoj djeci („Službeni glasnik RS“ broj 27/04), a Vlada RS usvojila je Strategiju unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009-2014. Akcionim planom za oblast hraniteljstva i Akcionim planom za oblast usvojenja predviđene su sledeće aktivnosti: ratifikacija međunarodnih dokumenata u oblasti usvojenja; uspostavljanje centralnog registra usvojenja i baze podataka za hraniteljstvo; izrada jedinstvenih obrazaca za usvojenje; uspostava procedure praćenja usvojenja i hraniteljstva i redovnog izvještavanja nadležnih institucija; edukacija stručnih radnika u oblasti usvojenja i hraniteljstva; edukacija potencijalnih usvojitelja; standardizacija usvojenja i hraniteljstva; promotivne aktivnosti u javnosti u cilju promovisanja usvojenja kao najkompletnije društvene brige o djetetu bez roditeljskog staranja i razvijanja svijesti javnosti o prednosti postojanja hraniteljskih porodica.

U cilju obezbjeđenja uslova koji unapređuju sve aspekte dječijeg odrastanja u ustanovama, Ministar je donio Pravilnik o bližim uslovima u pogledu prostora, opreme, potrebnih stručnih i drugih radnika za osnivanje ustanova socijalne zaštite („Službeni glasnik RS“ broj 24/13). U istom cilju, Akcionim planom za sprovođenje Strategije unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, predviđene su sledeće aktivnosti: renoviranje, adaptacija, sanacija i opremanje prostora u kojima borave djeca; uvođenje standarda, normativa i procedura stručnog rada; kreiranje novih sistematizacija; dodatna edukacija postojećeg osoblja u institucijama; provođenje supervizije za stručne radnike; uvođenje programa podrške osamostaljivanju mladih; istraživanje potreba dodatnih usluga u zajednici; obezbjeđivanje matrijalnih i stručnih resursa u institucijama za uvođenje novih djelatnosti.

Vlada RS svake godine u Budžetu izdvaja određena sredstva za izgradnju, adaptaciju, sanaciju i opremanje ustanova socijalne zaštite, subvencionisanje dijela troškova zbrinjavanja djece u ustanovama, kao i za osposobljavanje za rad djece i omladine ometene u fizičkom i psihičkom razvoju.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite pokrenulo je proces standardizacije usluga socijalne zaštite. Krajnji cilj standarda za usluge socijalne zaštite je poboljšanje kvaliteta života onih koji zavise od tih usluga, te da se osigura njihova efikasnost i ekonomičnost. Prvih pet standarda koji su pilotirani, odnose se na usluge socijalne zaštite koje su namijenjene djeci (dnevni centri za djecu s posebnim potrebama, institucionalni smještaj, rano otkrivanje djece s posebnim potrebama, dječija sela, porodični smještaj –hraniteljstvo).

U toku je realizacija SPIS projekta-Jaćanje sistema socijalne zaštite i inkluzije djece u BiH. Cilj ovog projekta je razvoj integrativnog modela socijalne zaštite djece i porodica sa djecom na nivou svih tijela. Ovaj Projekat će izgraditi državne kapacitete za uspostavljanje bliže saradnje između relevantnih socijalnih i finansijskih sektora. Jedan integrisan, inter-sektorski pristup razvoju politike na osnovu primjera iz prakse, planiranju, implemantaciji, monitoringu

i evaluaciji će poslužiti da se definišu i ojačaju funkcije, uloge i strateški ciljevi u oblasti obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite i ostalih srodnih sektora koji se bave specifičnim oblicima isključivanja djece i njihovih porodica.

U cilju obezbjeđenja adekvatne supervizije sistema socijalnog staranja Ministar je donio Pravilnik o vršenju nadzora nad stručnim radom i pružanju stručne pomoći ustanovama socijalne zaštite RS („Službeni glasnik RS“ broj 67/02)

Jedna od preporuka iznesena u Strategiji unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009-2014.godine, jeste omogućavanje provođenja supervizije vaspitača u cilju što boljeg izgrađivanja profesionalnog identiteta. Akcionim planom za sprovođenje Strategije kao aktivnost predviđeno je provođenja supervizije za stručne radnike.

U cilju omogućavanja dosljednog ostvarivanja prava djeteta da se dugoročno staranje o djetetu van njegovog doma prije svega odvija u usvojiteljskim i hraniteljskim porodicama, Ministar je donio Uputstvo o postupku usvojenja djece („Službeni glasnik RS“ broj 27/04) i Uputstvo o vođenju evidencije i dokumentacije o usvojenoj djeci („Službeni glasnik RS“ broj 27/04), a Vlada RS usvojila je Strategiju unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009-2014. Akcionim planom za oblast hraniteljstva i Akcionim planom za oblast usvojenja predviđene su sledeće aktivnosti: ratifikacija međunarodnih dokumenata u oblasti usvojenja; uspostavljanje centralnog registra usvojenja i baze podataka za hraniteljstvo; izrada jedinstvenih obrazaca za usvojenje; uspostava procedure praćenja usvojenja i hraniteljstva i redovnog izvještavanja nadležnih institucija; edukacija stručnih radnika u oblasti usvojenja i hraniteljstva; edukacija potencijalnih usvojitelja; standardizacija usvojenja i hraniteljstva; promotivne aktivnosti u javnosti u cilju promovisanja usvojenja kao najkompletnije društvene brige o djetetu bez roditeljskog staranja i razvijanja svijesti javnosti o prednosti postojanja hraniteljskih porodica.

U cilju obezbjeđenja uslova koji unapređuju sve aspekte dječijeg odrastanja u ustanovama, Ministar je donio Pravilnik o bližim uslovima u pogledu prostora, opreme, potrebnih stručnih i drugih radnika za osnivanje ustanova socijalne zaštite („Službeni glasnik RS“ broj 24/13). U istom cilju, Akcionim planom za sprovođenje Strategije unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, predviđene su sledeće aktivnosti: renoviranje, adaptacija, sanacija i opremanje prostora u kojima borave djeca; uvođenje standarda, normativa i procedura stručnog rada; kreiranje novih sistematizacija; dodatna edukacija postojećeg osoblja u institucijama; provođenje supervizije za stručne radnike; uvođenje programa podrške osamostaljivanju mladih; istraživanje potreba dodatnih usluga u zajednici; obezbjeđivanje matrijalnih i stručnih resursa u institucijama za uvođenje novih djelatnosti.

Vlada RS svake godine u Budžetu izdvaja određena sredstva za izgradnju, adaptaciju, sanaciju i opremanje ustanova socijalne zaštite, subvencionisanje dijela troškova zbrinjavanja djece u ustanovama, kao i za osposobljavanje za rad djece i omladine ometene u fizičkom i psihičkom razvoju.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite pokrenulo je proces standardizacije usluga socijalne zaštite. Krajnji cilj standarda za usluge socijalne zaštite je poboljšanje kvaliteta života onih koji zavise od tih usluga, te da se osigura njihova efikasnost i ekonomičnost. Prvih pet standarda koji su pilotirani, odnose se na usluge socijalne zaštite koje su namijenjene djeci

(dnevni centri za djecu s posebnim potrebama, institucionalni smještaj, rano otkrivanje djece s posebnim potrebama, dječija sela, porodični smještaj –hraniteljstvo).

U toku je realizacija SPIS projekta-Jaćanje sistema socijalne zaštite i inkluzije djece u BiH. Cilj ovog projekta je razvoj integrativnog modela socijalne zaštite djece i porodica sa djecom na nivou svih tijela. Ovaj Projekat će izgraditi državne kapacitete za uspostavljanje bliže saradnje između relevantnih socijalnih i finansijskih sektora. Jedan integrisan, inter-sektorski pristup razvoju politike na osnovu primjera iz prakse, planiranju, implemantaciji, monitoringu i evaluaciji će poslužiti da se definišu i ojačaju funkcije, uloge i strateški ciljevi u oblasti obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite i ostalih srodnih sektora koji se bave specifičnim oblicima isključivanja djece i njihovih porodica.

U cilju obezbjeđenja adekvatne supervizije sistema socijalnog staranja Ministar je donio Pravilnik o vršenju nadzora nad stručnim radom i pružanju stručne pomoći ustanovama socijalne zaštite RS („Službeni glasnik RS“ broj 67/02)

Jedna od preporuka iznesena u Strategiji unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009-2014.godine, jeste omogućavanje provođenja supervizije vaspitača u cilju što boljeg izgrađivanja profesionalnog identiteta.Akcionim planom za sprovođenje Strategije kao aktivnost predviđeno je provođenja supervizije za stručne radnike.

BD

Ograničenje i oduzimanje roditeljskog staranja je moguće odlukom nadležnog organa, iz razloga i na način propisan Porodičnim zakonom BD.

Obavijest o povredi djetetovih prava, a naročito o nasilju, zlostavljanju, spolnim zloupotrebama i zanemarivanju djeteta, dužni su bez odlaganja dostaviti Organu starateljstva svi organi, organizacije i fizička lica.

Prije preduzimanja mjera Organ starateljstva će o okolnostima važnim za odlučivanje saslušati maloljetno dijete, ako je ono u stanju shvatiti o čemu se radi. Mišljenje maloljetnog djeteta će se posebno uvažiti i cijeniti u slučaju preduzimanja mjera kojim se dijete odvaja od roditelja.

Organ starateljstva će upozoriti roditelje na propuste o staranju o djetetu i pomoći im u njihovom otklanjanju i pružiti pomoć roditeljima u sređivanju njihovih socijalnih, materijalnih i ličnih prilika i odnosa, a ako interes djeteta to zahtijeva uputit će roditelje u odgovarajuće savjetovalište.

Sud će u vanparničnom postupku roditelju oduzeti pravo da živi s djetetom, a čuvanje i odgoj djeteta povjeriti drugoj osobi ili ustanovi ako roditelji odnosno roditelj s kojim dijete živi ugrožava interes djeteta i u većoj mjeri zanemaruje podizanje djeteta, odgoj i obrazovanje djeteta ili ne sprečava drugog roditelja ili člana porodične zajednice da se na ovaj način ponaša prema djetetu ili ako je kod djeteta došlo do većeg poremećaja u odgoju.

Izricanjem ove mjere ne prestaju ostale dužnosti, odgovornosti i prava prema djetetu. Mjera oduzimanja prava roditelju da živi s djetetom izriče se u trajanju od jedne godine. Za vrijeme trajanja ove mjere sud može, kada utvrdi da je to u interesu djeteta, izreći drugu mjeru za

zaštitu djeteta ili ponovo izreći istu mjeru.

Sud će na zahtjev roditelja kome je ovo pravo oduzeto ili po službenoj dužnosti, a po prethodno pribavljenom mišljenju Organa starateljstva, odlučiti o vraćanju prava roditelju da živi s djetetom. Ovaj postupak je hitan. Žalba na rješenje ne odlaže izvršenje. Roditelj se ne može odreći roditeljskog staranja.

Za izvještajni period (a i ranije) u BD nije bilo postupanja po prethodno opisanim mjerama. Presudom Osnovnog suda BD od 21.03.2011.godine i Apelacionog suda BD od 20.06.2011. godine oduzeto je roditeljsko pravo jednom roditelju zbog zloupotrebe svojih prava, grubim zanemarivanjem svojih dužnosti, napuštanjem djeteta i nestaranjem o djetetu s kojim ne živi, koji je doveo u opasnost zdravlje i moral djeteta i nije zaštitio dijete od svog ponašanja.

Pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite priznaje se licu kome porodica ne može da obezbijedi odgovarajuću zaštitu i licu bez porodičnog staranja kad se na drugi način ne može obezbijediti odgovarajuća zaštita. Smještaj se ostvaruje upućivanjem korisnika u odgovarajuću ustanovu u kojoj se obezbjeđuje zbrinjavanje, vaspitanje i obrazovanje, osposobljavanje za određene radne aktivnosti i zdravstvena zaštita, u skladu sa posebnim propisima, radno-okupacione, kulturno-zabavne i rekreativno-rehabilitacione i usluge socijalnog rada.

BD nema javne ustanove za smještaj maloljetnih šticećenika. Iste na osnovu njihovih potreba Pododjeljenje smješta u postojeće javne ustanove u BiH nakon provedenih procedura predviđenih zakonom.

SMJEŠTAJ U USTANOVU MALOLJETNIH LICA	2010.	2011.	2012.	2013.
Ustanove van BD BiH - javne	11	15	10	10

Izvor: Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD BiH

Pravo na smještaj u drugu porodicu imaju lica koja, u smislu ovog zakona, imaju pravo na smještaj u ustanovu.

Prilikom izbora porodice u koju se korisnik smješta, služba koja vrši smještaj rukovodit će se naročito potrebama korisnika, ličnim svojstvima korisnika i članova porodice u koju se smješta, stambenim i drugim mogućnostima porodice.

Šticećenik se ne može smjestiti u drugu porodicu u kojoj je neko od članova porodice lišen roditeljskog prava ili poslovne sposobnosti u kojoj su poremećeni porodični odnosi, u kojoj neko od članova porodice ima društveno neprihvatljivo ponašanje, u kojoj bi zbog bolesti člana porodice bilo ugroženo zdravlje šticećenika i ostvarivanje svrhe smještaja.

Maloljetna lica najčešće se smještaju u srodničke porodice (ukoliko ih imaju) i u druge porodice - hraniteljske, a na osnovu rješenja o smještaju.

Ugovor zaključuje Gradonačelnik BS s jednim članom porodice koji na taj način postaje hranitelj.

Hranitelj ima obavezu da brine o njegovoj ličnosti, naročito o zdravlju, obrazovanju i osposobljavanju za samostalan život i rad. Dužan je izvještavati Pododjeljenje za socijalnu zaštitu o svim važnim pitanjima vezanim za šticećenika. Porodica u kojoj je dijete smješteno, ne

može preduzimati, bez saglasnosti roditelja, usvojitelja ili organa starateljstva, važnije mjere u pogledu ličnosti djeteta, a naročito predati ga nekom drugom licu na čuvanje i njegu, prekinuti školovanje, promijeniti vrstu škole, odlučiti o izboru ili obavljanju zanimanja i zaključivanja ugovora o radu.

Pododjeljenje je dužno radi brige, zaštite, liječenja fizičkog ili mentalnog zdravlja tog lica, pratiti njegov tretman u hraniteljskoj porodici.

Hranitelj ima pravo na naknadu za izdržavanje štíćenika koja se isplaćuje iz sredstava namjenjenih za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite.

HRANITELJSKI SMJEŠTAJ	2010.	2011.	2012.	2013.
Maloljetna lica	26	25	27	24

Izvor: Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD BiH

Nemamo ni jedno dijete oduzeto od roditelja i smješteno u instituciju ili hraniteljsku porodicu.

Posljednjih godina primijetna je tendencija opadanja broja smještene djece u instituciju u odnosu na broj djece smještene u hraniteljske porodice, na taj način promovišući najbolji interes djeteta.

Usvojenje je poseban oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja kojim se zasniva roditeljski odnosno srodnički odnos. Usvojenje se može zasnovati kao nepotpuno i potpuno.

Usvojenje se može zasnovati samo ako je u interesu usvojenika. Ne može se usvojiti dijete dok ne prođe tri mjeseca od njegovog rođenja. Takođe ne može se usvojiti dijete maloljetnih roditelja. Izuzetno, ovo se dijete može usvojiti po isteku jedne godine od dana rođenja, ako nema izgleda da će se podizati u porodici roditelja, odnosno drugih bližih srodnika.

Dijete čiji su roditelji nepoznati može se usvojiti po isteku od tri mjeseca od njegovog napuštanja. Usvojiti ne može osoba kojoj je oduzeto roditeljsko pravo, kojoj je ograničena ili oduzeta roditeljska sposobnost, koja ne pruža dovoljno sigurnosti da će pravilno ostvarivati roditeljsko staranje. Usvojiti ne može ni osoba kod čijeg bračnog partnera postoji jedan od prethodno navedenih razloga.

Poptuno se može usvojiti dijete do deset godina života. Nepotpuno se može usvojiti dijete do navršene osamnaeste godine života. Dijete ima pravo da zna da je usvojeno.

Podaci o usvojenju su službena tajna.

USVOJENJE	2010.	2011.	2012.	2013.
	1	2	-	2

Izvor: Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD BiH

Dijete ima pravo živjeti s roditeljima. Ako ne živi s oba roditelja ili s jednim pravo je djeteta da redovno održava lične odnose i neposredne kontakte s roditeljem s kojim ne živi.

Na zahtjev srodnika ili djetetu bliskih osoba Organ starateljstva će odrediti način održavanja ličnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta s njima vodeći brigu o najboljem interesu djeteta.

Održavanje ličnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta s roditeljem može se ograničiti ili zabraniti samo radi interesa djeteta. Ako to zahtijeva interes djeteta sud će u vanparničnom postupku na prijedlog roditelja ili Organa sarateljstva zabraniti roditelju koji ne živi s djetetom da se neovlašteno približava djetetu i uznemirava ga.

Pravo na žalbu

Ostvarivanje prava iz socijalne zaštite ostvaruje se putem Pododjeljenja za socijalnu zaštitu BD. Na zahtjev stranke ili njenog zakonskog zastupnika ili po službenoj dužnosti ovlaštenih lica Pododjeljenja za socijalnu zaštitu, pokreće se postupak za ostvarivanje prava saglasno Zakonu o socijalnoj zaštiti BD.

U postupku za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite primjenjuju se odredbe Zakona o upravnom postupku BD BiH – prečišćen tekst. Stranka nezadovoljna prvostepenim rješenjem u roku od 15 dana ulaže žalbu na isto Apelacionoj komisiji BD.

Efikasna žalba

Lica nezadovoljna konačnim rješenjem može tužbom pokrenuti upravni spor kod Osnovnog suda BD. Posupak pred sudom je regulisan Zakonom o upravnim sporovima BD.

Postupak pred sudom se pokreće nakon što je završen upravni postupak i samo na rješenje koje je konačno u upravnom postupku. Također stranka može pokrenuti upravni spor ako u upravnom postupku drugostepeni organ u roku od 30 dana nije donio rješenje po žalbi stranke na prvostepeno rješenje, a ne donese ga ni u daljem roku od 7 dana po pismenom traženju. U tom slučaju stranka ima pravo pokrenuti upravni spor kao da je njena žalba odbijena.

Maloljetni predstupnici

BiH

Prema Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera, izvršenje maloljetničkog zatvora i vaspitno odgojnih mjera je u nadležnosti entiteta, obzirom da se navedene mjere izvršavaju prema mjestu prebivališta maloljetnika. Sa tim u vezi, propisi BIH ne sadrže detaljne odredbe o maloljetnicima već samo nekoliko općih normi koje u pogledu izvršenja sankcija upućuju na zakonodavstvo i ustanove u nadležnosti entiteta.

U cilju poboljšanja zatvorskih uslova za maloljetnike Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera, pored odredbi o obrazovanju, u članu 193. zakona propisana je mogućnost bavljenja sportom licima koja izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora, a Ministar pravde donosi Pravilnik o fizičkoj kulturi za maloljetnike.

Pravilnik o fizičkoj kulturi za maloljetnike na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora ili zavodskih odgojnih mjera u Zavodima BIH je donesen 2005. godine. („Službeni glasnik BiH“ br. 44/05).

Članom 195. definisan je dopust za lica koja izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora koje se dobro ponaša i zalaže u učenju i radu upravnik zavoda može odobriti dopust radi posjećivanja roditelja i drugih bližih srodnika. Dopust se može odobriti dva puta u toku godine i nijednom ne može trajati duže od 20 dana i mogu se odobravati licima koja nisu navršila 23 godine života i mogu se odobravati licima koja nisu navršila 23 godine života.

U skladu sa članom 197. istog Zakona prema licu koje izdržava kaznu maloljetničkog zatvora, a nije navršilo 23 godine života, ne može se primijeniti mjera usamljenja.

Prema općim saznanjima Ministarstva pravde BiH u RS postoji kazneno-popravni dom, kapaciteta 40 osoba, kao i novoizgrađeni objekat za izvršenje kazne maloljetničkog zatvora u kazneno-popravnom zavodu Istočno Sarajevo, kapaciteta 40 osoba koji je izgrađen u skladu sa najnovijim evropskim standardima.

U FBiH je u izgradnji vaspitno-popravni dom sa sjedištem u Orašju čija izgradnja treba da bude gotova krajem 2014. godine., s tim da se izvršavanje kazne maloljetničkog zatvora izvršava u kazneno-popravnom zavodu Tuzla u posebnom odjeljenju za maloljetnike.

Na entitetskim nivoima su doneseni Pravilnici o kriterijima za upućivanje osuđenih lica na izdržavanje kazne zatvora.

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH, prečišćen tekst („Službeni glasnik BiH“ br. 12/10, 100/13) u svojim odredbama definiše sljedeće:

Članom 11. definisana je obaveza odvojenog smještaja maloljetnih od punoljetnih lica i takav smještaj može biti osiguran ili u posebnom zavodu ili u posebnom odjeljenju Zavoda.

Članom 54. definisan je skupni i odvojeni tretman pritvorenika i zatvorenika, a u stavu 2) definisano je koje se grupe pritvorenika i zatvorenika tretiraju odvojeno

Članom 190. (smještaj u posebno odjeljenje ili zavod) istog Zakona definisano je da se kazna maloljetničkog zatvora izvršava u posebnim odjeljenjima za maloljetnike u zavodu ili u posebnim zavodima u entitetima

Zakon o krivičnom postupku BiH („Službeni glasnik BiH“ 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13) u član 359. definiše postupak prema maloljetniku u pritvoru koji izdržava pritvor odvojeno od punoljetnih lica.

Obzirom da je izvršenje maloljetničkog zatvora i vaspitno odgojnih mjera u nadležnosti entiteta statističke podatke o broju i starosnoj dobi maloljetnika u pritvoru koja čekaju na sudski proces ili u zatvorima ili popravnim ustanovama dostavljaju nadležne entitetske institucije.

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH, prečišćen tekst („Službeni glasnik BiH“ br. 12/10, 100/13), u svojim odredbama definiše i pravo na obrazovanje maloljetnika:

Članom 147. i Članom 148. ovog Zakona definisano je organiziranje nastave i propisi o obrazovanju,

Član 147.

(1) Za maloljetne zatvorenike i mlađa punoljetna lica koja nemaju završenu osnovnu školu, zavod je obavezan organizirati nastavu s ciljem sticanja osnovne naobrazbe i nastavu za

stručnu naobrazbu i osposobljavanje, u skladu s propisima o osnovnom i srednjem obrazovanju.

(2) Nastava iz stava (1) ovog člana organizira se i za ostale zatvorenike za koje je to korisno i potrebno.

(3) Ako se pokaže pogodnijim, zavod može organizirati nastavu iz stava (1) ovog člana u saradnji s mjesnim školama, o čemu se zaključuje poseban ugovor.

(4) Zatvorenici mogu biti dopisni vanredni đaci i studenti škola i kurseva van zavoda, ako to razlozi dozvoljavaju i ako se programom tretmana ocijeni da je to potrebno i korisno za ostvarenje cilja izvršenja kazne.

(5) Zatvorenici koji završe određenu školu ili steknu kvalifikaciju u zavodu dobivaju svjedodžbu. Iz svjedodžbe se ne smije vidjeti da je opća ili druga naobrazba stečena u zavodu.

Član 148.

Na rad škola koje se osnivaju u zavodu primjenjuju se propisi o osnovnom i srednjem obrazovanju entiteta, odnosno kantona na čijem se području nalazi zavod.

Članom 192. istog Zakona, definisano je školovanje u posebnom odjeljenju za maloljetnike u Zavodu ili posebnom zavodu u entitetu u kome zatvoreno lice ima prebivalište, odnosno boravište.

Član 192.

(1) U posebnom odjeljenju ili zavodu iz člana 190. ovog zakona, postoji osnovna i srednja škola, u skladu s propisima o osnovnoj i srednjoj školi, ili se, u saradnji s odgovarajućom osnovnom, odnosno srednjom školom, u posebnom odjeljenju ili zavodu osnivaju odjeljenja osnovne, odnosno srednje škole za obrazovanje i odgoj tih lica.

(2) Lice koje izdržava kaznu maloljetničkog zatvora može izuzetno, pod nadzorom odgajatelja, radi završetka započetog školovanja, pohađati školu izvan zavoda, ako to dozvoljavaju sigurnosna situacija i program tretmana.

FBiH

U FBiH je predmetna oblast uređena sa većim brojem materijalnih propisa i to:

- Krivični zakona FBiH ("Službene novine FBiH", br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14),
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima FBiH ("Službene novine FBiH", broj 7/14),
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici ("Službene novine FBiH", broj 20/13).

Politika postupanja prema maloljetnim učionicima krivičnih djela predstavlja kompleksan problem pa je uvijek aktuelna konstatacija o postojanju krize u smislu potrebe za uvođenjem promjena u postojeću praksu. Reforma institucionalnog tretmana maloljetnika u sukobu sa zakonom, primjena novog konceptualnog okvira, mogućnosti afirmisanja novih oblika i formi, a posebno mogućnost realizacije novih nastojanja u praksi su s pravom predmet interesovanja naučne i stručne javnosti.

Dugogodišnje zanemarivanje problema uspostave zakonom predviđenih institucija i nerješavanje problema transformacije postojećih institucija neminovno zahtjevaju hitnu i sveobuhvatnu akciju nadležnih organa. Problemi institucionalnog tretmana se manifestuju kroz zakonska nedorečenost u pogledu osnivanja, finansiranja i nadzora stručnog rada

pojedinih ustanova te provođenja adekvatnih mjera institucionalnog tretmana mladih u sukobu sa zakonom što bitno utiče na očekivanu efikasnost institucija, njihovu programsku orijentaciju ili reflektuje različite pristupe na području FBiH

Prateći savremene tendencije i međunarodne pravne standarde u oblasti maloljetničkog pravosuđa, FBiH je u mjesecu januaru 2014. godine donijela Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, koji svakako predstavlja značajnu reformu u oblasti maloljetničkog krivičnog prava.

Ovim zakonom ostvaruju se načela iz:

- Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989);
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila, 1985);
- Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (JDL pravila, 1990);
- Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice, 1990) i
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila, 1990.).

Za razliku od ranijeg perioda kada je pitanje maloljetničkog prijestupništva tretirano kroz više propisa, ovaj Zakon objedinjuje odredbe o materijalnom i procesnom krivičnom pravu, zatim o organizaciji sudova za maloljetnike, o izvršenju krivičnih sankcija koje se izriču maloljetnim počiniocima krivičnih djela, kao i odredbe koje se odnose na krivična djela izvršena na štetu djece i maloljetnika.

Federalno ministarstvo pravde, kao predlagač Zakona, u periodu nakon njegovog usvajanja, bilo je nosilac i niza drugih aktivnosti u ovoj oblasti. Između ostalog, izvršavajući obavezu predviđenu članom 198 Zakona, donesen je podzakonski akt u vezi sa programom edukacije. Također, izvršene su pripreme za donošenje podzakonskih akta koja su u nadležnosti ovog Ministarstva, i to: Pravilnik o primjeni odgojnih preporuka, Pravilnik o izvršenju odgojne mjere posebnih obaveza, Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti maloljetnika na izvršenju zavodskih odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora.

Sistem krivičnih sankcija prema maloljetnicima, odnosno prema djeci u sukobu sa zakonom čine:

- a) odgojne mjere,
- b) maloljetnički zatvor i
- c) sigurnosne mjere.

Osnovne krivične sankcije koje se izriču redovno i po pravilu uobičajeno za maloljetne učinioce krivičnih djela jesu odgojne mjere i one predstavljaju jedinu vrstu krivičnih sankcija za mlađe maloljetnike. Starijim maloljetnicima mogu se izreći odgojne mjere pod uslovima predviđenim Zakonom o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, a samo izuzetno i maloljetnički zatvor kada su ispunjeni zakonom predviđeni uslovi i kada sud dođe do uvjerenja da se svrha maloljetničkih krivičnih sankcija ne može ostvariti primjenom odgojnih mjera. Osim ovih krivičnih sankcija, maloljetnicima se mogu, i to isključivo uz odgojnu mjeru ili kaznu maloljetničkog zatvora izreći i sigurnosne mjere (jedna ili više njih iz člana 61. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku), dok se maloljetniku svakako ne mogu izreći sudska opomena i uslovna osuda.

Postupnost u izricanju pojedinih krivičnih sankcija posebno je naglašena u Zakonu o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Naime, u odredbi člana 29. zakona uočavamo razliku između pojedinih odgojnih mjera (koja svakako ima uporište i u pravnoj teoriji prema kojoj se mogu naći shvatanja prema kojima se odgojne mjere mogu podijeliti na lakše - blaže i teže - strožije mjere). Tako se kao lakše mjere smatraju, prije svega, mjere upozorenja i usmjeravanja, zatim mjere pojačanog nadzora, dok u najteže mjere spadaju zavodske mjere. Ovakva podjela odgojnih mjera odgovara i zahtijeva primjenu principa postupnosti, odnosno postepenosti u njihovoj primjeni prema kojem se uvijek primjenjuje lakša odgojna mjera ako se njome može postići svrha (cilj) odgojnih mjera, a tek potom se izriče teža odgojna mjera, odnosno kazna maloljetničkog zatvora.

Odgojne mjere i maloljetnički zatvor po svom karakteru, svakako su prinudne mjere čija primjena ne zavisi od volje maloljetnika. No ipak, element represije kod ovih krivičnih sankcija nije zastupljen u snažnijoj mjeri, pa je posebna svrha odgojnih mjera i maloljetničkog zatvora postavljena u okviru opće svrhe krivičnih sankcija tako da se nadzorom, zatim pružanjem zaštite, brige i pomoći, kao i obezbjeđivanjem općeg i stručnog osposobljavanja utiče na odgoj maloljetnika, njegov pravilan razvoj i jačanje njegove lične odgovornosti čime se obezbjeđuje njegov odgoj i pravilan razvoj njegove ličnosti, te ponovno uključivanje maloljetnika u društvenu zajednicu. Pored toga, svrha maloljetničkog zatvora jeste svakako i vršenje pojačanog uticaja na maloljetnog učinioca krivičnog djela da ubuduće ne vrši krivična djela (specijalna prevencija), ali i uticaj na druge maloljetnike da ne vrše krivična djela (generalna prevencija).

Shodno obavezi propisanoj članom 198. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima FBiH, pristupilo se organizaciji i realizaciji stručnog usavršavanja službenih osoba koja rade na poslovima prestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece, odnosno edukaciji policijskih službenika, socijalnih radnika, medijatora, advokata i radnika zaposlenih u kazneno-popravnim ustanovama, u smislu njihove edukacije, odnosno specijalizacije za postupanje sa maloljetnim učiniocima krivičnih djela, kao i za postupanje sa djecom i maloljetnim licima kada se ova lica pojavljuju kao oštećeni u krivičnom postupku.

Programom edukacije predviđena su tri tematska ciklusa, s tim da polaznici specijalizacije po završetku svakog ciklusa dobijaju potvrde o učešću, koje su uslov za sticanje konačnog sertifikata po završetku edukacije. Prva dva tematska ciklusa po pitanju edukacije su realizirana u periodu april-maj 2014. godine, a treći ciklus edukacije planiran je nakon donošenja gore navedenih podzakonskih akata.

U namjeri da prema sadržaju Programa edukacije pripremi osnovu za buduće edukacije i stručno usavršavanje svih službenih osoba koja rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece i maloljetnika, Federalno ministarstvo pravde pristupilo je izradi publikacije koja je dostupna svim polaznicima edukacije.

RS

Prateći savremene tendencije i međunarodno pravne standarde u oblasti maloljetničkog pravosuđa, još u januaru 2010. godine donesen je Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u Krivičnom postupku, („Službeni glasnik RS“, broj 13/10). Navedeni zakon obuhvata odredbe o materijalnom i procesnom krivičnom pravu, zatim organizaciju sudova za maloljetnike, izvršenje krivičnih sankcija koje se izriču maloljetnim počiniocima krivičnih djela, kao i odredbe koje se odnose na krivična djela izvršena na štetu djece i maloljetnika.

Takođe su donesena i podzakonska akta koja su kao obaveza ovog ministarstva bila propisana samim zakonom i to:

- Pravilnik o primjeni vaspitnih preporuka,
- Pravilnik o izvršenju vaspitne mjere posebnih obaveza,
- Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti maloljetnika na izvršenju zavodskih vaspitnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora i program edukacija,
- Pravilnik o primjeni mjere policijskog upozorenja.

Takođe ministarstvo pravde RS je izvršilo i prvi ciklus edukacija odnosno stručnog usavršavanja službenih lica koja rade na poslovima prestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece, kojim je obuhvaćeno preko 1000 učesnika.

Pitanje koje se odnosi na to da li maloljetni prijestupnici na izdržavanju kazne imaju zakonsko pravo na obrazovanje, to vas obavještavamo da je članom 151. stav 1. e) Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, predviđeno da maloljetnik prema kome se izvršava zavodska mjera ima pravo na pohađanje nastave izvan ustanove ako u toj ustanovi nije organizovana nastava određenog smjera ili obrazovanja i ako to opravdavaju dosadašnji uspjesi u vaspitanju i školovanju maloljetnika, pod uslovom da to ne šteti izvršenju vaspitne mjere.

BD

Do 26.11.2012. godine postupanje prema maloljetnim žrtvama i počiniocima krivičnih djela provodilo se na osnovu Krivičnog zakona BD, a nakon ovog datuma je u primjeni Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u BD („Službeni glasnik BD“, broj 44/11)

Usvajanjem navedenog Zakona, definisane su odredbe koje propisuju uslove, način i trajanje pritvora maloljetnika kao i izvršenje zavodskih vaspitnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora koje su u potpunosti u skladu sa evropskim standardima (Konvencija UN o pravima djeteta – član 37, 39 i 40 su odredbe koje su vezane za maloljetničko pravosuđe; Pravila Organizacije ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (Havanska pravila), Smjernice Organizacije ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničkog prestupništva (Rijadske smjernice) i Standardna minimalna pravila Organizacije ujedinjenih nacija za alternativne kaznene mjere (Tokijska pravila) – ovi dokumenti dopunjavaju ranije usvojena Pekinška pravila).

Ovaj Zakon je lex specijalis i u potpunosti je usklađen sa krivičnim zakonodacstvom BiH koji se odnosi na maloljetnike

Član 2. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku BD BiH, propisuje:

1. Dijete je, u skladu sa ovim zakonom, svako lice koje nije navršilo 18 godina života.
2. Prema djetetu koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršilo 14 godina (u daljnjem tekstu: dijete) ne mogu se izreći krivične sankcije niti primijeniti druge mjere predviđene ovim zakonom.
3. Maloljetnik je dijete koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 14 godina, a nije navršilo 18 godina života (u daljnjem tekstu: maloljetnik) i prema kome se mogu izreći krivične sankcije i druge mjere predviđene ovim zakonom.

Ovaj Zakon predviđa da je mlađi maloljetnik maloljetnik koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 14, a nije navršio 16 godina života a stariji maloljetnik je maloljetnik koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 16, a nije navršio 18 godina života te propisuje da se kazniti može samo krivično odgovoran stariji maloljetnik koji je učinio krivično djelo s propisanom kaznom zatvora težom od pet godina, a zbog teških posljedica djela i visokog stepena krivične odgovornosti ne bi bilo opravdano izreći vaspitnu mjeru.

Maloljetnik se nalazi u pritvoru odvojeno od punoljetnih lica.

Član 94 (Privremeni smještaj maloljetnika u toku pripremnog postupka) propisuje

(1) Sudija može na prijedlog tužioca odrediti da se maloljetnik u toku pripremnog postupka privremeno smjesti u prihvatilište ili sličnu ustanovu za prihvatanje maloljetnika ako je to potrebno radi izdvajanja maloljetnika iz sredine u kojoj je živio ili radi pružanja pomoći, zaštite ili smještaja maloljetnika, a posebno ako je to potrebno radi otklanjanja opasnosti od ponavljanja krivičnog djela.

(2) Protiv rješenja o privremenom smještaju maloljetnika žalbu mogu uložiti u roku od 24 sata maloljetnik, roditelj, usvojlac, odnosno staralac i branilac. O žalbi odlučuje vijeće za maloljetnike istog suda u roku od 24 sata od sata prijema žalbe, s tim da žalba ne zadržava izvršenje.

(3) Izvršenje mjere privremenog smještaja provodi se prema odredbama koje vrijede za ustanove, a u pogledu dužine trajanja, kontrole opravdanosti trajanja ovog smještaja i drugih prava primjenjuju se odredbe ovog zakona koje se odnose na maloljetnike u pritvoru.

(4) Troškovi smještaja maloljetnika isplaćuju se iz budžetskih sredstava tužilaštva i čine sastavni dio troškova krivičnog postupka.

Lišenje slobode - Član 96

(1) Ovlašteno službeno lice može maloljetno lice lišiti slobode ako postoje osnovi sumnje da je izvršilo krivično djelo i ako postoje razlozi predviđeni iz člana 132 stava 1 tački a), b) i c) Zakona o krivičnom postupku.

(2) Prilikom lišenja slobode i tokom boravka maloljetnika u nadležnoj organizacionoj jedinici Policije Brčko distrikta BiH svi kontakti ovlaštenog službenog lica sa maloljetnikom se obavljaju na način koji u punoj mjeri poštuje ličnost maloljetnika i podržava njegovu dobrobit. Bilo koji postupci koji narušavaju fizičko i mentalno zdravlje maloljetnika su zabranjeni.

(3) O lišenju slobode ovlašteno službeno lice odmah obavještava roditelje odnosno staraoca ili usvojioca maloljetnika, branioca i nadležni organ starateljstva. Ukoliko roditelji ili staraoci maloljetnika nisu dostupni, oni se obavještavaju u što kraćem roku.

(4) Ispitivanje maloljetnika vrši tužilac ili uz odobrenje tužioca ovlašteno službeno lice, koji obezbjeđuju prisustvo roditelja odnosno staraoca ili usvojioca.

(5) Kada se maloljetnik prvi put ispituje, prije početka ispitivanja tužilac ili ovlašteno službeno lice obavještava maloljetnika u pisanoj formi, a nakon toga i usmeno na maternjem jeziku na njemu razumljiv način o pravima iz člana 78 stava 2 Zakona o krivičnom postupku, a posebno o pravu da u prisustvu branioca, roditelja, odnosno staraoca ili usvojioca, ili predstavnika organa starateljstva bude ispitan od strane tužioca ili ovlaštenog službenog lica.

(6) Ovlašteno službeno lice je dužno maloljetno lice bez odlaganja, a najkasnije u roku od 12 sati dovesti tužiocu i obavijestiti ga o razlozima i vremenu lišenja slobode. Ako maloljetnik lišen slobode ne bude doveden tužiocu u ovom roku, pušta se na slobodu.

Posebna pravila postupanja tokom lišenja slobode - Član 97

1. Maloljetnik lišen slobode za vrijeme dok se nalazi u nadležnoj organizacionoj jedinici Policije Brčko distrikta BiH i tokom zadržavanja u tužilaštvu, smješta se u prostoriju tako da nije u

- kontakta sa odraslima.
2. Dovođenje maloljetnika se obavlja na način koji štiti njegovo dostojanstvo i pretpostavku nevinosti.
 3. Maloljetniku se prilikom lišenja slobode i stavljanja u pritvor oduzimaju predmeti u vezi s krivičnim djelom i predmeti koje ne smije imati u pritvoru prema pravilima kućnog reda, a ima pravo da zadrži lične stvari i pravo na odgovarajuću medicinsku njegu koja uključuje i ljekarski pregled nakon lišavanja slobode.

Odlučivanje tužioca nakon dovođenja maloljetnika lišenog slobode - Član 98

Nakon što mu je maloljetno lice dovedeno, tužilac je dužan bez odlaganja, a najkasnije u roku od 24 sata od dovođenja, ispitati maloljetnika ako već nije ispitan i odlučiti da li će sudiji staviti prijedlog za izricanje mjera zabrane iz člana 95 ovog zakona ili privremenog smještaja u skladu s članom 94 ovog zakona ili prijedlog za određivanje pritvora ili će ga pustiti na slobodu. Prilikom predlaganja tužilac uvijek daje prednost mjerama zabrane, a potom mjeri privremenog smještaja, dok pritvor kao krajnju mjeru predlaže samo ako se prethodnim mjerama ne može obezbijediti prisustvo maloljetnika tokom suđenja.

Određivanje pritvora - Član 99

- (1) Ako postoji osnovana sumnja da je maloljetnik učinio krivično djelo, sudija može odrediti pritvor kada postoje razlozi predviđeni članom 132 stavom 1 tačkama a), b) i c) Zakona o krivičnom postupku.
- (2) Prije donošenja rješenja o određivanju pritvora sudija maloljetnika odmah upozna sa prijedlogom iz člana 98 ovog zakona, sasluša na te okolnosti i najkasnije u roku od 24 sata od prijema prijedloga tužioca odlučuje o određivanju pritvora ili maloljetnika pušta na slobodu.
- (3) Ako postoje okolnosti zbog kojih ne može postupati sudija za maloljetnike, o pritvoru odlučuje sudija s posebnim znanjima koga odredi predsjednik suda, o čemu se obavještava sudija za maloljetnike.
- (4) Protiv rješenja kojim je određen pritvor dopuštena je žalba vijeću Apelacionog suda u roku od 24 sata od sata prijema ovog rješenja. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja.
- (5) Ako sudija ne prihvati prijedlog tužioca za određivanje pritvora, donosi rješenje kojim se prijedlog odbija i maloljetnika odmah pušta na slobodu. Tužilac na ovo rješenje može uložiti žalbu, ali žalba ne zadržava izvršenje rješenja.
- (6) U slučajevima iz stavova 4 i 5 ovog člana vijeće je dužno odluku o žalbi donijeti u roku od 24 sata.

Trajanje pritvora - Član 100

1. Po rješenju sudije pritvor može trajati najduže trideset (30) dana od dana lišenja slobode, uz obavezu vijeća da vrši kontrolu neophodnosti pritvora svakih deset (10) dana, uz prethodno izjašnjenje tužioca o radnjama preduzetim za period koji prethodi kontroli. Ako tužilac ne postupi na ovaj način obavještava se glavni tužilac okružnog tužilaštva radi preduzimanja potrebnih mjera za ispunjenje zahtjeva iz ovog stava.
2. Pritvor se odlukom vijeća iz člana 17 stava 3, po obrazloženom predlogu tužioca, može produžiti za najviše dva mjeseca. Protiv rješenja vijeća dopuštena je žalba o kojoj odlučuje vijeće drugostepenog suda u roku od dvadeset četiri (24) časa po prijemu žalbe.
3. pritvaranju maloljetnika sudija odmah obavještava roditelja, staraoca ili ustanovu kojoj je maloljetnik povjeren na vaspitanje i čuvanje, kao i organ starateljstva.
4. U toku pripremnog postupka, a prije isteka trajanja pritvora, sudija na predlog tužioca ukida pritvor i maloljetnika odmah pušta na slobodu.

Trajanje pritvora nakon okončanja pripremnog postupka - Član 101

Nakon dostavljanja predloga za izricanje krivične sankcije, pritvor se na obrazložen predlog tužioca može produžiti po odluci vijeća iz člana 17 stava 3 ovog zakona za još devedeset (90) dana, uz kontrolu pritvora svakih trideset (30) dana i uz prethodno izjašnjenje tužioca o preduzetim radnjama za period koji prethodi kontroli. Protiv tog rješenja dopuštena je žalba vijeću drugostepenog suda iz člana 17 stava 2 ovog zakona koji o žalbi odlučuje u roku od dvadeset četiri (24) časa od prijema žalbe. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja.

Pritvor nakon izricanja krivične sankcije - Član 102

1. Pritvor se odmah ukida ako je sud donio rješenje da se prema maloljetniku obustavi postupak iz razloga predviđenih članom 132 tačkama b), c) i d) i članom 284 Zakona o krivičnom postupku ili kada sud nađe da nije cjelishodno maloljetniku izreći zavodsku vaspitnu mjeru ili kaznu, nego maloljetniku izrekne vaspitnu mjeru iz člana 32 stava 1 tačkama a) i b) ovog zakona.
2. Poslije izricanja zavodske vaspitne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, pritvor može trajati najduže još dva mjeseca. Ako za to vrijeme ne bude izrečena drugostepena odluka kojom se potvrđuje ili preinačuje prvostepena odluka, pritvor se ukida i maloljetnik odmah pušta na slobodu. Ako u roku od dva mjeseca bude izrečena drugostepena odluka kojom se prvostepena odluka ukida, pritvor može trajati još trideset (30) dana od izricanja drugostepene odluke.
3. Ako se maloljetnik nalazi u pritvoru, a odluka kojom mu je izrečena zavodska vaspitna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora postala pravosnažna, maloljetnik se može pustiti na slobodu do upućivanja u ustanovu za izvršenje zavodske vaspitne mjere ili kazne.
4. Vrijeme provedeno u pritvoru ili ustanovama privremenog smještaja iz članova 94 i 112 ovog zakona, kao i svako lišenje slobode u vezi s krivičnim djelom, uračunava se u vrijeme trajanja izrečene zavodske vaspitne mjere i kazne maloljetničkog zatvora u skladu s članom 57 stavom 1 Krivičnog zakona.

Postupanje prema maloljetniku u pritvoru - Član 103

1. Maloljetnik se nalazi u pritvoru odvojeno od punoljetnih lica.
2. Dok se nalazi u pritvoru maloljetniku se omogućavaju uslovi korisni za njegovo vaspitanje i zanimanje.
3. Sudija ima prema pritvorenim maloljetnicima ista ovlaštenja koja po Zakonu o krivičnom postupku pripadaju sudiji za prethodni postupak, odnosno sudiji za prethodno saslušanje, i može u svako doba obilaziti pritvorenika, sa njim razgovarati i od njega primati pritužbe.
4. Obilazak maloljetnika u pritvoru vrši i tužilac.
5. Po nalogu sudije i tužioca obilazak pritvorenog maloljetnika može obaviti svakih dvadeset (20) dana stručni savjetnik suda i tužilaštva. O obilasku pritvorenika sačinjava se izvještaj koji je sastavni dio spisa.
6. Pritvor se izvršava u ustanovama koje za tu namjenu odredi Pravosudna komisija Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, u saradnji s nadležnim organima entiteta. Na poslovima izvršavanja pritvora mogu da rade samo oni zaposleni koji imaju potrebna znanja i vještine i stručnu spremu predviđenu propisima.

Član 112 (Privremeni smještaj maloljetnika u toku postupka)

(1) U toku postupka sudija može na prijedlog tužioca, branioca ili ako sam ocijeni da je to neophodno, donijeti rješenje o privremenom smještaju maloljetnika u skladu s članom 94 ovog zakona, a može i ukinuti rješenje koje je o tome ranije doneseno.

(2) Troškovi smještaja maloljetnika isplaćuju se iz budžetskih sredstava suda i čine sastavni dio troškova krivičnog postupka.

U skladu sa članom 94, članom 96 - 103 i članom 112 Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u BD, Pododjeljenje za socijalnu zaštitu je u postupku realizacije projektne ideje „Prihvatište za djecu i maloljetnike“.

Dok se nalazi u pritvoru maloljetniku se omogućavaju uslovi korisni za njegovo vaspitanje i zanimanje.

Individualni pristup - Član 126

1. U toku izvršavanja krivičnih sankcija prema maloljetniku treba postupati na način koji odgovara njegovom uzrastu, stepenu zrelosti i drugim svojstvima ličnosti, uz poštovanje dostojanstva maloljetnika, podsticanje njegovog cjelovitog razvoja i učešća u sopstvenoj resocijalizaciji, pridržavajući se savremenih pedagoških, psiholoških i penoloških znanja i iskustava.
2. Maloljetniku se omogućavaju uslovi za sticanje osnovnog i srednjeg stručnog obrazovanja i radnog osposobljavanja, kao i slobodno kreativno izražavanje i izražavanje vjerskih osjećanja i vršenje vjerskih obreda.

Programi postupanja - Član 128

1. Izvršenje vaspitne mjere i kazne maloljetničkog zatvora zasniva se na pojedinačnom programu postupanja s maloljetnikom koji je prilagođen njegovoj ličnosti i u skladu je sa savremenim dostignućima nauke, pedagoške i penološke prakse.
2. Pojedinačni programi se izrađuju na osnovu cjelovitog sagledavanja zrelosti i drugih svojstava ličnosti maloljetnika, njegovog uzrasta, nivoa obrazovanja, ranijeg života maloljetnika i ponašanja u socijalnoj sredini, oblika poremećaja ponašanja, vrste krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno.
3. Pojedinačnim programom posebno se utvrđuju: nivo zrelosti maloljetnika, druga svojstva njegove ličnosti, mogućnost uključenja u proces obrazovanja i radnog osposobljavanja, korišćenje i organizacija slobodnog vremena, rad sa roditeljem, usvojiocem ili staraocem maloljetnika i drugim članovima njegove porodice, kao i drugi oblici psihosocijalnog, pedagoškog i penološkog uticaja na maloljetnika.

Odvojeni kazneno-popravni zavodi - Član 175

1. Kazna maloljetničkog zatvora izvršava se u posebnom kazneno-popravnom zavodu za maloljetnike koji ne mogu imati dodira s kazneno-popravnom ustanovom u kojoj odrasla lica izdržavaju kaznu zatvora.
2. Kazna maloljetničkog zatvora izrečena licima ženskog pola izvršava se u posebnom kazneno-popravnom zavodu za maloljetnice ili posebnom odjeljenju kazneno-popravnog zavoda za maloljetnike iz stava 1 ovog člana.
3. Maloljetnici koji za vrijeme izvršenja kazne maloljetničkog zatvora postanu punoljetni i dalje nastavljaju da borave u zavodu za maloljetnike ili u odjeljenju za mlađa punoljetna lica, osim ako njihova društvena reintegracija neće imati veći efekat ako se

- smjeste u zavod za odrasle.
4. Mlađa punoljetna lica kojima je izrečena kazna maloljetničkog zatvora smještaju se u zavod koja ima sličan režim kao i zavod za maloljetnike.

Odmjeravanje kazne maloljetničkog zatvora - Član 51

1. Kazna maloljetničkog zatvora koja se izriče maloljetnom učiniocu krivičnog djela ne može biti duža od pet godina, a izriče se na pune godine ili na mjesece. Za krivično djelo za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora ili za sticaj najmanje dva krivična djela za koja je propisana kazna zatvora teža od deset (10) godina, maloljetnički zatvor može trajati do deset (10) godina.
2. Pri odmjerenju kazne starijem maloljetniku za krivično djelo, sud ne može izreći kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od kazne zatvora propisane za to krivično djelo, a nije vezan za najmanju propisanu mjeru te kazne.
3. Pri odmjerenju kazne maloljetničkog zatvora starijem maloljetniku sud uzima u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća u skladu s članom 49 stavovima 1 i 2 Krivičnog zakona, imajući posebno u vidu stepen zrelosti maloljetnika i vrijeme potrebno za njegovo vaspitanje i stručno osposobljavanje.

BD nema zatvor.

Pitanje 3. Dostavite relevantne cifre, statističke podatke i druge relevantne informacije.

Starateljstvo i usvojenje maloljetnih korisnika socijalne zaštite za BiH

	2010	2011	2012	2013
STARATELJSTVO I USVOJENJE	2,344	2,799	2,728	2,555
Starateljstvo	1,587	1,868	1,601	1,647
Starateljstvo za posebne slučajeve ¹⁴	699	843	1,060	858
Usvojenje	58	88	67	50

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

¹⁴ Pod starateljstvom za posebne slučajeve podrazumijeva se da organ starateljstva postavi staraoca licu, nad kojim roditelji ili usvojioци vrše roditeljsko pravo, za zaključenje ili vođenje (spora) pojedinih pravnih poslova između tog lica i njegovih roditelja, kada su njihovi interesi u suprotnosti.

Maloljetni korisnici socijalne zaštite upućeni na smještaj u ustanove u BiH

	2010	2011	2012	2013
SMJEŠTAJ U USTANOVE	1,924	1,714	1,914	1,670
U predškolske ustanove	157	17	50	4
U dom za djecu i omladinu	156	148	99	85
U ustanovu za djecu bez roditeljskog staranja	527	592	616	595
Smještaj u drugu porodicu (hraniteljske porodice)	639	564	712	587
U učenički ili studentski dom	71	46	37	54
U ustanovu za rehabilitaciju i zaštitu	175	188	198	144
U druge ustanove socijalne zaštite	199	159	202	201

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Starateljstvo, usvojenje i smještaj u ustanove maloljetnih korisnika socijalne zaštite u entitetima i BD

FEDERACIJA BiH	2010	2011	2012	2013
STARATELJSTVO I USVOJENJE <i>GUARDIANSHIP AND ADOPTION</i>	1,488	1,270	1,163	1,253
Starateljstvo <i>Guardianship</i>	1,054	820	772	860
Starateljstvo za posebne slučajeve <i>Guardianship for special cases</i>	394	402	358	355
Usvojenje <i>Adoption</i>	40	48	33	38
SMJEŠTAJ U USTANOVE <i>PLACEMENT IN INSTITUTIONS</i>	1,289	1,120	1,132	1,004
U predškolske ustanove <i>In pre-school institutions</i>	130	1	38	1
U dom za djecu i omladinu				

<i>In institution for children and adolescents</i>	94	76	36	43
U ustanovu za djecu bez roditeljskog staranja <i>In institutions for children deprived of parental care</i>	417	477	520	448
Smještaj u drugu porodicu <i>With foster family</i>	376	320	307	289
U učenički ili studentski dom <i>In pupil or student hostel</i>	59	30	26	40
U ustanovu za rehabilitaciju i zaštitu <i>In institution for rehabilitation and care</i>	75	76	51	57
U druge ustanove socijalne zaštite <i>In other social welfare facilities</i>	138	140	154	126

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

REPUBLIKA SRPSKA	2010	2011	2012	2013
STARATELJSTVO I USVOJENJE <i>GUARDIANSHIP AND ADOPTION</i>	786	1,462	1,504	1,245
Starateljstvo <i>Guardianship</i>	495	1,014	800	763
Starateljstvo za posebne slučajeve <i>Guardianship for special cases</i>	274	409	671	471
Usvojenje <i>Adoption</i>	17	39	33	11

SMJEŠTAJ U USTANOVE <i>PLACEMENT IN INSTITUTIONS</i>	624	587	780	663
U predškolske ustanove <i>In pre-school institutions</i>	27	16	12	3
U dom za djecu i omladinu <i>In institution for children and adolescents</i>	61	69	63	42
U ustanovu za djecu bez roditeljskog staranja <i>In institutions for children deprived of parental care</i>	109	111	96	147
Smještaj u drugu porodicu <i>With foster family</i>	263	244	403	295
U učenički ili studentski dom <i>In pupil or student hostel</i>	12	16	11	14
U ustanovu za rehabilitaciju i zaštitu <i>In institution for rehabilitation and care</i>	100	112	147	87
U druge ustanove socijalne zaštite <i>In other social welfare facilities</i>	52	19	48	75

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

BRČKO DISTRIKT	2010	2011	2012	2013
STARATELJSTVO I USVOJENJE <i>GUARDIANSHIP AND ADOPTION</i>	70	67	61	57
Starateljstvo <i>Guardianship</i>	38	34	29	24
Starateljstvo za posebne slučajeve <i>Guardianship for special cases</i>	31	32	31	32

Usvojenje <i>Adoption</i>	1	1	1	1
SMJEŠTAJ U USTANOVE <i>PLACEMENT IN INSTITUTIONS</i>	11	7	2	3
U predškolske ustanove <i>In pre-school institutions</i>	0	0	0	0
U dom za djecu i omladinu <i>In institution for children and adolescents</i>	1	3	0	0
U ustanovu za djecu bez roditeljskog staranja <i>In institutions for children deprived of parental care</i>	1	4	0	0
Smještaj u drugu porodicu <i>With foster family</i>	0	0	2	3
U učenički ili studentski dom <i>In pupil or student hostel</i>	0	0	0	0
U ustanovu za rehabilitaciju i zaštitu <i>In institution for rehabilitation and care</i>	0	0	0	0
U druge ustanove socijalne zaštite <i>In other social welfare facilities</i>	9	0	0	0

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Korisnici domova za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja prema spolu i starosnim grupama u BiH¹⁵

	Ukupno	Godine starosti korisnika						
		do 3 godine	3 - 6	7 - 10	11 - 14	15 - 18	iznad 18 godina	
2010	svoga	763	81	57	112	166	184	163
	muški	363	38	39	68	99	110	9
	ženski	400	43	18	44	67	74	154
2011	svoga	746	77	47	103	159	173	187
	muški	313	40	27	55	93	80	18
	ženski	433	37	20	48	66	93	169
2012	svoga	765	68	64	80	145	209	199
	muški	318	35	36	43	84	98	22
	ženski	447	33	28	37	61	111	177
2013	svoga	678	49	62	71	166	264	66
	muški	363	24	33	39	95	148	24
	ženski	315	25	29	32	71	116	42

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Korisnici domova za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja prema spolu i starosnim grupama u entitetima (BD NEMA DOMOVE)

FEDERACIJA BiH	Ukupno <i>Total</i>	Godine starosti korisnika <i>Age of residents</i>						
		do 3 godine <i>under 3 years</i>	3 - 6	7 - 10	11 - 14	15 - 18	iznad 18 godina <i>over 18 years</i>	
2010	svoga	525	74	53	95	137	151	15
	muški	311	34	37	60	86	91	3
	ženski	214	40	16	35	51	60	12
2011	svoga	501	72	42	91	126	145	25
	muški	264	38	24	50	77	63	12
	ženski	237	34	18	41	49	82	13
2012	svoga	522	62	60	67	122	180	31
	muški	272	31	33	39	76	78	15

¹⁵ Brčko distrikt nema dom za djecu bez roditeljskog staranja

	ženski	250	31	27	28	46	102	16
2013	svega	613	43	58	65	146	243	58
	muški	325	20	31	36	85	135	18
	ženski	288	23	27	29	61	108	40

REPUBLICA SRPSKA	Ukupno <i>Total</i>	Godine starosti korisnika <i>Age of residents</i>						
		do 3 godine <i>under 3 years</i>	3 - 6	7 - 10	11 - 14	15 - 18	iznad 18 godina <i>over 18 years</i>	
2010	svega	238	7	4	17	29	33	148
	muški	52	4	2	8	13	19	6
	ženski	186	3	2	9	16	14	142
2011	svega	245	5	5	12	33	28	162
	muški	49	2	3	5	16	17	6
	ženski	196	3	2	7	17	11	156
2012	svega	243	6	4	13	23	29	168
	muški	46	4	3	4	8	20	7
	ženski	197	2	1	9	15	9	161
2013	svega	65	6	4	6	20	21	8
	muški	38	4	2	3	10	13	6
	ženski	27	2	2	3	10	8	2

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Maloljetni prestupnici

Osuđena maloljetna lica - izrečene krivične sankcije prema grupama krivičnih djela, 2011. godina

	Osuđeni	Maloljetnički zatvor	Vaspitne mjere			
	svega		svega	upozorenja i usmjeravanja	pojačanog nadzora	zavodske mjere
Federacija	217	1	216	32	171	13
Rep. Srpska	51	1	50	22	24	4
Brčko	23	0	23	0	23	0
BIH	291	2	289	54	218	17

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Osuđena maloljetna lica - izrečene krivične sankcije prema grupama krivičnih djela, 2012. godina

	Osuđeni	Maloljetnički zatvor	Vaspitne mjere			
	svega		svega	upozorenja i usmjeravanja	pojačanog nadzora	zavodske mjere
Federacija	278	3	275	67	204	4
Rep. Srpska	51	1	50	17	29	4
Brčko	20	0	20	0	20	0
BiH	349	4	345	84	253	8

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Osuđena maloljetna lica - izrečene krivične sankcije prema grupama krivičnih djela, 2013. godina

	Osuđeni	Maloljetnički zatvor	Vaspitne mjere			
	svega		svega	upozorenja i usmjeravanja	pojačanog nadzora	zavodske mjere
Federacija	258	3	255	80	168	7
Rep.Srpska	54	0	54	28	24	2
Brčko	23	0	23	10	11	2
BiH	335	3	332	118	203	11

Izvor podataka: Agencija za statistiku BiH

Član 17. stav 2. Besplatno osnovno i srednje obrazovnje-redovno pohađanje škole

Pitanje 1. Opišite opšti zakonodavni okvir. Precizirajte prirodu, razloge i obim reformi ukoliko ih ima.

Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH u članu 6. propisano je „(Zabrana diskriminacije) stav (1) Svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem odgoju i obrazovanju bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi. (2) Jednak pristup i jednake mogućnosti podrazumijevaju osiguranje jednakih uslova i prilika za sve, za početak i nastavak daljnjeg odgoja i obrazovanja“.

Članom 3., Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH definisani su opći ciljevi obrazovanja, koji podrazumijevaju „promociju poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, i pripremu svake osobe za život u društvu koje poštuje načela demokratije i vladavine zakona“ (tačka c) i „osiguranje jednakih mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim nivoima obrazovanja, bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost,

socijalno i kulturno porijeklo i status, porodični status, vjeroispovijest, psihofizičke i druge vlastite osobine“ (tačka e).

Navedenim zakonomom je definisano i da:

„Prava djeteta koja se odnose na obrazovanje, ispravna briga za dobrobit njegovog fizičkog i mentalnog zdravlja i sigurnosti, u školama i na svim mjestima gdje se obrazuje, imaju prvenstvo nad svim drugim pravima.

U slučaju sukoba prava, prednost se daje onom pravu, tumačenju ili djelovanju, koje će najviše koristiti interesu djeteta.“

Pitanje prava djeteta na obrazovanje regulisano je članom 4., stav 1, Okvirnog zakona prema kojem „svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učestvovanja u odgovarajućem obrazovanju, bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi“.

Integracija djece sa invaliditetom u redovno obrazovanje

U BiH ne postoje posebni zakoni kojim se izričito štite osobe sa invaliditetom od diskriminacije u obrazovanju i edukaciji, ali zakoni o obrazovanju na svim nivoima organizovanja u BiH, zabranjuju diskriminaciju po bilo kojoj osnovi pa i po osnovu invaliditeta i svakom djetetu garantuju se jednako pravo pristupa, jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem odgoju i obrazovanju i uživanje istovjetnog tretmana, bez diskriminacije..

Socijalna uključenost u školama, se poboljšava kroz primjenu Indeksa uključenosti kao sredstva za samo-ocjenjivanje.

Kategorije, postupak identifikacije, planiranje i način rada, profil, obuka i profesionalni razvoj stručnog kadra za rad s djecom i mladima s posebnim potrebama i druga pitanja, bliže se uređuju propisima entiteta, kantona i BD, u skladu s principima i standardima utvrđenim ovim zakonom.

Članom 21. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH propisano je da „radi sticanja novih znanja, usavršavanja i profesionalnog razvoja, nastavni kadar, pedagozi, psiholozi, defektolozi, logopedi i direktori škola obuhvaćeni su obaveznim programima obuke, usavršavanja i provjere.

Takve programe ustanovit će obrazovne vlasti u entitetu, kantonima i BD, u skladu s principima i standardima definiranim ovim zakonom

RS

Članom 2. stav 4. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju ("Službeni glasnik RS", br. 119/08 i 1712) je propisano da se predškolsko vaspitanje i obrazovanje odvija u skladu sa ratifikovanim međunarodnim konvencijama, a članom 3. da predškolske ustanove, ustanove socijalne zaštite u kojima su trajno zbrinuta djeca predškolskog uzrasta i druge ustanove koje ostvaruju programe vaspitanja i obrazovanja djece predškolskog uzrasta, obavljaju djelatnost kojom se obezbjeđuje jednaka dostupnost vaspitanja i obrazovanja svakom predškolskom djetetu. Vaspitno obrazovni rad sa djecom sa smetnjama u psiho-fizičkom razvoju ostvaruje se po prilagođenom ili posebnom programu, zavisno od potreba i mogućnosti djece. Ministar prosvjete i kulture će donijeti Pravilnik o načinu i uslovima ostvarivanja programa za djecu sa smetnjama u psiho-fizičkom razvoju. Zakonom predviđa asistenta za inkluziju zaduženog za dijete sa teškoćama u razvoju. Zakonom je propisano da se u predškolskim ustanovama koriste: cjeloviti razvojni programi, specijalizovani programi, interventni, kompenzacioni i

rehabilitacioni programi, programi jačanja roditeljskih znanja i sposobnosti u vaspitanju djece i programi za djecu pred polazak u školu ako nisu obuhvaćeni nekim oblikom predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Prilikom upisa u predškolske ustanove za djecu sa posebnim potrebama, ustanova je dužna da pokrene proceduru izrade individualizovanog vaspitno-obrazovnog programa, a u vaspitnoj grupi koju pohaša takvo dijete, vaspitaču pomaže asistent za inkluziju. Rok za izradu prvog individualizovanog vaspitno-obrazovnog programa je najkasnije tri mjeseca od upisa.

U jednoj optimalnoj vaspitnoj grupi ne može biti više od jednog djeteta sa smetnjama u razvoju, izuzev u predškolskim ustanovama koje imaju manji broj vaspitnih grupa u odnosu na broj upisane djece sa smetnjama u razvoju, kada u grupi može biti i dvoje djece sa smetnjama u razvoju, ali se broj djece u grupi tada umanjuje za tri.

Vaspitno-obrazovni rad u jasličkim, odnosno vrtičkim grupama obavljaju vaspitači i defektolozi za djecu sa smetnjama u razvoju uključenu u redovne uzrasne grupe i djecu smještenu u razvojnim grupama.

Vaspitna grupa koju pohađa dijete sa posebnim potrebama ima asistenta za inkluziju. Asistent pruža tehničku pomoć djetetu s teškoćama u razvoju, a na čije posebnosti ukazuje roditelj ili staratelj. Poslove asistenta za inkluziju može da obavlja lice sa najmanje završenom srednjom školom u četvorogodišnjem trajanju, zdravstvenog smjera. Izuzetno, poslove asistenta za inkluziju može obavljati i roditelj djeteta koje boravi u predškolskoj ustanovi sa završenom srednjom školom koja ne mora biti zdravstvenog smjera.

Djeca sa posebnim potrebama u predškolskim ustanovama RS

RS	Ukupno	Do tri godine starosti	3-4 godine starosti	4-5 godina starosti	5-6 godina starosti	Mješoviti uzrast 3-6 godina
2013/2014	102 (45 ženski)	4 (1 ž)	12 (9 ž)	28 (8 ž)	33 (14 ž)	25 (13 ž)
2013/2014	138 (56 ženski)	10 (8 ž)	23 (10 ž)	29 (9 ž)	43 (14 ž)	33 (15 ž)

U okviru centra za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Banja Luka, postoji i predškolska ustanova za rad sa djecom sa poteškoćama u razvoju "Marija Mažar".

U članu 5. Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik RS“ br.74/08, 71/09 i 104/11) „inkluzija podrazumijeva sveobuhvatno uključivanje lica sa smetnjama u psihofizičkom razvoju, lica sa preprekama u učenju i uopšte lica sa preprekama društvene uključenosti u vaspitno-obrazovni sistem i svakodnevni život“.

Svako dijete ima jednako pravo i jednake mogućnosti u osnovnom obrazovanju i vaspitanju bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Škola može da organizuje odjeljenja za učenike sa smetnjama u psihofizičkom razvoju u slučaju kada se ne može izvršiti uključivanje (inkluzija) takvih učenika u redovna odjeljenja – specijalna odjeljenja.

U redovno odjeljenje mogu biti uključena najviše dva učenika sa smetnjama u psihofizičkom razvoju. Za jednog učenika sa smetnjama u psihofizičkom razvoju broj učenika u redovnom odjeljenju smanjuje se za dva u odnosu na optimalan broj učenika, dok se za dva učenika sa smetnjama u psihofizičkom razvoju broj učenika u odjeljenju smanjuje za šest u odnosu na optimalan broj učenika.

Kombinovano odjeljenje od dva razreda u koje su uključeni učenici sa smetnjama u psihofizičkom razvoju može imati najviše 14 učenika.

Kombinovano odjeljenje od tri razreda u koje su uključeni učenici sa poteškoćama u razvoju može imati najviše deset učenika.

Dijete sa lakšim mentalnim i fizičkim smetnjama u razvoju upisuje se u redovno odjeljenje, s tim da mu se obezbijedi posebna stručna pomoć u okviru opservacionog perioda koji ne može biti kraći od šest mjeseci.

Stručnu pomoć u okviru opservacionog perioda pruža defektolog-logoped i pedagoško-psihološka služba škole. U školama gdje nema defektologa-logopeda stručnu pomoć pruža pedagoško-psihološka služba i u najvećoj mjeri u kojoj je to moguće uključuju se i druga stručna lica.

Djeca sa umjerenom i težom mentalnom retardacijom, autistična djeca i djeca sa višestrukim smetnjama ocejuju se opisnom ocjenom.

Glava V navedenog zakona reguliše obrazovanje i vaspitanje učenika sa smetnjama u psihofizičkom razvoju u specijalnim odjeljenjima i specijalnim školama

Djeca sa smetnjama u psihofizičkom razvoju stiču osnovno obrazovanje i vaspitanje u redovnim školama i prema programima prilagođenim njihovim potrebama, a u skladu sa članom 19. Okvirnog zakona.

U RS djeca sa smetnjama u razvoju su uključena u osnovno obrazovanje u redovna odjeljenja (inkluzija), a nastavnici sa ovim učenicima rade po posebnim, individualno prilagođenim programima. Škola se može obratiti Republičkom pedagoškom zavodu RS, koji je u sastavu Ministarstva prosvjete i kulture RS, za savjet i obuku nastavnika i stručnih saradnika za pomoć u obrazovanju učenika sa posebnim potrebama.

U RS postoje i četiri centra za obrazovanje i vaspitanje djece sa smetnjama u razvoju. U toku školske 2011/2012. godine u redovan vaspitno-obrazovni sistem uključeno je 1332 učenika sa smetnjama u razvoju. Od ovog broja 744 imalo je urađene individualne planove i programe. U toku školske 2012/2013. godine u škole je uključeno 2204 djece sa smetnjama u razvoju.

Djeca sa težim i teškim smetnjama stiču osnovno obrazovanje i vaspitanje u specijalnim školama ili specijalnom odjeljenju na osnovu rješenja kojim se utvrđuje vrsta i stepen ometenosti u razvoju.

Učenici sa posebnim potrebama uključeni u redovnu nastavu- osnovno obrazovanje RS

RS	Ukupno	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
2010/2011	1284	101	111	128	143	145	158	155	172	171

	(528 ž)	(38 ž)	(43 ž)	(51 ž)	(64 ž)	(57 ž)	(68 ž)	(65 ž)	(69 ž)	(73 ž)
2011/2012	1198 (478 ž)	64 (28 ž)	76 (38 ž)	129 (44 ž)	137 (57 ž)	167 (68 ž)	149 (58 ž)	157 (57 ž)	156 (65 ž)	163 (63 ž)
2012/2013	1095 (471 ž)	55 (20 ž)	79 (38 ž)	98 (44 ž)	121 (49 ž)	121 (48 ž)	150 (72 ž)	167 (68 ž)	148 (59 ž)	156 (73 ž)
2013/2014	1057 (435 ž)	47 (18 ž)	83 (32 ž)	106 (46 ž)	120 (53 ž)	130 (50 ž)	118 (54 ž)	156 (71 ž)	165 (68 ž)	132 (43 ž)

Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju („ Službeni glasnik RS“ br.74/08, 106/09 i 104/11) definisano je da u srednjem obrazovanju ne može vršiti diskriminacija u pristupu obrazovanju djece po osnovu rase, boje, pola, jezika, religije, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, na osnovu invalidnosti ili na bilo kojoj drugoj osnovi.

RS i jedinice lokalne samouprave, zajedno sa školom, odgovorne su za obezbjeđenje školskog prostora, opreme i prateće infrastrukture za nesmetani pristup i učešće u obrazovnom procesu lica sa posebnim potrebama.

Vaspitno-obrazovni rad u srednjem obrazovanju za lica koja koriste jezik znakova izvedu se na jeziku znakova i pomoću sredstava tog jezika.

U školi za učenike sa posebnim potrebama obrazovnim potrebama ostvaruje se stručni, posebno prilagođeni programi za specijlno obrazovanje učenika sa posebnim obrazovnim potrebama.

Učenici sa posebnim potrebama uključeni u redovnu nastavu- srednje obrazovanje u RS

RS	Ukupno	I	II	III	IV
2009/2010	296 (95 ž)	102 (30 ž)	61 (18 ž)	82 (32 ž)	51 (15 ž)
2010/2011	290 (114 ž)	93 (39 ž)	92 (37 ž)	63 (27 ž)	42 (11 ž)
2011/2012	483 (182 ž)	156 (49 ž)	144 (58 ž)	121 (51 ž)	62 (24 ž)
2012/2013	497 (164 ž)	122 (38 ž)	168 (55 ž)	143 (51 ž)	64 (20 ž)
2013/2014	403 (192 ž)	98 (39 ž)	118 (49 ž)	130 (69 ž)	57 (35 ž)

Obrazovanje učenika i u srednjim školama RS odvija se u redovnim odjeljenjima i specijalnim ustanovama.

Osnovne škole, postepeno, zavisno od budžetskih sredstava, otklanjaju arhitektonske barijere, u srednjim školama se koriste sredstva iz budžeta lokalnih zajednica.

RS je donijela i Strategiju unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u RS 2010 – 2015. U Strategiji su navedene i sledeće ciljevi:

- usklađivanje postojećih zakona i podzakonskih akata u obrazovanju sa principima međunarodnih dokumenata koji tretiraju oblast invalidnosti,

- unapređenje rada u redovnim školama /vrtićima po inkluzivnom principu i uspostavljanje resursnih centara i službi kao podrške redovnom sistemu obrazovanja, sve po principu promocije učenikovih sposobnosti i potencijala i kontinuiranog praćenja dostignuća kroz cijeli proces obrazovanja
- obezbijediti finansijsku podršku obrazovnim ustanovama radi realizacije kvalitetnog i dostupnog obrazovanja i vaspitanja djece i učenika sa smetnjama i teškoćama u razvoju,
- unapređivanje rada nastavnika/vaspitača, stručnih saradnika i drugih koji rade sa djecom/učenicima sa smetnjama i teškoćama u razvoju
- obazbijediti veću fizičku dostupnost u vaspitno-obrazovnim i drugim ustanovama i njihovu adekvatniju opremljenost u skladu sa standardima i savremenim tendencijama
- šira ponuda udzbenika i prateće literature sa dijelovima u kojima su konkretnije i jednostavnije predstavljeni sadržaji, bogatije ilustrovani udzbenici, više prilagođeni djeci i učenicima sa različitim smetnjama i teškoćama u razvoju
- aktiviranje medija radi razvijanja pozitivnih stavova kada je u pitanju vaspitanje i obrazovanje djece /učenika sa teškoćama u razvoju
- unapređenje uslova studiranja za studente sa invaliditetom.

BD

Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama BD , („Službeni glasnik BD “ broj 10/08) reguliše upis, postupak identifikacije, način edukacije i rehabilitacije djece sa poteškoćama u psihofizičkom razvoju. Istim zakonom zabranjen je svaki oblik diskriminacije u obrazovanju i edukaciji navedenih učenika i obezbjeđeno obrazovanje svih učenika pod jednakim uslovima uz primjenu principa i normi utvrđenih ovim zakonom obrazovanje svih učenika pod jednakim uslovima uz primjenu principa i normi utvrđenih ovim zakonom.

Članom 49. (Upis učenika sa posebnim potrebama) definisao je da:

((1) Upis u odjeljenja za obrazovanje učenika sa posebnim potrebama vrši se na osnovu:

a) nalaza i mišljenja komisije o otkrivanju, ocjenjivanju, sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine sa posebnim potrebama;

b) rješenja o kategorizaciji djeteta, koje donosi nadležni organ.

(2) Prijedlog za ponovno utvrđivanje vrste i stepena ometenosti u razvoju može da podnese roditelj, škola, organ socijalnog staranja i zdravstvena ustanova.

(3) Rješenjem o utvrđivanju vrste i stepena ometenosti u razvoju učenika utvrđuje se vrsta i stepen ometenosti u razvoju, odgovarajuća rehabilitacija i profesionalno usmjeravanje učenika.

(4) Upis iz stava 1 ovog člana vrši se u toku mjeseca maja).

Članom 52. regulisano je da (1) učeniku koji zbog invalidnosti ili druge teške bolesti ne može pohanati nastavu, obrazovanje se omogućuje kod kuće.

(2) Učeniku koji je zbog duge i teške bolesti smješten u zdravstvenu ustanovu, obrazovanje se pruža u bolnici, a učenik koji je smješten u socijalnu ustanovu pohađa školu koja je najbliža toj ustanovi.

(3) Obrazovanje učenika iz stavova 1 i 2 ovog člana urenuje Odjeljenje, na prijedlog Pedagoške institucije.

(4) U slučaju da učenik iz zdravstvenih razloga nije u mogućnosti da učestvuje u nekoj fizičkoj aktivnosti ili izvonenju fizičke vježbe iz određenog nastavnog predmeta ili ako bi takva vježba mogla da ugrozi njegovo zdravlje, privremeno ili trajno se oslobađa takvih aktivnosti.

(5) Odluku o oslobađanju učenika iz stava 4 ovog člana donosi nastavničko vijeće na preporuku nadležne zdravstvene ustanove.).

Članom 45. regulisano je Sticanje srednjeg obrazovanja

((4) Srednja stručna škola je dužna da stvara sve potrebne uslove za obrazovanje učenika sa smanjenim psihofizičkim sposobnostima u jednostavnim ili manje jednostavnim zanimanjima, I i II stepena složenosti.)

(5) Srednje obrazovanje učenika sa posebnim potrebama, kao i obrazovanje posebno nadarenih učenika, može se obavljati i u posebnim odjeljenjima srednjih škola Distrikta, formiranim za te potrebe, sa posebno prilagodenim nastavnim planovima i programima za svaku od tih kategorija.

(6) Trajanje srednjeg obrazovanja učenika sa posebnim potrebama kao i način sticanja stepena stručne spreme reguliše se posebnim aktom koji donosi Vlada Distrikta na prijedlog šefa Odjeljenja.).

Član 24. (Uslovi za formiranje odjeljenja)

((1) Osnovne i srednje škole, kao javne ustanove, učenike raspoređuju u odjeljenja.

(2) Odjeljenje ne može imati više od 29 učenika.

(3) Odjeljenja koja obuhvataju i učenike u inkluzivnoj nastavi mogu imati najviše 18 učenika, a u jednom odjeljenju može biti najviše dva učenika sa posebnim potrebama.

(4) Minimalan broj učenika u odjeljenju utvrđuje se u skladu sa Pedagoškim standardima koje donosi Vlada Distrikta.

(5) Uz prethodnu saglasnost Odjeljenja može se organizovati rad odjeljenja sa brojem učenika većim od broja iz stavova 2 i 3 ovog člana u slučaju neplaniranog povećanja broja učenika.)

Član 50. (Kategorizacija)

(1) Postupak rane identifikacije djeteta sa posebnim potrebama počinje u fazi utvrđivanja sposobnosti djeteta za upis u prvi razred, a nalazom komisije iz člana 49 stava 1 tačke a) ovog zakona određuje se način edukacije i rehabilitacije.

(2) Dijete s manjim poteškoćama u psihofizičkom razvoju i dijete koje po ocjeni komisije iz člana 49 stava 1 tačke a) ovog zakona treba da uči uz pojačan nadzor i rad pedagoga, psihologa i defektologa, pohađa nastavu u redovnim odjeljenjima, odnosno u inkluzivnoj nastavi.

(3) Djeca sa izraženijim poteškoćama u psihofizičkom razvoju pohađaju nastavu u posebnim odjeljenjima po adaptiranom nastavnom planu i programu gdje je, pored edukacije, potrebna rehabilitacija i resocijalizacija.

(4) Pravilnikom, koji donosi šef Odjeljenja, detaljnije se regulišu kategorija, postupak identifikacije, socijalizacije, vonenje evidencije i dokumentacije, planiranje i način rada, profil, obuka i profesionalni razvoj stručnog kadra za rad sa učenicima s posebnim potrebama.

Na području BD u osnovnim i srednjim školama obrazuju se učenici sa posebnim potrebama, u dvije osnovne škole organizirana su specijalna odjeljenja za ove učenike koji su sa stepenom oštećenja, umjerene mentalne retardacije (UMNR), dok su učenici kategorisani sa lakom mentalnom retardacijom (LMNR) integrisani u redovna odjeljenja u inkluzivnu nastavu. Nastava se za ovu grupu učenika realizirana po prilagođenim nastavnim programima koji su usklađeni sa mogućnostima, sposobnostima i interesima učenika.

U srednje stručne škole upisuju se učenici (LMNR) koji završe osnovno obrazovanje u neka lakša zanimanja, u skladu sa mogućnostima i interesima učenika.

Stručni timovi škola pojačano prate ovu kategoriju učenika te s obzirom na stalnu komunikaciju sa nastavnicima, u prilici su da izmjenjuju mišljenja i da se predlažu nova rješenja, individualno se odnoseći prema svakom učeniku sa PUU (sa preprekama u učenju i učešću).

U cilju sveobuhvatne podrške, učenicima sa PUU radi se kontinuirano na identifikaciji učenika sa govornim poteškoćama, slabovidnim učenicima, učenicima sa poremećajima u ponašanju, ADHD sindromom i ostalim teškoćama, kako bi se na sastancima proširenog stručnog tima mogao odrediti nivo i vrsta podrške.

Stručni tim osnovnih i srednjih škola imaju dobru saradnju kada je u pitanju protok informacija o učenicima sa PUU.

Na području BD u osnovnim i srednjim školama obrazuju se učenici sa posebnim potrebama, u dvije osnovne škole organizirana su specijalna odjeljenja za ove učenike koji su sa stepenom oštećenja, umjerene mentalne retardacije (UMNR), dok su učenici kategorisani sa lakom mentalnom retardacijom (LMNR) integrisani u redovna odjeljenja u inkluzivnu nastavu. Nasatva se za ovu grupu učenika realizirana po prilagođenim nastavnim programima koji su usklađeni sa mogućnostima, sposobnostima i interesima učenika.

U srednje stručne škole upisuju se učenici (LMNR) koji završe osnovno obrazovanje u neka lakša zanimanja, u skladu sa mogućnostima i interesima učenika

Stručni timovi škola pojačano prate ovu kategoriju učenika te s obzirom na stalnu komunikaciju sa nastavnicima, u prilici su da izmjenjuju mišljenja i da se predlažu nova rješenja, individualno se odnoseći prema svakom učeniku sa PUU (sa preprekama u učenju i učešću).

U cilju sveobuhvatne podrške, učenicima sa PUU radi se kontinuirano na identifikaciji učenika sa govornim poteškoćama, slabovidnim učenicima, učenicima sa poremećajima u ponašanju, ADHD sindromom i ostalim teškoćama, kako bi se na sastancima proširenog stručnog tima mogao odrediti nivo i vrsta podrške.

Stručni tim osnovnih i srednjih škola imaju dobru saradnju kada je u pitanju protok informacija o učenicima sa PUU.

U BD da bi škola bila fizički dostupna djeci sa invaliditetom školski objekti imaju odgovarajuće prilagođene prilaze. U jednoj školi u funkciji je i lift pa su i prostori na spratu dostupni i djeci sa invaliditetom, a u ostalim školama raspored učionica prilagođen je potrebama ove djece.

U obrazovnom sistemu BD uposleni su defektolozi različitih smjerova (oligofrenolog, surdoaudiolog, logoped, tiflopedagog) koji sa pedagozima, psiholozima, socijalnim radnicima i socijalnim pedagozima čine stručne timove koji rade sa ovim učenicima, a pri tome pružaju pomoć i podršku roditeljima i nastavnicima ovih učenika.

Adaptirane nastavne planove i programe za djecu sa poteškoćama u psihofiziškom razvoju rade nastavnici u saradnji sa stručnim timovima u čijem sastavu se nalaze odgovarajući stručni saradnici

FBiH

Za djecu sa posebnim potrebama u upotrebi su individualni i prilagođeni nastavni planovi i programi. Ovi planovi i programi rade se u saradnji nastavnika i mobilnih timova koji čine stručnjaci za određene oblasti (pedagozi, psiholozi, defektolozi, radni terapeuti...)

Novoizgrađene škole se pridržavaju građevinskih standarda, a u starim školama se vrši adaptacija gdje je god to moguće. Poseban problem predstavljaju područne škole u ruralnim sredinama.

Pedagoškim standardima i normativima predviđeno je da škole sa većim brojem učenika obavezno imaju pedagoga i psihologa. Za prosvjetni kadar organiziraju se seminari, okrugli stolovi i drugi oblici edukacije.

Obrazovanje Roma

Što se tiče problematike romske djece, moramo naglasiti da je 14. jula 2010. godine Vijeće ministara BiH usvojilo Revidirani Akcioni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma. Ovim dokumentom definirana su 4 cilja i 47 mjera kako bi djeca ove marginalizirane grupacije imala ravnopravnost u pogledu dostupnosti kvalitetnom obrazovanju i kako bi mogla stjecati neophodna znanja za kasnije, kvalitetnije integriranje u društvu.

Također nužno je istaknuti da je formiran Stručni tim za praćenje provedbe obrazovnih potreba Roma kao izravna obaveza koja iz njega proističe. Ovaj stručni tim prikuplja sve relevantne statističke podatke o obrazovanju Roma počev od školske 2011./2012. godine.

U 2011. godini došlo je do povećanja upisa romske djece u osnovno, srednje i visoko obrazovanje.

Prema pokazateljima Analize evidentiranih romskih potreba koje je sačinilo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice evidentirano je da :

- 27 romske djece bilo je uključeno u obavezni predškolski odgoj i obrazovanje,
- 49 romske djece je bilo uključeno u obavezni predškolski odgoj i obrazovanje.
- 3.024 romske djece pohađala su osnovno obrazovanje,
- 243 romske djece pohađala su srednjoškolsko obrazovanje,
- 17 romske djece je bilo obuhvaćeno visokoškolskim obrazovanjem,
- 939 romske djece koja nisu obuhvaćena osnovnim i srednjim obrazovanjem .

Pristupanjem BiH Dekadi inkluzije Roma (2005 – 2015) Plan akcije o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u BiH (2004.), u segmentu koji se odnosi na Rome, bilo je potrebno revidirati s ciljem da se osigura rješavanje problema koji se odnosi na kvalitetniji i odgovorniji pristup pravu na obrazovanje djece Roma kao najbrojnije nacionalne manjine u BiH

Revidirani akcioni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma urađen je u skladu sa preporukama i prijedlozima dogovorenim na 16. sastanku Međunarodnog upravnog komiteta programa Dekade romske inkluzije. Ovim dokumentom definirana su četiri cilja i četrdesetsedam mjera kako bi ova marginalizirana grupacija djece imala jednakost u dostupnosti kvalitetnom obrazovanju i mogla sticati neophodna znanja za kasnije kvalitetnije integriranje u društvo. Samim tim jednakost, kada je dostupnost kvalitetnog obrazovanja u pitanju, postaje naročito značajna za romsku djecu i omladinu. Na državnom nivou uspostavljen je Stručni tim za praćenje njegove primjene i sačinjen je izvještaj za 2011. godinu.

Pri sačinjavanju ovog prvog izvještaja Stručni tim se suočio sa problemom nepoznanice o stvarnom broju Roma koji žive na teritoriji države, a samim tim ni broja romske djece, jer je zadnji popis stanovništva u BiH bio 1991. godine. Procjene domaćih i stranih NVO-a razlikovale su se u više desetina hiljada Roma.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (MLJPI) kako bi moglo pristupiti izradi akcionih planova za Rome je na teritoriji BiH (krajem 2009. i početkom 2010. godine) izvršilo evidentiranje romskih potreba.

U Analizi evidentiranja romskih potreba u BiH (MLJPI 2011), gdje se pokazalo da je u BiH evidentirano 16.771 Roma, stoji da je broj osoba koje su maloljetne 42,2% , što bi značilo da je broj maloljetnih osoba (romske djece do 18. godina) 7.077.

Rukovodeći se ovim podatkom Stručni tim je matematički izračunao koliki je broj djece koja trebaju da budu uključena u redovno osnovno obrazovanje (djeca od navršениh 6 godina do 16 godina) što znači 56% od 7.077 djece i to bi odgovaralo brojčanom pokazatelju od 3.963.

Napominje se da je popis stanovništva u BiH obavljen u oktobru/listopadu 2013. godine. (1 – 15 oktobra 2013.) i da će nakon zvanične objave rezultata biti poznat i broj Roma u BiH.

Prema izvještaju u 2011. godini, općenito se zaključuje, da je došlo do povećanog upisa romske djece u osnovno, srednje, ali i visoko obrazovanje. Evidentan je i znatno manji broj djece koja napuštaju osnovno i srednje obrazovanje. Nadležna ministarstva obrazovanja veću pažnju posvećuju sastancima sa roditeljima romske djece u cilju informiranja da je osnovno obrazovanje zakonska obaveza, kao i sastancima sa romskim zajednicama i aktivistima u cilju upoznavanja važnosti programa vezanih za rani razvoj djeteta i info skupovima i tematskim predavanjima za roditelje u romskim zajednicama.

Također prema navedenom izvještaju, ukupan broj romske djece uključene u redovno osnovno obrazovanje u školskoj 2011/2012. godini je 3.024 ili 76,30%.

Obavezno osnovno obrazovanje u prvom polugodištu školske 2011/2012 napustilo je 49 učenika ili 1,6%.

Prema nepotpunim podacima za školsku 2012/2013. Ukupan broj romske djece uključene u redovno osnovno obrazovanje je 1.248. Objektivno, broj romske djece uključene u redovno osnovno obrazovanje u školskoj 2012/2013. godini je znatno veći od iskazanog podatka.

(Podaci ovog izvještaja za školsku 2012/2013. godinu su nepotpuni iz razloga što od šest kantonalnih ministarstava obrazovanja u FBiH gdje su nastanjeni Romi podatke nisu dostavila tri ministarstva obrazovanja (Sarajevskog, Unsko-sanskog i Srednjobosanskog kantona).

Obavezno osnovno obrazovanje u prvom polugodištu školske 2012/2013. napustilo je 267 učenika.

(U sistem vanrednog osnovnog obrazovanja uključeno je 225 učenika u 6 škola i za ovu djecu je obezbijedeno besplatno vanredno polaganje).

Broj upisanih učenika u srednju školu u školskoj 2011/2012 godini je 122. Ukupan broj učenika koji su napustili srednjoškolsko obrazovanje u školskoj 2011/2012 je 43 ili 2,37%

Broj upisanih učenika u srednju školu u školskoj 2012/2013 godini je 105, a napustilo je 11. U školskoj 2012/2013 godini ukupan broj romskih učenika uljučenih u srednjoškolsko obrazovanje je 243.)

U 2012/2013. godini 30 učenika steklo je srednjoškolsko obrazovanje.

(Srednjoškolsko obrazovanje u prvom razredu napustila su 34 učenika što je u odnosu na broj upisanih u prvi razred 28%. Kao razlozi napuštanja srednjoškolskog obrazovanja navode se materijalni razlozi, samovoljno, promjena mjesta boravka, protivljenje roditelja i stupanje u brak.)

U 2011/2012. Nadležne obrazovne vlasti obezbijedile su 6 stipendija za romske studente (*ukupno 17 studenata*), a 64 romske djece prima stipendiju za pomoć u osnovnom i srednjem obrazovanju.

U 2012/2013. obezbijedeno je 49 stipendija za romske učenike i studente.

U 2011 godini oko 80% romske djece je dobilo neki vid pomoći u osnovnom obrazovanju kroz nabavku udžbenika, školskog pribora, prevoza ili užine.

U školskoj 2012/2013 oko 95% romske djece dobilo je neki vid pomoći u osnovnom obrazovanju kroz nabavku udžbenika, školskog pribora, prevoza ili užine.

Sačinjavanje izvještaja za školsku 2013/2014. godinu je u toku.

FBIH

Prema Istraživanju višestrukih pokazatelja o romskoj populaciji 2011-2012. u BiH¹⁶, stopa pohađanja osnovnog obrazovanja za djecu romske nacionalnosti iznosi 69,3% u BiH, dok ovaj podatak za FBiH iznosi 68,9%.

Među djecom romske nacionalnosti osnovnoškolskog uzrasta, najmanji je procenat pohađanja osnovne škole djece uzrasta od šest godina i iznosi samo 46,9% u BiH, što ukazuje na ranije identifikovani problem odgođenog upisa u prvi razred osnovne škole. Naime, podatak o stopi obuhvata osnovnim obrazovanjem za djecu u dobi od 7 godina znatno je veći i iznosi 65,9%. Najveći obuhvat osnovnim obrazovanjem je u uzrastu od 10 godina, a podatak o procentu desetogodišnjaka obuhvaćenih osnovnim obrazovanjem iznosi 80%.

Naravno, jedna od mjera za smanjenje broja djece romske nacionalnosti koja ne pohađaju osnovnu školu, a koju propisuju i kantonalni zakoni o osnovnom obrazovanju, je podnošenje prekršajnih prijava protiv roditelja koji ne ispunjavaju svoje obaveze u pogledu upisa djece u osnovnu školu i osiguranja redovnog pohađanja nastave, te ispunjavanja drugih školskih obaveza. Međutim, dugoročno su djelotvornije mjere prevencije, nego sankcije takvih postupaka, a jedna od najboljih mjera prevencije je edukacija roditelja, te određene podsticajne mjere kao što su osiguranje besplatnih udžbenika i nagrađivanje učenika romske nacionalnosti za odličan uspjeh u školovanju.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je u školskoj 2012/13. godini, već drugu godinu zaredom, dodijelilo jednokratnu novčanu nagradu učenicima romske nacionalnosti osnovnih i srednjih škola koji su ostvarili odličan uspjeh na kraju školske godine. Također, Ministarstvo u okviru raspodjele sredstava Transfera za finansiranje obrazovanja i programa pod nazivom „Podrška školovanju djece romske nacionalnosti i drugih nacionalnih manjina i socijalno ugroženih kategorija” daje podršku projektima koji imaju za cilj poboljšati inkluziju djece romske nacionalnosti u obrazovne ustanove. Ovo su neki od primjera podsticajnih mjera za bolju inkluziju djece romske nacionalnosti u osnovno obrazovanje i motivacija za veće zalaganje i istrajnost u završavanju osnovne škole.

¹⁶ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine i Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. (2013.) *Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) o romskoj populaciji u Bosni i Hercegovini 2011.-2012: završni izvještaj*. Sarajevo: UNICEF BiH. str.80-81.

Pored procenta djece romske nacionalnosti koja pohađaju osnovno obrazovanje, ovdje je važno razmotriti i podatak o procentu djece romske nacionalnosti koja završe započeto osnovno obrazovanje. Prema podacima iz Istraživanja višestrukih pokazatelja o romskoj populaciji 2011-2012., procenat djece koja upišu prvi razred osnovne škole, a koja dospiju do završnog razreda osnovne škole iznosi 75% za BiH. Ovaj podatak uključuje i učenike koji ponavljaju razrede osnovne škole.¹⁷

Ukoliko, pak, posmatramo podatak o procentu djece romske nacionalnosti koja završe osnovnu školu u predviđenom uzrastu za završavanje osnovne škole, tj. učenici koji na vrijeme upišu i završe osnovno obrazovanje (bez ponavljanja razreda) u odnosu na ukupnu populaciju djece Roma tog uzrasta, uvidjet ćemo da je on znatno niži i iznosi samo 40% za BiH. Ovdje postoji razlika između podataka za dječake i djevojčice, pa procenat dječaka koji na vrijeme završe osnovnu školu iznosi 46%, dok za djevojčice iznosi samo 34%.¹⁸

Iako se neredovno pohađanje nastave i prekid osnovnog obrazovanja prije njegovog završetka mogu posmatrati kao odvojeni problemi, oni su često i međusobno povezani s obzirom na to da je neredovno pohađanje nastave u osnovnoj školi u određenom broju slučajeva i nagovještaj da je dijete pod rizikom od prekida školovanja.

Iz informacija prikupljenih od kantonalnih ministarstava nadležnih za obrazovanje, moguće je bilo ustanoviti da većina ministarstava ne raspolaže s podacima o broju učenika koji neredovno pohađaju nastavu.

S druge strane, kao moguće uzroke neredovnog pohađanja nastave, resorna kantonalna ministarstva identifikovala su sljedeće faktore: djeca pripadnici romske populacije u većem su riziku od neredovnog pohađanja nastave; socio-ekonomski razlozi; nezaposlenost roditelja; bolest roditelja i druge nepovoljne porodične prilike; prezaposlenost/preopterećenost roditelja; neodgovorno ponašanje roditelja, uključujući nizak nivo nadzora nad djecom.

Prema posljednjem Istraživanju višestrukih pokazatelja za BiH¹⁹, neto stopa završavanja osnovne škole za BiH iznosi 92%, a za FBiH 91,7%. Ovo znači da od djece koja su upisana u prvi razred osnovne škole, njih 92% završava osnovnu školu u uzrastu predviđenom za to (ovo isključuje učenike koji ponavljaju razred). Stoga, ukoliko koristimo podatke iz navedenog istraživanja, može se zaključiti da oko 8% djece ne završi osnovnu školu u uzrastu predviđenom za to. Ovaj procenat se odnosi i na ponavljajuće i na djecu koja iz bilo kojeg razloga ne završe osnovnu školu u uzrastu predviđenom za to, što znači da se ne odnosi samo na djecu koja uopće ne završe osnovnu školu.

Prema zadnjim dostupnim podacima koji se odnose na kraj školske 2011/2012. godine, broj djece koja su prekinula osnovno školovanje u FBiH iznosio je 98 učenika, a socijalni razlozi su identifikovani kao najčešći uzrok prekida školovanja.²⁰

U studiji „Nepohađanje i napuštanje obrazovanja“, kao najčešći razlozi neupisivanja i napuštanja osnovnog obrazovanja navedeni su: teška materijalna situacija u porodici, nedostatak podrške roditelja i udaljenost od škole.²¹

¹⁷ Ibid. str. 82-84.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo zdravstva, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske i Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine. (2013.). *Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) za Bosnu i Hercegovinu 2011.-2012.: završni izvještaj* Sarajevo: UNICEF. str. 82-84.

²⁰ Federalni zavod za statistiku. Statistički bilten br. 185/13. Sarajevo, 2013. str.101.

Među ostalim razlozima napuštanja, tj. prekida osnovnog obrazovanja, u navedenoj studiji se spominju: zasnivanje bračne ili vanbračne zajednice, nesređeni odnosi u porodici, loše društvo i nedovoljan uspjeh u učenju i vladanju.²²

U informacijama prikupljenim od kantonalnih ministarstava obrazovanja kao najčešći razlozi prekidanja osnovnog obrazovanja navode se socijalni status porodice iz koje dijete dolazi i porodične prilike, a kao posebno ranjiva kategorija djece kada je prekid osnovnog obrazovanja u pitanju identifikovani su Romi. Iz ovih informacija moglo se utvrditi da učenici uglavnom prekidaju školovanje u višim razredima osnovne škole i to VI razred i više, tj. nakon prelaska na predmetnu nastavu.

Podaci iz posljednjeg Istraživanja višestrukih pokazatelja za BIH (MICS 4), provedenog tokom 2011. i 2012. godine, ukazuju da stopa pohađanja osnovnog obrazovanja u FBiH iznosi 97,2%.

Posmatranjem trendova upisa u prvi razred osnovnih škola u FBiH za period školska 2008/09 – 2012/13. godina, za koje su dostupni zvanični statistički podaci, može se ustanoviti da se broj upisanih učenika u školskoj 2012/13. smanjio za 2017 učenika u odnosu na školsku 2008/09. godinu, što izraženo u procentima iznosi 8,76%. Ukoliko, pak, posmatramo trendove smanjenja ili povećanja ukupnog broja učenika osnovnih škola, ustanovit ćemo da je u proteklom petogodišnjem periodu došlo i do smanjenja ukupnog broja učenika u osnovnim školama u FBiH. Dakle, u školskoj 2012/13. godini ukupan broj učenika osnovnih škola bio je za 39.513 učenika manji u odnosu na školsku 2008/09. godinu, što izraženo u procentima predstavlja smanjenje za 16,53%.

U skladu s informacijama prikupljenim od kantonalnih ministarstava obrazovanja, najvažnijim uzrokom smanjenja broja upisanih učenika u prvi razred osnovne škole i smanjenja ukupnog broja učenika osnovnih škola u FBiH, smatra se pad nataliteta, koji je posljedica teške ekonomske situacije u društvu i velike stope nezaposlenosti mladih koji planiraju porodicu.

Univerzalan pristup osnovnom obrazovanju i postizanje osnovnog obrazovanja djece u cijelom svijetu jedan je od najvažnijih ciljeva Programa „Svijet po mjeri djeteta“ i Milenijumskih razvojnih ciljeva. Obrazovanje je suštinski preduslov za borbu protiv siromaštva, jačanje položaja žena, zaštitu djece od opasnog i eksploatatorskog rada i seksualnog iskorištavanja, promoviranje ljudskih prava i demokratije, zaštitu životne sredine te značajno utiče na rast stanovništva.

Pohađanje programa obrazovanja u ranom djetinjstvu

Spremnost djece za osnovnu školu može biti poboljšana kroz učestvovanje u programima obrazovanja u ranom djetinjstvu ili kroz predškolsko obrazovanje.

Neku vrstu organiziranog programa u ranom djetinjstvu pohađa dva procenta romske djece uzrasta od 36 do 59 mjeseci.

Neku vrstu organiziranog programa u ranom djetinjstvu pohađa dva procenta romske djece uzrasta od 36 do 59 mjeseci koja žive u *najsiromašnijih 60 procenata populacije*.

²¹ MDG-F program Zapošljavanje i zadržavanje mladih (YERP), koji su implementirali: IOM, UNDP, UNFA, UNICEF i UNV. *Nepohađanje i napuštanje obrazovanja*. Studija formirana na osnovu istraživanja djece i mladih koji ne upisuju i koji napuštaju osnovnu i srednju školu. Decembar, 2011. str. 19.

²² Ibid.

	Djeca uzrasta od 36 do 59 mjeseci koja pohađaju neku vrstu organiziranog programa obrazovanja
Romska populacija	2%
Ukupno stanovništvo (BiH)	13%

Izvor: Ministarstvo za ljudska prava BiH-Istraživanje višestrujih pokazatenje za Rome/2011-2012/

Četiri procenta romske djece koja pohađaju prvi razred osnovne škole pohađalo je predškolsku ustanovu u prethodnoj godini.

Romska populacija	4%
Ukupno stanovništvo (BiH)	16%

Izvor: Ministarstvo za ljudska prava BiH-Istraživanje višestrujih pokazatenje za Rome/2011-2012/

Obrazovanje: upis, pohađanje OŠ i SŠ, završavanje OŠ, prelazak u srednju školu

Romska pop.: 47% romske djece koja su odgovarajućeg uzrasta za upis u školu pohađa prvi razred osnovne škole.

Romi, žen.: 55% romskih djevojčica koje su odgovarajućeg uzrasta za upis u školu pohađa prvi razred osnovne škole.

	Romska populacija	Ukupno stanovništvo (BiH)
Neto stopa polaska u osnovnu školu (sa 6 godina)	45%	83%
Stopa pohađanja osnovne škole	69%	98%
Procenat djece koja dospiju do 8. razreda od onih koja su krenula u 1. razred OŠ	75%	100% (99.5%)
Neto stopa završavanja osnovne škole	40%	92%
Stopa prelaska u srednju školu	71%	97%
Stopa pohađanja srednje škole	23%	92%
Djeca srednjoškolskog uzrasta koja pohađaju osnovnu školu	9%	1%

Izvor: Ministarstvo za ljudska prava BiH-Istraživanje višestrujih pokazatenje za Rome/2011-2012/

U cilju stvaranja pozitivnog okruženja koje bi rezultiralo smanjenjem socijalne isključenosti romske djece i poboljšanjem ukupnog socijalnog položaja romske populacije, ministar za ljudska prava BiH je svojom odlukom donio Smjernice za poboljšanje položaja romske djece – socijalna inkluzija (krajem 2013. godine). Razlog nastanka ovog dokumenta, koji insistira na međusektorskom pristupu, je činjenica da je poboljšanje položaja romske djece uvjetovano kroz više sistema zaštite ove populacije kao što su: socijalna zaštita, obrazovanje, zdravstvena zaštita, zapošljavanje, stambeno zbrinjavanje i drugo.

RS

Što se tiče inkluzije Roma Ministarstvo prosvjete i kulture RS redovno prati primjenu revidiranog Akcionog plana BiH o obrazovnim potrebama Roma:

- škole održavaju sastanke sa roditeljima romske djece u cilju informisanja da je osnovno obrazovanje obavezno. U tim aktivnostima učestvuju i NVO. Za školsku 2011/2012. održano je 21 sastanak u sedam škola u četiri opštine;
- održavaju se sastanci i aktivnosti u cilju upoznavanja o važnosti programa vezanih za rani razvoj djeteta;
- otvoreni su dnevni centri za najmlađu djecu;
- održavaju se info skupovi i tematska predavanja za roditelje u romskim zajednicama (uz učešće NVO);
- opština Bijeljina je za uključivanje djece u predškolske programe u tekućoj godini izdvojila 3.700 KM;
- projekat Poboljšanje pristupa predškolskom obrazovanju za djecu iz romskih zajednica – opštine Vukosavlje, Prijedor, Gradiška i Bijeljina;
- seminar u cilju ojačanja sposobnosti i vještine učitelja i nastavnika za rad sa romskom djecom "Poboljšanje pristupa za djecu iz romskih zajednica" - opštine Vukosavlje, Prijedor, Gradiška i Bijeljina;
- u redovno osnovno obrazovanje u školskoj 2011/2012. uključeno je 676 učenika;
- stimulativne mjere koje se preduzimaju da bi se pospješilo redovno pohađanje nastave – stalni kontakti sa Udruženjem Roma i romskim zajednicama, Centrom za socijalni rad i romskim porodicama, oslobađanje od svih materijalnih davanja u školi/ besplatan odlazak u pozorište, bioskop ..., roditeljski sastanci, obilazak porodica, pomoć u školsko priboru, odjeći, obući, udžbenicima i đačkoj kuhinji (opština Banja Luka), podjela školskih torbi i pribora za školu, prevoz za učenike koji putuju uz minimalnu nakandu (opština Vukosavlje);
- NPP su prilagođeni – protekle četiri godine smo realizovali projekat "Osnovno pravo na obrazovanje" za djecu koja nisu imala priliku redovno pohađati nastavu u zakono predviđeno roku. Ukupno ih je kroz ovaj projekat prošlo 74. Učenici koji redovno pohađaju nastavu uče po redovnom NPP.
- za sve učenike preko 4 km udaljenosti od škole je obezbjeđen besplatan prevoz;
- u opštini Bijeljina obezbjeđena je užina za romsku djecu u osnovnom obrazovanju;
- u sistem vanrednog osnovnog obrazovanja uključeno je 76 romske djece;
- u opštini Bijeljina je obezbjeđeno besplatno vanredno polaganje;
- roditelji romske djece su uključeni u organe škola – Savjet roditelja;
- organizovane su aktivnosti u cilju kontinuirane edukacije nastavnog kadra, roditelja i sve djece u osnovnim školama kako bi se podigla svijest o ljudskim pravima i pravima djece;
- pedagozi kroz radionice nenasilne komunikacije edukuju nastavni kadar. Roditelje i svu djecu u osnovnim školama o stereotipima i diskriminaciji u obrazovanju prema Romima i njihovom prevazilaženju;
- u školskoj 2011/2012. u srednju školu se upisalo 104 djece;
- obezbjeđeni su besplatni udžbenici za romsku djecu uključenu u srednje obrazovanje (za njih 19);
- obezbjeđen je besplatan prevoz za romsku djecu uključenu u srednje obrazovanje (za njih 14);
- 15 romske djece prima stipendiju za školovanje;
- jedanaestoro romske djece upisano je na visokoškolske institucije;
- četvoro romske djece koje se obrazuje na visokoškolskim ustanovama prima stipendiju;
- obavještenje o organizovanju osnovnog obrazovanja odraslih je dostavljeno Udruženju Roma, Udruženju nacionalnih manjina i Centru za socijalni rad;

- nadležne institucije putem sredstava javnog informisanja, novina, televizije, radia i Zavoda za zapošljavanje informišu o programima obrazovanja odraslih Roma. Do sada nema prijavljenih polaznika Roma za osnovno obrazovanje odraslih.
- sedam škola je promovisalo kulturu i istoriju Roma kao vannastavne aktivnosti (Banja Luka i Bijeljina), a povodom Dana Roma, romske slave Đurđevdan i kroz "Kaleidoskop": Upoznajmo se! Nacionalne manjine u BiH" šarolikost je oko nas, istraži njeno bogatstvo;
- urađen je priručnik Upoznajmo se – nacionalne manjine u BiH;
- u Banjoj Luci su sva rođena djeca upisana u MKR, kao i svi odrasli Romi;
- u nastavi je angažovano šest romskih asistenata.

BD

Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama BD („Službeni glasnik BD“, br. 10/08,25/08,04/13), propisuje da sva djeca imaju jednako pravo na školovanje. Članom 6, stav b) navedenog Zakona zabranjena je diskriminacija ili favorizovanje zasnovano na nacionalnoj, vjerskoj, polnoj, političkoj, socijalnoj ili bilo kojoj drugoj osnovi.

U sistemu obrazovanja BD ne postoje posebne škole niti odjeljena za djecu Rome nego su isti integrisani u redovna odjeljenja sa ostalim učenicima. U osnovnom obrazovanju BD uključeno je 107 učenika Roma a 16 učenika Roma u srednje obrazovanje. Zakonska regulativa daje ista prava svim učenicima ali evidentan je problem učenika Roma uslovljen porodičnim i društvenim prilikama. Ističemo, da je u sistemu obrazovanja uključen mnogo veći broj učenika Roma ali problem je u nedosljednosti u izjašnjavanju o nacionalnoj pripadnosti.

Škole u skladu sa svojim mogućnostima pomažu navedene učenike tokom školovanja, organizujući humanitarne akcije u školi za učenike a uspostavljena je dobra saradnja i sa lokalnim zajednicama i Nevladinim organizacijama kako bi se obezbijedili potrebni uslovi za navedene učenike.

Shodno navedenom Stručni timovi škola u sastavu pedagog, psiholog, defektalozi, socijalni radnici, socijalni pedagozi suočeni sa problemom neredovitog pohađanja nastave učenika romske populacije ovaj problem nastoje riješiti u saradnji sa roditeljima učenika radeći na mijenjanju stavova i navika kojima se boravak njihove djece instrumentalizira boravkom u školi (npr. pomoć u toplom obroku, jednokratne pomoći i sl.). Naime, vrlo često, jedini razlog roditelja da njihova djeca redovno pohađaju nastavu jeste ostvarivanje (pa makar i minimalnih) materijalnih privilegija.

U toku je priprema projekta koji će obezbijediti produženi boravak ove populacije učenika u IX Osnovnoj školi područje Prutače gdje je i najveći broj učenika romske nacionalnosti. Učenici imaju besplatan prevoz i udžbenike u osnovnim školama a za učenike srednjih škola obezbijeđen je besplatan prevoz a nastoje se obezbijediti i udžbenici za navedene učenike.

Mjere za povećanje upisa u srednje škole

FBiH

Fedralno ministarstvo obrazovanja i nauke u saradnji sa nadležnim kantonalnim ministarstvima obrazovanja, razmatra mogućnost uvođenja obaveznog srednjoškolskog obrazovanja u najkraćem trajanju od 2 godine. Ovu mjeru su već uveli Kanton Sarajevo u školskoj 2010/2011.godini i Bosansko-podrinjski kanton u školskoj 2012/2013.godini. Unsko-sanski kanton u svom Zakonu o srednjem obrazovanju donesenom 2012.godine propisuje

obavezno srednje obrazovanje u dvogodišnjem trajanju za sve učenike/ce do navršene 18. godine starosti, na osnovu kojeg će se sticati kvalifikacije I i II stepena. Implementacija ove zakonske odredbe odvijat će se postepeno po zanimanjima jer je potrebno izraditi nastavne planove i programe za zanimanja I i II stepena, te u nomenklaturu zanimanja uvesti nova zanimanja I i II stepena složenosti. Od naredne školske godine početak će implementacija obrazovanja u dvogodišnjem trajanju za dva stručna zanimanja.

BD

Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama u BD, („Sl. glasnik BD, br. 10/08, 25/08, 04/13.“), definiše upis učenika u srednju školu.

(Sticanje srednjeg obrazovanja)

(1) Srednje obrazovanje se stiče u srednjim školama i dostupno je svim učenicima koji su završili osnovnu školu.

(2) Srednje obrazovanje u školama čiji je osnivač Distrikt je besplatno u smislu plaćanja bilo kakvih naknada ili taksi za pohađanje škole.

Srednje obrazovanje nije obavezno, ali je stopa upisa u srednje škole skoro 100% jer se u skladu sa Zakonom, učenicima se obezbjeđuje besplatan prevoz ukoliko je mjesto stanovanja od škole do kuće udaljeno više od 3 km, a na osnovu redovnog pohađanja srednje škole učenici odnosno njihovi roditelji ostvaruju prava iz oblasti socijalne zaštite (Dječiji dodatak, novčane pomoći...).

RS

Stopa upisa u srednje škole u RS je 97 % (gotovo 100 % - kao da je srednja škola obavezna).

Dvije škole pod jednim krovom

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je u 2012. godini izradilo "Preporuke za eliminisanje segregirajućih i podijeljenih struktura u odgojno-obrazovnim ustanovama u FBiH", koji je usvojila Koordinacija ministara obrazovanja i nauke u FBiH na četrnaestoj sjednici, održanoj 27.08.2012. godine. Ovim dokumentom je eliminiranje segregirajućih i podijeljenih struktura u školama predviđeno kroz tri koraka:

- „Administrativno i pravno ujedinjenje podijeljenih odgojno-obrazovnih ustanova“,
- „Uspostavljanje jedinstvenog pristupa obrazovanju i ujednačenih uslova za sve učenike“ i
- „Potpuna integracija podijeljenih škola – uspostavljanje multietničkih odjeljenja“.

Aktivnosti Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke s ciljem eliminisanja segregacije i diskriminacije u obrazovanju, uključujući praksu poznatu kao „dvije škole pod jednim krovom“:

2010. godina: Ministarstvo je u okviru programa „Podrška ujednačavanju uslova u paralelnim strukturama u školama” podržalo dva projekta i za tu namjenu izdvojilo 10.000,00 KM.

2011, 2012. i 2013. godina Realizovan je program „Poboljšanje uslova rada odgojno-obrazovnih ustanova“, u okviru kojeg su se kao kriterij za odabir projekata koje će finansijski podržati ovo ministarstvo, nalazili i sljedeći:

- Prioritet u rekonstrukciji ili opremanju dati školama sa pretežnim ili velikim brojem učenika iz kategorije manjinskih povratnika;
- Podržati projekte obrazovnih ustanova koje obrazuju veći broj učenika romske nacionalnosti i drugih nacionalnih manjina;
- Podsticaj proširivanju smještajnih kapaciteta školskih objekata u cilju administrativno-pravnog ujedinjavanja „dvije škole pod jednim krovom“, te prilagođavanje školskih prostorija za realizaciju istih;
- Davanje prednosti projektima koji omogućavaju promovisanje prava nacionalnih manjina, te osoba sa posebnim potrebama i prilagođavanje školskih objekata za realizaciju istih.

U 2012. godini, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je također u svrhu podrške procesu i projektima ujedinjenja odgojno-obrazovnih ustanova koje funkcioniraju kao „dvije škole pod jednim krovom“ raspisalo Konkurs za najbolje literarne radove o temi „Budućnost kakvu želim u Bosni i Hercegovini – jedan krov za sve nas“. Na Konkurs su se mogli prijaviti učenici osnovnih i srednjih škola iz FBiH, a nagrađeno je 17 učenika čiji su radovi ocijenjeni kao najbolji.

U toku pripreme ovog izvještaja Vrhovni sud FBiH je donio presudu broj: 58 oPs 085653 13 od 29.08.2014. godine /objavljena 30.10.2014/, kojim je potvrđena presuda Opštinskog suda u Mostaru od 27.04.2012. godine, kojom je utvrđen diskriminirajući oblik organizovanje škola na etničkom principu donošenjem i implementacijom školskih planova i programa na etničkom principu i odvajanjem učenike u školama na području Hercegovačko-neretvanskog kantona /HNK/ u dvije osnovne škole u Stocu i Čapljini, te je naloženo da se poduzmu neophodne i zakonom predviđene radnje usklađene sa legitimnim i specifičnim ciljevima obrazovanja u skladu sa propisima BiH u cilju prestanka dalje diskriminacije djece u školama na području HNK, na osnovu etičke pripadnosti, tako što će ustanoviti jedinstvene, integrisane, multikulturne, obrazovne ustanove.

Pitanje 3. Dostavite relevantne cifre, statističke podatke i druge relevantne informacije.

Osnovno obrazovanje

Upisani učenici u školskoj 2010/2011. godini (redovne škole i škole za djecu sa posebnim potrebama)

			osnovno obrazovanje		
			Ukupno	I-IV razred - osmogodišnj	V-VIII razred -
BiH	Svi upisani učenici	Svega	331,594	168,243	163,351
		Žene	161,197	81,808	79,389
	javne škole*		1,895		
RS	Svi upisani učenici	Svega	105,028	55,360	49,668
		Žene	51,003	26,957	24,046
	javne škole*		751		
FED	Svi upisani učenici	Svega	219,495	109,362	110,133
		Žene	106,728	53,144	53,584
	javne škole*		1,109		
BD	Svi upisani učenici	Svega	7,071	3,521	3,550
		Žene	3,466	1,707	1,759
	javne škole*		35		

			osnovno obrazovanje		
			Ukupno	I-IV razred - osmogodišnj	V-VIII razred -
BiH	Svi upisani učenici	Svega	3,809	2,599	1,210
		Žene	1,859	1,279	580
	privatne škole*		11		
RS	Svi upisani učenici	Svega	0	0	0
		Žene	0	0	0
	privatne škole*		0		
FED	Svi upisani učenici	Svega	3,809	2,599	1,210
		Žene	1,859	1,279	580
	privatne škole*		11		
BD	Svi upisani učenici	Svega	0	0	0
		Žene	0	0	0
	privatne škole*		0		

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Upisani učenici u školskoj 2011/2012. godini (redovne škole i škole za djecu sa posebnim potrebama)

		osnovno obrazovanje			
		Ukupno	I-IV razred - osmogodišnj	V-VIII razred -	
BiH	Svi upisani učenici	Svega	313,179	164,598	148,581
		Žene	152,353	80,043	72,310
	javne škole*		1,876		
RS	Svi upisani učenici	Svega	101,376	54,036	47,340
		Žene	49,266	26,299	22,967
	javne škole*		731		
FED	Svi upisani učenici	Svega	205,013	107,114	97,899
		Žene	99,768	52,061	47,707
	javne škole*		1,109		
BD	Svi upisani učenici	Svega	6,790	3,448	3,342
		Žene	3,319	1,683	1,636
	javne škole*		36		

		osnovno obrazovanje			
		Ukupno	I-IV razred - osmogodišnj	V-VIII razred -	
BiH	Svi upisani učenici	Svega	3,478	2,022	1,456
		Žene	1,708	986	722
	privatne škole*		12		
RS	Svi upisani učenici	Svega	0	0	0
		Žene	0	0	0
	privatne škole*		0		
FED	Svi upisani učenici	Svega	3,478	2,022	1,456
		Žene	1,708	986	722
	privatne škole*		12		
BD	Svi upisani učenici	Svega	0	0	0
		Žene	0	0	0
	privatne škole*		0		

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Upisani učenici u školskoj 2012/2013. godini (redovne škole i škole za djecu sa posebnim potrebama)

		osnovno obrazovanje			
		Ukupno	I-IV razred - osmogodišnj	V-VIII razred -	
BiH	Svi upisani učenici	Svega	301,322	160,385	140,937
		Žene	146,830	77,961	68,869
	javne škole*		1,868		
RS	Svi upisani učenici	Svega	99,025	52,774	46,251
		Žene	48,228	25,670	22,558
	javne škole*		727		
FED	Svi upisani učenici	Svega	196,010	104,280	91,730
		Žene	95,578	50,680	44,898
	javne škole*		1,105		
BD	Svi upisani učenici	Svega	6,287	3,331	2,956
		Žene	3,024	1,611	1,413
	javne škole*		36		

		osnovno obrazovanje			
		Ukupno	I-IV razred - osmogodišnj	V-VIII razred -	
BiH	Svi upisani učenici	Svega	3,559	2,143	1,416
		Žene	1,755	1,051	704
	privatne škole*		13		
RS	Svi upisani učenici	Svega	0	0	0
		Žene	0	0	0
	privatne škole*		0		
FED	Svi upisani učenici	Svega	3,559	2,143	1,416
		Žene	1,755	1,051	704
	privatne škole*		13		
BD	Svi upisani učenici	Svega	0	0	0
		Žene	0	0	0
	privatne škole*		0		

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Osnovne škole na početku školske godine

		Broj odjeljenja	Učenici	Nastavnici	Prosječan broj učenika	
					na jednog nastavnika	na jedno odjeljenje
BiH	2010/2011	16,248	335,403	24,536	14	21
RS	2010/2011	5,557	105,028	8,360	13	19
FED	2010/2011	10,317	223,304	15,622	14	22
BD	2010/2011	374	7,071	554	13	19
BiH	2011/2012	15,757	316,657	24,605	13	20
RS	2011/2012	5,439	101,376	8,455	12	19
FED	2011/2012	9,947	208,491	15,574	13	21
BD	2011/2012	371	6,790	576	12	18
BiH	2012/2013	15,537	304,881	24,227	13	20
RS	2012/2013	5,310	99,025	8,448	12	19
FED	2012/2013	9,868	199,569	15,224	13	20
BD	2012/2013	359	6,287	555	11	18
BiH	2013/2014	15,421	302,133	24,476	12	20
RS	2013/2014	5,251	96,932	8,535	11	18
FED	2013/2014	9,815	198,840	15,417	13	20
BD	2013/2014	355	6,361	524	12	18

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Učenici redovnih osnovnih škola koji su u toku školske godine prekinuli školovanje

		Učenici koji su prekinuli školovanje	
		svoga	učenice
BiH	2010/2011	115	44
RS	2010/2011	23	5
FED	2010/2011	90	38
BD	2010/2011	2	1
BiH	2011/2012	108	36
RS	2011/2012	19	11
FED	2011/2012	87	24
BD	2011/2012	2	1
BiH	2012/2013	196	95
RS	2012/2013	68	36
FED	2012/2013	128	59
BD	2012/2013	0	0

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Srednje obrazovanje

Upisani učenici u školskoj 2010/2011.

	srednje obrazovanje		
	Broj javnih škola	Upisani učenici	
		svega	žene
BiH	294	148,283	73,325
RS	91	48,196	23,914
FBiH	199	96,423	47,599
BD	4	3,664	1,812

	srednje obrazovanje		
	Broj privatnih škola	Upisani učenici	
		svega	žene
BiH	16	3,397	1,751
RS	3	592	333
FBiH	13	2,805	1,418
BD	0	0	0

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Upisani učenici u školskoj 2011/2012.

	srednje obrazovanje		
	Broj javnih škola	Upisani učenici	
		svega	žene
BiH	293	159,330	78,496
RS	90	49,760	24,619
FBiH	199	105,695	51,926
BD	4	3,875	1,951

	srednje obrazovanje		
	Broj privatnih škola	Upisani učenici	
		svega	žene
BiH	19	3,954	2,043
RS	4	692	378
FBiH	15	3,262	1,665
BD	0	0	0

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Upisani učenici u školskoj 2012/2013.

	srednje obrazovanje		
	Broj javnih škola	Upisani učenici	
		svega	žene
BIH	290	162,226	79,858
RS	90	48,663	24,090
FBiH	196	109,482	53,674
BD	4	4,081	2,094

	srednje obrazovanje		
	Broj privatnih škola	Upisani učenici	
		svega	žene
BiH	19	4,436	2,384
RS	4	704	383
FBiH	15	3,732	2,001
BD	0	0	0

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Srednje škole na početku školske godine

školska godina	Broj odjeljenja	Učenici	Nastavnici	Prosječan broj učenika		
				na jednog nastavnika	na jedno odjeljenje	
BIH	2010/2011	6,202	151,680	12,149	12	24
RS	2010/2011	1,990	48,788	3,768	13	25
FED	2010/2011	4,053	99,228	8,091	12	24
BD	2010/2011	159	3,664	290	13	23
BiH	2011/2012	6,515	163,284	12,773	13	25
RS	2011/2012	2,027	50,452	3,981	13	25
FED	2011/2012	4,324	108,957	8,527	13	25
BD	2011/2012	164	3,875	265	15	24
BiH	2012/2013	6,558	166,662	13,043	13	25
RS	2012/2013	1,963	49,367	4,013	12	25
FED	2012/2013	4,432	113,214	8,757	13	26
BD	2012/2013	163	4,081	273	15	25
BiH	2013/2014	6,338	156,350	13,037	12	25
RS	2013/2014	1,872	46,421	3,947	12	25
FED	2013/2014	4,303	106,056	8,836	12	25
BD	2013/2014	163	3,873	254	15	24

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Učenci srednjih škola koji su u toku školske godine prekinuli školovanje

školska godina		Učenci koji su prekinuli školovanje	
		svega	učenice
BiH	2010/2011	1,330	476
RS	2010/2011	402	135
FED	2010/2011	840	311
BD	2010/2011	88	30
BiH	2011/2012	1,410	578
RS	2011/2012	375	157
FED	2011/2012	943	394
BD	2011/2012	92	27
BiH	2012/2013	1,376	541
RS	2012/2013	336	124
FED	2012/2013	976	390
BD	2012/2013	64	27

Izvor: Agencija za statistiku BiH

MEĐUNARODNI PROPISI KOJE JE BOSNA I HERCEGOVINA RATIFIKOVALA

Član 7. Pravo djece i mladih na zaštitu

- UN Konvencija o pravima djeteta -1989 („Službeni list RBiH“, broj 25/93).-
- Fakultativni protokol uz UN Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji („Službeni glasnik BiH-Međunarodni ugovori broj 5/02,-
- Fakultativni protokol uz UN Konvenciju o pravima djeteta o djeci u oružanim sukobima („Službeni glasnik BiH-Međunarodni ugovori broj 5/02)-
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima -1966 –
- Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950)-
- Konvencija MOR broj 138. o minimalnim godinama za zapošljavanje, 1973., ratificirana 02.06.1993
- Konvencija MOR broj 182. o najgorim oblicima dječijeg rada, 1999., ratificirana 05.10.2001.-
- Konvencija MOR broj 100. o jednakosti muške i ženske radne snage za rad jednake vrijednosti, 1951., ratificirana 02.06.1993.
- -Konvencija MOR broj 132. o plaćenom godišnjem odmoru /revidirana/, 1970., ratificirana 02.06.1993.-
- Konvencija MOR broj 90. o noćnom radu mladih osoba u industriji (revidirana), 1948., ratificirana 02.06.1993.-
- Konvenciju o cyber kriminalu Vijeća Europe s Pratećim protokolom , ratificirana 19.5.2006.
- Konvenciju br.16. o obaveznom ljekarskom pregledu djece i mladića zaposlenih na brodovima, Međunarodne organizacije rada;

- Direktiva Vijeća 94/33/EZ od 22. juna 1994. o zaštiti mladih ljudi na radu

Član 8. Pravo zaposlenih žena na porodijsku zaštitu

- UN Konvencija o pravima djeteta -1989 („Službeni list RBiH“, broj 25/93);
- Fakultativni protokol uz UN Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji („Službeni glasnik BiH-Međunarodni ugovori broj 5/02);
- Fakultativni protokol uz UN Konvenciju o pravima djeteta o djeci u oružanim sukobima („Službeni glasnik BiH-Međunarodni ugovori broj 5/02);
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima -1966;
- Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950);
- UN Konvencija o eliminiaciji svih oblika diskriminacije žena /CEDAW/-1979;
- Konvenciju br.103. o zaštiti materinstva/revidirana/, Međunarodne organizacije rada;
- Konvenciju br.45. o radu žena pod zemljom, Međunarodne organizacije rada;
- Konvenciju br.100. o jednakom nagrađivanju, Međunarodne organizacije rada;
- Konvenciju br.3. o radu žena prije i poslije porođaja zaštiti materinstva, Međunarodne organizacije rada;
- Konvencija br. 89. o noćnom radu žena /revidirana/ Međunarodne organizacije rada;
- Konvenciju br.111. o diskriminaciji u pogledu zapošljavanja i zanimanja, Međunarodne organizacije rada;
- Konvenciju br.156. o radnicima sa porodičnim obavezama, Međunarodne organizacije rada;
- Konvenciju br.183. o zaštiti materinstva, Međunarodne organizacije rada;
- Direktiva vijeća evrope br. 92/85 od 19. oktobra 1992. godine o provođenju poticajnih mjera za poboljšanje sigurnosti i zdravlja trudnih radnica i radnica koje su nedavno rodile ili doje na radnom mjestu.

Član 16. Pravo porodice na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu

- UN Konvencija o pravima djeteta -1989 („Službeni list RBiH“, broj 25/93).
- Fakultativni protokol uz UN Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji („Službeni glasnik BiH-Međunarodni ugovori broj 5/02)
- Fakultativni protokol o djeci u oružanim sukobima („Službeni glasnik BiH-Međunarodni ugovori broj 5/02)
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima -1966
- Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950),
- Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, („Službeni glasnik BiH“, broj 19/13).

Član 17. Pravo djece i mladih na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu

- UN Konvencija o pravima djeteta -1989 („Službeni list RBiH“, broj 25/93).

- Fakultativni protokol uz UN Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji („Službeni glasnik BiH-Međunarodni ugovori broj 5/02)
- Fakultativni protokol uz UN Konvenciju o pravima djeteta o djeci u oružanim sukobima („Službeni glasnik BiH-Međunarodni ugovori broj 5/02)
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima -1966
- Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950)
- UN standardna minimalna pravila za maloljetničko pravosuđe /Pekinška pravila/ (1985)
- UN Smjernice za prevenciju maloljetničke delikvencije /Rijadske smjernice/ (1990).

SKRAĆENICE

- BIH** - Bosna i Hercegovina
FBIH - Federacija Bosne i Hercegovine
RS - Republika Srpska
BD - Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine
ESP -Evropska socijalna povelja
EKSP - Evropski komitet za socijalna prava
MOR - Međunarodna organizacija rada
KM - Konvertibilna marka